

วิถีเกลือ เมืองสิบสองพันนา

ဝိနိုဒါလီ ၊ ငွေ့သွံသွံဒွံ

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน
สำนักวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วิถีเกลือ เมืองสิบสองพันทนา ဝိနွဲၵါလီၼ် ၼူၼ်ၼ်ၼ်ၼ်

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน
สำนักวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วิถีเกลือ เมืองสีบสองพันนา

ISBN 978-616-300-006-4

ที่ปรึกษา

พระธรรมมังคลาจารย์	พระเทพวรสิทธิ์ธำมรงค์
พระเทพโกศล	พระราชเชมมากร
พระราชปริยัติเมธี	พระโพธิรังษี
พระศรีสิทธิเมธี	พระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์
พระครูสุวัฑฒ์ปัญญาโสภิต	พระครูพิพิธสุตาทร
พระครูปลัดดณรงค์ สิวตวฑฒโน	พระมหาดวงจันทร์ คุณุตติโล (ดร.)
พระมหาสง่า ฉีรลัโว	ศ. เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม
รศ. สมหมาย เปรมจิตต์	รศ. ดร. รัตนาพร เศรษฐกุล
รศ. ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล	ดร. อัญชลี กีบป็นดี
นายประพันธ์ สุจริตพานิช	คุณชัยวัฒน์ สุวิทย์ศักดิ์านนท์
นายทองอยู่ อานนทวิลาส	นางพรรณณี บุญประเสริฐ
นายปิ่น อะทะเทพ	นายสำราญ ชันสำโรง
นางรุ่งทิพย์ กล้าหาญ	นางพูนศรี ป้อมทองคำ

บรรณาธิการ

พระนคร	ปณญาวชิโร (ปรังฤทธิ)
ผศ. จินตนา	มัธยมบุรุษ
นางสาวพรรณเพ็ญ	เครือไทย

กองบรรณาธิการ

นายศิรินทร์ หินคง	นางสาวสิริกร ไชยสิทธิ์
นายอภิชาติ โฟธิพฤกษ์	นายหน่อเถื่อน แสนหน่อ
นายภัชรบท ฤทธิเต็ม	นายณัทพงศ์ บุญตัน

เจ้าของและผู้จัดพิมพ์

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน
สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก ๑๓๙ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๒๗-๕๑๔๙

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน ๒๕๕๔

จำนวน ๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่

แม็กซ์พริ้นติ้ง (มรดกล้านนา)

๑๔ ถ.ศิริมิ่งคลาจารย์ ซ.สายน้ำผึ้ง ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

Hotline : 089-6356413 Tel. : 053-221097 E-mail : info@maxx.me

คำนิยม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ มีภารกิจสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาสังคมในทุก ๆ ด้าน

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศิลปะพระพุทธรูปเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ ได้จัดทำหนังสือวิชาการเรื่อง **“วิถีไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา”** เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธรูปและศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านร่วมเผยแพร่บทความ จึงขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและคณะผู้จัดทำที่มีความวิริยะอุตสาหะ จนสามารถจัดพิมพ์หนังสือวิชาการเล่มนี้ได้สำเร็จ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ด้านพระพุทธรูปและศิลปวัฒนธรรมในประเทศเพื่อนบ้านต่อไป

พระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์
รองอธิการบดี มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

คำนำ

เมืองไตลื้อ หรือ สิบสองพันนา นัยหนึ่งหมายถึง "นาสิบสองพัน" หรือ "นา ๑๒,๐๐๐ ไร่" อีกนัยหนึ่งก็คือ ๑๒ เมือง เมืองหลวงอยู่ที่เมือง "เชียงรุ่ง" (จิ่งหง) หรือ เจียงฮั่ง คือ "เมืองแห่งรุ่งอรุณอันสดใส" ตั้งอยู่ใต้สุดของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไตลื้อ หรือ ไทลื้อ ความสำคัญของเมืองสิบสองพันนามีได้อยู่ที่ความเก่า หรือการได้เคยเป็นอาณาจักรมาแต่ยุคก่อนเจ้าเท่านั้น แต่สิบสองพันนาวันนี้ เป็นดังกระจกเงาแห่งกาลเวลาบานใหญ่ ส่งย้อนไปให้เห็นถึง การเดินทางที่ยาวนานของวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของล้านนาไทย ที่เป็นมาและเป็นอยู่ ณ ขณะนี้

สำนักวิชาการ โดยการดำเนินงานของ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ตระหนักถึงเรื่องนี้ จึงได้ศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ ทั้งจากตำรา และการเดินทาง ไปสู่อาณาจักรหอคำเชียงรุ่งของพญาเจือง ทำให้เห็นพัฒนาการของดินแดนแห่งนี้จากภูมิประเทศที่มองเห็น จากจิตรกรรมฝาผนังตามวัด และจากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น จากความยิ่งใหญ่ถึงขีดสุดแล้วต้องตกอยู่ในการปกครองของพระเจ้ากรุงจีน ปัจจุบันสิบสองพันนาก็กำลังพัฒนาการในทุกด้านในฐานะเขตปกครองพิเศษของจีน นครแห่งนี้นอกจากจะทำให้เราได้เรียนรู้ถึงที่มา ได้รู้จักตัวตนของเราแล้ว ยังอาจเป็นภาพอนาคตของเราก็ได้ จากนั้นไปคาดว่าอาเซียนจะเข้ามาแทนคำว่าอาณานิคม ทุกประเทศในแถบนี้กำลังจะหลอมรวมกัน ทั้งชีวิต การศึกษา เศรษฐกิจ และการเมือง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องศึกษาที่มาของพวกเรา เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในหัวใจ ตั้งหลักให้มั่นคงเสียก่อน มิเช่นนั้นเมื่อเกิดการหลอมรวมเข้าจริง ๆ ชาติที่อ่อนแอทางวัฒนธรรม จะถูกกลืนหายไปจากอาเซียน จนถึงกับไม่เหลือตนเองอยู่เลย

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าของบทความทุกท่านที่ให้ความร่วมมืออนุเคราะห์เป็นอย่างดี และทีมงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน งานบริการวิชาการแก่สังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ทุกท่านโดยเฉพาะ พระครูบาทหลวงจอมเมือง วรรณสิริ มหาสังฆราชา วัดป่าชมหาราชฐาน

ที่เมตตาที่มงานทุกอย่าง พระภิกษุแดน(บุญตัน) ธมฺมวโร พระภิกษุอินคำ จันทมโนวัดใหม่ปาน เมืองลพบุรีสงป็นนา พระคำถัน อนาลโยพระอินแก้ว จันทวโร วัดหลวงเมืองลพบุรี เมืองลพบุรีสงป็นนา และพระนคร ปญญาวชิโร (ปรั้งฤทธิ์) ดร.อัญชลี กีบบั้งส์ ที่มีส่วนสำคัญในการประสานงานทำให้ผลงานเล่มนี้สำเร็จได้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานชิ้นนี้จะเป็นคุณูปการทางการศึกษา สำหรับผู้สนใจศึกษา ค้นคว้า รวมทั้งช่วยกันเผยแผ่วัฒนธรรมสองแผ่นดิน จากน้ำปิงสู่น้ำโขง จากท้องถิ่นถึงอาเซียนให้เป็นที่กว้างขวางสืบไป

พระมหาสง่า ธีรสัโร

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

บทบรรณาธิการ

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทลื้อเมืองสิบสองพันทนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิร่วมนำเสนอบทความทางวิชาการ

เมืองสิบสองพันทนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับล้านนามาตั้งแต่อดีต ชาวไทลื้อมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกับชาวล้านนาจนอาจกล่าวได้ว่าดินแดนทั้ง ๒ แห่งนี้มีความสัมพันธ์แบบบ้านพี่เมืองน้อง

หนังสือวิถีไทลื้อ เมืองสิบสองพันทนาเล่มนี้ เป็นเอกสารรวบรวมบทความทางวิชาการเกี่ยวกับไทลื้อ เมืองสิบสองพันทนา ในด้านพระพุทธศาสนา คติความเชื่อ โลกทัศน์ ค่านิยม ประเพณี พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม และอาหาร นับเป็นความรู้ที่น่าสนใจที่จะทำให้รู้จักอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อในแง่มุมต่าง ๆ มากขึ้น

การนำเสนอบทความทางวิชาการในครั้งนี้ นอกจากเป็นการบันทึกความรู้ที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย อันเป็นประสบการณ์ตรงของผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ยังเป็นการจุดประกายความคิด กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในงานวิชาการให้แก่พระนิสิต นักศึกษา นักวิชาการ ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป นับเป็นคุณูปการต่อวงการการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ไทภูมิมภาคลุ่มแม่น้ำโขงให้แพร่หลายและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ร่วมนำเสนอบทความ ขอมอบคุณค่า ความสำคัญของความรู้ที่เกิดจากหนังสือเล่มนี้แก่ผู้สนใจทุกท่าน เพื่อร่วมกันจรจรโลงพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทให้คงอยู่ตลอดไป

พระนคร ปัญญาวิชโร

จินตนา มัชฌมบุรุษ

พรพรรณเพ็ญ เครือไทย

สารบัญ

เรื่อง / ผู้เขียน	หน้า
ข้า: ผู้ใกล้ชิด “ไท” มาตั้งแต่สร้างบ้านแปลงเมือง รองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์	๑๑
พันนา: ความหมายและข้อสันนิษฐาน อาจารย์ศรีเลา เกษพรหม	๓๕
ย้อนรอยประวัติศาสตร์ลือสองพันนา : จากตำนานการสร้างโลกไทลื้อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรรณิดา ถึงแสง	๔๓
ลึงกาฬหิว ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี	๖๕
วรรณศิลป์ไทลื้อ: ลักษณะบางประการที่ปรากฏในคำขับลึงกาฬหิว อาจารย์มาลา คำจันทร์	๙๑
พระพุทธศาสนาในเมืองลือสองพันนา พระนคร ปญญาวชิโร	๑๐๑
นอนแระ-สร้างบุญ-ตาย: ความเชื่อและพิธีกรรมในงานศพของชาวไทลื้อ อาจารย์ดิเรก อินจันทร์	๑๒๕
จาด้วยวันแก้งกอง อาจารย์เกริก อัครชีโนเรศ อาจารย์สุเมธ สุกิน อาจารย์ชวนพิศ นภตาศัย	๑๕๕

เยี่ยมถิ่นไทลื้อ เมืองลือสองพันนา อาจารย์ยุพิน เข็มมุกด์	๑๖๗
อักษรไทลื้อ อาจารย์อภิรดี เตชะศิริวรรณ	๒๓๑
กายสังขยาสรีระร่างกายของคน อาจารย์ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร	๒๓๙
ความแตกต่างของอาหารไทลื้อในลือสองพันนาและล้านนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสาวภา ศักยพันธ์	๒๔๗
อาหารการกินตามวิถีไทลื้อลือสองพันนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินตนา มัชฌมบุรุษ ดร. วารัชต์ มัชฌมบุรุษ	๒๗๗
ตามรอยศิลป์ ถิ่นไทลื้อลือสองพันนา ดร. อัญชลี กีบบัณฑิต	๒๘๗
การศึกษาเปรียบเทียบสุขภาพจิตไทลื้อกับสุขภาพจิตล้านนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม	๒๙๕
ขับลื้อ อาจารย์นิศารท กอภมมงคล	๓๖๑

ข้า : ผู้ใกล้ชิด “ไท” มาตั้งแต่สร้างบ้านแปลงเมือง

รองศาสตราจารย์ เรณู วิชาศิลป์*

คำว่า “ข้า” ปรากฏอยู่ในภาษาไทย ทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียนมานานแล้ว คำว่า “ข้า” ใช้เป็นทั้งคำสรรพนามแทนชื่อคนและเป็นสามัญนาม

“ข้า” อยู่ในฐานะเป็นประชาชนของประเทศที่คนพูดภาษาตระกูลไท จะเห็นจากกลุ่มคำที่หมายถึงประชาชนพลเมืองในภาษาไทยนั้น จะมีคำว่า “ข้า” ปรากฏร่วมอยู่ด้วยเสมอ เช่น ไพร่ฟ้าข้าไท ข้าเจ้าไพร่ไท ข้าไพร่ไทเมือง ข้าบ้านไทเมือง ข้าม่อนท่อนไทนดอย พวกข้าชาวดอย ข้าช่วยคนเจ้า ข้าช่วยคนเขา ฯลฯ

“ข้า” และ “ไท” ใกล้ชิดกันมายาวนานมาก เริ่มด้วยการเป็นทั้งคู่ต่อคู่ เป็นเครือญาติ มิตรสหาย เป็นไพร่เมืองผู้เสียส่วย เป็นข้ารับใช้ผู้ปกครองไท ตามลำดับ จนกระทั่งปัจจุบันได้กลายกลืนเป็นพลเมืองไทไปมากแล้ว

บทความนี้จะกล่าวถึง “ข้า” ที่อยู่ในดินแดนไทกลุ่มต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่าง “ข้า” กับ “ไท” ความเชื่อและพิธีกรรม การประสมกลมกลืนกับไท โดยจะเน้นไปยัง “ข้าลัวะ/ลัวะว้า” กับ “ไทลื้อ” ในสิบสองปันนาประเทศจีนและในหลวงน้ำทาประเทศลาว

* ข้าราชการบำนาญมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรและเอกสารไท และล้านนาคดี.

๑. “ข้า” คือ ใคร

“ข้า”^๑ เป็นคำที่คนไทกลุ่มต่าง ๆ เรียกชาวพื้นเมืองเดิม ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนดั้งเดิม ก่อนจะถูกคนที่พูดภาษาตระกูลไตมาช่วงชิงเอาเป็นถิ่นอาศัยของตน มีผู้ให้ความหมายหลักและความหมายย่อยของ “ข้า” ไว้มากมายด้วยกันดังนี้

๑. ข้า ในภาษาไทยอาหม เป็นคำที่ใช้เรียกคนพื้นเมืองเดิมที่อยู่ในแคว้นอัสสัม ประเทศอินเดียก่อนที่คนไทจะยกเข้าไปยึดครองดินแดน เช่น ข้าแมนดำ (Naga) ข้าคางลาย (Daflas) ข้าฆ่าติง ข้าเถื่อนอันเก่า ข้าเถื่อนนาดอย (Parbatiā Habialiā Duari) ข้ามีรี (Miris) ข้าสาง (Hari) ข้าหัวเรือน ข้ากุลลา^๒ (Deories)

๒. เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มชาวมุหรือกลุ่มชาวลาวที่ไม่ใช่ลาวกลุ่มในประเทศไทย^๓

๓. ข้า เป็นคำที่คู่มากับ เจ้า เป็นคนใช้อันอยู่ต่ำ อยู่ใต้ขุน เช่น

ข้าส่วยคนเจ้า ข้าใช้คนสอย ข้าหย่าคนเรือน^๔

ข้าใช้/ข้าคน คือคนอันอยู่ด้วยเจ้าฟ้า

ข้าเก่าเต้าเลี้ยง คือข้าอันหนีไปจากเจ้าแล้วกลับมาหาเจ้าอีก

ข้าซื่อได้ไถ่เป็น คือคนที่ซื้อมาเป็นข้า^๕

๔. ในคติของไทลื้อถือว่า ชาวเขาไม่ว่าเผ่าอะไรล้วนเป็นข้าที่ถูกปกครอง จึงเรียกคนเหล่านั้นว่า “ข้า” เช่น ข้าก้อ ข้ามุเซอ เป็นต้น

ข้า/ข้าในประเทศไทยลื้อมีมากที่สุด มีทั้งข้าตระกูล มอญ – เขมร เช่น ขมุ ข้าถิ่น ข้าเมต ข้าว่า (ละว่า) มีข้าในตระกูลชวา – มลายู เช่น ข้าระแด ข้าจราย และมีข้าตระกูลทิเบต – พม่า เช่น มุเซอ หรือละหุ ซึ่งลาวแขวงพงสาลีเรียกข้าเลาะ, หลอหลอ

^๑ คนลาวออกเสียงเป็น “ข้า”

^๒ เรณู วิชาศิลป์ (ถ่ายถอดและแปล), พงศาวดารไทยอาหม เล่ม ๑-๒. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙).

^๓ วีระพงศ์ มีสถาน, พจนานุกรม ลาว – ไทย Lao - Thai Dictionary. (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

^๔ เงินฟูโกะเม็งจือจือเชวภาสไทยสิบสองพันทนา, พับถ้อยคำไท-ห้อ. (คุนหมิง : ยูนนานหมินจู๋ชูปานเซอ, ๒๐๐๒), หน้า ๔๔.

^๕ ลุงก้านคำ ส่างสาม, พับเปิดข้อความไท Shan Dictionary. (เจ้เวียงน้ำคำ : กอเล็กลายแลพิงเง่ไตน้ำคำ, ๒๐๐๑), หน้า ๔๑.

ข้า ในล้านนา คือพวกลัวะ ในตำนานจามเทวีวงศ์และชินกาลมาลีปกรณ์ เรียกพวกลัวะว่าพื้นเมืองของลำพูนว่า มีลักขุ^๖ พวกลัวะยังมีอยู่ทั่วไปในเชียงใหม่ ลำพูน แต่ได้ปรับตัวกลายเป็น “คนเมือง” ไปแล้ว

การแต่งกายของหญิงชาวข้าในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน ภาพโดย : พระนคร ปัญญาวิโร

ข้า ในเมืองไทหรือรัฐฉานของชาวไทใหญ่ ประเทศพม่า เคยเป็นเจ้าของถิ่นเดิมมาก่อน เรียกกันว่า ละว้า^๗ บรรพบุรุษไทเหนือในเขตใต้คง ยืนยันว่า แต่เดิมดินแดนใต้คงเป็นถิ่นฐานของชาวว้าและปะหล่องซึ่งพูดภาษาในตระกูลมอญ - เขมร^๘ การเรียกชื่อข้า เป็นคำเรียกรวมหมดทุกชนชาติตามฐานันดรทางสังคมโดยไม่จำแนกว่าจะเป็นชนชาติใด

^๖ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอมฉบับสมบูรณ์ พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕๗.

^๗ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, คนไทยในพม่า. (พระนคร : โรงพิมพ์รามินทร์, ๒๕๐๓), หน้า ๓๙๙. กล่าวว้า ละว้ามี ๒ พวก คือล้าและว้า ต่อมาทั้ง ๒ พวกก็รวมเป็นชนชาติเดียวกัน เรียกว่า “ละว้า”.

^๘ เจีย แยน จอง (ยรรยง จิระนคร), “แคว้นใต้คง ถิ่นไทเหนือในยุคนาน”, การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท. (กรุงเทพฯ : สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๓๓.

แม่ลูกอ่อนข้าม่อนบนดอยปางแตง

นอกจาก เมื่อต้องการจะระบุชื่อเฉพาะ จึงจะเรียกชื่อเฉพาะของชนชาตินั้น ฟังคล้ายคำว่า “ข้า/ข้า” ด้วย เช่น ข้าละว้า ข้าหล้า (ข้าดำ) ข้าข้าง (กะฉิ่น หรือจิงปอ)^๙ แม้แต่ชาวพม่าเองก็ถูกชาวไทหรือไทใหญ่ว่า “ข้าม่าน” เช่นกัน

ข้า ในสิบสองพันนามีหลายเผ่าหลายกลุ่ม แต่เผ่าดั้งเดิม ที่ถูกชาวไทลื้อมายึดครองดินแดน คือข้าสี่แสนหมอนม้า ในตำนานเรียกว่า “ข้ามีละ”^{๑๐} หรือ “ท่ามีละ” ข้าสี่แสนหมอนม้าคือชนเผ่าปลัง (Plang)^{๑๑} หรือ ปะหล่อง ซึ่งพูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ชาวจีนเรียกว่า “ปู้หลาง” (Bulang) ในสมัยราชวงศ์ถังของจีนมีเอกสารว่าด้วยสภาพของอาณาจักรน่านเจ้า ชื่อ “หมานซู” เรียกพวกนี้ว่า หมั่งหมาน พวกนี้ใช้ขี่ทาฬิน แต่งกายชุดดำ เลื้อผ้าฝ้าย ผู้หญิงนุ่งซิ่นลาย มีปวงหวายคาดเอว ผ้าแดงมัดมวย ซึ่งพวกนี้

^๙ จิตร ภูมิศักดิ์. **เรื่องเดิม**, หน้า ๓๐๕.

^{๑๐} ลมูล จันทน์หอม (ปริวรรต), **พิบคำวนิทานข้า ๔ แสนหมอนม้า** (เชียงใหม่ : สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

^{๑๑} ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, **ประวัติศาสตร์สิบสองพันนา** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔.

ก็คือเผ่าว่าในพม่านั่นเอง^{๑๒} ชาวไทลื้อเรียกชาวข่า และชาวเข่าว่า “ข่าม่อน” นายหลี่ ฟู่อี้ (Li Fuyi) ข้าราชการจีนของรัฐบาลจีนยุคก๊กมินตั๋ง ซึ่งอยู่ในสิบสองพันทนา ๓๐ กว่าปี กล่าวไว้ว่า พวกอาข่าเรียกตัวเองว่า “ก้อ” ซึ่งพวกไทลื้อนำไปเรียกว่า “ข่า/ข่าก้อ” ข่า แปลว่า เชลยหรือทาส ทั้งนี้เนื่องจากพวกอาข่าพ่ายแพ้แก่พวกไทลื้อและตกเป็นผู้ถูกปกครองตลอดมา พวกอาข่านั้นอพยพลงมาจากตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองต้าหลี่ ลังมาก่อนไทลื้อ เมื่อลงมาครั้งแรกก็อยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ ภายหลังพวกไทลื้อยกลงมาแย่งชิงที่นาริมน้ำของพวกอาข่าไปหมด จนอาข่าหนีไปอยู่บนภูเขา ก่อนยุคสาธารณรัฐประชาชนจีนจะสถาปนาขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๔๙๒ พวกอาข่ายังมีชีวิตอยู่บนยอดเขาหนานลู่ในอำเภอหนานเจี๋ยว มณฑลยูนนาน และยังส่งส่วยรายปีกันอยู่^{๑๓}

ภาพนาขั้นบันไดของชาวลัวะ บ้านป่าแป๋ที่ม่า : สุรพงษ์ บุณนาค ชาวเขา มปท. มปป.

ข่า/ล่า ใน สิบสองจุไท คือชนเผ่าดั้งเดิมในบริเวณที่คนไทยดำตั่งถิ่นฐาน เมื่อคนไทยอพยพเข้ามาแย่งชิงดินแดน และขับไล่เจ้าของเดิมออกไป หรือไม่ก็จับมาเป็นเชลย พวกนี้จะเป็นพวกก่วงเฮือนตัว ทำหน้าที่เป็น

^{๑๒} ยรรยง จิระนคร, “เผ่า ‘หมั่งหมาน’ ในเอกสารหมานซูเป็นเผ่าว่า มิใช่เผ่าไท”, ปกิณกะการค้นคว้าเรื่องไท - ไทย ตอนที่ ๕๗. <http://th.rivermk.com/mgh0811/htm0811/mdtsb.html>

^{๑๓} จิตร ภูมิศักดิ์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๗.

ในหมู่บ้านลัวะบ้านป่าเป๋ววันที่มีงานแต่งงาน

ข้าทาสในบ้าน ทำนาของท้าวเมืองหรือเพี้ยเมือง หรือเป็นพวกปัวปาย ให้มาทำงานตามที่เจ้านายสั่ง^{๑๔}

กล่าวโดยสรุปแล้ว ข้า มิใช่ชื่อของชนชาติหนึ่งใดโดยเฉพาะ หากเป็นชื่อที่เรียกตามฐานันดรทางสังคม และใช้เรียกได้หลายเผ่าหลายชนชาติ (ที่ไม่ใช่ไท/ไต) ไม่มีข้อจำกัดทั้งในรัฐฐานของพม่า สิบสองพันนา ได้คงในยุคนาน ประเทศจีน และในประเทศลาว ข้า คือทาสรับใช้งานหรือต้องส่งส่วยให้แก่เจ้านาย ดังนั้นคำเรียกเช่นนี้มีนัยแห่งการดูถูกทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ และโดยฐานะทางสังคม

๒. “ข้า” ถูก “ไท” แย่งถิ่นที่อยู่

แต่เดิมพวกข้าจะทำมาหากินในที่ราบลุ่มน้ำหรือที่ราบเชิงภูเขา/ที่ราบแคบ ๆ ระหว่างภูเขา ตลอดจนทำไร่บนที่สูง ข้าทำนาเป็นมาก่อนแล้ว มีความชำนาญในการทำเหมืองฝาย ทำนาขั้นบันไดที่มีขนาดใหญ่โต

^{๑๔} ภักทิยา ยิมเรวัต, **ประวัติศาสตร์สิบสองจุไทย**. (กรุงเทพฯ : โครงการประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมชนชาติไทและสำนักงาน กองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๒-๑๔๓. คำว่า “ข้า” คนไทดำไทขาวในเวียดนามออกเสียงเป็น ส่า คำว่า “ข้า” ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงใช้พยัญชนะ ข ดังนั้น คำที่เขียนด้วย “ข” ในภาษาไทยโบราณ เช่น ข้า ใช้ขอ ฯลฯ คนไทดำออกเสียงเป็น “ส” ทั้งสิ้น.

มานานมากแล้ว^{๑๕} ต่อมาเมื่อคนไทที่มาภายหลังมายึดที่ทำกิน โดยวิธีการต่างๆ ข้าจึงเคลื่อนย้ายไปอยู่บนภูเขา^{๑๖}

ในตำนานประวัติศาสตร์ของไทยเกือบทุกเล่มกล่าวว่า มีชาวพื้นเมืองเดิมที่ไทเรียกว่า “ข้า” อาศัยอยู่ก่อนที่ไทจะไปแย่งชิงถิ่นฐานบ้านเมืองเอามาเป็นของตัวเอง วิธีการคือใช้กำลังเข้าต่อสู้แย่งชิง หากต่อสู้ไม่ได้ ผู้ปกครองไทก็หาอุบายส่งผู้หญิงให้ หรือมิฉะนั้นก็ยกน้องสาวหรือลูกสาวให้แต่งงานกับหัวหน้าเผ่า หรือผู้ปกครองไทแต่งงานกับลูกสาวหัวหน้าเผ่าข้า^{๑๗} เป็นต้น

ในประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ พระญามังรายมาตั้งเมืองเชียงใหม่ในที่ที่เป็นอาณาจักรของลัวะ ซึ่งขณะนั้นมีศูนย์กลางปกครองอยู่ที่เวียงเจ็ดลิน เชียงดอยสุเทพ ส่วนพงศาวดารลาวสองฉบับ^{๑๘} มีความตรงกันว่าพวกลาวภายใต้การนำของขุนลอได้รุกเข้าสู่ดินแดนเมืองขวา (หลวงพระบาง) โดยทางน้ำอูได้ทำสงครามช่วงชิงดินแดนกับพวกชนพื้นเมืองเดิมซึ่งมีขุนกันฮางเป็นกษัตริย์ บริเวณสมรภูมิมือคือผาดิงและสบอู พวกลาวขับไล่ชนพื้นเมืองเดิมถอยเข้าป่าขึ้นไป ส่วนพวกที่ถูกจับเป็นเชลยถูกบังคับให้เป็นไพร่เป็นข้าแก่ชนชั้นปกครองลาว มีฐานันดรเป็น “ข้า” (ทาส) และถือเป็นข้าเก่า^{๑๙} คือเป็นพวกดั้งเดิมที่สุดของลาว

ในสิบสองพันนามีชนเผ่าปะลั้งหรือข้าสี่แสนหมอนม้า เป็นเจ้าถิ่นตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อน และชาวไทลื้อเป็นผู้อพยพมาบีบบังคับให้เผ่าปะลั้งเสียที่ราบให้คนไท โดยการแบ่งเขตแดนตามหลักเกณฑ์ที่ว่า “ทุ่งที่น้ำท่วม

^{๑๕} อานันท์ กาญจนพันธุ์, “ข้อสังเกตบางประการในการศึกษาพิธีกรรมลัวะ”, ในเอกสารสัมมนาเรื่อง **ลัวะในล้านนา**, ๗-๘ มีนาคม ๒๕๓๑ (เชียงใหม่ : คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา), หน้า ๙๗.

^{๑๖} ปู่แสงสาม (ผู้คัดลอก), **พื้นเมืองแลมหลวงหอคำ**, (เมืองแลม มมป.) หน้า๕. และชลธิรา สัตยาวัดมานา, **ลัวะเมืองน่าน**, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๑๗} ตำนานไทดำที่เมืองม่วย กล่าวว่า ปู่เจ้าลานเจียงเข้ายึดเมืองม่วย ต่อสู้กับสา/ข้า เมื่อไทสู้ไม่ได้ก็แต่งงานกับลูกสาวหัวหน้าเผ่าและใช้กลอุบายฆ่าหัวหน้าเผ่า จึงครองเมืองม่วยได้ ดู กัททียา ยิมเรวัต, **เรื่องเดิม**, หน้า ๑๔๓.

^{๑๘} พงศาวดารล้านช้าง ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑, หน้า ๑๕๐. และบุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ราชอาณาจักรลาว, หน้า ๑๒๕.อ้างถึงใน จิตร ภูมิศักดิ์, **เรื่องเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๓๑๑-๓๑๒.

^{๑๙} คำว่า “ข้าเก่า” ปรากฏในเอกสารของไทยอื่นๆ เช่น ไทอาหม ไทลื้อ เป็นต้น.

ถึงเป็นของไทย เดือนที่ไฟปาลามถึงเป็นของข้า^{๒๐}”

ประวัติศาสตร์สิบสองพันนากล่าวว่า พญาเจืองมาตั้งเมืองในที่ดินของอ้ายล้านซึ่งเป็นผู้ปกครองเชียงล้านอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาก็ตั้งเป็นหอคำเชียงรุ่ง

“...ตั้งภยาเจิงตัวท่านมาเป็นภยาเมิงลื้อนิ ลูกเมิงแสวนหวิมาแล ท่านจึงมาตั้งอยู่ที่เชียงล้าน ตั้งเชียงล้าน แต่ก่อนยังมีขุนลวะผู้ ๑ มันชื่อว่าอ้ายล้านว่าอัน ก็ร้องว่าบ้านอ้ายล้าน ลุนมาภยาเจิงมาเป็นใหญ่ผาบแพ้วแล้ว จึงว่าเชียงล้านแล ย้อนว่าร้องกับลวะผู้นั้นชื่ออ้ายล้านแล...”^{๒๑}

ในต้นฉบับพื้นเมืองแลมกล่าวว่า เจ้านายเมืองเมมาหลวงที่พ่ายหนีมาจากเมืองเมมาหลวงโกสัมพีเนื่องจากความขัดแย้งกันระหว่างพี่น้องพาผู้คนมาตั้งหลักแหล่งซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของวะ^{๒๒} มีข้าวมังสาม^{๒๓} เป็นผู้ปกครองอยู่แล้ว ไทขอน้ำขอดินจากวะทำมาหากิน แต่ก็ไม่ได้ จึงแต่งงานกับลูกสาวคนที่ ๖ ของขุนมังสาม ต่อมาขุนมังสามก็มอบที่ดินที่นาให้เป็นจำนวนมากและไทก็ได้ที่นาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากญาติพี่น้องของมังสามซึ่งอยู่เมืองต่าง ๆ ส่วนพวกวะก็ไปทำไร่อยู่บนดอย^{๒๔}

^{๒๐} ยรรยง จิระนคร และ รัตนพร เศรษฐกุล, **เรื่องเดิม**, หน้า ๑๘๒. คำกล่าวเช่นนี้ มีความหมายเหมือนกับที่ชาวไทดำในเวียดนามแบ่งเขตปกครองกับพวกสา/ข้า ว่า “สาไปตอยไฟ ไทไปตอยน้ำ” (ข้าไปตามไฟ ไทไปตามน้ำ).

^{๒๑} อ้ายคำ, สำเนาต้นฉบับ **คำวนิทานกระฎุมเจ้าแผ่นดินทั้งมวลมี ๔๔ ชั่วเจ้า** (เชียงรุ่ง, ๑๙๖๓), หน้า ๔.

^{๒๒} บ.บุญคำ, **เที่ยวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน** (พิษณุโลก : โรงพิมพ์รัตนสุวรรณ, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓๘. พวกวะตั้งบ้านเมืองอยู่ระหว่างรัฐเชียงตุงกับสิบสองพันนาของจีน เรียกว่า “รัฐลวะว่า” (Wa State) ชาวเชียงตุง (และไทอื่น ๆ -ผู้เขียน) เรียกว่า เมืองวะ เมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๓ อังกฤษได้เข้าไปจัดการรวมเป็นรัฐหนึ่ง และปล่อยให้เขาจัดการปกครองตามแบบเดิม

^{๒๓} คำว่า “มัง” เป็นชื่อชนชั้นเจ้าในสังคมชาวลัวะ เรียกว่า “สะมัง” เราจะพบชื่อหัวหน้าชาวลัวะว่า มังสาม มังมางเคียน มางยอย ในประวัติศาสตร์ชนชาติไท ดุชนชั้นในสังคมชาวลัวะใน ชลธิธา สัตยวัฒน์. **เรื่องเดิม**, หน้า ๓๘.

^{๒๔} ปู่แสงสาม, **เรื่องเดิม**, หน้า ๖-๗.

“...จะเห็ดกินเหนือดอย ไทเห็ดกินในเมือง ยามนั้นวะหันไทเห็ด ออกมามากหลาย เขาข้าว่าหื้อไท ไฟไหม้เป็นไร่วะ น้ำท่วมเป็นนาไท ไฟลามเป็นเถื่อนข้า ว่าสะนี้ บ่หื้อไทเห็ดขึ้นเหนือดอยแล...”^{๒๕}

การจัดเขตปกครองของข้า จัดเป็นแคว้น/แคว้น หรือหัวแคว้น ในสิบสองพม่านมีเขตปกครองสำหรับไท ๑๒ พม่าน และสำหรับข้า ๑๒ แคว้น ไทอาหมในอัสสัม เมื่อเจ้าเสือก่าฟ้าพาคครอบครัวไทอพยพจากเมือง เมฆหลวงไปทางตะวันตกไปตั้งอาณาจักรไทอาหมนั้น ข้าพวกแรกที่ไทอาหมพบและต่อสู้แย่งชิงดินแดนคือพวกแมนหรือข้าแมนดำ หรือ เผ่านาคานอกจากนี้มีพวกกะฉิ่นซึ่งเรียกว่าขาง เจ้าฟ้าให้พวกนี้มาเป็นคนรับใช้ หุงข้าว ตักน้ำ เลี้ยงไก่ เป็นช่าง ดูแลช้าง พวกนี้เป็นสกุลลูกข้าขุน^{๒๖}

๓. ความสัมพันธ์ระหว่าง “ข้า” กับ “ไท”

เมื่อคนไทเข้ามายังถิ่นที่ข้าตั้งรกรากอยู่ก่อนแล้ว จึงต้องขอแบ่งที่ไร่นาจากผู้มาก่อน ข้าจึงเป็นผู้เอื้อเพื่อให้ผู้มาทีหลังแล้วไปบุกเบิกที่ทำมาหากินบนที่สูง ทำไร่มากกว่าทำนา ต่อมาไทแสดงตัวเป็นผู้มีอำนาจเหนือข้า โดยสร้างความชอบธรรมให้แก่ตัวเอง อาศัยประโยชน์จากข้าตลอดมา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างข้ากับไทจึงมีหลายลักษณะ

๓.๑ ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ

ความสัมพันธ์ในระยะแรกๆ ระหว่าง “ข้า” และ “ไท” มีทั้งในลักษณะที่เป็นผู้มีอำนาจกับผู้อยู่ใต้อำนาจและมีลักษณะเป็นเครือญาติโดยการแต่งงานระหว่างผู้ปกครองไทกับหญิงสาวเผ่าข้า เพื่อรวมอำนาจและรักษาผลประโยชน์ เช่น ในประวัติศาสตร์ของไทลื้อ เจ้าลิดาค่า (พ.ศ.๑๙๓๔-๑๙๕๖) เป็นโอรสของเจ้าคานเมือง (พ.ศ.๑๘๘๙-๑๙๓๓) กับมารดาซึ่งเป็นข้าม่อน “ลัวะ” ซื่อนางหอยสามจิก เจ้าคานเมืองสั่งให้นางหอยสามจิกนำเจ้าลิดาค่ากลับไปอยู่กับบิดาบนภูเขาล้อมและให้งดเว้นการส่งส่วยให้ราชสำนัก จนกระทั่งเจ้าลิดาค่าอายุได้ ๗ ขวบ จึงให้กลับไปอยู่ในวัง

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๒๖} เรณู วิชาศิลป์ (ถ่ายถอดและแปล), พงศาวดารไทอาหม เล่ม ๑-๒, หน้า ๓๓.

ในประวัติศาสตร์เมืองเชียงแขง เจ้าฟ้าเด็กน้อยซึ่งถูกลอยแพมากับ “บ่าวไท & บ่าวข่า ๗” คน มาตั้งเมืองเชียงแขง ท่านก็แต่งงานกับนางเมืองบ่อ บุตรสาวของแสนหลวงเมืองบ่อซึ่งเป็นข้าดั้งเดิม สิบเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแขงต่อมา

เจ้าชายจากเมืองเมฆหลวงโกสัมพีพาผู้คนมาอยู่ในเมืองแคงและเดินทางต่อมายังเมืองแลม ซึ่งมีพวก “วะ” ตั้งถิ่นฐานอยู่แน่นอนหนาแล้วแต่งงานกับลูกสาวของมังสามหัวหน้าเผ่าวะ และได้ที่ดินที่นาจากมังสามเป็นจำนวนมาก จากนั้นมา “ข่า” กับ “ไท” ก็ทำพิธีกรรมตั้งสัจจะมั่นแก่นต่อกัน ฝ่าย “ข่าวะ” ก็เรียกพี่น้องญาติวงศ์มาจากทุกเมืองมากินแขกโดยฆ่าช้างและควายในพิธีแต่งงาน แล้วตัดแบ่งงาช้างและเขาควายให้แก่ทุกเมืองเป็นสักขีพยานว่าข่าวะและไทเป็นพี่น้องกัน ไม่ให้ได้แตกแยกจากกัน “...ยามนั้นภาสาไท ภาสาววะ จึงจักได้แพงกันเป็นพี่น้องกัน...”^{๒๒๗} นอกจากนั้นเจ้าฟ้าเมืองแลมยังไปขอหญิงสาวจากเมืองมังเลนซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกเขา “ละ”(ลัวะ) อยู่ในเขตพม่ามาเป็นนางเทวีอีกด้วย

๓.๒ “ข่า” ในฐานะผู้ส่งส่วยและเสียภาษีแก่เจ้านาย “ไท”

เหตุที่ชาวละว้าถูกเรียกว่าเป็นข่า/ข่านั้น เพราะต้องส่งส่วยข้าวพืชไร่สิ่งของให้แก่กษัตริย์และท้าวพระยาในเมืองหลวงพระบางมาตั้งแต่โบราณกาล ทางเมืองหลวงพระบางมีน่าน้อยจึงอาศัยแรงพวกข่าเหล่านี้ส่งส่วยให้ทั้งสิ้น และถือว่าเป็นข่าแผ่นดินต้องมารับใช้ทำไร่ทำสวนให้^{๒๒๘}

จากการที่ต้องส่งส่วยให้แก่เจ้าฟ้าหรือชนชั้นผู้ปกครองนั่นเอง จึงทำให้ข่าบางพวกในอีสาน เช่น พวกถูกยถูกเรียกว่าเป็นส่วย^{๒๒๙}

ข่าในทุกเมืองในสิบสองพันนาต้องถูกเกณฑ์แรงสำหรับงานศึก การเก็บเกี่ยวข้าวในนาของเจ้าและท้าวพญา งานในหอเจ้าฟ้าเมืองต่างๆ

^{๒๒๗} ปู่แสงสาม, เรื่องเดิม, หน้า ๖.

^{๒๒๘} ราชอาณาจักรลาว, หน้า ๔๐. อ้างในจิตร ภูมิศักดิ์. เรื่องเดิม, หน้า ๓๑๕.

^{๒๒๙} จิตร ภูมิศักดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๕-๒๔๖. จิต ภูมิศักดิ์กล่าวว่า สาเหตุที่เรียกชนพวกนี้ว่า “ส่วย” มาเกิดขึ้นในภายหลัง พันตรีเอริก ไฮเดนฟาเดน รองผู้ตรวจราชการตำรวจภูธรภาคอีสาน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๑ - ๒๔๖๒ ผู้สนใจศึกษาความเป็นมาของพวกส่วยกล่าวว่า เหตุที่เรียกว่าส่วยนี้ เพิ่งมาเกิดขึ้นเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง.

ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเอกสาร “จดหมายเหตุเมืองแซ่” ระบุว่า ชาวคอย ๑๙ หมู่บ้านที่ขึ้นกับเมืองแซ่ แต่ละปี แต่ละหมู่บ้านต้องถวาย ผลผลิตจากไร่นาและของป่าให้เจ้าเมือง เช่น ฝ้าย ถั่ว งา แดงกวา พักทอง หน่อไม้ ฟืน เสื้อ ไม้ไผ่ กระบุง ขี้ผึ้ง ดักแด้ ต่อ หวด เขียง เขือก จนกระทั่ง ถึงกระรอก ลูกเหี้ยว อีเก้ง และเงิน^{๓๐}

ในเมืองสิบสองพันทนาและเมืองเชียงแขง เมืองสิง มีหนังสือ วิตถลของปวงณิที่เจ้าฟ้าตราขึ้นมีเนื้อหาว่าด้วยการส่งส่วยอย่างละเอียด ซึ่งข้าม่อนหรือชาวคอยก็เป็นพวกหนึ่งที่ต้องจัดหาปัจจัยยังชีพ มาถวายแก่เจ้าฟ้าไทลื้อ

“...พระยาสมมุติราช แต่งวิตพายดอย คือให้ปูน้ำและพ่อเลี้ยง (พญามีโม บ้านบวคควาย ซึ่งมาจากล้านช้าง) ซึ่งเป็นข้าม่อนหรือ ชาวคอยส่งส่วยทุก ๓-๔ ปี นอกจากนี้ยังแบ่งปันวงศาคนาญาติจาก บ้านบวคควาย มา ๒ ครัว ให้มาเป็นข้าในเรือน ให้มาตักน้ำ ต่ำข้าว หนึ่งข้าวทำอาหาร...”^{๓๑}

ส่วนข้าม่อนซึ่งขึ้นอยู่กับเมืองเชียงแขง ทุก ๓ ปี ข้าม่อนต้องมาทำ พิธิทูลขวัญเจ้าฟ้าท้าวพญา พวกนายล่ามทั้งหลาย ตลอดจนถึงนางเทวี ราชบุตร ราชธิดา ราชันดดา ทั้งหญิงทั้งชาย เจ้าแกมเมือง(อุปราชา) นาง เจ้าแกมเมือง บุตรา บุตรีเจ้าแกมเมือง หลานเจ้าแกมเมือง ทั้งที่โตแล้ว และยังเป็นทารกแดง ๆ อยู่ ของที่นำมาถวายนอกจากสำหรับอาหารแล้วยังมีเงิน ฝ้ายห้า หมากหมื่น กล้วย อ้อย เหล้า ฯลฯ ซึ่งเป็นการถึการย่อย คือมีรายการละเอียดยิบไปหมด

พวกข้าจะถูกเรียกเก็บเงินภาษีหัวเรือนทุกครัวเรือน แม้ว่าชาวคอย หรือข้าม่อนจะถูกเก็บน้อยกว่าชาวไทลื้อ แต่ผลผลิตของป่าทุกอย่างก็ต้อง จัดแบ่งส่งให้เจ้าฟ้าและท้าวพญาทั้งหลายด้วย เช่น ฝ้าย ต่อ หนึ่งสัตว์ งา เขา

^{๓๐} ยรรยง จิระนคร และ รัตนภาพร เศรษฐกุล, **เรื่องเดิม**, หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๓๑} ลมูล จันท์นหอม, (ปริวรรต) **เรื่องเดิม**, หน้า ๗๒-๗๓.

หมู กวาง ช้าง แรด วัวป่า ทั้งหมดนี้ถือว่าต้องส่งส่วยให้เจ้าและ
ท้าวพญา ถ้าบุคคลใดปกปิดเก็บเอาไว้จะต้องได้รับ “มหาโทษอันใหญ่หนัก”
แม้แต่การจะข้ามน้ำผ่านด่านต่าง ๆ ก็ต้องเสียเงิน^{๓๒}

ในประวัติศาสตร์เมืองแลมเมื่อเจ้าฟ้าทำพิธีรับพระราชโองการ
(อะมิงต่อ) จากกษัตริย์พม่าและได้รับจุ่มหยิน (หลาบตราสาร) จากจีนใน
พิธีรับเมืองเป็นเจ้าหอค้ำนั้น ชาวดอยทุกแคว้นต้องส่งส่วยให้เจ้าฟ้า เช่น
ม้า ข้าวเปลือก เกลือ น้ำผึ้ง อ้อย ผ้าฝ้าย ผ้าแพร ฯลฯ^{๓๓} นับได้ว่า เจ้าฟ้า
และไพร่ไทอาศัยประโยชน์จาก “ข้า” อย่างเต็มที่ แต่ฐานะของ “ข้า” ก็ยัง
เป็นเบี้ยล่างของไทต่อมาอีกเป็นเวลานาน

๓.๓ พิธีกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ข้า” กับ “ไท”

ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างข้ากับไทจะเป็นความสัมพันธ์
ฉันทวิเศษ คือแต่งงานกัน แต่ก็ไม่มีความเสมอภาคกัน เพราะคนไท
เป็นฝ่ายได้ผลประโยชน์ทั้งการเมืองและเศรษฐกิจมากกว่า มีกำลังอำนาจ
กดขี่ข่มเหงข้ามากกว่า อย่างไรก็ตาม คนไทก็จัดพิธีกรรมเพื่อแสดงความ
เคารพนับถือผู้ปกครองของพวกข้า เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงจิตสำนึกว่า
ข้าเป็นเจ้าของน้ำดินที่คนไทได้มายึดเอาเป็นที่อยู่ที่กิน

ก. สังเวทียะพิธีเมืองซึ่งเคยเป็นผู้ปกครองของ “ข้า”

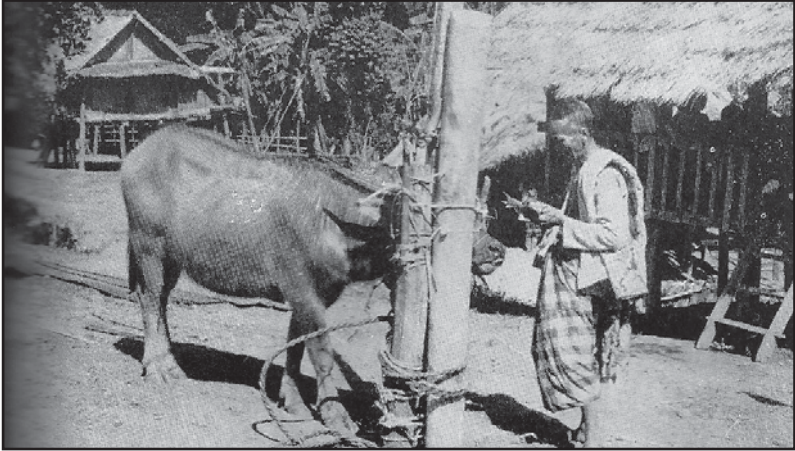
ผู้ปกครองของพวกข้าซึ่งถูกคนไทฆ่าตายนั่น คนไทมักจะยอมรับว่า
เป็นผีประจำเมืองนั้น ๆ และต้องทำพิธีสังเวทียะทุกปี เช่นพิธีกรรมเช่นผีปู่แสะ
ย่าแสะและผีขุนหลวงวिरังคะ ซึ่งจัดเป็นประจำในเดือนเก้าเหือนของทุกปี ผี
ดังกล่าวถือว่าเป็นผีที่ดูแลรักษาเมืองเชียงใหม่ เป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่ต้อง
ทำร่วมกันตั้งแต่เจ้าเมืองจนถึงประชาชน ถ้าขาดการเช่นสรวงจะทำให้บ้าน
เมืองประสบภาวะทุกข์เข็ญ ดังเช่นสมัยพระเมกุฎิที่ห้ามชาวเมืองทำพิธีบูชา
จนต้องเสียเมืองให้แก่พม่าในครั้งนั้น ปัจจุบันยังทำพิธีกันมาโดยตลอด

^{๓๒} Volker Grabowsky and Renoo Wichasin , **Chronicles of Chiang Khaeng A Tai Lue
Principality of the Upper Mekong** (Honolulu : Center of Southeast Asian Studies.
University of Hawaii, ๒๐๐๘), p.326-328.

^{๓๓} ปู่แสงสาม, **เรื่องเดิม**, หน้า ๑๐.

สืบทอดโดยชาวบ้านสองตำบลคือตำบลสุเทพและตำบลแม่เหียะ^{๓๔}

ในเมืองคาน สลับสองพันนา ชาวไทลื้อประกอบพิธีกรรมสังเวย เจ้าฟ้าสีตาซึ่งถูกไทลื้อใช้ควายทำให้เจ้าฟ้าสีตาเสื่อมฤทธิ์ ตาด้านหลังร่วงหล่น เมื่อเจ้าฟ้าสีตาเสียชีวิต คนไทลื้อก็ยกเจ้าฟ้าสีตาเป็นพระเสื้อเมืองของเมืองคาน ต้องสังเวยด้วยควายเผือกทุกปี^{๓๕}

ควายที่จะถูกฆ่าเช่นผีถูกผูกไว้กับหลักไถล้โรงพิธี
ที่มา : สุรพงษ์ บุนนาค ชาวเขา มปท. มปป.

ที่เมืองพง มีพิธีเลี้ยงพระเสื้อเมืองเมืองพงซึ่งเดิมเป็นหัวหน้าเผ่าขมุ ชื่อเจ้าพูจู้ เจ้าพูสา เจ้าเมืองพงต้องเลี้ยงทุก ๓ ปี สังเวยด้วยควาย ซึ่งเจ้าเมืองจะเก็บเงินจากไพร่เมืองชาวลื้อเพื่อซื้อควายและเครื่องสังเวยอื่น ๆ อีกทั้งต้องเชิญพ่อหมอขมุมาทำพิธีแทงควาย เสร็จแล้วเนื้อควายก็ตกเป็นของข้าขมุ^{๓๖}

^{๓๔} กฤษณา เจริญวงศ์, “การสำรวจชุมชนลัวะใน ๕ อำเภอ : อำเภอเมือง หางดง สันป่าตอง จอมทอง และฮอด”, ในเอกสาร สัมมนาทางวิชาการเรื่อง *ลัวะในล้านนา*, หน้า ๑๖.

^{๓๕} ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, *เรื่องเดิม*, หน้า ๕. ผีเจ้าฟ้าสีตานั้น คงเป็นเรื่องเล่าสืบ ๆ ต่อกันมาในหมู่ชาวลัวะ แม้ว่าต่างอพยพแยกกันไปคนละแห่ง ก็ยังจดจำกันได้ เช่นในชลธิธา สัตยาวัดมนนา. *เรื่องเดิม*, หน้า ๗๒. กล่าวว่ ชาวลัวะเมืองน่านถือว่า ผีที่มีอำนาจลึกลับคือ ปูยอง มี ๔ ตา อยู่ข้างหลังท้ายทอย ๒ ตา ให้คุณให้โทษได้ ดังนั้นต้องเซ่นไหว้ไม่ขาดตามกาลเวลาอันสมควร.

^{๓๖} ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, *เรื่องเดิม*, หน้า ๑๐.

พระเลื้อเมืองของเมืองลำเป็นประมุขเผ่าพุก่อในอดีต ในการทำพิธีสังเวย ผู้ประกอบพิธีกรรมและประธานในพิธีเป็นคนไทลื้อ แต่เชิญท้าวขุนหมู่บ้านเผ่าพุก่อมาร่วมพิธีด้วย ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น เมื่อเจ้าเมืองลำจะทำพิธีขึ้นห่อใหม่ต้องเชิญท้าวขุนเผ่าพุก่อมาร่วมพิธี โดยเจ้าเมืองจะให้ท้าวขุนพุก่อขึ้นห่อก่อน เจ้าเมืองลำเดินตามหลังจัดอาหารให้ท้าวขุนพุก่อรับประทานก่อน^{๓๗}

ข. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “ข้า”

ในเชียงตุง เมื่อพระยาน้ำท่วมทำพิธีขึ้นห่อใหม่หรือพิธีนั่งเมือง ซึ่งสร้างขึ้นที่เวียงแก้วตรงที่ซึ่งมางยอยชาวละว้าสร้างบ้านอยู่แต่ก่อนแล้ว ต้องเอาพวงละว้าที่อยู่บ้านกิ่ง บ้านคำ มาให้นั่งกินข้าวอยู่บนห่อ แล้วจัดให้คนไปขับไล่พวงละว้าที่กำลังกินข้าวอยู่นั้นให้หนีไป พระยาน้ำท่วมจึงเข้านั่งในห่อแทน^{๓๘}

ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงเจ้าหลวงเชียงใหม่สององค์คือ พระเจ้ากาวิละ (พ.ศ.๒๓๒๔ – ๒๓๕๘) เสด็จไปไหว้พระพุทธรูปวัดเชียงยืน แล้วพาบริวารเข้าทางประตูข้างเฟือก “...หื้อลวะจุงหมาพาแขกนำเข้าก่อน...” แล้วเสด็จบรรทมที่เชียงขวางหน้าวัดเชียงหมั้นคืนหนึ่ง รุ่งเช้าจึงเสด็จขึ้นห่อพระราชวัง และในสมัยพระญาคำฝั้น (พ.ศ.๒๓๖๖ -๒๓๖๘) ก็ “...หื้อลวะจุงหมาพาแขกหาปใกล้้นำเสด็จเข้ามาแหว้ไหว้พระเจ้าพระธาตุวัดเชียงหมั้น...” ก่อนเสด็จเข้าพระราชวังหลวง^{๓๙}

พิธีกรรมหนึ่งที่ข้าสามท้าวจะต้องปฏิบัติในอดีตคือ ต้องทำพิธีตั้งสังจัญญ์ญต่อเจ้าฟ้าเชียงตุง และเจ้าฟ้าเชียงรุ่งทุกปี ข้าสามท้าวคือชาวเขาที่ถูกแบ่งเขตออกเป็นสามเขต ในสมัยเจ้าอุ้นเมืองแห่งเชียงรุ่ง (พ.ศ.๒๑๐๔-๒๑๒๑) เจ้าฟ้าสุทโธธรรมราชา กษัตริย์พม่ามาแบ่งน้ำแบ่งดินของสิบสองพันนา และแบ่งเขตที่อยู่ของพวกข้าม่อนให้ขึ้นกับเจ้าฟ้าสามเมืองคือ เชียงรุ่ง เชียงตุง และเชียงแสน

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๓๘} บ.บุญคำ, เรื่องเดิม, หน้า ๔๗.

^{๓๙} คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี** (เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๙, ๑๖๒.

“...ลูนันฟ้าสุทโธธรรมราชามาถึงเมืองลือมาป็นแดนดิน
ม่อนสำเถื่อนภายท่ามเมืองซินนั้นเป็น ๓ พุ่น พุ่นใดตั้งเป็นท้าว ๑
ท้าว ๑ เข้ากับเมืองลือ ท้าว ๑ เข้ากับเชียงตุง ท้าวหนึ่งเข้ากับ
เชียงแสน ตั้งหันมาจึงร้องว่าสามท้าวแล...”^{๔๐}

ที่เชียงเหนือ เชียงรุ่ง เมืองหุน เมืองวัง มีที่นาส่วนหนึ่งซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่
เล่าสืบต่อ ๆ มาว่า เป็นนาที่ตกทอดมาจากข้าสีแสนหมอนม้า เมื่อถึงเดือน
เมษายนของทุก ๆ ปี ก่อนจะเข้าฤดูทำนา ชาวบ้านในสี่หมู่บ้านเก่าแก่
ที่สุดของคนไทเชียงเหนือจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนคนไทลื้อนำเหล่า ไก่ สุนัข
เป็นของกำนัลไปทำพิธีชอน้ำจากหมู่บ้านชอนเกิดซึ่งเป็นคนรุ่นหลังของข้าสี
แสนหมอนม้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คนไทที่นั่นยังมีจิตสำนึก ถือว่าน้ำเป็นของ
ข้าสีแสนหมอนม้ามาแต่เดิม และเชื่อว่าถ้าไม่ทำพิธีชอน้ำซึ่งเรียกว่าน้ำทิพย์
ก็จะเกิดภัยแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล^{๔๑}

ส่วนที่บ่อแหะ ซึ่งเป็นบ่อเกลือขนาดใหญ่ เจ้านายไทต้องเชิญขมุ
มาทำพิธีบวงสรวงพระเสื้อบ่อเกลือทุกปี เจ้านายไทต้องเป็นผู้จัด
เตรียมเครื่องสังเวद्यทั้งหมด เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ได้มอบเครื่องสังเวद्यให้แก่พวกขมุ
ซึ่งคนไทลื้อถือว่าเป็นเจ้าของบ่อเกลือมาแต่เดิม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างข้าและไทเป็นความสัมพันธ์
ที่ตั้งอยู่บนฐานของประเพณีพิธีกรรมและเศรษฐกิจ ข้าเป็นผู้ประกอบ
พิธีกรรมในฐานะผู้พิทักษ์ดินแดนและมีตำแหน่งทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง
เพราะเป็นผู้ครอบครองผลิตผลอันมีค่าจากป่า ซึ่งต้องส่งสิ่งเหล่านี้เป็น
ส่วยให้แก่ราชสำนัก นอกจากนี้ ข้ายังเป็นเจ้าของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ
อีกด้วย เช่น บ่อแร่เหล็ก บ่อแร่ทองแดง เป็นต้น^{๔๒}

^{๔๐} เรณู วิชาศิลป์ (ปวีรบรรต-แปล), **เชื้อเครือเจ้าแสนหวีสิบสองพันนา** (เชียงใหม่ :
ซิลค์เวอร์มบุคส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๙.

^{๔๑} ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, **เรื่องเดิม**, หน้า ๘-๙.

^{๔๒} Volker Grabowsky and Renoo Wichasin, **ibid.**, p.11.

๓.๔ “ข้า” ฟิ้น “ไท”

ข้าพิ่นเจ้า วิชาศฉิบหาย (ข้าขบถเจ้าฟ้า ข้ายอมพินาศฉิบหาย)

คำกล่าวของชาวไทลื้อประโยคนี้มีมานานแล้ว และดูเหมือนว่าเมื่อข้าพิ่นเจ้าเมื่อใด ข้าก็พินาศจริงดังว่า เพราะข้าขาดปัจจัยทุกอย่างที่จะทำให้การต่อต้านเจ้าประสบความสำเร็จ

สาเหตุใหญ่ที่ทำให้ ข้าเป็นกบฏหรือต่อต้านเจ้าเมืองนั้น มักเป็นเรื่องการกดขี่ข่มเหงซึ่งหนักหนาจนข้าทนไม่ได้ เช่น การเกณฑ์แรงงาน การส่งส่วย เสียภาษี การจำกัดการทำมาหากิน ทำให้เกิดกรณี “ข้าไม่กลัวขุน/เจ้า” ซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งในประวัติศาสตร์ชนชาติไท ดังตัวอย่าง เช่น พวกข้า/ข้าส่วยลูกฟิ้นไทยสมัยรัชกาลที่ ๑ เนื่องจากถูกเรียกเก็บส่วยทองคำจากอดีตปีอ และเกณฑ์มาเป็นข้าไพร่หรือข้าส่วยหลายตำบล ข้าทนการบีบคั้นไม่ไหว นับแต่ไทยเข้าครอบครองมา ๑๓ ปี ก็ถึงจุดระเบิด พ.ศ. ๒๓๓๔ จึงลุกขึ้นต่อสู้ พวกข้ายึดนครจำปาศักดิ์ กำลังลาวและไทยจากโคราชร่วมกันบดขยี้พวกข้าลงราบคาบ หลังจากนั้นก็เกิดการลุกฟิ้นของพวกข้าในลาวอีกหลายระลอก จนกระทั่งฝรั่งเศสเข้าครอบครองลาว พวกข้าก็ยังถูกกดขี่ข่มเหงต่อไป^{๔๓}

ในประวัติศาสตร์เมืองเชียงแขง กล่าวถึงพวกหัวเพียน/หัวเกียนเมืองเชียงเหนือซึ่งเป็นพวกลัวะหรือละว้าปลุกยา (เข้าใจว่าเป็นยาฝิ่น) แต่ถูกพญาแสนหลวงเชียงลาบสั่งให้ทำลายไร่ต้นยาทั้งหมด พร้อมทั้งปรับเงินเป็นจำนวนมาก ทำให้พวกหัวเพียนไม่มีเงินจะเสีย จึงฆ่าคนที่มาทำลายไร่ยาและมาปรับเงิน พญาแสนหลวงจึงนำกำลังไปปราบแต่ไม่อาจเอาชนะได้สักครั้ง ในที่สุดพญาเชียงลาบและพญาเชียงเหนือจึงตั้งสัจจะปรองดองว่าจะเป็นที่พี่น้องกันต่อไป^{๔๔}

ในประวัติศาสตร์สิบสองพันนา ปรากฏว่าข้าเผ่าต่าง ๆ ฟิ้นไทลื้อและจีนหลายครั้ง เช่น ปี ค.ศ. ๑๙๔๑ ชาวดอยข้าเลาะถูกจีนเกณฑ์ให้ฝึกทหาร ถ้าไม่ไปฝึกจะต้องออกเงินทดแทน และกำหนดให้ออกข้าวเปลือกสำหรับช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านที่มีข้าวไม่พอกิน ทำให้พวกข้าเลาะไม่พอใจ

^{๔๓} จิตร ภูมิศักดิ์, *เรื่องเดิม*, หน้า ๑๓๗ - ๑๔๔.

^{๔๔} Volker Grabowsky and Renoo Wichasin, *ibid.*, pp.245-246.

จนถึงขั้นสะสมอาวุธต่อต้านโดยมีข้า (อี) ก้อ และเฝ้าเข้าร่วมด้วย ทางกรจีนจับมือกับเหนือสนามไถ่ลื้อใช้กองกำลังผสมที่มีทั้งกองพล ๙๓ และกองกำลังจีนท้องถิ่นรวมทั้งขุนหาญของราชสำนักเชียงรุ่งปราบปรามกินเวลาประมาณ ๑ ปี เหตุการณ์จึงสงบราบคาบ^{๕๕}

หากคนไทต่อต้านกันเอง พวกข้าก็จะถูกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชักจูงให้มาเข้าร่วมด้วย ส่วนมากพวกข้าก็มักเป็นฝ่ายพินาศเสมอ

๔. ความเชื่อและศาสนา

ความเชื่อดั้งเดิมของชาว “ข้า” นั้นนับถือผีและสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมเช่นเดียวกับความเชื่อของคนไททั่วไป จะมีแปลกต่างกันไปบ้างก็เป็นเรื่องประเภทของผีและรายละเอียดของพิธีกรรมเท่านั้น เมื่อคนไทในอาณาจักรวัฒนธรรมอักษรธรรม เช่น ไทใหญ่ ไทเขิน ไถ่ลื้อ รับพุทธศาสนาแล้ว ก็ได้เผยแผ่ศาสนาไปยังกลุ่ม “ข้า” ด้วย ในขณะที่เดียวกันความเชื่อบางประการของ “ข้า” ก็เป็นที่นับถือของไทย ด้วย เช่น ในล้านนา เมื่อพระญามังรายได้สร้างเมืองเชียงใหม่ที่บริเวณดอยสุเทพแล้ว พระองค์ทรงได้รับอิทธิพลการบูชาเสาอินทขิล ซึ่งถือเป็นเสาหลักเมืองจากพวกละว้าเข้ามาด้วย^{๕๖}

วัดบ้านแสน วัดประจำหมู่บ้านชาวละว้าบ้านแสน ซึ่งสร้างอย่างใหญ่โตสวยงาม

^{๕๕} ยรรยง จิระนคร และ รัตนพร เศรษฐกุล, **เรื่องเดิม**, หน้า ๑๘๖.

^{๕๖} ธนจรรย์ สุระมณี ๒๕๓๙ : ๑๐ อ้างถึงใน ฅัญฐวิ ทศธู และ สุริยา รัตนกุล, **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ละว้า** (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

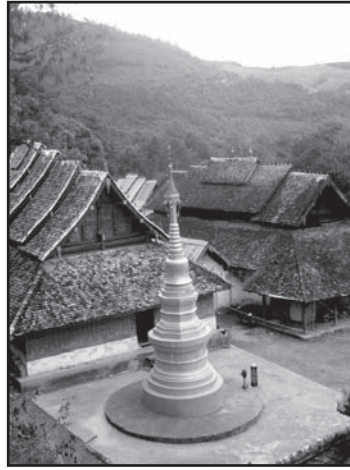

หีบธรรมในวัดบ้านแสน เมืองเชียงตุง

ในเมืองเชียงตุง ที่หมู่บ้านแก่ง บ้านแสน บ้านห้า ปรากฏมีวัดของชาวข่าลัวะซึ่งงดงามด้วยศิลปะทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปฏิมากรรม และมีหีบธรรมจำนวนหลายหีบเต็มไปด้วยคัมภีร์ธรรมที่ทรงคุณค่าจารเป็นอักษรธรรมด้วยลายมืออันประณีตงดงาม บ่งบอกถึงความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ที่วัดบ้านแก่งและบ้านแสนยังมีพระสงฆ์สามเณรจำพรรษาอยู่หลายรูป

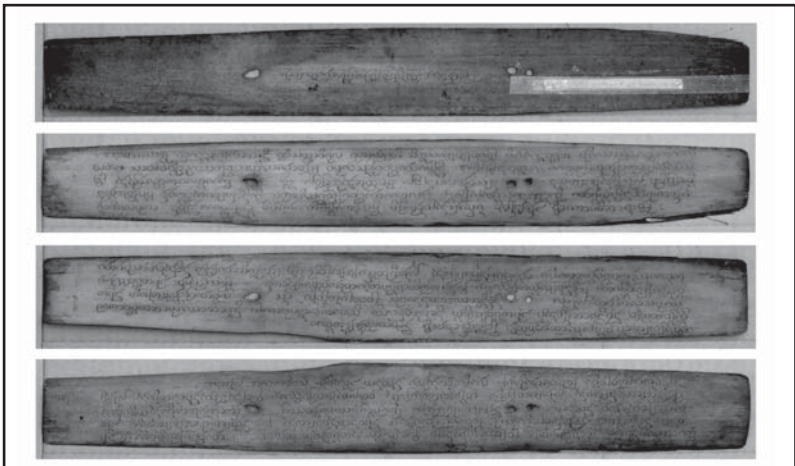

วัดบ้านแก่ง วัดของชาวลัวะในเมืองเชียงตุง

วัดบ้านห้าของข้าสามท้าว เขตเมืองลาประเทศเมียนมาร์
ภาพโดย : เจริญ มาลาโรจน์

ที่ลือสองพันนาและเขตใต้คงบนดอยปางแดง ชาวปู่ดั่ง/ปู่ดั่ง ซึ่งเป็นพวกข้าม่อนมีวัดของตนเองประจำหมู่บ้าน มีพิธีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป ในวันสงกรานต์ ในหมู่บ้านมีเสาใจบ้านซึ่งเขียนด้วยอักษรไทใหญ่ แบบที่ใช้กันทั่วไปในรัฐฉาน ประเทศพม่า

คัมภีร์ใบลานเรื่อง หนูคำ จากวัดบ้านแสนเมืองเชียงตุง ที่มา : ศูนย์ข้อมูลภูมิภาค
ลุ่มน้ำโขงและสาละวิน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่

ข้ามนดอยปางแดงเทน้ำลงรางลิน เพื่อสงรับน้ำพระพุทธรูปในวันสงกรานต์
ภาพโดย : อรัญญา ศิริผล

เมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนาและเทศกาลต่าง ๆ พวกเขา
ก็มาร่วมทำพิธีพร้อมทั้งนำสิ่งของถวายเจ้าฟ้า เช่น สงกรานต์ปีใหม่
เข้าพรรษา ออกพรรษา ทานสลาก แห่เจ้าขึ้นธาตุ เป็นต้น^{๔๗}

๕. การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า “ข้า” ในปัจจุบันนับถือพุทธศาสนา พระสงฆ์ของ
ชาวข่าจารคัมภีร์ธรรมด้วยตัวอักษรธรรมได้อย่างสวยงาม พวกเขาส่วนใหญ่
พูดภาษาไทยได้ และแต่งงานกับคนไทย กลมกลืนเป็นคนไทยไปมากแล้ว

ในเมืองไทดำ ไทขาวในเวียดนาม ข้า/ล่าที่เข้ามาจับใช้เจ้านายในยุค
ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท ก็ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองจนคล้ายคนไทย
อาศัยอยู่ในเรือนแบบไท แต่งกายแบบไท พูดภาษาไทย ยิ่งรุ่นลูกหลาน
ก็ไม่พูดภาษาแม่ของตนแล้ว^{๔๘}

อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ กล่าวถึงพวกลัวะในเชียงใหม่
ที่ถูกคนล้านนากลืนจนกลายเป็นไทย ในกาพย์เจ็ญ “จามเทวีและวิรังคะ” ว่า

^{๔๗} Volker Grabowsky and Renoo Wichasin , *ibid.*, pp319-322

^{๔๘} ภักทิตยา ยิมเรวัตติ, *เรื่องเดิม*, หน้า ๑๑๔.

“...สะลวงบ้านป่า
ตั้งแต่เดิมมา
เมื่อเข้าไปเที่ยว
สำเนียงต่างไป
แต่ตั้งเดิมมา
ใช้ทั่วล้านนา
หากพิจารณา
เผ่าเดิมทั้งผอง

อยู่ชายพนา
เผ่าลัวะอาศัย
ค้นคว้าวิจัย
จากลัวะจอมทอง
มอญ - เขมรภาษา
ก่อนไทยเข้าครอง
ไปตามครรลอง
ถูกเผ่าไทกลืน...^{๔๙}

“ซ้า” ซึ่งนุ่งผ้าซิ่นและสวมเสื้อแบบไทในเมืองเชียงตุง ภาพโดย : พระนคร ปัญญาวิโร

^{๔๙} ไกรศรี นิมมานเหมินท์, กาทพยัเจี๋ย จามเทวีและวิริงคะ (กรุงเทพฯ : เกล็ดไทย, ๒๕๓๓),
หน้า ๑๒-๑๓.

“ข้า” สวมชุดประจำเผ่า สวมรองเท้าบูตสีสดใส
ภาพโดย : พระนคร ปณญาวิชโร

ชลธิรา สัตยาศึกษา กล่าวว่า การที่ลัวะเมืองน่านต้องสูญเสียภาษา และวัฒนธรรมดั้งเดิม ก็เพราะถูกเก็บภาษี ถูกริดไถจากคนยวนหรือคนเมือง และส่วนมากติดหนี้คนยวนเป็นเงินจำนวนมาก ซึ่งไม่มีทางใช้หนี้ได้ ก็ต้องยกลูกให้เป็น “ลูกเลี้ยง” ไปทำงานเยี่ยงทาส ต่อมาก็ถูกผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์กลายเป็นคนเมืองไป^{๕๐}

๖. บทสรุป

“ข้า” ปรากฏในตำนานและประวัติศาสตร์ไทมานาน รู้จักคนไทยตั้งแต่คนไทยพากันอพยพเข้ามาขอที่ราบลุ่มน้ำท่ามาหากิน จนข้าต้องร่นขึ้นไปอาศัยอยู่บนภูเขา ข้าและไทมีปฏิสัมพันธ์กันในหลายลักษณะ แต่ข้ากลับ

^{๕๐} ชลธิรา สัตยาศึกษา, *เรื่องเดิม*, หน้า ๖๓.

อยู่ในฐานะเสียเปรียบทุกด้าน อย่างไรก็ตามข้าและไทก็อยู่ร่วมกันมาอย่างใกล้ชิด จนคนไทยรู้จักพฤติกรรม นุคลิกลักษณะนิสัยใจคอข้าเป็นอย่างดี เห็นได้จากภาษิตไท^{๕๑} กล่าวถึงพวกข้าและคนชาติพันธุ์อื่นว่า

น้ำแลปลา วัวแลหมา หมากตาแลควนไฟ
(สิ่งที่เป็นคู่กันคือ น้ำและปลา วัวและหมา นัยน์ตาและควนไฟ)

ແ່ແມ່າຂ່າງค้ำ วัวແມ່าอ้อมไฟ ไทແມ່าช่างพ้อง
(คนแก่เงินแก่การค้า คนแก่ัวชอบนั่งผิงไฟ คนแก่ไทชอบบ่นจู้จี้)

ແ່ປາກຈາງ ขางปากจ๊ะ วัวปากกยาม
(คนเงินพูดตรง คนขาง/คะฉินพูดไม่เพราะ คนวัวพูดรุนแรง)

ปัจจุบัน “ข้า” หรือคนดอยลงมาค้าขายประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากทำไร่ อยู่ในเมืองหรือตามแหล่งท่องเที่ยว พุดไท/ไทย เก่ง ลูกหลานหรือคนรุ่นใหม่ก็ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน จนกลายเป็นไทยไปแล้ว และคำว่า “ข้า” ก็ไม่ได้มีความหมายถึงชาวเขาหรือข้าส่งส่วยอีกต่อไป

^{๕๑} นันทริยา สาเอี่ยม, “การศึกษาภาษิตไทใหญ่”, **ช่วงผลญา** (เชียงใหม่ : สถาบันภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๔.

พินนา : ความหมายและข้อสันนิษฐาน

ศรีเลา เกษพรหม*

คำว่า “พินนา” เป็นคำเรียกชื่อเขตการปกครองในสมัยโบราณของล้านนา ถ้าเทียบกันกับเขตการปกครองในสมัยปัจจุบันก็คงจะเทียบได้กับตำบลหรืออำเภอ ในบางตำบลหรืออำเภอยังใช้ชื่อพินนาเดิมเป็นชื่อตำบลจนถึงปัจจุบัน เช่น ตำบลแช่ช้างตั้งอยู่ในเขตอำเภอสันกำแพงเป็นต้น

พินนาเป็นจำนวนอะไร นักวิชาการหลายท่านยังหาข้อยุติไม่ได้ว่าหมายถึงจำนวนอะไร จะเป็นจำนวนของนา จำนวนคน หรือเกี่ยวข้องกับลำเหมืองที่ส่งน้ำไปเลี้ยงนาในที่ต่าง ๆ เรียกง่าย ๆ ว่าเกี่ยวข้องกับระบบของชลประทานหรือไม่ บางท่านก็ว่าพินนาเป็นจำนวนของนา เช่น ๑ พินนาเท่ากับจำนวนนา ๑ พันไร่ บางท่านก็ว่าหมายถึง พินนา (ป็นนา) ปั้น การนับจำนวนนาเท่ากับ ๑ แปลง เช่น พูดว่า “มีนาก็ปั้น” เป็นต้น แต่ว่านาแต่ละปั้น หรือแต่ละแปลงนั้น จะมีขนาดที่ไม่มีมาตรฐาน ปั้น ๑ มี ๑๐ ไร่เมืองก็มี หรืออาจมี ๒๐ ไร่เมืองก็มี

ในศิลาจารึกของล้านนาก็ไม่ได้บอกไว้ชัดเจนว่าพินนานั้นหมายถึงอะไรกันแน่ เพราะว่าเกือบทั้งหมดในจารึกจะไม่นับนาเป็นเนื้อที่คือ

* สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไม่นับเป็นไร่ แต่นับนาตามผลผลิต คือข้าว เช่น นา ๒๐๐ ข้าว แต่ในจารึกกล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับนาไว้มากพอสมควร เช่น พันนา พันนาหลัง หมื่นนา หมื่นนาหลัง นอกจากนั้นก็ได้ออกชื่อนาต่าง ๆ ที่กษัตริย์หรือมหาเทวีได้ถวายแก่วัด บางครั้งก็ได้บอกแหล่งที่ตั้งของนาเหล่านั้นด้วย เช่น นากล้วย นากวาวบง นาซึกา นาเขือบ้านจันทัน นาดอนกลาง นาดอนใต้ นาดอนไร่ นาไถ นาท่อน นาน้ำนอง นารางหมู เป็นต้น

พันนา นั้น คงจะนับตามจำนวนของประชากร การสร้างเวียงสร้างเมือง หรือการที่เข้าไปตั้งเวียงเก่าที่เคยมีอยู่แล้ว หลังจากทีกระทำพิธีเข้าตั้ง^๑ แล้วงานต่อไปกษัตริย์หรือเจ้าเมืองคือสั่งให้เสนาอมาตย์พร้อมทั้งพันหนังสือออกไปจดนับจำนวนคนตามเขตแดนของแต่ละเมือง คงจะง่ายและสะดวกกว่าที่จะไปจดและนับเอาจำนวนที่นาเมื่อได้จำนวนคนมาแล้วจึงทำการจัดแบ่งให้เป็นพันนาขึ้นตรงต่อเมืองหลวง แต่ละปีจะต้องส่งส่วยหรือภาษีที่เก็บได้เข้าราชโกฏของกษัตริย์ บางครั้งเรียกพันนาเหล่านี้ว่า "ลูกเมือง" ในแต่ละพันนาก็คงจะแบ่งออกเป็นเขตเล็ก ๆ เช่น เวียง เชียง หรือแซ่ อีกครั้งหนึ่ง

ในตำนานพื้นเมืองพะเยา ไบลานฉบับวัดศรีบุญเรือง และในลานฉบับวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา นับพันนาตามจำนวนของประชากร ได้กล่าวไว้ตอนที่ขุนจอมธรรมเข้าตั้งเมืองพะเยาว่า

“...หื้ออ่านนับผู้คนในแขวงเมืองทุกยามยาวทั้งมวล ส่วนว่าเสนาอมาตย์ทั้งหลายก็หื้อนายหนังสือไปจดหมายเอาเส้นคนชุกบ้านชุกที่รวมทั้งมวลมีคน ๑๘๐,๐๐๐ คนแล้วท้าวจึงตั้งไว้เป็นพันนาได้ ๓๖ พันนาแล ๕ คนไหนหื้อเป็นนาหนึ่ง ก็ว่าแล ๒ คนไหนหื้อเยยะนา ๕ หมื่นเข้าเชื้อ...”

(คำว่า ๕ หมื่น หมายถึงจำนวนของน้ำหนักร ประมาณ ๕ ตันของดวงข้าวเปลือก)

^๑ พิธีเข้าตั้ง หมายถึงพิธีกรรมในการเข้าตั้งเมือง เช่น พิธีตั้งเสาใจเวียงถึงจะเข้าไปสร้างสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นของเวียง ได้แก่ หอกกลอง หอนอน หอมณเฑียร เป็นต้น.

ถ้าคำนวณดูตามนั้น จำนวนคนและจำนวนพันนาก็ตรงกันพอดี คือ ๓๖ พันนา เท่ากับ ๓๖,๐๐๐ นา คูณด้วย ๕ คน ที่นับเป็น ๑ นา รวมเป็น จำนวนคนได้ ๑๘๐,๐๐๐ คนพอดี

เมืองฝาง

เมืองฝาง เรียกชื่ออีกนัยหนึ่งว่า “เมือง ๖ พันนา” ในสมัยโบราณ คงมีจำนวนประชากร ๓๐,๐๐๐ คน (๖,๐๐๐ x ๕ = ๓๐,๐๐๐) ๖ พันนา ของเมืองฝางมีดังนี้

๑. เมืองพุกา
๒. เมืองยิง
๓. เมืองยอริ
๔. เมืองเกลิน
๕. พันนากาง
๖. พันนาช่างฆ้อง

เมืองสาต

เมืองสาต หรือพันนาเมืองสาต (อยู่เลยขึ้นไปทางเหนืออำเภอฝาง ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตประเทศพม่า) ในเอกสารโบราณของพระยาอามาตย์มณฑล (ปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐) อยู่ในความครอบครองของ ดร.ฮันส์ เพนธ์) มีว่า เมืองสาตมีพันนาอยู่ ๗ พันนา แต่นับดูมี ๙ คือ

๑. พันนากวม
๒. พันนากวา
๓. พันนากก
๔. พันนาเมืองทา
๕. พันนาเมืองขุม
๖. พันนาเมืองปู่
๗. พันนาเมืองหลิม
๘. พันนาทาเหล็ก
๙. พันนาชะลาว

เมืองสิบสองพันทนา (ปันนา)

เมืองสิบสองพันทนา (ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตสาธารณรัฐประชาชนจีน) สมัยโบราณคงมีประชากรจำนวน ๖๐,๐๐๐ คน (๑๒ พัน = ๑๒,๐๐๐ X ด้วย ๕ = ๖๐,๐๐๐)

ขั้นตอนของการยกที่อยู่ของคนในชุมชนให้สูงขึ้นตามจำนวนประชากรและความเจริญ ถ้าวิเคราะห์ตามตำนานและศิลาจารึกในล้านนาจะเป็นดังนี้ ชุมชนใดเมื่อมีการตั้งชุมชนขึ้นใหม่ยังมีจำนวนประชากรไม่มากจะเรียกว่า “เขียง” เมื่อชุมชนขยายมีจำนวนประชากรมากขึ้นจะยกฐานะขึ้นเป็น “แซ่” เมื่อเจริญมากขึ้นมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นจึงยกขึ้นเป็นพันทนามีตำแหน่งผู้ปกครองเป็นเจ้าพัน เมื่อพันทนาใดเจริญและมีประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงยกขึ้นเป็นเมือง โดยมีเจ้าเมืองปกครองเป็นระดับเจ้าหมื่น

กล่าวถึงเมืองสิบสองพันทนา แต่เดิมนั้นมี ๑๒ ชุมชนด้วยกัน มีชุมชนขนาดเล็ก ชุมชนขนาดกลาง และชุมชนขนาดใหญ่ จนกระทั่งเป็นพันทนาและเป็นเมืองโดยลำดับ เมืองใหญ่ในสิบสองพันทนามีดังนี้

๑. เขียงรุ่ง
๒. เมืองแซ่
๓. เมืองหุร
๔. เขียงเจือง
๕. เขียงลอ
๖. เมืองล้า
๗. เมืองฮิง
๘. เมืองลา
๙. เมืองอูง
๑๐. เมืองอูใต้
๑๑. เขียงทอง
๑๒. เมืองลวง

นอกจากนั้นในลือสองพันนายังมีเล็กเมืองน้อยอยู่เป็นเมืองบริวารอีกจำนวนหนึ่ง ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๑๒๒ - ๒๑๒๖ เจ้าอินเมือง เป็นเจ้าเมืองลือสองพันนาได้จัดหัวเมืองทั้งหลายให้ขึ้นกับเมือง ๑๒ เมืองใหญ่นั้น

๑. เมืองฮ้ำ	ขึ้นกับ เชียงรุ่ง
๒. เมืองเชียงลู่, เมืองอ้ออง, เมืองงาด	ขึ้นกับ เมืองแช่
๓. เมืองพาน	ขึ้นกับ เมืองหุร
๔. เมืองฮาย	ขึ้นกับ เชียงเจือง
๕. เมืองมาง, เมืองงาม, ลวงเหนือ	ขึ้นกับ เชียงล่อ
๖. เมืองบาน	ขึ้นกับ เมืองล้า
๗. เมืองบาง	ขึ้นกับ เมืองฮิง
๘. เมืองวัง	ขึ้นกับ เมืองลา
๙. เมืองหย่วน เมืองมาง	ขึ้นกับ เมืองอุง
๑๐. อุเหนือ	ขึ้นกับ อุใต้
๑๑. บ่อล้า, อิงู, ยี่ปั้ง	ขึ้นกับ เชียงทอง
๑๒. เมืองลวง	ไม่มีลูกเมือง

รายชื่อผู้ครองเมืองเชียงรุ่งลือสองพันนา

(๑) พญาเจือง	พ.ศ. ๑๗๐๓ - ๑๗๒๓
(๒) สามไค้เน็ง	พ.ศ. ๑๗๒๔
(๓) อ้ายกูร	พ.ศ. ๑๗๔๔
(๔) ท้าวรุ่งแก่นชาย	พ.ศ. ๑๗๖๘
(๕) ท้าวแรนหลวง	พ.ศ. ๑๗๘๙
(๖) ท้าวพูวาก	พ.ศ. ๑๘๑๕
(๗) ยี่เพียงรากชาย	พ.ศ. ๑๘๒๘
(๘) เจ้าไเอ้	พ.ศ. ๑๘๒๙
(๙) เจ้าคานเมือง	พ.ศ. ๑๘๘๙
(๑๐) ท้าวสีตาคำ	พ.ศ. ๑๙๓๔
(๑๑) ท้าวกุมาร	พ.ศ. ๑๙๓๖
(๑๒) ท้าวเกือเมือง	พ.ศ. ๑๙๕๗

(๑๓) ท้าวปากทอง	พ.ศ. ๑๙๕๘
(๑๔) ท้าวสองเมือง	พ.ศ. ๑๙๕๙
(๑๕) เสือร่วงฟ้า	พ.ศ. ๑๙๖๐
(๑๖) ท้าวผาแดง	พ.ศ. ๑๙๗๕
(๑๗) ท้าวอุพอลือไชย	พ.ศ. ๒๐๐๑
(๑๘) สามไค้เน็ง	พ.ศ. ๒๐๓๔
(๑๙) เจ้าคานเมือง	พ.ศ. ๒๐๔๘
(๒๐) เจ้าศรีสมภาร	พ.ศ. ๒๐๘๑
(๒๑) เจ้าอุ่นเมือง	พ.ศ. ๒๑๐๔
(๒๒) เจ้าศรีสุนันทะ	พ.ศ. ๒๑๒๑
(๒๓) เจ้าอินเมือง	พ.ศ. ๒๑๒๒
(๒๔) เจ้าหน่อเมือง	พ.ศ. ๒๑๒๘
(๒๕) เจ้าศรีสุธรรม	พ.ศ. ๒๑๗๑
(๒๖) เจ้าหม่อมคำลือ	พ.ศ. ๒๑๘๘
(๒๗) เจ้าหม่อมท้าว	พ.ศ. ๒๒๐๑
(๒๘) เจ้าหน่อเมืองน้อย	พ.ศ. ๒๒๐๘
(๒๙) เจ้าเมืองท้าว	พ.ศ. ๒๒๑๗
(๓๐) เจ้าแพงเมือง	พ.ศ. ๒๒๒๙
(๓๑) ท้าวชินเพา	พ.ศ. ๒๒๖๙
(๓๒) ท้าวเสาวิน	พ.ศ. ๒๒๗๒
(๓๓) ท้าวเวียงอิน	พ.ศ. ๒๓๑๕
(๓๔) เจ้าหม่อมสุวรรณ	พ.ศ. ๒๓๒๐
(๓๕) เจ้ามหารวงษ์ (ท้าวถ่ายคอก)	พ.ศ. ๒๓๔๐
(๓๖) เจ้ามหาน้อย	พ.ศ. ๒๓๔๖
(๓๗) เจ้าสุวรรณราชบุตร	พ.ศ. ๒๓๗๗
(๓๘) เจ้าหม่อมสอ	พ.ศ. ๒๔๐๗
(๓๙) เจ้าหม่อมคำลือ	พ.ศ. ๒๔๒๑
(๔๐) เจ้าหม่อมสุวรรณ (จะผาคาน)	พ.ศ. ๒๔๖๘
(๔๑) เจ้าหม่อมคำลือ (ท้าวสีชิน)	...

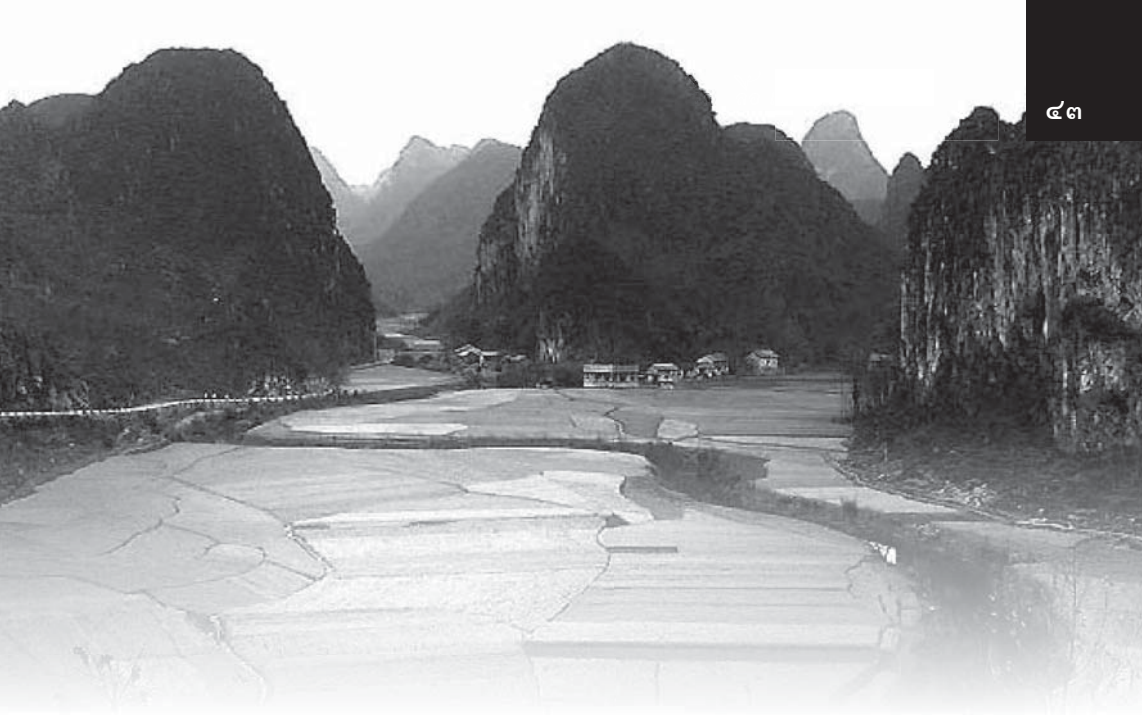

จากการศึกษาเอกสารตำนานและจารึก ผู้เขียนได้พบข้อความเกี่ยวกับ “พันนา” ซึ่งในแต่ละเมืองทั้งในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ จะกำหนดพื้นที่ “นา” ตามจำนวนประชากร จึงเสนอเป็นข้อสันนิษฐาน เพื่อสร้างความเข้าใจในระบบ “พันนา” กับระบบการเดินทุ่งในสมัยโบราณ อันเป็นต้นเค้าของการทำสำมะโนประชากร (น่าจะเป็นสำรวจ) ในระยะต่อมา ซึ่งในแต่ละระบบจะแทรกวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รอง ตามแนวนโยบายของรัฐบาล

เอกสารอ้างอิง

- ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับสำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๔.
ประชุมจารึกล้านนา คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ เล่ม ๑ - ๑๔
- พระเทพวิสุทธิเวที “๓๖ พันนาของเมืองพะเยา” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒
ฉบับที่ ๕ มีนาคม ๒๕๓๔.
- ภาพถ่ายโบราณ เรื่อง “หนังสือพื้นเมืองพะเยา” จ.ศ. ๑๒๙๗
โบราณวัตถุศรีบุญเรือง ตำบลตู่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ไมโครฟิล์มสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รหัส ๘๐.๐๔๗.๐๕.๐๒๒.
- ปั๊บสาของวัดป่าลาน ไมโครฟิล์มสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รหัส ๘๒.๑๑๔.๑๑.๐๐๑-๐๐๑.

ย้อนรอยประวัติศาสตร์สิบสองปันนา : จากตำนานการสร้างโลกไทลื้อ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วรรณิดา ถึงแสง*

บทนำ

“ตำนาน” หรือ “myth” ในความหมายตามแนวคิดทางคติชนวิทยา หมายถึง เรื่องราวที่เกิดจากการตั้งสมมติและถ่ายทอดประสบการณ์ของมนุษย์ในการพยายามอธิบายปัญหาหรือข้อสงสัยต่าง ๆ ที่ตนสนใจใคร่รู้ โดยถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องเล่า หรือเรื่องเล่าเก่าก่อนในยุคโบราณที่มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่ออันเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ลึกลับดีลึทธิ และศาสนาของคนในแต่ละสังคม ตามทัศนะแนวคิดของ เลวี-สเตราส์ ตำนานปรัมปรา คือเรื่องราวที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนกระบวนการทางความคิดดั้งเดิมของคนในยุคก่อน (Mythological Thought) และตอบสนองความปรารถนาที่จะเข้าใจจักรวาล ธรรมชาติ โลก และมนุษย์

*คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ตำนานการสร้างโลก (Creation Myth) เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สามารถพบได้ในสังคมของชนชาติไท และเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนความคิดและจินตนาการของมนุษย์เกี่ยวกับโลก ธรรมชาติ และชีวิตของกลุ่มชนในแต่ละวัฒนธรรมโดยมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน อันแสดงถึงความแพร่หลายและความนิยมของตำนาน ดังนั้นตำนานการสร้างโลกไทลื้อนอกจากจะบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของคนไทลื้อกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ แล้ว ยังสามารถสะท้อนถึงโลกทัศน์ ความคิดและความเชื่อของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ อีกทั้งสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานในการอธิบายประวัติศาสตร์ทางการเมือง การปกครอง สังคม วัฒนธรรม และความเชื่อของชนชาติไทลื้อและชนชาติไทให้กว้างขวางและลุ่มลึกยิ่งขึ้น^๑

ภูมิหลังเกี่ยวกับไทลื้อและสิบสองปันนา

ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไทส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนทางตอนใต้ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน มีชาวไทลื้อบางกลุ่มได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในประเทศอื่นที่มีอาณาเขตใกล้เคียงกันได้แก่ ตอนเหนือของประเทศพม่า ประเทศลาว และประเทศไทย รวมทั้งในประเทศเวียดนาม และประเทศกัมพูชา

ในระหว่างและหลังสงครามกับอาณาจักรล้านนาและสยาม ชาวไทลื้อจำนวนมากได้อพยพและถูกกวาดต้อนมายังภาคเหนือของประเทศไทย และภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศลาว ชาวไทลื้อมีเอกลักษณ์ของตนเองมาช้านาน มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนับถือพุทธศาสนา และสถาปัตยกรรมของที่อยู่อาศัยตลอดจนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย วรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อสะท้อนถึงความเชื่อในตำนานเกี่ยวกับปู่สังกะสีและย่าสังกะสี ซึ่งเป็นบรรพบุรุษผู้สร้างโลกของ ไทลื้อ

^๑ Na-Talang S. ๑๙๙๘. The Project Evaluation of Tai Studies Conditions: Folklore and Literature. Bangkok: Office of Research Fund, ๒๔.

สิบสองพันทนามีชื่อเดิมตามตำนานว่า “เมืองพารานสี” ปัจจุบันประเทศจีนได้ตั้งให้สิบสองพันทนามีฐานะเป็นเขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองพันทนา (Xishuangbanna Dai Autonomous Prefecture) ภายใต้การปกครองของมณฑลยูนนาน โดยมีสภาวะแวดล้อมทางนิเวศวิทยาที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของจีน และเป็นเสมือนประตูสู่การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิบสองพันทนาตั้งอยู่บริเวณชายแดนภาคใต้ของมณฑลยูนนาน มีเนื้อที่ ๑๙,๗๐๐ ตารางกิโลเมตร คิดเป็น ๐.๒ % ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศจีน ระหว่างเส้นละติจูด ๒๑ องศา ๘๐ ลิปดาเหนือ ถึง ๒๒ องศา ๓๖ ลิปดาเหนือ และระหว่างเส้นลองจิจูด ๙๙ องศา ๕๖ ลิปดาตะวันออก ถึง ๑๐๑ องศา ๕๐ ลิปดาตะวันออก ชายแดนด้านตะวันออกและด้านใต้ติดกับประเทศลาว คือ แขวงหลวงน้ำทา และแขวงพงสาลี ส่วนด้านตะวันตกเฉียงใต้ติดกับประเทศพม่า คือ รัฐฉาน จนได้รับการขนานนามว่า “เมืองสองฝ่ายฟ้า” โดยมีระยะทางติดต่อทั้งหมด ๙๖๖.๓ กิโลเมตร ประชากรทั้งหมดประมาณ ๑,๐๐๐,๐๐๐ กว่าคน ประกอบด้วยชนชาติต่าง ๆ อันได้แก่ ชนเผ่าไท ชนเผ่าฮั่น ชนเผ่าฮานี ชนเผ่าลาหู่ ชนเผ่าปู้หลาง ชนเผ่าอี เป็นต้น คิดเป็นสัดส่วน ๗๐.๘๙ % ของประชากรทั้งหมด ชนเผ่าไทคิดเป็นสัดส่วนของชนเผ่าต่างๆ ถึง ๓๔ % ซึ่งถือได้ว่าเป็นชนเผ่าที่มีจำนวนมากที่สุดในสิบสองพันทนา มีเมืองจิงหง (Jinghong) หรือเมืองเชียงรุ่ง เป็นเมืองหลวง และตั้งอยู่เหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง หรือน้ำซาง หรือแม่น้ำล้านช้าง (ชาวจีนเรียกว่า “หลานซางเจียง”) ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านสิบสองพันทนา เป็นระยะทางยาวถึง ๑๕๘ กิโลเมตร สิบสองพันทนาประกอบด้วย ๑ นคร คือนครเชียงรุ่ง และอีก ๒ อำเภอ คือ อำเภอเมืองฮายและเมืองหล้า^๒

^๒ Ying Ling H. ๒๐๐๕. Shengtai Wenhua 生态文化. Yunnan: Yunnan Jiaoyu, ๑-๑๘.

แผนที่แสดงอาณาเขตของสิบสองพันนาที่ติดกับประเทศลาวและพม่า
(ภาพปรับปรุงจาก <http://www.chinapage.org/river/mekong/mekong-map.jpg>)

แผนที่แสดงที่ตั้งและเขตพื้นที่ของสิบสองพันนาในมณฑลยูนนาน
(ภาพปรับปรุงจาก <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/df/China-Yunnan.png/260px-China-Yunnan.png>)

ในอดีตสิบสองพันนามีการปกครองโดยระบอบกษัตริย์ครองราชย์สืบต่อกันมาโดยเชื้อเครือเจ้าแสนหวี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๗๐๓ – ๒๔๙๓ สิบสองพันนาได้แบ่งเขตระบอบการปกครองเป็นพันนาโดยแบ่งเขตบริหารออกเป็น ๑๒ พันนา และมีการจัดแบ่งหัวเมืองออกเป็น ๓๐ กว่าหัวเมือง ดังนี้

๑. เชียงรุ่ง – เมืองยาง – เมืองฮาย – เมืองฮำ รวมเป็น ๑ พันนา
๒. เมืองแจ้-เมืองมวง(ปากตะวันตก)-เมืองเชียงลู่-เมืองอองเป็น ๑ พันนา
๓. เมืองลวง เป็น ๑ พันนา
๔. เมืองหน – เมืองพาน – เมืองเชียงล่อ เป็น ๑ พันนา
๕. เมืองฮาย – เมืองเชียงเจื่อง เป็น ๑ พันนา
๖. เมืองงาด – เมืองขาง เป็น ๑ พันนา
๗. เมืองหล้า – เมืองบาน เป็น ๑ พันนา
๘. เมืองฮิง – เมืองปาง เป็น ๑ พันนา
๙. เมืองเชียงเหนือ – เมืองลา เป็น ๑ พันนา
๑๐. เมืองพง – เมืองมวง (ปากตะวันออก) – เมืองหย่วน เป็น ๑ พันนา
๑๑. เมืองอุเหนือ – เมืองอุใต้ เป็น ๑ พันนา
๑๒. เมืองเชียงทอง – เมืองฮิงู – เมืองฮิปาง เป็น ๑ พันนา^๓

สิบสองพันนาปกครองอยู่ภายใต้ระบอบกษัตริย์ประมาณ ๗๙๐ ปี นับตั้งแต่กษัตริย์องค์แรกตามหลักฐานในตำนานและพงศาวดารคือพญาเจืองซึ่งปกครองอาณาจักรห่อคำเชียงรุ่งของไทลื้อเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยของเจ้าหม่อมคำลือ กษัตริย์องค์สุดท้าย รวมแล้วสิบสองพันนามีเจ้าปกครองอยู่ถึง ๔๕ พระองค์ จนสิ้นสุดลงเมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒

ชาวไทลื้อในสิบสองพันนานับถือศาสนาพุทธฝ่ายหินยานร่วมกับมีความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณ นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชนชาวไทลื้อ กล่าวคือชายจะสวมเสื้อกั๊ก ปักลวดลายสวมกางเกงขายาว โปกหัวด้วยผ้าขาวหรือชมพู สะพายดาบ ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อปัก นุ่งซิ่นลื้อ โปกศีรษะด้วยผ้าขาวหรือชมพู สะพายย่าม

^๓ ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. ๒๕๔๔. ประวัติศาสตร์สิบสองพันนา. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, หน้า ๗๗.

นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมการเรียกชื่อของชาวไทลื้อที่จะต้องมีการนำหน้าชื่อ โดยผู้ชายจะเรียกว่า “ไอ้” หรือ “อ้าย” และผู้หญิงเรียกว่า “อี” “อีอ่อน” และ “อีนาง”

ไทลื้อปลูกสร้างบ้านเรือนด้วยไม้ มีใต้ถุนสูง มีครัวไปบนบ้าน มีชานแดด และบริเวณใต้ถุนใช้เก็บข้าวของเครื่องใช้และผลผลิตทางการเกษตรตลอดจนใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ หลังคามุงด้วยกระเบื้องไม้ หญ้า ใบตองตึง และมีร้านน้ำหรือฮ้านน้ำด้วย นอกจากนี้วิถีการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวไทลื้อ คือการเพาะปลูก ทำไร่ ทำนา เก็บหาอาหาร จับปลา และล่าสัตว์ ส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตเพื่อบริโภค

วรรณกรรมไทลื้อในสิบสองพันทนามีหลายประเภท เช่น โคลงกลอน นิทาน ตำนาน เพลงพื้นบ้าน เรื่องเล่ามุขปาฐะ และตำราต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมไทลื้อมีลักษณะที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์และการสืบทอดวรรณกรรมในสิบสองพันทนา ภาษาไทลื้อมีตัวอักษรเป็นตัวเขียน ๒ ลักษณะ คือ (๑) ตัวไทลื้อแบบเก่า (โตเก่า) หมายถึง ตัวอักษรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาไทล้านนาและภาษาไทจีน และ (๒) ตัวไทลื้อแบบใหม่ (โตใหม่) หมายถึงตัวอักษรไทที่ปรับปรุงอักขระและอักขรวิธีในการเขียนใหม่โดยรัฐบาลจีนสำหรับใช้เป็นทางการ^๔

สาระและเรื่องราวสังเขปของตำนานการสร้างโลกไทลื้อ

ตำนานการสร้างโลกไทลื้อเป็นตำนานที่มีความโดดเด่นและแพร่หลายตำนานหนึ่งของกลุ่มชนไทลื้อในสิบสองพันทนา โดยตัวบทวรรณกรรมของตำนานการสร้างโลกไทลื้อที่นำมาศึกษาวิเคราะห์คือ ตำนานไทลื้อเรื่องปฐมกัปป์พื้นโลก หรือเรียกชื่อในภาษาจีนว่า 创世史 chuàng shǐ shī ซึ่งเนื้อหาภายในแบ่งได้สองส่วนคือ ภาคต้นเรื่องปฐมกัปป์เมืองลื้อ หรือ ปฐมมูลมุติก่อตั้งพื้นโลกจารเมื่อปี ค.ศ. ๑๓๔๔ และภาคปลาย เรื่องปฐมกัปป์หัวช้าง เป็นตำนานที่

^๔ ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๕๓. คำขับลูกอ่อน ภาพชีวิตและภูมิปัญญาไทลื้อในบทเพลงสำหรับเด็ก. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๘.

เรื่องย่อภาคปลาย: ปฐมกับปีหัวช้าง

มหาพรหมตนหนึ่งชื่อพรหมนิมิตกัมมรูปพร้อมกับพรหมอีก ๔ ตน ลงมาสร้างโลก เมื่อकिनวันดินก็กลายเป็นผู้หญิงและผู้ชาย แล้วออกลูกสืบหลานขยายไปแต่ละทวีปทั่วโลก ต่อมาได้มีการกำหนดวันเดือนปี นักขัตฤกษ์ราศี ฤดูแล้ง พร้อมทั้งกำหนดให้มีบ้านเมืองและป่า อาณาเขตและเขตแดนต่าง ๆ เกิดบ่อเงิน บ่อทอง บ่ออัญมณี ช่างฝีมือและการทำไร่ทำนา ภายหลังมนุษยโลกได้อยู่สุขสบาย เนื่องจากอัสติญญีพรหมถูกลี้อยคองขาด แต่ต่อมาได้นำหัวช้างไปต่อแทนเพื่อมิให้น้ำเกลียด จึงเกิดเป็นประเพณี การบูชาหัวพระพรหมในวันปีใหม่ โดยการก่อกองเจดีย์ทราย ปักช่อตุงบูชา การจุดพลุไฟ พร้อมด้วยน้ำอบ และข้าวตอกดอกไม้ นอกจากนี้ยังมีการ กำหนดธาตุและโหราศาสตร์ต่าง ๆ

ย่อกรอการเมืองการปกครองในตำนาน

ตำนานการสร้างโลกไทลื้อได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบทด้านการเมือง การปกครอง และมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๑. กษัตริย์: ตัวแทนสรวงสวรรค์และผู้นำทางจิตวิญญาณ

กษัตริย์หรือผู้ปกครองนครเปรียบเสมือนตัวแทนจากสวรรค์ชั้นฟ้า ที่จุติลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ เพื่อช่วยเหลือมวลชนให้อยู่อย่างร่มเย็น เป็นสุข ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำของปวงชนทั้งหลาย มักจะเป็นชายผู้มีบุญญาธิการ ปัญญาเฉลียวฉลาด และรูปร่างงดงาม ดังตอนที่ชาวบ้าน เกิดการถกเถียงทะเลาะวิวาทกันเกี่ยวกับการแบ่งข้าวในนาที่ชาวบ้านช่วย กันปลูกและเก็บเกี่ยวมา ขณะนั้นก็มีชายผู้หนึ่งซึ่งมีลักษณะองอาจงดงาม มีปัญญาฉลาดหลักแหลม รอบรู้สรรพสิ่ง เห็นบริวารทะเลาะกัน จึงห้ามปรามและตัดสินให้แบ่งข้าวตามสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน บรรดาประชาชนต่างก็พึงพอใจ คนทั้งหลายต่างพากันชื่นชมในหนุ่มรูปงามผู้นั้น และกราบไหว้ยกย่องสรรเสริญให้เป็นกษัตริย์ผู้นำแห่งตน

กษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของระบบ การปกครองในสิบสองปันนา และการมีอำนาจของนักปกครองที่เป็น

อำนาจสูงสุด ตลอดจนบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่สำคัญในการดูแลทุกข์สุขของประชากรราษฎรในฐานะของเจ้าแผ่นดิน นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในการเป็นผู้นำทาง จิตวิญญาณของกลุ่มชน โดยเป็นที่ยอมรับ จงรักภักดี และเคารพยกย่องของคนทั่วไป ครั้นเมื่อตายไปจะได้รับการบูชา เป็น “พระเสื้อเมือง” และมี “หอเมือง” เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สำหรับเป็นที่สถิตของพระเสื้อเมืองต่อไป

๒. สร้างบ้านสร้างเมือง: การจัดโครงสร้างทางสังคม

การสร้างบ้านสร้างเมืองเป็นเสมือนกระบวนการในการจัดโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชน ดังตอนที่กล่าวถึงการสร้างบ้านเรือนของผู้คนตามคำสอนสั่งของพระยาสมมุติราชผู้เป็นเจ้าของหัว โดยกำหนดให้บ้านหนึ่งหลังมีหญิงและชายอยู่เป็นคู่ผู้เมียกัน ร่วมกันสร้างบ้านสร้างเมืองที่ชื่อว่า “เมืองพาราณสีหรือเมืองสิบสองพันทนา” นับแต่นั้นมา อีกทั้งได้แต่งตั้งเสนา อำมาตย์ ขุน นักปราชญ์ผู้รู้ นายพัน นายร้อย และนายสิบ มากมาย ต่อมาได้ให้โอรสผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดทั้ง ๖ สิบเชื้อสายไปปกครองยังดินแดนต่าง ๆ ทุกแห่งหน ทั้งบนดอย ที่ลุ่ม ที่ชุ่มชื้น และเงียบสงบ ทั้งในทิศตะวันตก ตะวันออก ทิศเหนือ และทิศใต้

การสร้างบ้านสร้างเมืองเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงระบบการจัดโครงสร้างทางสังคมของ สิบสองพันทนาแต่เดิมในการแบ่งเขตแดน โดยจะส่งลูกหรือเครือญาติไปปกครองเมืองสำคัญต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากเหตุที่เรียกชื่อว่า “สิบสองพันทนา” นั้น มาจากการจัดแบ่งหัวเมืองเขตการปกครองเป็น ๑๒ เขต นอกจากนี้ยังมีการจำกัดอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน และส่งเสริมอำนาจของเจ้าเมือง ท้าว และขุน โดยระบบการบริหารราชการในเมืองหลวง รวมทั้งระบบการเมืองการปกครองท้องถิ่นและการปกครองระบบศักดินาไทอีกด้วย

๓. แม่น้ำ: ศูนย์รวมและสมบัติร่วมของกลุ่มชน

ยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างบ้านสร้างเมืองคือหลักแหล่งแห่งการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งมักจะตั้งบ้าน ตั้งเมืองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ

ตั้งเนื้อความในตำนานตอนที่หลังจากเกิดการมล้างโลกแล้วได้ก่อเกิดโลกใหม่ พระพรหมลงมาสู่โลกมนุษย์ แล้วเสกนิมิตสร้างแม่น้ำ ห้วยหนองคลอง บึง และภูเขาเหล่าดอย แล้วจึงสร้างบ้านสร้างเมือง สร้างเขตสร้างแดนตลอดจนบ่อเหล็กบ่อทอง บ่อเงินบ่อคำ บ่อแก้วบ่อแสง เสกพืชพรรณธัญญาหาร นอกจากนี้ยังให้นางธรณีเฝ้ารักษาประจำทิศทั้งมวลตลอดจนเทวดาทั้งหลาย แล้วจึงเสด็จกลับขึ้นพรหม

ดังนั้นแม่น้ำจึงเป็นเสมือนศูนย์รวมของอารยธรรม และเป็นสมบัติร่วมของกลุ่มชนในการใช้ประโยชน์ และการร่วมกันปกป้องรักษา รวมทั้งเป็นตัวแทนแห่งความอุดมสมบูรณ์อีกด้วย แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านสิบสองพันนา และมีแม่น้ำสาขาแยกออกจากแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำอื่น ๆ เป็นแควเล็กแควน้อย ซึ่งชุมชนไทลื้อมักตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบริมแม่น้ำและมีภูเขาล้อมรอบ เป็นภูมิประเทศที่เรียกกันว่า “ทุ่งเมือง” สิบสองพันนามีทุ่งเมืองรวมทั้งหมด ๔๙ ทุ่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ทุ่งเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของสิบสองพันนา คือ ทุ่งเมืองแจ้^๕

ย่อกรอยวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ในตำนาน

ในตำนานการสร้างโลกไทลื้อได้สะท้อนถึงบริบทด้านวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ รวมถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๑. ภาษา: สื่อเอกลักษณ์แห่งกลุ่มชน

ภาษาเปรียบเสมือนสื่อเอกลักษณ์แห่งกลุ่มชนไทลื้อและกลุ่มชนอื่น ๆ ที่สะท้อนออกมาในตำนานดังตอนที่กล่าวถึงพระยาสมมุตราชได้ให้โอรสทั้ง ๖ ไปปกครองดินแดนต่าง ๆ ทั่วทุกหนแห่ง ไม่ว่าจะเป็นนอกฟ้าจักรวาลหรือแผ่นดินทวีปต่าง ๆ มีชาวทวีปต่าง ๆ อาศัยอยู่นับได้ ๑๐๑ ภาษา

ภาษานอกจากจะเป็นสื่อสัญลักษณ์แล้วยังเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนนั้น ๆ อีกด้วย ภาษาไทลื้อเป็นสื่อสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่สืบทอดกันมายาวนานทั้งภาษาพูดและ

^๕ ยรรยง จิระนคร, “ไทลื้อสิบสองพันนาก่อนเปลี่ยนการปกครอง” ในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สิบสองพันนา, หน้า ๓๗.

ภาษาเขียนตราบาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงความหลากหลายทางภาษาและชาติพันธุ์อื่น ๆ บนโลก ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มี ความคล้ายคลึงกัน เช่น ไทจีน และไทยวน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้อง กับการศึกษาทางภาษาศาสตร์ ได้กำหนดให้ภาษาไทลื้อเป็นตระกูล ภาษาไท – กะได คือภาษาที่มีเสียงวรรณยุกต์และพบในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตอนใต้ของประเทศจีน

๒. ข้าว: ความอุดมสมบูรณ์และความสามัคคี

ข้าวเปรียบเสมือนสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของ ผืนแผ่นดินและความสามัคคีของกลุ่มชน ดังตอนที่บรรดาชาวบ้านทั้ง หลายต่างพากันไปรวบรวมขึ้นกขี้หนูที่ตกเกลื่อนเมือง และนำมาปลูกเป็น แถวเป็นแนว รोजนกระทั่งแตกใบอ่อนกลายเป็นต้นที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ เมื่อเห็นข้าวออกรวงสูงเหลือง ชาวบ้านก็ต่างพากันลงแขกเกี่ยวข้าว ถึงสามวันจึงเสร็จ

ข้าวถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท เพราะมีข้าว เป็นอาหารหลัก ทั้งสะท้อนถึงประวัติศาสตร์แห่งความอุดมสมบูรณ์ของ ผืนแผ่นดิน ดังคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” จนสิบสองพันทนาได้ รับสมญานามว่าเป็น “อู่ข้าวแห่งขุนนางใต้” และความสามัคคีในหมู่คณะ ในการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อ ซึ่งการร่วมมือกันของชาวบ้านในการผลิต เพื่อบริโภค เป็นลักษณะสังคมก่อนศักดินา (Protofeudal Society)

๓. ระบุลักษณะ: การกำหนดเผ่าพันธุ์

ระบุลักษณะเปรียบเทียบการกำหนดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์เพื่อจะบ่งบอก ถึงลักษณะรูปร่างหน้าตาของคนในถิ่นต่าง ๆ และเป็นกุศโลบายในการให้ ผู้คนกระทำความดีเพื่อจะมีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม ตลอดจนอยู่ในภพภูมิ ที่ดี ดังตอนที่กล่าวถึงปู่สังคะสีปันคน ๖ คน ปันเป็นคู่ชายหญิงแล้วนำยา ทิพย์ มาต่อหน้า โดยปันเป็นร่างคน ปันหน้าให้เป็นหน้าม้า ๒ คน หน้าวัว ๒ คน หน้าไหยูหนา ๒ คน แล้วเป่าคาถา ๗ ที ให้มีชีวิตและเคลื่อนไหวได้

หลังจากนั้นก็ให้คนหน้าใหญ่หนา ร่างกายกำยำ ไปปกครองเมืองลังกา ในทวีปทางทิศเหนือ ส่วนคนหน้าม้าใจหาญกล้าให้ไปปกครองเมือง อยู่ที่ยอมรโคยานทวีปในแผ่นดินกว้าง ทางตะวันตก และให้คนหน้าวัว ไปปกครองเมืองอยู่ที่ปุพพะวิเทหะทวีปทางทิศตะวันออก

รูปลักษณะเป็นสิ่งที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ด้านพันธุกรรมของเผ่าพันธุ์ ตามระบบภูมิจักรวาลในคติไทลื้อ อันประกอบไปด้วยที่อยู่ของมนุษย์หรือ มนุษสภูมิจนในทวีปต่าง ๆ รอบเขาพระสิเนรุหรือเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นแกนกลาง ของจักรวาล ผืนแผ่นดินที่ลอยอยู่ในทิศทั้ง ๔ เรียกว่า ทวีป อันได้แก่ ชมพูทวีปตั้งอยู่ทางทิศใต้ อมรโคยานทวีปตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ปุพพะวิเทหะทวีปตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก และอุตรกภูทวีปตั้งอยู่ ทางทิศเหนือ โดยแต่ละทวีปในจักรวาลก็มีมนุษย์ที่มีรูปลักษณะที่ แตกต่างกันไปตามความเชื่อ กล่าวคือ ชมพูทวีปตั้งอยู่ทางทิศใต้ซึ่งมนุษย์ มีรูปร่างเตี้ย อมรโคยานทวีปตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกมนุษย์มีรูปร่างเหมือน พระจันทร์ครึ่งซีก มีใบหน้าเหมือนพระจันทร์ครึ่งซีก มีใบหน้าวงกลม คล้ายวงพระจันทร์ จมูกโด่ง คางแหลม ปุพพะวิเทหะทวีปตั้งอยู่ทาง ทิศตะวันออก มนุษย์มีรูปร่างเหมือนพระจันทร์เต็มดวง มีใบหน้า ตอบนบนโค้งตัดลงมาเหมือนบาตร และอุตรกภูทวีปตั้งอยู่ทางทิศเหนือ มนุษย์มีรูปร่างงาม ใบหน้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม

๔. ไหมคำ: พันธนาการแห่งการครองคู่

ไหมคำเปรียบเสมือนพันธนาการแห่งการครองคู่ของชายหญิง ตามจาริตประเพณีของไทลื้อสิบสองพันนา ดังปรากฏในตอนทีกล่าว ถึงมนุษย์คู่หญิงชายที่ปู่สังคะสีปั้นขึ้นคู่แรก ชายรูปร่างชื่อว่าหมีนต้อ หญิงงามชื่อว่านางวิลา แล้วปู่สังคะสีก็ได้ให้ทั้งสองแต่งงานอยู่ด้วยกัน โดยจาริตประเพณีโบราณ เพื่อให้รักกันมั่นคง จึงได้เอาไหมคำผูกมือซ้าย แล้วเอาด้ายผูกมือขวาให้ทั้งสองครองคู่กันตลอดไป

วัฒนธรรมการแต่งงานของสิบสองพันนาจากตำนานดังกล่าว สะท้อน ให้เห็นถึงจาริตโบราณของการอยู่กินกันแบบผัวเดียวเมียเดียว และพิธีการ ผูกข้อมือด้วยไหมคำ (ไหมทอง) ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนเชื่อมโยงและผูกมัดถึง การอยู่ครองคู่กันเป็นสามีภรรยา

๕. การแต่งงาน: บทเริ่มต้นแห่งเผ่าพันธุ์

การแต่งงานเปรียบเสมือนบทเริ่มต้นแห่งเผ่าพันธุ์ที่งดงาม เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่มีวัฒนธรรมอันงดงามในวิถีชีวิต ในตำนานการสร้างโลกไทลื้อได้กล่าวถึงขั้นตอนในการแต่งงานในบทตอนที่ปู่ดั่งคะสีและย่าสังกะใสได้จัดการแต่งงานให้กับชายหญิงคู่แรกได้อยู่กินกันตามจารีตประเพณีโบราณ โดยเอาไหมคำผูกข้อมือของทั้งสอง พร้อมมกล้าวคำอวยพรให้มีโชคมีลาภ มีความสุขสมหวังยิ่งขึ้นไป และขอให้ทั้งสองมีลูกหลานเต็มบ้านเต็มเมืองสืบไป

การแต่งงานเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมจารีตโบราณในการครองคู่กันของชาวไทลื้อ สิบสองพันทนา นอกจากจะเป็นการให้เกิดญาติแก่ฝ่ายหญิงแล้ว ยังเป็นการแสดงความชื่นชมยินดีจากผู้ใหญ่ โดยมีพิธีการสู่ขอและการผูกข้อมือด้วยไหมคำแก่คู่บ่าวสาว พร้อมด้วยกล่าวคำอวยพรให้ทั้งสองมีความสุขและสืบลูกสืบหลานต่อไป

๖. หัวพรหม: เงามและการครอบงำ

หัวพรหมเปรียบเสมือนเงาแห่งพรหมผู้ดลบันดาลทุกสิ่ง และการครอบงำโลกด้วยความเชื่อว่าอัสถัญญีพรหมผู้ที่มีอิทธิพลต่อการวิบัติแปรปรวนของดินฟ้าอากาศและฤดูกาล ตลอดจนการโคจรของ พระอาทิตย์ และพระจันทร์ในโลกมนุษย์ บรรดาพรหมทั้งหลายต่างพากันคิดหาวิธีกำจัด เนื่องจากพรหมนั้นมีความเป็นอมตะก่อนสิ้นอายุขัยเมื่อครบ ๑ กัป ในชั้นพรหมแห่งดาวดึงส์ หากจะฆ่าฟันไม่ว่าจะด้วย คมหอกดาบหรือคุณไสยใด ๆ ก็ไม่สามารถฆ่าพรหมนั้นได้ เว้นแต่จะเอาผมของธิดาแห่งพรหมทั้ง ๘ มาคนละเส้นและนำมาสร้างเป็นสายธนูไปเลื่อยคอพรหม จึงจะขาด เมื่อคอขาดแล้วให้ธิดาถือไว้ ห้ามให้หัวแห่งพรหมตกถึงพื้นแผ่นดิน เพราะจะเกิดไฟบัลลัยกัลป์ หากเอาไปทิ้งในน้ำมหาสมุทรก็จักแห้งเหือดบังเกิดไฟไหม้ในที่นั้น จนกระทั่งพระอินทร์ได้ออกอุบายให้ธิดาพรหมไปตัดหัวพรหม เทพดาทั้งหลายเห็นพรหมไม่มีหัวดูน่าเกลียดยิ่งนัก จึงได้นำหัวข้างไปต่อให้กับตัวพรหม

หัวพรหมเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อดั้งเดิมและโบราณประเพณีของคนไทลื้อ สิบสองพันนาในการนับถือและบูชาพรหม โดยผ่านพิธีกรรมการบูชาหัวพรหมในวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งมีการตกแต่งองค์พรหมด้วยหัวช้าง และมีเทวดาหรือธิดาเป็นผู้ถือหัวพรหม มีพิธีสักการบูชาโดยนำทรายมาก่อสุ่มต้นไม้แล้วเอาน้ำมารดต้นไม้พร้อมทั้งตั้งจิตอธิษฐานบูชาขอให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองและขอให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั่วๆ ไป ตลอดจนมีโชคลาภพริ้งพริ้วพร้อมมั่งมีเงินทองและข้าวของสมบัติ

๗. สงกรานต์: การเริ่มต้นและความโชคดี

สงกรานต์เปรียบเสมือนการเริ่มต้นปีใหม่และความโชคดีมีชัยที่ได้ทำบุญทำทานในวันขึ้นปีใหม่ ดังตอนที่พระยาพิมพิสารพิงกรรมเทศนาแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็มีจิตเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมคำสั่งสอน จึงได้บอกกล่าวแก่ผู้คนทั้งหลาย ในเทศกาลปีใหม่เชิญชวนมาก่อเจดีย์ทรายในบริเวณช่วงเจดีย์ ประดับด้วยช่อตุง ข้าวตอก ดอกไม้ ผ้าทิพย์ น้ำมัน ตลอดจนรูปเทียนบูชาแก้วเจ้า ๓ ประการ และรดน้ำด้วยน้ำอบน้ำหอมชำระอาบยังพระพุทธรูป พระบาท พระธาตุ และไม้ศรีมหาโพธิ์ พระอรหันตสาวก ภิกษุสงฆ์ ครูบาอาจารย์ ผู้เฒ่าผู้แก่ และพ่อแม่ รวมทั้งผู้มีศีลธรรมและยากคนขอทานทั้งหลาย พร้อมทั้งนำขำวน้ำโภชนาอาหาร เครื่องทรงอาภรณ์ เครื่องปัจจัย ถวายทานอุทิศส่วนบุญไปถึงพระอินทร์พระพรหม ผู้สร้างโลกและเทวดาประจำตน อันจะส่งผลให้มีความสุขอายุมั่นขวัญเย็นเจริญรุ่งเรืองด้วยข้าวของเงินทองทรัพย์สมบัติและข้าวเปลือกข้าวสาร ส่วนญาติพี่น้องและมิตรแก้วสหายคำที่พลัดพรากกันก็จะกลับคืนมา

สงกรานต์หรือสงกรานต์ปีใหม่สะท้อนให้เห็นถึงจารีตประเพณีโบราณในวันขึ้นปีใหม่ของไทยลื้อ สิบสองพันนา มีการก่อกองทรายบริเวณช่วงเจดีย์แล้วประดับด้วยช่อตุง ข้าวตอก และดอกไม้ บูชาแก้วเจ้า ๓ ประการด้วยผ้าทิพย์น้ำมันและรูปเทียน พร้อมด้วยการสงฆ์น้ำพระพุทธรูป พระบาท พระธาตุ ไม้ศรีมหาโพธิ์ พระภิกษุสงฆ์ ด้วยน้ำอบน้ำหอมดำหัวครูบาอาจารย์ ผู้เฒ่าผู้แก่ บิดามารดา และผู้ทรงศีลธรรม

ทำบุญให้ทานแก่คนยากจน รวมทั้งนำข้าวน้ำอาหาร เสื้อผ้า และเครื่องปัจจัยต่าง ๆ ให้ทานอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่พระพรหมและเทวดาทั้งหลาย ด้วยความศรัทธาในการทำบุญกุศลวันขึ้นปีใหม่ส่งผลให้บุคคลผู้นั้นมีความเจริญรุ่งเรือง อายุยืนยาว และสุขสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา มั่งมีเงินทองตลอดปีใหม่

๘. การก่อเจดีย์ทราย: ความมุ่งมั่นและกระบวนการสรรค์สร้าง

การก่อเจดีย์ทรายเปรียบเสมือนความมุ่งมั่นของมนุษย์ที่จะกระทำความดีและบุญกุศล รวมทั้งเป็นกระบวนการสรรค์สร้างพุทธศาสนาและความสามัคคีในหมู่คณะ ในการก่อเจดีย์ทรายบูชาพระพุทธรูปเจ้าของคหบดีผู้หนึ่ง ด้วยความเลื่อมใสจึงได้นำน้ำและทรายมาก่อเป็นเจดีย์ทราย แล้วนำช่อดอกและดอกไม้มาประดับประดาแต่งสร้างช่อเทียนไฟบูชา มีการขับฟ้อนร้องรำบูชา อันเป็นผลบุญส่งผลให้ในชาติต่อไปได้เสวยสุขในสวรรค์ชั้นฟ้า ครั้นลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ก็ได้เสวยสุขในวาระพระราชมณเฑียรเป็นคหบดีเศรษฐี เป็นพระยาเอกราชา และได้บวชในพุทธศาสนาจนบรรลุอรหัตตในที่สุด

การก่อเจดีย์ทรายแสดงถึงประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมภายใต้ความศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าและพุทธศาสนาอย่างโดดเด่นของกลุ่มชนไทลื้อ สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการทำบุญเพื่อผลแห่งบุญ ส่วนการประดับประดาเจดีย์ทรายด้วยช่อดอก เปรียบเหมือนเป้าหมายสูงสุดนั่นคือนิพพาน และข้าวตอกดอกไม้เสมือนความบริสุทธิ์และการเคารพบูชา ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสรรค์จักรวาลพุทธศาสนา มาแต่โบราณ

ย้อนรอยโลกทัศน์และความศรัทธาในตำนาน

ในตำนานการสร้างโลกไทลื้อได้สะท้อนถึงโลกทัศน์และความศรัทธารวมถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๑. พรหมและมนุษย์: การเชื่อมโยงจากฟ้ามาสู่ดิน

พรหมและมนุษย์เปรียบได้กับการเชื่อมโยงจากฟ้าเบื้องบนมาสู่โลกมนุษย์เบื้องล่าง ดังตอนหนึ่งในตำนานที่กล่าวถึงการแปลงกายของพรหมและเทวดา และการสร้างโลกของพรหมเมื่อครั้งปฐมกับปี่นั้น มาบอกกล่าว ว่าตั้งแต่ขึ้นไปภายภาคหน้าได้แสนปีไฟจะล้างโลก ดังนั้นคนทั้งหลายทำบุญ ทำทานและรักษาศีล เมตตามากวนา เจริญพรหมวิหารสี่ จนได้ญาณขั้นใดขั้นหนึ่ง เมื่อตายไปจะได้เกิดบนพรหมโลก อันเนื่องด้วยบุญแห่งตน ที่ได้กระทำสั่งสมมา ไม่มีหญิงไม่มีชาย พรหมทั้งหลายต่างพากันลงมาสร้างโลก เมื่อหมดบุญก็จะลงมาเสวยไอนดิน ดินมีวรรณะเป็นดังดอก กนิกายมีทั้งคันธรสอันหอมและหวาน

แนวคิดและความเชื่อของชนไทลื้อสิบสองพันนาในเรื่องสวรรค์ชั้นฟ้า ซึ่งเป็นเรื่องราวเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อมนุษย์ โดยมีพรหมเชื่อมโยงฟ้าเบื้องบนและแผ่นดินมนุษย์เบื้องล่าง เมื่อมนุษย์เกิดความเดือดร้อน พรหมที่อยู่บนฟ้าจะรับรู้ได้และลงมาช่วยเหลือ เป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงการฝังรากลึกของความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนที่สอดคล้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน

๒. ปู่สังกะสาและย่าสังกะสี: บรรพบุรุษและผู้สร้างสรรพสิ่ง

ปู่สังกะสาและย่าสังกะสีเปรียบเสมือนบรรพบุรุษของมนุษย์ รวมทั้งเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ บนโลก ดังตอนที่กล่าวถึงโลกที่ว่างเปล่า มีดมัวไร่ซึ่งผู้คนและสรรพสิ่ง ย่าสังกะสีรู้สึกเศร้าโศกเสียใจ ดังนั้นปู่สังกะสาจึงปลอบขวัญและสัญญาว่าจะสร้างโลกให้มีคนมากมาย สร้างแผ่นดินอันกว้างใหญ่ไพศาล และจะปลูกไม้ไผ่แสนกอให้แพร่กระจายไปทั่ว รวมทั้งจะสร้างสัตว์ทั้งหลายทั้งที่อยู่ในน้ำและที่อยู่ในป่าเขาถ้ำเนาไพร พร้อมกับขอให้ย่าสังกะสีช่วยกันสร้างสิ่งที่บินบนอากาศหลากหลายชนิด และสร้างแม่น้ำ ๕ สาย ตลอดจนสร้างสัตว์น้ำ เมื่อย่าสังกะสีได้ยินคำผัวกล่าวดังนั้น จึงกล่าวเป็นคำพยานเมืองโดยนางก้มกราบไหว้แทบเท้าสามิตน เมื่อได้ยินคำของสามีก็ดีใจมาก เพื่อให้สมกับที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนไว้ ย่าสังกะสีจึงสร้างแผ่นดินให้กับโลกตามนั้น

ปู่สังกะสาและย่าสังกะสีสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษและผู้สร้างสรรพสิ่งของกลุ่มชนไทลื้อในลือสองพันนา แนวคิดเกี่ยวกับทุกสิ่งที่มีมนุษย์มีมาจากบรรพบุรุษเป็นผู้สร้าง แสดงถึงความ เป็นเทือกเถาเหล่ากอและสายพันธุ์ อีกทั้งยังได้สะท้อนถึงความเชื่อในคำสั่งสอนของบรรพบุรุษ และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่สะท้อนถึงแนวคิดของการครองคู่เป็นสามีภรรยาที่ต้องมีความเอื้ออาทรต่อกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และนับถือให้เกียรติกัน

๓. พระพุทธเจ้า: ผู้นำและต้นแบบแห่งโลก

พระพุทธเจ้าเปรียบดั่งผู้นำและต้นแบบแห่งโลก ดังตอนที่พระพุทธเจ้า ได้ตรัสสั่งสอนภิกษุทั้งหลายเมื่อครั้งที่สมมุติราชผู้ยิ่งใหญ่ได้เป็น เจ้าปกครองอาณาจักรได้ให้คนทั้งหลายสร้างศาลาเพื่อเป็นทาน ๖ หลัง ให้เป็นที่พักของผู้ยากไร้ ขอให้ท่านจงสรรเสริญปฏิบัติขึ้นนมในพระบารมี ทรงบริจาคทานทุกวัน เป็นเงิน ๖ แสนเงิน เป็นทองคำ ๖ แสนทองคำ แก่ผู้ที่มาขอและผู้ยากไร้ เพื่อเป็นการบำเพ็ญทานบารมี และยึดมั่นในการ บำเพ็ญทานบารมีมิได้ขาด ตลอด ๗ อสงไขย จึงได้ตรัสบรรยายแก่สัพพัญญู ผู้ยิ่งใหญ่ในโลก ได้เป็นผู้ดับทุกข์โศก เมื่อสมความปรารถนาจนเป็นผู้มี บุญญาบารมีมากล้น เป็นพระโคตมะ เป็นพระพุทธเจ้าสอนสั่งคนทั้งหลาย ได้ โปรดสัตว์โลกมากมายในอาณาบริเวณประมาณ ๓ ร้อยโยชน์ มีอายุยืนยาว ถึงแสนปีจึงเสด็จปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าในแนวคิดและศรัทธาของไทลื้อลือสองพันนาแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำของ พุทธมามกะ และยังเป็นต้นแบบแห่งโลก อันนำ สรรพสัตว์ทั้งหลายสู่หนทางแห่งการพ้นทุกข์ ตลอดจนความศรัทธาอย่าง แแรงกล้าในพุทธศาสนาชา้านาน

๔. บุญบาปและนรกสวรรค์: เครื่องมือควบคุมสังคม

บุญบาปและนรกสวรรค์เปรียบเสมือนเครื่องมือควบคุมสังคม ยกตัวอย่างตอนที่พรานป่าผู้หนึ่งออกล่าสัตว์ป่า ครั้นเดินทางมาถึง กลางทางก็พบคนทั้งหลายที่จะไปไหว้ธาตุพระพุทธเจ้า พรานผู้นั้นมี

ใจละอายแก่คนทั้งหลายจึงรีบนำไม้ ปืน และของแหลมคมไปซ่อนไว้ แล้วถามคนทั้งหลายเหล่านั้นว่าจะไปที่ใด คนทั้งหลายตอบว่าไปไหว้ บูชามหาเจดีย์ธาตุเจ้า และได้ชวนพรานป่าผู้นั้นไปด้วย พรานก็ตกลง เมื่อคนทั้งหลายพากันไปจนถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง ก็ปรึกษากันว่าให้ต่างคน ต่างเอาทรายไปเพื่อสร้างเจดีย์ทรายบูชาธาตุทรายและบูชาธาตุเจ้าให้เป็น ผลานิสงส์แก่ตน พรานป่าผู้นั้นเห็นคนทั้งหลายกระทำดังนี้ จึงได้นำทราย ไปทำบุญ ผลแห่งการเอาทรายไปก่อวางพร้อมคนทั้งหลายประมาณค่า กอบหนึ่ง พร้อมทั้งประดับประดาด้วยดอกไม้และยอดไม้ เมื่อพรานป่าผู้นั้น ตายไป พญายมก็ได้ทำการพิพากษาตามบุญกรรมที่กระทำมา จำยมบาลได้ ดูตามบันทึกว่าพรานป่าผู้นั้นได้เคยบูชาทรายยังมหาเจดีย์แห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นผลบุญกุศลหนึ่ง และบาปที่ได้กระทำก็มีมากมาย ยมบาลให้พรานเลือก เอาว่าจะเสวยบุญหรือบาปก่อน ด้วยผลานิสงส์แห่งการทำบุญนั้นจึงตั้งใจ ให้พรานเสวยผลแห่งบุญก่อน ณ ชั้นฟ้าดาวดึงส์ ๗ วันสวรรค์ เมื่อผลบุญ หมดสิ้นแล้วจึงมาเสวยยังบาปแห่งตน

บุญบาปและนรกสวรรค์แสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการใช้แนวคิด และความศรัทธาของ กลุ่มชน เป็นเครื่องมือควบคุมสังคมของชนไทลื้อ สิบสองพันนาให้สันติสุขร่มเย็น สามารถเข้าถึงจิตใจและพฤติกรรมของ กลุ่มชนโดยการปลูกฝังแนวคิดความเชื่อของการทำดียอมได้บุญและ ผลบุญทำให้ได้ขึ้นสวรรค์ หากทำชั่วยอมได้รับบาปและผลบาปทำให้ตกนรก อีกทั้งการส่งต่ออนุบาปยังมีผลทั้งในโลกนี้และโลกหน้าตามกฎแห่งกรรม และวิฎสงสาร

๕. ธาตุวัน ธาตุเดือน ธาตุปี: อิทธิพลแห่งชีวิต

ธาตุวัน ธาตุเดือน และธาตุปี เป็นเสมือนอิทธิพลแห่งชีวิตของมนุษย์ ดังตัวอย่างบางตอนในตำนานที่กล่าวถึงผู้ที่เกิดปีข้างว่า ควรก่อสร้างตึก และถวายทานไม้สัรมหาโพธิ์จะทำให้ผู้นั้นเจริญรุ่งเรือง มีอายุยืนยาว สำหรับผู้ที่มิธาตุเกิดตรงกับปีเสือ ไม่ควรถวายทานน้ำบ่อและเจดีย์ กุฏิ สะพานที่มีหลังคาคลุม มิเช่นนั้นจะทำให้อายุสั้น และธาตุเกิดตรงกับปีหนู ต้องถวายทานสีมาก่อนจึงจะมีโชคและอายุยืนนาน บุคคลผู้ใดเกิดปีใดคือ

ปีหนูให้ขุดน้ำบ่อสร้างศาลาถวายทานก่อนจึงจะทำให้อยู่ดีมีสุข ผู้ใดเกิดปีปี คือปีเสือนั้นให้แต่งศาลาและอารามเป็นทาน ก็จะสมปรารถนาทุกประการ ผู้ใดเกิดปีเหม้าคือปีกระต่ายให้สร้างประสาททองคำ หอธรรม หรือ มณฑปธรรมเป็นทาน ก็จะเจริญด้วยข้าวของสมบัติในภายภาคหน้า บุคคลผู้ใดเกิดปีสีคือปีนาคให้สร้างกุฏิวิหารเป็นทานก็จะเจริญด้วย ข้าวของสมบัติ มีอายุมั่นขวัญเย็น บุคคลผู้ใดเกิดในวันอาทิตย์หากถวายทาน ด้วยพระพุทธรูปขาวจะมีอายุไม่ยืน ควรให้ถวายทานด้วยตุ๊กตาทองคำ ประดับจึงจะมีอายุยืนและเจริญ คนผู้ใดเกิดปีไล่คือปีงูให้สร้างตุ๊กตาทอง คำถวายทานก่อนแล้วสร้างแท่นนั่งและตั้งข้างเป็นทาน ก็จะพ้นจากอุบาทว์ โรคภัยไข้เจ็บและมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ร่ำรวยเงินทอง ผู้ใดเกิดปีส่ง้า คือปีม้าให้สร้างแท่นของอาสนะปูรองนั่งของสงฆ์ถวายทาน ก็จะเจริญด้วย เงินทองคำทรัพย์สินสมบัติ มีสติปัญญา บุคคลผู้ใดเกิดปีสัน วันสน คือปีวอก นั้นให้ถวายทานกำแพงและเรือดึกจะดี เป็นที่รักใคร่และมั่งมีเงินทอง ผู้ใดเกิดปีไร่คือปีไก่ให้สร้างกุฏิและน้ำบ่อถวายทาน ก็จะพ้นจากเพศภัย ทั้งมวล บุคคลผู้ใดเกิดปีเส็ดคือปีหมาให้สร้างแท่นธรรมมาสน์ถวายทาน จึงจะเจริญ บุคคลผู้ใดเกิดปีไค้คือปีช้างให้สร้างเรือนพระนอนถวายทาน จะได้พ้นจากกงกรรมกบฏเวียนทั้งมวล บุคคลผู้ใดเกิดวันอาทิตย์ให้แต่ง ตรารูปครุฑและพระโคหรือรูปควายไว้จึงจะสมปรารถนา บุคคลผู้ใดเกิดวัน จันทร์ให้แต่งรูปนกเหยี่ยวและรูปเสือไว้กับตัวจะเป็นสิริมงคล

ธาตุวัน ธาตุเดือน และธาตุปี แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์และความเชื่อ ดั้งเดิมเกี่ยวกับนักษัตร และนักขัตฤกษ์ทั้งหลายของไทยสิบสองพื่นนา ซึ่ง เกี่ยวข้องกับสัตว์ในวิถีชีวิตและจินตนาการ ได้แก่

ปีหนู	เรียกว่า	ปีไล่
ปีวัว	เรียกว่า	ปีเป่า
ปีเสือด	เรียกว่า	ปียี่
ปีกระต่าย	เรียกว่า	ปีเหม้า
ปีนาค	เรียกว่า	ปีสี
ปีงู	เรียกว่า	ปีไล่
ปีม้า	เรียกว่า	ปีสะงะ (สะง้า)

ปีแพะ	เรียกว่า	ปีเม็ด
ปีวอก	เรียกว่า	ปีสัน
ปีไก่	เรียกว่า	ปีเจ้า
ปีหมา	เรียกว่า	ปีเส็ด
ปีช้าง	เรียกว่า	ปีไค้

ความเชื่อในกษัตริย์ของชาวไทลื้อมีความคล้ายคลึงกับกลุ่มชนไทจีนและไทยวน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางโหราศาสตร์ในการกำหนดวิถีชีวิตด้วยดาวพระเคราะห์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องดาวซ่างหลวงในการกำหนดวิถีชีวิตคนตามวันเกิด และความเชื่อเรื่องวันดีวันเสีย

๖. พระอาทิตย์และพระจันทร์: ความสัมพันธ์ของจักรวาล

พระอาทิตย์และพระจันทร์เปรียบเสมือนความสัมพันธ์ของจักรวาลอันส่งผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งบนโลกตามพระอาทิตย์ใน ๑๒ ราศี เช่น กรกฏาไปคือราศีสิงห์ ราศีกันย์ ราศีตุล ราศีพิจิก ราศีธนู ราศีมังกร พรหมมิ่งเมษประสมเมถุนไว้ในราศี ให้เป็น ๑ ปี ตามพระจันทร์ให้เป็นราศี ๑๒ ราศี ให้อยู่ ๑๒ วัน จึงย้ายไปราศีหน้า แบ่งวันแบ่งคืนให้มี ๑๖ ยาม กลางวัน ๘ ยาม กลางคืน ๘ ยาม ใน ๑ ปีให้มี ๑๒ เดือน ใน ๑ เดือนให้มี ๓๐ วัน ใน ๑ ปีให้มี ๓๖๐ วัน ดังอุตุฤดูทั้ง ๓ เริ่มจากเดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ถึงเดือน ๙ กำหนดให้เป็นฤดูร้อน ตั้งแต่เดือน ๙ แรม ๑ ค่ำ ไปจนถึงเดือนเจียง กำหนดให้เป็นฤดูฝน ตั้งแต่เดือนเจียงแรม ๑ ค่ำ ไปจนกระทั่งถึงเดือน ๕ กำหนดให้เป็นฤดูหนาว

พระอาทิตย์และพระจันทร์เปรียบเสมือนตัวแทนสะท้อนความสัมพันธ์ของระบบจักรวาลกับสรรพสิ่งบนโลก โดยพระอาทิตย์เป็นตัวกำหนดฤดูกาล ปี เดือน วัน และกำหนดธรรมชาติที่มีอยู่ในโลกทั้งหมด และพระจันทร์เป็นตัวกำหนดฤกษ์ยาม โดยจากจักรวาล ๑๒ ราศีนับเป็น ๑ ปี และในแต่ละ ๑ วันแบ่งเป็น ๑๖ ยาม กลางวัน ๘ ยาม กลางคืน ๘ ยาม ใน ๑ ปีมี ๑๒ เดือน ๑ เดือนมี ๓๐ วัน และใน ๑ ปี มี ๓๖๐ วัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งฤดูกาลทั้งหมด ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูฝน

๗. ไฟ น้ำ ลม: การทำลายล้างและการก่อกำเนิด

ไฟ น้ำ ลม เปรียบเสมือนภาพสะท้อนถึงการทำลายล้างและการก่อกำเนิด ดังตอนที่พระอาทิตย์บังเกิดมีทั้งหมด ๗ ดวง แสงโกฏิจักรวาลทั้งมวลก็ถูกเป็นไฟบัลลย์กลับในยามนั้นทันที และมอดไหม้ตราบถึงชั้นพรหม ตลอดจนไหม้พื้นมหาสมุทรสาครที่อยู่ในแผ่นดินอันหนา ต่อจากนั้นมหาเมฆท่าฝนอันใหญ่หลวงก็ตกเต็มโลกเต็มจักรวาลจนระดับน้ำเพิ่มสูงขึ้นท่วมจนถึงชั้นพรหมที่มีไฟไหม้อยู่ เมื่อไฟถูกน้ำก็คุกรุ่นอยู่นาน ต่อมาลมซึ่งจะเป็นสิ่งสร้างโลกนั้นพัดเอาน้ำไปเป็นท่าฝนทำให้น้ำเพิ่มมากขึ้น จนไฟมอดดับไป และลมก็พัดน้ำจนแห้งเหือดไป เกิดเป็นชั้นพรหมทั้ง ๙ และชั้นฟ้าทั้ง ๑๖ ชั้น เป็นลำดับลงมาจนถึงเมืองมนุษย์

ไฟ น้ำ ลม แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในอิทธิพลของธรรมชาติแห่งการทำลายล้างมหาศาล ทั้งด้วยความร้อนอันเกิดจากไฟ และน้ำอันเกิดจากท่าฝน ตลอดจนการก่อกำเนิดโลกใหม่ด้วยลมที่พัดสิ่งชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป ทั้งยังแฝงไว้ซึ่งแนวคิดทางปรัชญาความจริงของชีวิตที่มีเกิด มีเสื่อม และมีดับสูญ นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงกฎไตรลักษณ์แห่งความไม่เที่ยง บ่อเกิดแห่งทุกข์ และความไม่มีตัวตน เป็นคติสอนใจให้แก่ชนชาวไทลื้อสิบสองพินนาเสมอมา

สรุป

ตำนานการสร้างโลกไทลื้อสิบสองพินนาเป็นวรรณกรรมโบราณที่สะท้อนถึงความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชนชาติเกี่ยวกับมโนทัศน์ในเรื่องของบรรพบุรุษ โลก มนุษย์ สัตว์ และสรรพสิ่งในธรรมชาติ ตลอดจนการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา รวมทั้งการดำรงชีวิตการประพฤติปฏิบัติตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สิบสองเดือนในระบบนักษัตร ๑๒ ราศีมากำหนดฤดูกาล ปี เดือน และวัน จนเกิดเป็นศาสตร์ด้านโหราศาสตร์และเกิดปฏิทินในรูปแบบดั้งเดิมของไทลื้อ

ตำนานมีอิทธิพลและบทบาทในการสร้างระบบแบบแผนและพิธีกรรมด้วยความเชื่อของกลุ่มชนที่สามารถสะท้อนถึงสภาพการเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรมของสิบสองพินนาภายใต้การยอมรับ

และการคงอยู่ของชาวไทลื้อเสมอมา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชนเผ่านี้มีเอกลักษณ์ของตัวเอง หรือที่เรียกว่าจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (historical consciousness)^๖ อันเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างวัฒนธรรมที่มั่นคงและการอนุรักษ์ระบบทางสังคมอย่างยั่งยืนของไทลื้อในสิบสองปันนา

^๖ Pongsapit A. ๒๐๐๐. Culture Religion and Ethnic: Analysis Thai Society by Anthropology. Bangkok: Chulalongkorn University, ๕๒.

ลังกาสิบหั่ว*

ศ.ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี**

“วรรณกรรมเรื่อง **“ลังกาสิบหั่ว”** ซึ่งเป็นเรื่อง **“รามเกียรติ์”** ส่วนหนึ่งที่ไทลื้อเขียนว่า **“ลังกาสิบโห”** นั้น นับเป็นวรรณกรรมที่ชาวไทลื้อโดยเฉพาะที่แคว้นสิบสองพันนา ประเทศจีน นิยมมากที่สุดเรื่องหนึ่ง ต้นฉบับที่ใช้ศึกษานี้เป็น **“คำขับลังกาสิบโห”** ที่ตีพิมพ์แยกเป็นสองเล่มด้วยอักษรไทลื้อใหม่ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๔ และ พ.ศ. ๒๕๒๖ จำแนกเป็น ๒๒ บท มีใจความโดยสรุปตามที เจริญ มาลาโรจน์ ได้เรียบเรียงไว้ในวิทยานิพนธ์ดังนี้

บทที่ ๑ เมื่อลังกาเป็นเกาะใหญ่ซึ่งมั่งคั่งสมบูรณ์ ชาวเมืองมีความเป็นอยู่สะดวกสบาย เจ้าเมืองลังกาชื่อว่า ท้าวอิลำพา ชายามีนามว่า อังคติเทวี ทั้งสองยังไม่มียบุตรไว้สืบแทนเมือง ท้าวอิลำพาแนะนำให้ชายาขอ

* บทความนี้ ศ.ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี นำเผยแพร่ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ผู้สนใจสามารถดูเพิ่มเติมในหัวข้อ พรหมจักรชาดก และลังกาสิบหั่ว .

** ผู้เชี่ยวชาญด้านล้านนาคดี อดีตอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ลูกจากพระอินทร์พระพรหม นางอังคิตเทวีจึงรักษาศีล พระอินทร์ทราบเรื่อง จึงแนะนำให้นางฟ้าตนหนึ่งมาถือกำเนิดเป็นบุตรของบุคคลทั้งสอง นางอังคิตเทวีตั้งครรภ์ได้สิบเดือนก็คลอดลูกเป็นเพศหญิง เมื่อลูกสาว อายุครบเดือนก็มีพิธีตั้งชื่อ โหราจารย์ทำนายว่าเมื่อทารกผู้นี้อายุได้สิบหกปี จะหนีจากเมืองนี้ไป นาน อีกสิบสามปีนางจะกลับมาพร้อมลูกชาย ผู้ทรงบุญญาธิการถึงสามคน แล้วโหราจารย์ก็ตั้งชื่อเด็กคนนี้ว่า กุติธิดา

เมืองลังกา

(ภาพประกอบจากวรรณกรรมใต้ถุนเรื่อง คำขัปลังกาสิบโง)

เมื่อนางกุติธิดามีอายุถึงสิบหกปีแล้ว ท้าวอิลำพาก็คิดจะให้นางเป็น เจ้าเมืองสิบต่อจากตน จึงประชุมขุนนางฝ่ายต่าง ๆ แล้วให้ไปสืบดูว่ามี เจ้าชายเมืองใดที่ทรงความสามารถบ้าง ตนจะจัดการแต่งงานกับลูกสาวแล้ว ยกให้ขึ้นครองเมือง นางกุติธิดาไม่พอใจ นางตั้งใจว่าจะไม่แต่งงานเด็ดขาด

จะไปบวชอยู่ในป่า และกลางดึกของคืนนั้นนางก็หนีไป นางเดินทางอยู่เดือนหนึ่งก็ไปถึงป่าหิมพานต์ และได้ปฏิบัติธรรมอยู่กับฤๅษีตนหนึ่ง

บทที่ ๒ กล่าวถึงเมืองลังกา เมื่อนางกำนัลตามหานางกฤติธิดาไปไม่พบ ก็ไปทูลให้ท้าวอิลำพากับนางอังคตเทวี ทั้งสองพระองค์ทราบแล้วก็เป็นลมสลบไป เมื่อฟื้นขึ้นแล้วท้าวอิลำพาก็บัญชาให้เสนาอำมาตย์ช่วยกันค้นหาแต่ก็ไม่มีใครพบ

นางกฤติธิดาบำเพ็ญบุญอยู่เจ็ดเดือน พระอินทร์รู้สึกร้อนใจจึงไปเชิญพระพรหมให้ไปโปรดนางกฤติธิดา พระพรหมเสด็จไปหานางกฤติธิดา แล้วตรัสว่าการบำเพ็ญบุญเป็นทางสุคติ แต่เวลานี้พ่อแม่ของนางเป็นทุกข์ด้วยไร้ทายาทและแนะนำให้นางขอลูกจากพระองค์ นางกฤติธิดาจึงไปหามะม่วงมาถวายพระพรหมสิบลูก เมื่อพระพรหมเสวยหมดนางก็ไปหาให้อีก แต่ครั้งที่สองนี้ได้มะม่วงหล่นแกมฝุ่น และครั้งที่สามได้มะม่วงตกจากที่สูง พระพรหมเสวยมะม่วงหมดแล้วก็ตรัสพยากรณ์ว่านางจะมีลูกชายสามคน คนแรกจะมีสิบหัว คนที่สองจะมีรูปร่างสูงใหญ่ผิวดำ คนที่สามจะงงดามและเจนจบในวิชาหนังสือ และพระพรหมก็ลูปท่องนางกฤติธิดาสวมครั่งแล้วเสด็จคืนสู่พรหมโลก

นางกฤติธิดาเริ่มตั้งท้อง เมื่อครบสิบเดือนแล้วก็คลอดลูกเป็นเพศชาย มีสิบหัว ฤๅษีตั้งชื่อว่ากุมมะจัก(พรหมจักร) ตามพระพรหมผู้เป็นพ่อ ต่อมา นางกฤติธิดาก็ให้กำเนิดลูกเพศชายอีกสองคนซึ่งมีลักษณะตามที่พระพรหมตรัสพยากรณ์ไว้ ลูกคนที่สองมีชื่อ คุณนะภา (กุมภกรรณ) คนที่สามชื่อ ปิยะสา (ภิวก) เมื่อกุมารทั้งสามโตขึ้นก็ถามถึงญาติวงศ์ซึ่งนางกฤติธิดาก็เล่าความเป็นมาให้ลูกฟัง ลูกทั้งสามอยากพบพระพรหมผู้เป็นพ่อ นางจึงแนะนำให้ลูกภาวนาถึงพระพรหม และพระพรหมได้เสด็จลงมาหากุมมะจักเป็นคนแรก กุมมะจักทูลขอให้ตัวเองมีอำนาจสามารถสยบโลกทั้งสามได้ ขออย่าให้มีผู้ใดปราบตนได้ ซึ่งพระพรหมก็ประทานให้ตามที่ทูลขอทุกประการ เว้นไว้แต่พระโพธิสัตว์ ลิงเผือกและธนูอัศจรรย์เท่านั้นที่สามารถปราบกุมมะจักได้ แล้วพระพรหมได้ประทานกงสายใจ คือธนูที่มีอำนาจมากให้แก่กุมมะจัก กำชับให้เว้นจากตณหา โลก โกรธ และมุสา ไม่ให้ประมาทในพระรัตนตรัย หากไม่ทำตามก็จะประสบหายนะ ธนูสายใจนั้นก็กำชับ

ว่าอย่าฝากใครไว้หรือทำหล่นหาย จากนั้นก็ดำริว่าอยากจะไปโปรดคุณนงภา แต่ทรงรังเกียจว่าเป็นยักษ์อัปลักษณ์ จึงให้เทวบุตรไปประกาศพรแทน คุณนงภาไม่ยอมได้สิ่งใดนอกจากขอให้ตนได้หลับและตื่นสลบกันครั้งละ ๑๒ ปี พระพรหมจึงประทานให้ตามที่ขอพร้อมทั้งประทานหอกวิเศษให้ ทรงกำชับคุณนงภาอย่าได้ถ่มน้ำลายลงพื้นอย่าเอาหอกเขี้ยวหรือแทงของเนาเหม็น เพราะหากทำเช่นนั้นหอกจะเสื่อมฤตย์ เมื่อพระพรหมเสด็จไปหาปิยะสา ปิยะสาได้ทูลขอให้ตนเชี่ยวชาญโหราศาสตร์ ขอให้ได้ฟังโพิธสมภารของผู้ทรงบุญ และขออย่าให้ได้อยู่กับคนบาปหยาบซ้ำ ซึ่งพระพรหมก็อำนวยการให้ตามนั้นพร้อมกับประทานดินสอกับกระดานโหราให้

เมื่อภุมมะจักอายุได้สิบสี่ปีแล้ว สามกุมารก็ชวนแม่กลับไปอยู่เมืองลังกา นางกฤติธิดาให้ไปถามความสมัครใจของท้าวอิลำพาดูก่อน ภุมมะจักก็ไปปิยะสาไป เมื่อปิยะสาเดินทางถึงเมืองลังกา สาว ๆ ทั้งหลายหลงไหลในรูปโฉมของปิยะสาและชวนให้แฉะเล่นกันก่อน แต่ปิยะสาบอกว่าตนมีธุระต้องรีบเข้าเมือง และคืนนั้นก็ได้พักนอนอยู่ที่ศาลานอกประตูเมือง

บทที่ ๓ รุ่งเช้า นายประตูพาปิยะสาไปเข้าเฝ้าท้าวอิลำพาเพื่อขอเมืองให้พี่ชาย ท้าวอิลำพาดีใจที่ทราบว่าคุณและหลานยังมีชีวิตอยู่ จึงให้ปิยะสากลับไปบอกแม่กับพี่ชาย ปิยะสาทูลว่าลำพังแล้ว คำพูดของตนคงไม่มีน้ำหนัก ท้าวอิลำพาจึงจัดขบวนไปรับลูกหลาน แต่นางกฤติธิดาต้องการบำเพ็ญพรตต่อไป ส่วนลูกทั้งสาม นางอนุญาตให้ท้าวอิลำพาวิ่งกลับเมืองลังกาได้

บทที่ ๔ ท้าวอิลำพากับนางอังคตเทวีช่วยกันอ้อนวอนจนนางกฤติธิดาใจอ่อนยอมกลับเมือง ทั้งหมดจึงไปลาฤๅษีแล้วยกขบวนกลับเมืองลังกา ท้าวอิลำพาสั่งให้มีงานมหรสพพร้อมทั้งอภิเษกภุมมะจักเป็นเจ้าเมือง ครั้งนั้นเกิดรตทิพย์ผุดขึ้นมาเสริมบุญญาธิการของภุมมะจัก ภุมมะจักจึงรตทิพย์นั้นท่องเที่ยวไปทั้งสามภพ เมื่อกลับคืนสู่โลกมนุษย์แล้วชาวเมืองต่างพากันกราบไหว้พร้อมทั้งโปรยข้าวตอกบูชาเพราะชื่นชมในบุญญาธิการของภุมมะจัก

แม้ภุมมะจักจะมีอายุเพียงสิบหกปี แต่ก็มีอานุภาพยิ่งใหญ่ มีเมืองขึ้นถึงหนึ่งหมื่นหกพันเมือง และใคร ๆ ต่างพากันอิจฉา ท้าวอิลำพาไปสู่ขอนางสุวันนี (สุวันณี) ธิดาท้าวคันทัพพยักษ์มาให้เป็นชายา วันหนึ่งภุมมะจักคิดถึงนางอสุรและนางนาคที่ตนเคยพบในเมื่อครั้งที่รณทิวศย์ท่องจักรวาล ภุมมะจักจึงลงไปยังอสุรพิภพก่อน ได้นางสุคันธา แล้วกลับขึ้นมาเมืองนาค ได้นางมันธาหรือมันทาเป็นชายาอีกนางหนึ่ง ต่อมานางสุคันธาให้กำเนิดบุตรชายชื่อเมกคะ (เมฆนาท) เมกคะเกิดมาก็มีรณทิวศย์เสริมบุญญาธิการ นางมันธาให้กำเนิดโฝมะไลยะคัน (ไฟประลัยกัลป์) นางสุวันนีให้กำเนิดโวยะลาบ (ไมยราพ) ส่วนคุณนะภาน้องถัดจากภุมมะจักนั้นแต่งงานกับนางยักษ์ตนหนึ่ง มีลูกสองคนคือภุมมะพากับภุมมะพี

บทที่ ๕ กล่าวถึงท้าวอสุรซึ่งเป็นพ่อตาของภุมมะจัก ชาติก่อนเคยเป็นพระอินทร์ชื่อปะล่ำมะอินทา (ปรมอินทา) แต่เป็นผู้ไม่ดำรงอยู่ในธรรม จึงถูกเทวดาผลักตกจากเขาพระสุเมรุลงมาเกิดเป็นอสุร พญาอสุรผู้นี้โกรธแค้นเทวดาจึงยกพลขึ้นไปรบกับเทวดาทุกปี ในปีทีเมกคะอายุสิบหกปีนั้น เมกคะก็ขึ้นไปช่วยอสุรรบกับพระอินทร์ พระอินทร์เป็นฝ่ายหนี ภุมมะจักจึงขนานนามเจ้าเมกคะว่า อินทะสิตา (อินทรชิต) แล้วแบ่งเมืองให้ปกครองครึ่งหนึ่ง แต่นั้นมาภุมมะจักก็เริ่มละเลยต่อจาริตประเพณีต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ

วันหนึ่งภุมมะจักซึรณทิวศย์ไปถึงป่าหิมพานต์ พบนางลิดารักษาศิลอยู่ที่ต้นนารีผล เมื่อนางลิดาถูกภุมมะจักลวงลลาม นางลิดาจึงฆ่าตัวตายในกองไฟพร้อมกับกล่าวอาฆาตว่าจะกลับมาฆ่าภุมมะจัก ภุมมะจักกังวลใจในความพยายามที่จะสั่งให้ผีสาวเทวดาคอยดูแลนางอยู่ จากนั้นก็ซึรณทิวศย์กลับเมือง ขณะที่ผ่านเมืองกิสา (ชิตชิน) นั้น ภุมมะจักมองลงไปเห็นลิงเผือกตัวหนึ่งชื่อพญาปาลีโมกกำลังจุดประทีปทำพิธีบูชาอยู่ ภุมมะจักแสดงความดูหมิ่นเหยียดหยามปาลีโมกจนเกิดการต่อสู้กันขึ้น ปาลีโมกจับภุมมะจักกวัดแกว่งจนภุมมะจักยอมแพ้ ร้องขอชีวิตและขอเป็นไมตรี ปาลีโมกจึงวางภุมมะจักลง เมื่อกลับถึงเมืองลังกา ภุมมะจักก็เลิกเอาใจใส่ในศีลธรรม สั่งให้รื้ออารามและเจดีย์ ให้โค่นต้นศรีมหาโพธิ์ เทวดาอารักษ์ที่รักษาเมืองอยู่จึงพากันหนีไปหมดสิ้น

บทที่ ๖ ในเมืองใหญ่อีกเมืองหนึ่งชื่อระตะละละ ทำระตะละละ (ทศรด) มีชายาสามคน ชื่อนางสุคันธิ์ สุมิตาและนางเกสิ (โกยเกษิ) ตามลำดับ ทำระตะละละมีรองเท้าวิเศษซึ่งสวมแล้วหะหรือดำดินได้อีกทั้งทำระตะละละยังเป็นเพื่อนกับพระอินทร์

หลายปีผ่านไป เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๖ อสูรยกทัพขึ้นไปรบกับพระอินทร์บนเขาพระสุเมรุ พระอินทร์ซึ่งขี่อ้อกลางวัน (เอราวณ) ออกรบ มีพระขรรค์ ธนู และขวานเป็นอาวุธ เมื่อพระอินทร์ขว้างขวานมา อสูรก็เอาขวานครุฑขึ้นรับ ขวานของพระอินทร์ก็บินไป ทำระตะละละได้ยินเสียงขวานสนั่นฟ้าจึงหะขึ้นไปช่วยพระอินทร์ขับไล่อสูร จนพวกอสูรแพ้ แต่ทำระตะละละถูกปลายดาบอสูรที่นิ้วถ้อย เมื่อหะกลับถึงเมืองแล้ว นางเกสิเป็นผู้รักษาโดยอมนิ้วนันไว้จนครบสามวันบาดแผลก็หายสนิท ทำระตะละละพอใจมาก จึงให้สัญญาว่าหากลูกของนางเกสิเป็นชายก็จะให้ครองเมือง

กองทัพอสูรของพระอินทร์ขับไล่อสูร

วันหนึ่ง ท้าวระตะละละเข้าป่าล่าสัตว์และเข้าใจผิดคิดว่าฤๅษี เป็นสัตว์จึงยิงด้วยธนู ฤๅษีได้รับความเจ็บปวดจึงสาปผู้ยิงให้ตกนรก ท้าวระตะละละตกใจจึงช่วยรักษาแผลให้และขอรับรองให้ฤๅษีถอนคำสาป ฤๅษีคล้อยตาม เมื่อบาดแผลหายแล้ว ฤๅษีก็ถามว่าต้องการสิ่งใดจึงเข้าป่ามา ท้าวระตะละละตอบว่าอยากได้ลูกผู้ชาย ฤๅษีจึงมอบกล้วยให้สองผล ท้าวระตะละละมอบกล้วยนั้นแก่นางสุคันธีผลหนึ่ง ให้นางเกสียผลหนึ่ง และนางทั้งสองต่างแบ่งให้นางสุมิตาคนละครึ่ง ต่อมานางทั้งสามก็เริ่มตั้งครรภ์

กล่าวถึงกุมมะจักซึ่งประพตติผิตจาริตจนเทวดาพากันหนี เทวดา ทั้งหลายก็ปรึกษากันว่าควรจะลงโทษกุมมะจัก จึงพากันไปฟ้องพระอินทร์ แต่พระอินทร์ไม่กล้าลงโทษกุมมะจักเพราะเป็นลูกของพระพรหม พระอินทร์ พาเทวดาไปเฝ้าพระพรหมเพื่อกล่าวโทษกุมมะจัก พระพรหมยอมรับ ว่าได้ประทานอำนาจให้กุมมะจักปราบได้ทั้งสามโลกจริง แต่ไม่อนุญาต ให้กุมมะจักมีชัยเหนือพระอิศวรรี สิงเหือก และธนูอัศจรรย์ พระอินทร์ จึงกลับไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วแนะนำเทวบุตรตนหนึ่งให้จุดไปเอา ขาดิปางบุญในท้องนางสุมิตาชายาคคนที่ ๒ ของท้าวระตะละละ พร้อมกับ ชักชวนเทวบุตรอื่น ๆ ให้ไปจุดเป็นสิงเหือกในเมืองกิสสา (ชิตชิน)

นางสุมิตาให้กำเนิดบุตรชายสองคนคือ เจ้าลำมา (ราม) กับเจ้าละคะนา (ลักษมณ์) นางเกสียให้กำเนิดพระภาละตา (พรด) นางสุคันธีให้กำเนิด เจ้าสะตะลุกา (สัตรุต) การที่นางสุมิตามีลูกสองคนก็เพราะนางได้กินกล้วย สองผล ๆ ละครึ่งหนึ่ง

กล่าวถึงนางลิดาซึ่งตายไปแล้วก็ได้ถือกำเนิดใหม่เป็นนารีผล ยักษ์ที่อยู่ใฝ่บริเวณนั้นจึงนำนางไปถวายกุมมะจัก กุมมะจักจะฆ่านาง แต่ ขุนนางผู้หนึ่งทักว่าไม่ควรฆ่าผู้หญิงด้วยอาวุธ กุมมะจักจึงเอานางใส่หีบ ปล่อยลงน้ำและไหลไปจนถึงเมืองกันนะกา (มิถิลา) ท้าวกันนะกาเป็นผู้เลี้ยงดู นางลิดาจนเติบโตใหญ่ ครั้นนางอายุได้สิบหกปี ความงามของนางเป็นที่ เล่าลือกันไปทั่ว เจ้าทั้งร้อยเอ็ดหัวเมืองต่างมาสู่ขอ ท้าวกันนะกาไม่รู้ จะยกให้ใคร พระอินทร์เอาธนูอัศจรรย์มาให้ และตั้งกติกากว่าหากใคร ยกและยิงธนูนั้นได้ก็จะยกนางให้เป็นคู่ครอง แต่ก็ไม่มีผู้ใดสามมารถยกได้

ภุมมะจักทราบข่าวความงามของนางลิดาแล้วก็อยากได้นางเป็นชายา จึงแต่งเครื่องบรรณาการไปสู้ขอ ท้าวกันนะกาให้ลองยกธนูอัศจรรย์ ภุมมะจักสามารถยกธนูขึ้นได้เพียงหนึ่งคืบ แต่ไม่สามารถยิงธนูนั้นได้

กล่าวถึงฤาษีอีกตนหนึ่งได้รับความเดือดร้อนจากฝูงกาจึงขอให้เจ้าลามาช่วยปราบ ท้าวระตะละละก็ไม่อยากไป แต่อาสาจะปราบให้เอง ฤาษีว่าการทำเช่นนั้นจะไม่ใช่ประโยชน์กับท้าวระตะละละ สุดท้ายท้าวระตะละละก็อนุญาตให้เจ้าลามาไปได้ เจ้าลามาปราบได้โดยไม่ต้องฆ่า ฤาษีสอนอาคมต่างๆ ให้เจ้าลามา วันหนึ่งฤาษีไปบิณฑบาตที่เมืองกันนะกา ทราบข่าวว่ามีกาเสียงทวยหาคุ้ครองของนางลิดา จึงไปพาเจ้าลามาไปยกธนูอัศจรรย์

บทที่ ๗ เจ้าลามาเดินตามหลังฤาษีเข้าสู่ที่ประลองธนู เจ้าทั้งหลายเห็นท่าทางสงบเสงี่ยมของเจ้าลามาแล้วพากันหัวเราะเยาะว่า แม้แต่ภุมมะจักซึ่งมีอานุภาพมากยังไม่อาจยกธนูได้ เจ้าลามาอธิษฐานว่าหากตนเคยเป็นเนื้อคู่กับนางลิดามาก่อนก็ขอให้ยกธนูได้ เจ้าลามายกธนูขึ้นแล้วกวัดแกว่งไปมา ๓ ครั้ง จากนั้นจึงยกศรพาดสายแล้วยิงไปจนถึงขอบจักรวาลและเมืองอสุรีใต้พิภพ คนทั้งหลายจึงยอมรับในบุญฤทธิ์ของเจ้าลามา ส่วนท้าวกันนะกากลับเสียใจที่ลิดาได้ลูกศิษย์ฤาษีเป็นคู่ครอง แต่ฤาษีบอกว่าเจ้าลามาเป็นพระโพธิสัตว์และเป็นโอรสของท้าวระตะละละ ทำให้ท้าวกันนะกาดีใจมาก เจ้าลามาจึงเขียนสาส์นผูกติดธนูยิงไปเล่าเรื่องการอภิเษกต่อท้าวระตะละละ ท้าวระตะละละพร้อมโอรสทั้ง ๓ คน ยกขบวนเครื่องบรรณาการไปยังเมืองกันนะกา และในโอกาสนี้ ท้าวระตะละละได้สู้ขอพี่เลี้ยงทั้งสามของนางลิดาให้กับโอรสทั้ง ๓ ของตนด้วย

เจ้าล้ามายกธนูอัศรรยขึ้นแล้วกวัดแกว่งไปมา ๓ ครั้ง

บทที่ ๘ เจ้าทั้งร้อยเอ็ดหัวเมืองต่างยอมรับในบุญบารมีของเจ้าล้ามา แต่ภุมมะจักไม่ยอมรับและพยายามชักชวนเจ้าทั้งร้อยเอ็ดเหล่านั้นให้ช่วยกันชิงเอานางลิดา แต่เจ้าเหล่านั้นไม่ยอมทำตาม ภุมมะจักจึงทุ่มคอยดักชิงนางแต่เพียงลำพัง

ระหว่างที่ท้าวระตะละตะพาโอรสและสะใภ้ทั้งหมดกลับเมืองนั้น ภุมมะจักพยายามเข้าแย่งนางลิดาแต่ถูกเจ้าล้ามาสะกັดกั้น ภุมมะจักพ่ายแพ้และหนีไป ครั้นท้าวระตะละตะพาและขบวนกลับถึงเมืองแล้วก็จัดพิธีอภิเษกพร้อมกับมีงานมหรสพสมโภช

บทที่ ๙ ต่อมาท้าวโกกะสาด บิดาของนางเกสีถึงแก่กรรม นางเกสีและเจ้าภาละตาเดินทางไปร่วมงานศพจนเสร็จสิ้นแล้วนางเกสีก็กลับเมืองระตะละตะพา ก่อน แต่เจ้าภาละตายังอยู่ที่เมืองนั้น ด้วยเกรงว่าจะเกิดเรื่องยุ่งยากขึ้น ในช่วงดังกล่าว ท้าวระตะละตะพาคิดจะให้เจ้าล้ามาขึ้นครองเมืองจึง

สั่งให้เตรียมพิธีขึ้น เมื่อนางเกสีเดินทางกลับก็ทวงสิทธิ์ที่ทำวระตะละตะเคย สัญญาไว้ว่าจะให้ลูกชายของนางได้ครองเมือง ในเวลาเดียวกัน เจ้าล้ามาก็ขออนุญาตจากบิดาไปบวชอยู่ในป่าเป็นเวลาสิบสองปี ทำวระตะละตะไม่อนุญาต และต้องการให้เจ้าล้ามาขึ้นครองเมืองให้ได้ เจ้าล้ามา นางสิตา และเจ้าละคะนาจึงแอบหนีออกจากเมืองในยามดึก เมื่อทำวระตะละตะทราบเรื่องก็ให้คนไปตามทั้งสามกลับเมือง แต่ก็ได้รับการปฏิเสธ

บทที่ ๑๐ ทำวระตะละตะเสียใจจนสิ้นชีวิต เจ้าสะตะลูกาให้คนไปบอกเจ้าภาละตาที่เมืองโกกะสาดให้รีบกลับ แต่เสนาที่ไปบอกไม่ยอมบอกความจริงว่าเกิดอะไรขึ้น ระหว่างทางเจ้าภาละตาเห็นนางสังหรณ์ต่าง ๆ กระทั่งกลับถึงเมืองจึงทราบว่าเป็นบิดาลิ้นชีวิตแล้ว เมื่อเสร็จงานศพ เจ้าภาละตา เจ้าสะตะลูกากับมารดา ก็จัดขบวนไปเชิญเจ้าล้ามากลับไปครองเมือง แต่เจ้าล้ามาไม่ยอมกลับ คงมอบแต่รองเท้าวิเศษของบิดาให้มาแทน เมื่อนางเกสีขอขมาโทษต่อเจ้าล้ามา เจ้าล้ามาอภัยโทษให้ หลังจากนั้นขบวนที่ไปอัญเชิญก็เดินทางกลับ ส่วนเจ้าภาละตาไม่ยอมครองเมือง แต่ขอออกบวชโดยมอบหมายให้เจ้าสะตะลูกาดูแลเมืองต่อไป

บทที่ ๑๑ มีฤาษี (โคดม) คนหนึ่งบำเพ็ญพรตนานหมื่นปีก็ไม่บรรลุมิธรรม นกผัวเมียที่ทำรังในกระจุกหวัดของฤาษีพูดว่าเป็นเพราะฤาษีไม่เคยขังแฉะในกามคุณจึงไม่บรรลุมิธรรม ฤาษีจึงเอาขี้โคลนของตนมาเสกให้เป็นมนุษย์ผู้หญิงคนหนึ่งให้ชื่อว่า นางสีไคล แล้วอยู่กับนางจนมีธิดาชื่อ นางวิโคติ (นางกาลอัจนา) ต่อมาเมื่อพิทยาธรคนหนึ่งแอบมาสมสู่กับนางสีไคลจนมีลูกชื่อ นางไฟ วันหนึ่งฤาษีเอนางไฟให้หลังแล้วจูงนางวิโคติไปทำน้ำ นางวิโคติก็บ่นว่า ที่ลูกของตนเองให้เดิน แต่ลูกของคนอื่นกลับให้ขี่หลัง ฤาษีเกิดความเบื่อหน่ายในโลกสงสารรำพึงว่าแม่แต่ขี้โคลนของตนเองก็ยังไม่ใจไม่ได้ เมื่อถึงแม่น้ำแล้วจึงโยนเด็กทั้งสองลงน้ำแล้วอธิษฐานว่าหากนางใดเป็นลูกของตนก็ขอให้กลับมาได้ นางวิโคติกลับมาได้ แต่นางไฟถูกน้ำพัดไปติดดอนทรายอีกฟากหนึ่ง ฤาษีจึงสาปให้ไปนอนหงายรอกินลม แล้วตนก็กลับไปบำเพ็ญพรตอีกครั้งหนึ่ง

นางไฟนอนหงายรอกินลมเป็นเวลานาน จนกระทั่งวันหนึ่งพญาลมชื่อ ปะวันนา เหาะผ่านมาเห็นนาง และปัสสาวะใส่กระบอกให้นางดื่ม หลังจากนั้นนางก็มีลูกเป็นลิงเผือกซึ่งพญาลมให้ชื่อว่า อนุมอม (หนูมาน) นางไฟสั่งลูกไว้ว่าห้ามกินผลไม้แดง แล้วนางก็ตายไป อนุมอมกินแต่ผลไม้สุกเหลืองและขาเป็นอาหาร พออายุสิบปีมองเห็นตะวันแดงโผล่ขึ้นขอบฟ้าคิดว่าเป็นอาหาร จึงตรงเข้าไปจับกิน ตะวันตกใจไปฟ้องพระอินทร์ พระอินทร์จึงขว้างด้วยขวานถูกอนุมอมสลบไป พญาลมปะวันนาขอร้องพระอินทร์ให้ช่วยชุบชีวิตอนุมอม พระอินทร์ทำตามแล้วประทานพรให้อนุมอมมีฤทธิ์มากกว่าเดิม ตกน้ำอย่าไหล ตกไฟอย่าไหม้ ถูกดำในครกอย่าแหลก ถูกใส่ในเบ้าเผาไฟอย่าให้ตาย หลังจากนั้นอนุมอมก็เที่ยวไปในป่าหิมพานต์ ไปพบสามเณรได้หยอกล้อด้วยประการต่าง ๆ ทั้งฉีกผ้าเหลือง ดึงสายผูกโบลาน ครุบาหลวงโกรธจึงสาปให้เสื่อมจากอำนาจฤทธิ์และให้เป็นไข้หนาวสั่น เมื่ออนุมอมไปปรึกษากับหมอผี หมอผีแนะนำให้ไปขอขมาครุบาหลวง ครุบาหลวงจึงถอนคำสาปเกี่ยวกับความป่วยไข้ แต่คำสาปเกี่ยวกับอำนาจฤทธิ์นั้นบอกว่าเมื่อใดที่พระโพธิสัตว์ลูบหลังสามครั้งแล้ว อนุมอมก็จะกลับฟื้นคืนและยังจะมีฤทธิ์มากกว่าเดิม

กล่าวถึงพญาปาลีโมก (พาลี) เจ้าเมืองกิสา (ชิตชิน) ปาลีโมกมีน้องชายชื่อ กาลิง (สุครีพ) มีลูกชายชื่อ อองคอด (องคต) มีเสนาใหญ่หกตนชื่ออนุมอม หมอหมี กามุทา นีลา ละธา และงาหา มีกำลังพลสามโกฏิสี่ล้านครั้งนั้นยังมีควายเพศผู้ตัวหนึ่งปกครองบริวารที่เป็นเพศเมียล้วนห้าร้อยตัว เมื่อใดที่นางควายตกถูกเป็นเพศผู้ก็จะถูกพญาควายฆ่าทิ้ง แต่นางควายตัวหนึ่งได้แอบไปออกลูกเพศผู้ในป่าหิมพานต์ให้ชื่อว่า ทุละภี (ทรพี) ต่อมาตุละภีทราบว่าเป็นพญาควายฆ่าลูกเพศผู้ทุกตัวก็โกรธ จึงฝึกชั้นเชิงการต่อสู้จนชำนาญแล้วไปท้าพญาควายรบ ตอนหนึ่งพญาควายถอยไปชนต้นมะขามป้อม จนลูกมะขามป้อมหล่นถูกหลังทำให้เสื่อมฤทธิ์ ในขณะที่ตุละภีถอยไปถูกต้นส้มป่อย จนฝักส้มป่อยหล่นถูกหลังเลยมีฤทธิ์เพิ่มพญาควายจึงถูกตุละภีฆ่าตาย

บทที่ ๑๒ เมื่อตุละภีได้ครอบครองฝูงควายแทนพ่อแล้วก็กำเริบฤทธิ์เที่ยวทำทลายเทวดาทั่วไป เทวดาจึงแนะนำให้ไปท้าพญาปาลีโมก ตุละภี

ก็ทำตามคำของเทวดา แต่ผู้พญาปาลีโมกไม่ได้และหนีเข้าไปซ่อนในถ้ำลึก พญาปาลีโมกตามไปแล้วสิ่งหนึ่งคือกาลิงให้คอยดูเลือดที่ไหลออกจากถ้ำ หากเป็นเลือดจางแสดงว่าเป็นเลือดของตน ให้รีบปิดปากถ้ำเพราะเกรงทูละภีจะออกมาอาละวาดอีก คราวนั้นปาลีโมกฆ่าทูละภีได้แต่เลือดที่ไหลจากถ้ำนั้นเป็นเลือดปนน้ำจึงดูเหมือนว่าเลือดจาง กาลิงรีบปิดปากถ้ำแล้วกลับเมืองก็สา ขุนนางลิงทั้งหลายจึงยกขึ้นเป็นเจ้าเมือง ส่วนปาลีโมกเมื่อเห็นปากถ้ำปิดคิดว่ากาลิงคิดกำจัดตน จึงเอาเขาควายทูละภีชนก่อนหินเปิดปากถ้ำแล้วเข้าไปไล่กาลิงออกจากเมืองและรีบเมียของกาลิงไปเป็นเมียของตน แม้กาลิงพยายามจะอธิบาย แต่ปาลีโมกก็ไม่ยอมรับฟัง กาลิงจึงหนีเข้าป่าไปพักอยู่บนต้นนิโครธใหญ่ต้นหนึ่ง

ฝ่ายเจ้าลำมา นางสิตา และเจ้าละคะนา ซึ่งบำเพ็ญกรรมอยู่กับฤาษีในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งทั้ง ๓ ไปเที่ยวป่า นางยักษ์ทะเลิขะตา (สามนักขา) น้องของท้าววิลัมพาทที่ได้รับอนุญาตจากภุมมะจักให้จับสัตว์ทุกชนิดกินได้ในเขตที่กำหนดให้ เมื่อเห็นคนทั้ง ๓ นางพร้อมกับลูกชื่อเขตาและทูละสากก็จะจับทั้ง ๓ กิน แต่ลูกทั้งสองถูกฆ่าตาย นางทะเลิขะตาจึงไปฟ้องภุมมะจักและยุยงให้ชิงนางสิตา ฝ่ายภุมมะจักที่เคยแพ้เจ้าลำมาแล้วยังขยาดอยู่ แต่นางยักษ์บอกว่าจะช่วยแปลงเป็นกวางทองไปล่อ เมื่อนางสิตาเห็นกวางทองคงจะขอให้เจ้าลำมาออกตามล่ากวางก็เป็นโอกาสที่ภุมมะจักจะชิงเอานางหนีไปได้ ภุมมะจักเห็นดีด้วย

เมื่อนางสิตาเห็นกวางแปลงผ่านหน้าไปก็ขอร้องให้เจ้าลำมาติดตามกวางให้ เจ้าลำมาไม่ไปเพราะเกรงว่ายักษ์จะแปลงตัวมา แต่นางว่าถึงเป็นยักษ์แปลง ก็ไม่มีใครสู้เจ้าลำมาได้ เจ้าลำมาขจัดใจนางไม่ได้สั่งให้เจ้าละคะนาคอยคุ้มครองพีสะไถ้แล้วรีบตามกวางทองไป เมื่อกวางทองกลับร่างเป็นยักษ์เหาะหนีก็ถูกเจ้าลำมายิงคอขาดกระเด็น ก่อนนางยักษ์ทะเลิขะตาจะตายได้เลียนเสียงเจ้าลำมาเรียกเจ้าละคะนาให้ไปช่วยหามกวาง แม่เจ้าละคะนาจะแคลงใจ แต่ถูกนางสิตาเร่งรัดให้ไป เจ้าละคะนาทนขัดพีสะไถ้ไม่ได้ จึงฝากนางสิตาไว้กับแผ่นดินแล้วรีบตามพี่ชายออกไป ภุมมะจักจึงรีบเข้าดูนางจะพาเหาะหนี แต่แผ่นดินก็ตั้งนางไว้ เมื่อเจ้าละคะนาตามไปทันพี่ชาย เจ้าลำมาถามว่าทำไมถึงนางสิตาไว้ตามลำพัง เจ้าละคะนาว่า

ภุมมะจักไม่สามารถเข้าใกล้นางสิตาได้

นางให้ตนรีบมา และก่อนจะมาตนก็ได้ฝากนางไว้กับแผ่นดินแล้ว เจ้าล้ามา หลุดปากออกไปว่าแผ่นดินพุดไม่ได้ มีหรือจะช่วยนางได้ พอแผ่นดินได้ยิน เช่นนั้นก็ไม่พอใจ จึงปล่อยนางสิตา ภุมมะจักจึงอุ้มนางเหาะไปได้

ฝูงกา (ครุฑ) ที่เจ้าล้ามาเคยช่วยชีวิตไว้ เมื่อเห็นภุมมะจักพานางไป เช่นนั้นก็รีบเข้าไปจิกตี แต่ถูกภุมมะจักพัดพินร่วงลงหมด เมื่อไปถึงเมือง ลังกาแล้ว ภุมมะจักพยายามจะเอานางสิตาเป็นชายาแต่ก็เข้าใกล้นางไม่ได้ เพราะร้อนรุ่มทุกครั้ง จึงนำนางไปขังไว้ในที่ปราสาทกลางสวน

เมื่อเจ้าล้ามาและละคะนากลับมาไม่พบนางสิตาก็ร้อนใจ ฤาษีบอกภุมมะจักเป็นผู้ลักนางไป พร้อมกับบอกว่าเมืองลังกาอยู่ไกลมาก แต่สองพี่น้องไม่ย่อท้อและรีบออกเดินทางทันที วันหนึ่งไปพบฝูงกาที่บาดเจ็บ เพราะถูกภุมมะจักทำร้าย สองพี่น้องช่วยกันรักษาบาดแผลให้แล้วเดินทางต่อไปจนถึงเมืองกิสสา ไปพักอยู่ใต้ร่มนิโครธใหญ่ โดยเจ้าล้ามานอน

หนูนตักน้องชายแล้วกลับไป ยุงป่าตัวเท่าแม่ไก่เกาะหลังเจ้าละคะนา แต่กุมารผู้น้องไม่กล้าตบยุงเพราะเกรงพี่ชายจะตื่น กาลิงเห็นเช่นนั้นรู้สึก ตื่นตันใจจนร้องไห้ น้ำตาไหลตกถูกแผ่นหลังเจ้าละคะนา เมื่อเจ้าละคะนา เเงยหน้าขึ้นมองเห็นกาลิง คิดว่ากาลิงปีศาจจะรุดตนจึงปลุกพี่ชายตื่น สองพี่น้องร้องด่ากาลิง แต่กาลิงกลับรีบลงจากต้นไม้ขอขมาและบอกว่าน้ำ ที่ตกถูกหลังเป็นน้ำตาแห่งความตื่นตันใจมิใช่ปีศาจว่ะ จากนั้นต่างก็ได้ถาม ความเป็นมาของกันและกัน ในตอนท้ายเจ้าล้ามารับปากว่าจะช่วยกำจัด ปาลีโมก และกาลิงก็รับปากว่าจะจัดไพร่พลช่วยเจ้าล้ามาชิงนางสิตากลับคืน

บทที่ ๑๓ กาลิงทำพี่ชายไปรบกันและได้ต่อสู้กันในอากาศ กาลิง สู้ไม่ได้ถูกปาลีโมกตบตีร่วงลงพื้นดินแล้วปาลีโมกก็กลับไปพักผ่อน เมื่อกาลิง ต่อว่าสองกุมารว่าไม่ช่วยเหลือตน สองกุมารตอบว่าที่ไม่ช่วยเพราะ แยกไม่ออกว่าใครเป็นใคร ดังนั้นวันรุ่งขึ้นจึงมีการต่อสู้ระหว่างสองพี่น้องอีก โดยก่อนจะสู้กันนั้น เจ้าล้ามาถ่มน้ำหมากรดหน้าผากกาลิงเป็นเครื่องหมาย เมื่อเจ้าล้ามายิงปาลีโมกร่วงลงมานั้น ปาลีโมกถามว่าใครยิงตน ในเมื่อตน ต่อสู้กับน้อง มิใช่เรื่องของคนอื่น เจ้าล้ามากล่าวว่าตนยิงเพราะสัญญา กับ กาลิงว่าจะช่วยกำจัดปาลีโมก เพราะปาลีโมกขบไล่พี่น้องชายและริบเมียของ น้องชายไปเป็นเมีย ซึ่งเป็นการผิดจารีตประเพณี และก็กาลิงรับปากตนว่า จะช่วยชิงนางสิตากลับคืน ปาลีโมกขอให้สองกุมารรักษาแผลให้แล้วจะช่วย ชิงนางสิตากลับคืนมาให้ สองกุมารไม่รับคำ เมื่อปาลีโมกรู้ว่าตนต้องตายแน่ จึงฝากฝังองคอดไว้กับสองกุมารก่อนตาย

ต่อมาเจ้าล้ามาทำพิธีอภิเษกกาลิงเป็นเจ้าเมืองกิสว ให้องคอด เป็นอุปราช และหลังจากนั้นไม่นาน สองกุมารพร้อมด้วยกาลิง องคอด อนุมอม หมอหมี และลิงอื่น ๆ ก็นำทัพลงจากเมืองกิสวาไปสู่เมืองลังกา โดยใช้เวลาเดินทางถึงสามเดือนจึงลุถึงฝั่งมหาสมุทร เจ้าล้ามาต้องการผู้ ไปสืบข่าวนางสิตา แต่น้ำทะเลกว้างสามพันโยชน์ กาลิงกับองคอดเหาะ ได้เจ็ดสิบโยชน์ก็หมดแรง อนุมอมเหาะได้แปดสิบโยชน์ก็สิ้นฤทธิ์เช่นกัน เมื่อเห็นว่าเจ้าล้ามาผิดหวัง หมอหมีจึงทูลว่าอนุมอมต้องคำสาปของครุฑา หลวงอยู่ ต่อเมื่อพระโพธิสัตว์ลูบหลังสามครั้งแล้ว อนุมอมก็จะกลับมีฤทธิ์ ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เจ้าล้ามาจึงลูบหลังอนุมอมสามครั้งแล้วเขียนสาส์นและ

มอบแหวนให้อนุอมอมนำไปถวายนางสิตา แต่อนุอมอมเหาะไปถึงสองแสนโยชน์นั้นก็แวะถามทางจากฤาษี ฤาษีตนนั้นตอบว่าตนไม่เคยไปลังกา แต่ให้ไปถามฤาษีตนอีกตนหนึ่งที่อยู่มากไปซึ่งเคยไปลังกา ฤาษีตนนั้นให้อนุอมอมพักที่นั่นก่อน รุ่งเช้าก่อนที่ฤาษีจะไปบิณฑบาตก็กำชับอนุอมอมมิให้ไปที่สระน้ำหลังอาศรม อนุอมอมคิดว่าฤาษีช้อนของวิเศษไว้ก็คิดจะขโมย แต่ถูกปลิงยักษ์เกาะที่หน้าผาก แม้อนุอมอมจะเหาะหนีแต่ปลิงนั้นก็ยึดตัวตาม ทำอย่างไรปลิงก็ไม่หลุด เมื่อฤาษีกลับอาศรมแล้วแนะนำให้อนุอมอมเอาน้ำลายทาปากปลิงทำให้ปลิงหลุดไปได้ เมื่ออนุอมอมขอกินข้าว ฤาษีให้ข้าวเพียงสามคำ อนุอมอมเห็นว่ามันน้อยก็ขอเพิ่มอีกแต่ฤาษีไม่ให้ แต่ข้าวสามคำนั้นกินไปเท่าใดก็ไม่หมด อนุอมอมลาฤาษีตนนั้นแล้วไปสู่ฤาษีอีกตนหนึ่ง ซึ่งท่านก็บอกให้พักผ่อนเสียก่อน รุ่งขึ้นฤาษีให้ข้าวเจ็ดก้อนโดยบอกให้กินเพียงสามก้อนและห่อไปเป็นเสบียงสี่ก้อน แต่อนุอมอมไม่เชื่อจึงกินข้าวหมดทั้งเจ็ดก้อน กินแล้วพอเหาะก็กลับลงมาไม่ได้ ฤาษีบอกให้เอาชายเสื้อเช็ดหน้าแล้วจะลงได้เอง จากนั้นฤาษีก็บอกเส้นทางไปลังกา อนุอมอมไปถึงแล้วก็แปลงกายเป็นแมวลายสืบหานางสิตาแต่ไม่พบ

บทที่ ๑๔ ฤๅมมะจักยังไม่ละความพยายามที่โลมนางสิตา จึงพาชายาทั้งสามไปที่ปราสาทกลางสวนและพยายามหลอกล่อด้วยคำหวานแต่สิตาก็ไม่ยอมพูดด้วย ฤๅมมะจักผิดหวังจึงพาชายากลับวัง บริวารยักษ์ตนหนึ่งพูดกับเพื่อนว่า ตนฝันเห็นเจ้าลามาใช้ลึงเผือกมาตามหานางสิตา ลึงเผือกนั้นฆ่ายักษ์ตายมากมาย เมืองลังกาก็ถูกเผา อนุอมอมได้ยินคำสนทนาของยักษ์นั้นจึงคืนร่างเดิมแล้วไปสู่ปราสาทกลางสวนและถวายสาส์นกับแหวนนางสิตาอ่านสาส์นจบก็ร้องไห้ นางพูดว่ามหาสมุทรใหญ่ขวางกั้นมิให้นางไปหาเจ้าลามาได้ อนุอมอมจึงเสนอให้นางขี่หลัง แต่นางบอกว่านางเคยตั้งสัตย์จะไว้ว่านอกจากเจ้าลามาแล้วจะไม่ยอมให้ชายใดแตะเนื้อต้องตัวนางได้ แล้วนางก็ถอนผมเจ็ดเส้นให้อนุอมอมนำไปถวายเจ้าลามา ขณะที่อนุอมอมกลับออกจากปราสาทกลางสวน บริวารยักษ์ก็กรูกันเข้าล้อมจับ อนุอมอมถอนต้นไม้ตั๊กมขี้จนล้มตายไปมาก อินทาสิตา (อินทรีชิต) คุมพลออกต่อสู้อย่างกล้าหาญแต่ก็จับอนุอมอมไม่ได้ ครั้นฤๅมมะจักลงมือเอง อนุอมอมแก่งยอมให้จับได้ ฤๅมมะจักสั่งให้นำตัวอนุอมอมไปฆ่าด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ก็ไม่ตาย จึงสั่งให้

เอาผ้าชุบน้ำมันพันตัวอนุมอมและจุดไฟแล้วปล่อยให้ อนุมอมได้โอกาสเผาเมืองลังกาจนวอดวาย ภูมมะจักกลัวไฟจะไหม้ธนูสายใจของตนจึงนำไปฝากฤาษีไว้และทำไม้ปักหมายเพื่อเป็นหลักฐานยืนยันเมื่อมีการขอคืนโดยฤาษีเก็บไว้ชิ้นหนึ่งและภูมมะจักก็เก็บไว้อีกชิ้นหนึ่ง

อนุมอมเผากรุงลังกา

เมื่ออนุมอมเผากรุงลังกาจนหน้าใจแล้วก็กระโดดลงทะเล ไฟที่ไหม้อนุมอมทั่วตัวก็ดับลงแต่ยังคงค้างที่ปลายหาง อนุมอมจึงกลับไปหาฤาษีซึ่งทำนกับอกให้เอาน้ำในแก้ว อนุมอมจึงปัสสาวะรดหางจนไฟดับลง ภูมมะจักสั่งให้ไวยะคันตามฆ่าอนุมอม ไวยะคันเนรมิตตนเป็นเกาะอยู่กลางน้ำ อนุมอมคิดว่าเป็นยักษ์แปลงจึงกระทุ้งเกาะนั้น ไวยะคันเข้าต่อสู้กับอนุมอมแต่ถูกอนุมอมตีด้วยต้นไม้จนตายไป จากนั้นอนุมอมจึงกลับไปเฝ้าเจ้าลำมา

เจ้าล้ามาสั่งให้สร้างสะพานข้ามทะเล แต่เมื่อสร้างแล้วสะพานได้พังลงถึงสามครั้งก็สังหรณ์ใจจึงให้อนุมอมไปทูลถามพระอินทร์ พระอินทร์บอกว่ามีปูยักษ์คอยทำลายรากสะพานอยู่ใต้น้ำ เมื่ออนุมอมจับปูนั้นได้ เจ้าล้ามาสั่งให้เด็ดก้ามปูออกแล้วปล่อยไป แล้วเอาก้ามปูข้างหนึ่งทำเป็นกลองให้อนุมอมนำไปถวายพระอินทร์ เมื่อพระอินทร์ตีกลองใบนั้นแล้ว โลกทั้งปวงก็โง่คอขึ้น

เมื่อซ่อมสะพานเสร็จ กองทัพของเจ้าล้ามาก็ยกไปประชิดเมืองลังกา ฝ่ายภุมมะจักฝันว่ามีเหยี่ยวขาวบินมาจิกตีเหยี่ยวดำที่อยู่ในเมือง ปิยะสา (พิเภก) ทำนายว่าเจ้าล้ามาจะยกทัพมาชิงเอานางสิตาแล้วทำลายเมืองลังกา ครั้งนั้นปิยะสาแนะนำให้ส่งนางสิตาคืน ภุมมะจักโกรธและสั่งให้ล่อยแพปิยะสา เมื่อแพนั้นล่อยไปถึงที่ตั้งทัพของเจ้าล้ามา เจ้าล้ามาก็รับตัวปิยะสาไว้ ถัดมาภุมมะจักสั่งให้นางยักษ์เฒ่าแปลงเป็นศพนางสิตาล่อยไปที่หน้าทัพ เจ้าล้ามาไม่ทันเฉลียวใจก็ร้องให้คร่ำครวญแล้วพาลโกรธอนุมอมว่าเป็นเพราะอนุมอมเผาเมืองลังกา พวกยักษ์จึงฆ่านางสิตาแม้อนุมอมจะทูลว่าเป็นยักษ์แปลง เจ้าล้ามาไม่ยอมเชื่อและสั่งให้ปิยะสาตรวจดูถูกษยามทำนายดู ซึ่งปิยะสาเองทูลว่าเป็นยักษ์แปลง เจ้าล้ามาก็ยังไม่ยอมเชื่อและสั่งให้เผาศพ นางยักษ์ทนความร้อนไม่ได้ก็เหาะหนี อนุมอมจึงตามจับตัวยักษ์ไปถวายเจ้าล้ามา สุดท้ายนางยักษ์นั้นก็ถูกอนุมอมฆ่าตาย

บทที่ ๑๕ ก่อนจะยกพลเข้าโจมตีลังกา เจ้าล้ามาให้อองคอดเป็นทูตไปเจรจาความเมือง คราวนั้นอองคอดขาดหางเป็นที่นั้งให้สูงเท่าบัลลังก์ของภุมมะจัก ทั้งยังท้าวความถึงความอัปยศครั้งที่ภุมมะจักพ่ายแพ้ต่อปาลีโมกข์เป็นบิดาของตน ภุมมะจักโกรธ สั่งให้หลานชายจับอองคอดไปฆ่า แต่หลานของภุมมะจักกลับถูกอองคอดฆ่าเสียเองแล้วกลับไปทูลเจ้าล้ามา ภุมมะจักสั่งให้ไวยะลาบ (ไมยราพ) ไปสะกดทัพลักตัวเจ้าล้ามาและลະคะนาไปฆ่า ซึ่งไวยะลาบก็ลักตัวสองกุมารไปได้และจะฆ่าทิ้งในรุ่งเช้า แต่ก็ถูกอนุมอมแก้ไขได้สำเร็จ ภุมมะจักจึงสั่งให้ไวยะลาบแปลงเป็นปลาใหญ่ชุ่มอยู่ในน้ำ หากสองกุมารลงน้ำก็ให้จับตัวไปและไวยะลาบก็ทำสำเร็จอีก แต่ในขณะที่กำลังด้อมเจ้าล้ามาและเจ้าลະคะนานั้น อนุมอมก็ตามไปช่วยทันและฆ่าไวยะลาบตาย

จากนั้นเจ้าลำมาก็เริ่มจัดทัพออกรบ ให้อนุอมม องคอด กาลิง หมอหมี งาท่า नीลา ละถา และกามูทาเป็นนายทัพ ภูมมะจักก็ให้อินทะสิตา กุมภาและคันทาคุมทัพออกต่อสู้ ทั้งสองฝ่ายสู้รบกันอย่างดุเดือดต่างก็บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการแพ้หรือชนะ

บทที่ ๑๖ อินทะสิตาโกรธจึงเหาะขึ้นบนอากาศแล้วร่ายอาคม ให้เป็นฝนหอกดาดตกลงมา เจ้าลำมาเสกคาถาเป็นพาดานหินก้อนอาวูธ เหล่านั้นไว้ อนุอมมกระโดดขึ้นไปหาอินทะสิตาแต่ก็ถูกยิงตกลงมา เมื่อหมอหมีรักษาให้แล้วอนุอมมก็กลับไปรบต่อ หมอหมีฆ่ากุมภาตาย ภูมมะจักเกณฑ์ทัพกุมภณท์และทัพยักษ์ออกรบ อินทะสิตาแปลงตัว เป็นพระอินทร์ซึ่งข้างเอื้องวัน (เอราวัณ) ลงมา เจ้าลำมาจงใจว่าทำไม พระอินทร์เข้าข้างฝ่ายลังกา ปิยะสาก็ทำนายว่าเป็นอินทะสิตาแปลงมา กาลิงยิงถูกสับค้ำข้างพังไป ละคะนายิงถูกข้างเอื้องวันตกลงมาตายและ กลายเป็นดอกเอื้องวันสีเหลือง อินทะสิตาแสดงฤทธิ์บังตะวันจนมืด มืด เจ้าลำมาถามปิยะสว่าสว่างอยู่ดี ๆ ทำไมจึงมืด ปิยะสาก็ทำนายว่า อินทะสิตาบังตะวันไว้ ไม่มีใครมองเห็นได้นอกจากชายที่ไม่เคยมองเห็น ผู้หญิงเป็นเวลา ๑๒ ปี เจ้าลำมาได้ยินก็นึกท้อและคิดว่าคงมีแต่ฤาษีกลาง ป่าลึกเท่านั้นที่ไม่เคยมองเห็นผู้หญิง เจ้าละคะนาทูลว่าตนก็ไม่เคยมองเห็นผู้หญิงเป็นเวลา ๑๒ ปี เจ้าลำมาไม่เชื่อและว่าตั้งแต่ออกจากเมือง ณะตะละณะก็มีนางสีดาร่วมทางมาตลอด แต่เจ้าละคะนายืนยันว่าตน ไม่เคยมองเห็นผีสะใภ้ จากนั้นเจ้าละคะนาก็เฆยหน้าขึ้นสู่ฟากฟ้ามองหา อินทะสิตาแล้วบอกตำแหน่งให้พี่ชายใช้ธนูยิงอินทะสิตาตกลงมาตาย

ภูมมะจักโกรธมาก สั่งบริวารให้ไปปลุกคุณนะภา (กุมภกัณฐ์) มารบ แต่คุณนะภายังนอนไม่ครบสิบสองปีก็ต้องตื่นมาช่วยพี่ชาย คุณนะภาไป เอาหอกวิเศษที่พระธาตุเกตแก้วจุฬามณีมาลับสนิมอยู่ริมน้ำทำให้น้ำขุ่น แดงทั้ง ๆ ที่ไม่มีฝนตกน้ำหลาก เมื่ออนุอมมสังเกตเห็นความผิดปกติก็ ทูลเจ้าลำมา เจ้าลำมาถามปิยะสาและปิยะส่าทำนายว่าคุณนะภากำลัง ลับหอก หากลับสำเร็จก็จะไม่มีผู้ใดสู้ได้ แต่หากคุณนะภาเอาหอกเขี่ย ของเนาเหม็น บ้วนน้ำลายลงพื้น หอกนั้นก็เสื่อมฤทธิ์ เจ้าลำมาจึงสั่ง ให้อนุอมม องคอด และกาลิงแปลงตัวเป็นหมาเน่ากับกาไปทำลายพิธี

กาสองตัวบินหามาหมาเนาไปปล่อยลงน้ำลอยไปหาคุณนะภา คุณนะภา
ทนความเหม็นไม่ไหวและอาเจียน จึงเอาหอกเขี่ยหมาเนาออกไปให้พ้น
หน้าพร้อมกับบ้วนน้ำลายลงพื้นด้วยความรู้สึกสะอิดสะเอียน เมื่อคุณนะภา
ออกรบก็ได้พุ่งหอกไปถูกเท้าของเจ้าละคะนาจนสลบไป คุณนะภากลับ
ไปบอกภุมมะจักว่าตนฆ่าสามีของนางลิดาไปแล้ว ภุมมะจักจึงให้คุณมตัว
นางลิดาออกไปดู นางรู้ว่าเป็นเจ้าละคะนา ไม่ใช่สามีนาง

บรรดาเสนาลิงต่างรีบร้อนหาการรักษาเจ้าละคะนา แต่ปิยะสาบอกว่า
ยาอยู่ที่เขาพิชฌฎโกกลออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือระยะทาง
แสนโยชน์ หากไม่ทันรักษาอันตรายขึ้น เจ้าละคะนาจะสิ้นชีวิต อนุมอม
เป็นผู้ไปค้นหาดยา เมื่อไปถึงก็เรียกหาต้นยา ปรากฏเสียงขานรับจาก
ทิศต่าง ๆ ทั้งยอดเขาและตีนเขา อนุมอมเห็นว่าตะวันใกล้รุ่งมาทุกขณะ
จึงหักเอาภูเขากลับไปเทกองทัพ หมอหมี่เหาะขึ้นไปเอาตัวยาแล้วบอก
อนุมอมให้นำภูเขาไปไว้ที่เดิมและกำชับว่าอย่าเหาะต่ำ เพราะหากกลิน
ของยาไชยไปถึงทัพลังกาแล้วจะทำให้ยักษ์ที่นอนตายอยู่นั้นฟื้นขึ้นมาอีก
อนุมอมนำภูเขาไปได้ครึ่งทางก็วางไว้ที่เมืองพะเยา ตั้งแต่นั้นเลยเรียกดย
เทือกนั้นว่า ด้อยยาหลวงดอยด้วน สิบมา

หมอหมี่ฝนยาทาที่ปลายหอก พอหอกหลุด เจ้าละคะนาก็รู้สึกตัว
นางลิดาเห็นเหตุการณ์ทั้งหมดก็ยกมือไหว้สามี เจ้าลามาบอกนางว่าให้
อดทนอีกสักกระยะหนึ่ง หากเสร็จศึกจะรับนางกลับ จากนั้นเจ้าลามาสั่งให้
มีมหรตพเฉลิมฉลองในกองทัพ ภุมมะจักเห็นเช่นนั้นก็คิดว่าคุณนะภาว่า
หลอกลวงตนและให้คุณนะภาออกรบแก้ตัวอีกครั้งหนึ่ง กำชับให้ฆ่าทั้งเจ้า
ลามาและเจ้าละคะนา หากฆ่าไม่ได้ คุณนะภาก็จะถูกตนฆ่า

ภุมมะจักสั่งให้ทำพิธีสังเวชบูชาผีเมืองเพื่อขอกำลังมาช่วยรบ
ผีทั้งหลายแห่แหนกันมากินเครื่องเช่นจันทน์ไฟมีด เจ้าลามาถามปิยะสาว่า
ทำไมฟ้าจึงมืด ปิยะสาทำนายว่าภุมมะจักเลี้ยงผีเมือง หากทำพิธีครบถ้วน
การศึกครั้งนี้ถึงกาจะชนะ เจ้าลามาจึงให้อนุมอมไปทำลายพิธีและทำลาย
ได้สำเร็จ รุ่งขึ้นภุมมะจักออกรบ ให้สะหะสะ (สหัสสเดชะ) สุมกัน สุวิชา
สุมาโล ภุมภันท์ และนาคิตะราชเป็นนายทัพ เจ้าลามาให้อนุมอมไปชิงเอา
ค้อนของสะหะสะ อนุมอมทำอุบายไปหาสะหะสะและว่าตนถูกเจ้าลามาขับ
ไล่แล้วทำอุบายล่อลวงจนได้ค้อนวิเศษ ทำให้ทัพฝ่ายลังกาพ่ายแพ้ยับเยิน

เจ้าลามาพบกับกุมมะจัก

บทที่ ๑๗ กุมมะจักออกรบเองเป็นครั้งแรก โดยให้โกล่า สุริชา สุมกัน เขมिया วิลุนหา (วิรุพหะ) สุมะเล เขตตา กันทาโค และคันระโพเป็น นายทัพในการรบครั้งนี้ กุมมะจักถูกเจ้าลามายิงธนูถูกหมวกยศพังไป ขุนลิงฝ่ายเมืองก็สากก็ช่วยกันระดมยิงกุมมะจักจนเป็นรูพรุนไปทั้งตัวแต่ กุมมะจักกลับไม่ตาย เจ้าลามาจึงถามเหตุจากปิยะสา ปิยะสาไม่ยอม บอกความลับของพี่ชายแต่ก็จำใจต้องบอกว่ากุมมะจักถอดหัวใจไว้ที่ ธนูสายใจ หากได้ธนูสายใจมายิงกุมมะจักแล้ว กุมมะจักจึงจะสิ้นชีวิต แต่หากหัวของกุมมะจักตกถึงพื้นโลกก็จะเกิดไฟไหม้โลก ต้องเอาพานวิเศษของพระอินทร์ไปรับไว้ เจ้าลามาจึงให้อนุมอมไปเอาธนูสายใจและ พานวิเศษ อนุมอมแปลงกายเป็นกุมมะจักและเอาไม้บักหมายไปแสดง ให้ฤาษีดู ฤาษีเอาไม้บักหมายที่ตนครองอยู่มาเทียบกันดูเห็นว่าตรงกันก็ มอบธนูสายใจให้ไป อนุมอมเอาธนูสายใจไปถวายเจ้าลามาแล้วเหาะขึ้นไป เอาพานวิเศษจากพระอินทร์

กุมมะจักออกรบเป็นครั้งที่สอง เมื่อแผลงศรไปเป็นนาค เจ้าลามา ก็แผลงศรเป็นครุฑ พอกุมมะจักเหาะขึ้นบนอากาศ อองคอดก็แปลงเป็น ม้ามีหัวเป็นลิงให้เจ้าลามาขี่ขึ้นไปประจัญกับกุมมะจัก การรบบนฟ้าเป็น ไปอย่างดุเดือด กาลิงฆ่าสุมาไล และพอเจ้าลามาเอาธนูสายใจแสดงให้

ภุมมะจักดู ภุมมะจักกลัวตายก็อ่อนวอนขอชีวิต แต่เมื่อเจ้าลามาให้ภุมมะจักกราบขอโทษต่อหน้าไพร่พลทั้งปวง ภุมมะจักยอมตายโดยไม่ยอมเสียศักดิ์ศรี และขอไปตั้งลาลูกเมียสักเจ็ดวัน

บทที่ ๑๘ ครั้งที่ภุมมะจักไปตั้งเสียชายาและญาติวงศ์นั้น ชายาได้อ่อนวอนให้ภุมมะจักยอมกราบขอขมาเจ้าลามาเพื่อรักษาชีวิต แต่ภุมมะจักยังยืนยันที่รักษาศักดิ์ศรีของตน เมื่อครบเจ็ดวันแล้วภุมมะจักก็ยกพลออกสู้สนามรบอีกโดยหวังว่าจะชิงธนูสายใจคืนได้สำเร็จ แต่ครั้งนั้นเจ้าลามายิงภุมมะจักคอขาดกระเด็น อนุมอมจึงเอาพานวิเศษไปปรับหัวภุมมะจักแล้วนำไปทิ้งทะเล ทำให้ทะเลแห้งลง ส่วนหัว เลือด เนื้อตัวและอวัยวะส่วนอื่น ๆ ของภุมมะจักกลายเป็นสัตว์มีพิษ สัตว์ดุเดือด และสัตว์ทำลายทรัพย์สินอีกหลายชนิด เมื่อกองทัพของเจ้าลามายกเข้าเมืองลงกานั้น ท้าวอิลำพาหนีไปซ่อนตัวแต่ถูกจับได้และบอกว่าตนไม่มีส่วนรู้เห็น และได้พยายามตักเตือนภุมมะจักแล้วแต่ก็ไม่เชื่อฟัง เจ้าลามาจึงไม่เอาโทษท้าวอิลำพาจากนั้นให้คนไปเชิญนางสิตาจากที่คุมขังแล้วจัดให้มีพิธีลุยไฟขึ้นเพื่อพิสูจน์ว่านางมิได้มัวหมองด้วยมลทิน ถัดนั้นก็อภิเษกปิยะสาให้เป็นเจ้าเมืองลงกาแล้วเจ้าลมาก็ยกทัพกลับ

อนุมอมนำหัวภุมมะจักไปทิ้งทะเล

โฝมะไลยะค้นกับลูกชายอีกคนหนึ่งของภุมมะจักซึ่งไปเรียนอาคมที่เมืองนาค เมื่อรู้ว่าพ่อตายก็ตามไปแก้แค้น อนุมอมต่อสู้กับโฝมะไลยะค้น ทั้งสองต่างมีฤทธิ์จึงไม่สามารถเอาชนะกันได้ อนุมอมพยายามจับตัวโฝมะไลยะค้นแต่ก็จับไม่ได้เพราะตัวลื่น ต่อเมื่อฤาษีบอกเคล็ดลับให้แล้ว อนุมอมจึงปัสสาวะรดทรายแล้วเอามือขยำทรายนั่นจึงสามารถจับตัวโฝมะไลยะค้นไปประหารได้

เมื่อเจ้าล้ามายกทัพไปพิทกพลที่อาศรมฤาษี เจ้าภาละตา (พระพรต) ซึ่งออกบวชนานสิบสองปีก็ลาพรตแล้วชวนเจ้าสะตะลูกา (พระสัตว์รูด) แต่งกองทัพไปรบพี่ชายกลับไปครองเมืองระตะละณะ เจ้าล้ามาประทานยศให้กาลิงเป็นท้าวภิสาไชยแล่นฟ้า และให้อนุมอมเป็นขุนหลวงเก็บอากรตลาด

บทที่ ๑๙ เมื่อเจ้าล้ามาครองเมืองแล้วได้แต่งตั้งให้เจ้าละคะนา ภาละตา และสะตะลูกาเป็นอุปราชหนึ่ง สอง และสามตามลำดับ แบ่งนาให้ครอบครัวคนละมากมาย ไพร่บ้านพลเมืองมีความสุขกันทั่วหน้า

วันหนึ่ง เจ้าล้ามาไปประพาสสวน นางกำนัลของนางสิตาอยากเห็นรูปภุมมะจักจึงขออนางให้ปั้นรูปให้ดู ขณะนั้นวิญญานของนางทะเลิยะตา ผ่านมาจึงเข้าสิงรูปปั้นแล้วไล้กอดนางสิตา นางสิตาเอาศรของเจ้าล้ามาแทงรูปปั้นแต่ยังไม่ทันทำลายทิ้ง พอดีเจ้าล้ามากลับมา นางสิตาจึงเอารูปปั้นซุกไว้ใต้แท่น พอเจ้าล้ามานั่งลง รูปปั้นก็พูดว่า ท้าวต่อท้าวทำไมถึงมานั่งเหนือหัวกัน เจ้าล้ามาเห็นรูปปั้นภุมมะจักก็เข้าใจว่านางสิตายังอาศัยอาวรณ์ภุมมะจัก จึงให้เจ้าละคะนาประหารชีวิตนาง เจ้าละคะนาอึดอัดใจแต่ไม่กล้าขัดคำสั่งพี่ชายจึงอธิษฐานว่าหากนางสิตาบริสุทธิ์อย่าให้ดาบของตนทำอันตรายแก่นางสิตาได้ เมื่อฟันดาบลงก็มีเถาดอกไม้ผุดออกมาพันร่างนางไว้ถึงพันชั้น เจ้าละคะนาจึงปล่อยพี่สะใภ้ไปแล้วฆ่าสุนัขตัวหนึ่งเอาหัวใจกลับไปให้พี่ชายดู พระอินทร์เห็นนางสิตาซมซานไปในป่าก็แปลงเป็นเจ้าเมืองยศใหญ่มาลงใจว่านางมั่นคงต่อเจ้าล้ามาเพียงใด เมื่อรู้ว่านางมีได้มีจิตใจเอนเอียงไปจากเจ้าล้ามา พระอินทร์จำแลงเป็นควายนำนางไปจนถึงที่อยู่ของฤาษีและได้อาศัยอยู่กับฤาษีนั้น ต่อมานางก็คลอดโอรส เมื่อนางเข้าไปหาผลไม้ในป่าก็เอาลูกฝักฤาษีไว้ วันหนึ่งนางสิตา

พบแม่ลิงที่เอาลูกน้อยห้อยคอแล้วปีนป่ายต้นไม้ นางลิดาจึงถามแม่ลิงว่าไม่รักลูกหรือ เพราะเมื่อเอาลูกห้อยคอขึ้นหลังขึ้นต้นไม้ ลูกอาจตกลงมาบาดเจ็บได้ แม่ลิงกล่าวว่านางลิดานั้นแหละไม่รักลูกเพราะทิ้งลูกไว้ไกลตัว หากเกิดอะไรขึ้นก็จะช่วยไม่ทัน นางลิดาได้ยินก็จุกใจคิดและกลับไปปรับลูก ขณะนั้นฤาษีจำวัดอยู่ เมื่อตื่นขึ้นไม่พบลูกของนางลิดาเสกไม้ท่อนหนึ่งเป็นกุมารน้อยที่มีรูปร่างลักษณะและกิริยาอาการเหมือนกับลูกของนางลิดาทุกประการ เมื่อนางกลับคืนสู่อาศรมพร้อมลูก ฤาษีคิดจะทำลายรูปปลุกเสกทิ้ง แต่นางลิดาขอเลี้ยงไว้ให้เป็นเพื่อนกับลูก แล้วตั้งชื่อลูกว่าเจ้าโลมาตามชื่อเจ้าลามาผู้เป็นบิดา ส่วนกุมารปลุกเสกให้ชื่อว่าแสงวาด ทั้งสองกุมารเรียนวิชาอาคมต่าง ๆ กับฤาษี และฤาษีได้มอบธนูพร้อมลูกศรให้ เมื่อสองกุมารตามถึงพ่อ นางลิดาตอบว่าพ่อเป็นเจ้าของระตะละตะแต่สิ้นบุญไปแล้ว วันหนึ่งแดดร้อนจัด กุมารทั้งสองลืมนตาไม่ขึ้นจึงโมโหและคิดจะยิงตะวัน แต่นางลิดาห้ามไว้และบอกว่าตะวันมีบุญคุณใหญ่หลวงต่อพืชคน และสัตว์ ตะวันเป็นหลักของโลก ใครประมาทเหยียดหยามดวงตะวันจะตกนรก

บทที่ ๒๐ เจ้าโลมาและเจ้าแสงวาดทำไร่และเก็บพืชผลไปขายที่ตลาดในเมืองระตะละตะ เมื่อนอมนมไปเก็บเงินค่าอากรตลาด สองกุมารไม่ยอมให้จึงต่อสู้กันขึ้น นอมนมสู้ไม่ได้ไปทูลเจ้าลามา เจ้าลามาคิดว่ามีคนคิดบฏจึงทำพิธีปล่อยม้าเสี่ยงทายและเขียนข้อความผูกไว้ที่คอม้าว่า หากใครกลัวก็จงเอาม้าส่งกลับคืนมา หากใครกล้าก็ให้จับม้าไว้ เมื่อเห็นว่ามีม้าเข้าไปกินพืชผลของตน เจ้าโลมาและเจ้าแสงวาดจึงช่วยกันจับม้าไว้ เจ้าละคะนาที่คุมพลตามม้าไปก็เอะใจว่าอาจเป็นหลานชายของตน จึงเอาผ้าพันปลายศรยิงไปต้องเจ้าโลมาล้มลงแล้วรีบเข้าไปอุ้มแล้วถามว่าเป็นลูกใคร เจ้าโลมาไม่ยอมตอบ พอเจ้าแสงวาดโผล่มาเห็นคิดว่าพี่ชายถูกคนทำร้าย จึงยิงเจ้าละคะนาล้มตายลง เจ้าลามาตามออกไปก็ถูกสองกุมารฆ่าตายอีก และสองกุมารก็รีบข่าวของต่าง ๆ และจับนอมนมมัดไปให้นางลิดา พอนางลิดาเห็นข่าวของต่าง ๆ ที่สองกุมารยึดไปก็รู้ว่าลูกฆ่าพ่อและอาเสียแล้ว จึงขอร้องฤาษีให้ชุบชีวิต เมื่อทั้งหมดฟื้นคืนชีวิตและพูดสนทนากันจนเข้าใจกันดีแล้วจึงพากันกลับเข้าเมืองระตะละตะตามเดิม

บทที่ ๒๑ เมื่อเจ้าโลมาอายุได้สิบหกปี บิดาก็อยากให้มีคู่ครองเพื่อจะได้ให้ครองเมืองแทน อนุมอมเป็นผู้ไปสืบหาเจ้าหญิงในเมืองต่าง ๆ ครั้งนั้น ในเมืองโกสุม (แคว้นโกศล) มีเจ้าเมืองชื่อภุมมะสิงหา ชายาชื่อนางปทุมมา มีโอรสชื่อสิวิไชและธิดาชื่อนางเกงค์ ผู้มีความงามพิลาส เมื่ออนุมอมเห็นนางแล้วก็รีบไปทูลเจ้าลามาและได้จัดเครื่องบรรณาการไปขู่นางเกงค์ ในขณะเดียวกันนั้นก็ยังมีเจ้าเมืองตะกะลีลา (ตรรกลีลา) ส่งทูตไปขอนางเช่นกัน ท้าวภุมมะสิงหาไม่รู้จะยกให้ใคร แต่นางเกงค์เห็นสาส์นและรูปวาดของเจ้าโลมาก็มีใจเสน่หาจึงเขียนจดหมายฝากไปถึงเจ้าโลมา เมื่อเจ้าโลมาอ่านจดหมายแล้วก็ปรึกษาพ่อว่าจะชิงเอาตัวนางเกงค์ เจ้าลามาบอกว่าควรจะขู่อีกครั้งหนึ่ง หากไม่สำเร็จค่อยชิงเอา และเมื่อทูตจากเมืองระตะละละไปขู่นอกก็ถูกปฏิเสธอีก อนุมอมจึงไปตามกาลิงและลิงอื่น ๆ อีก ๓๗ ตัว หោះไปถอนปราสาทนางเกงค์ไปไว้ที่เมืองระตะละละ รุ่งเช้านางเกงค์ตื่นขึ้นมาด้วยความประหลาดใจ พอเจ้าโลมาเข้าไปหานางเกงค์ นางตกตะลึงและคิดว่ายักษ์จับมาก็ตกใจจนสลบ เจ้าโลมารีบเข้ากอดนางไว้แล้วคร่ำครวญคิดว่านางเสียชีวิต พระอินทร์จึงเอาน้ำทิพย์มารดให้นางฟื้น แล้วเจ้าโลมากับนางเกงค์ก็อยู่เป็นคู่ครองกัน

บทที่ ๒๒ เมื่อท้าวภุมมะสิงห์ตื่นขึ้นมาไม่พบธิดาก็เป็นทุกข์ ประกาศให้คนไปตามหาในทิศต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีใครพบ พ่อค้าจากเมืองมิลินาแจ้งข่าวว่าพบนางเกงค์ที่เมืองระตะละละ ท้าวภุมมะสิงหาจึงยกทัพไปชิงตัวนาง เมื่อมีศึกมาประชิดชายแดน รongเท้าวิเศษของท้าวระตะละละก็สำแดงเหตุให้รู้ เจ้าลามาจึงให้อนุมอมไปสืบข่าว ทราบว่าเป็นทัพจากเมืองโกสุม เจ้าลามาจึงเขียนสาส์นไปขอเป็นไมตรี แต่ท้าวโกสุมไม่ยอมรับ

การศึกระหว่างเมืองระตะละละและเมืองโกสุมยืดเยื้อไปถึงหนึ่งปี ต่างก็เสียไพร่พลไปไม่น้อย ในที่สุดเมืองโกสุมยอมแพ้แล้วขอเป็นไมตรีซึ่งเจ้าลามาก็ตอบรับ จากนั้นเจ้าลามาก็ตัดหาคู่ครองให้แก่เจ้าแสงวาดแล้วตั้งเจ้าโลมาให้ครองเมืองระตะละละ โดยมีเจ้าแสงวาดเป็นอุปราช

เจ้าล้ามารบกับภูมมะจ๊ก

บรรณานุกรม

เจริญ มาลาโรจน์. ๒๕๒๙. วิเคราะห์วรรณกรรมไทลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย
ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วรรณศิลป์ไทลื้อ : ลักษณะบางประการที่ปรากฏ ในคำขับลังกาสิบหัว

มาลา คำจันทร์*

บทความนี้ตัดตอนและย่อมาจากวิทยานิพนธ์หัวข้อ “วิเคราะห์วรรณกรรมไทลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว” โดย เจริญ มาลาโรจน์ เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๙ ความยาวทั้งหมด ๓๑๕ หน้า แต่ในบทความนี้จะย่อเนื้อให้เหลือความยาวไม่เกิน ๔ หน้า ฉะนั้นคงจะกล่าวให้ครอบคลุมทั้งหมดไม่ได้ แต่อาจสรุปลักษณะเด่น ๆ บางประการในวรรณศิลป์ไทลื้อได้ดังต่อไปนี้

* ผู้เชี่ยวชาญด้านล้านนาคดี นักเขียนรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์แห่งชาติของประเทศไทย ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ (รางวัลกวีซีไรท์) จากเรื่องเจ้าจันทน์ผมหอม นิราศพระธาตุนิทร์เขวน.

๑. การใช้คำ

การใช้คำที่เด่นมากในคำขับลังกาสิบหัว คือการใช้คำร่วมภาษา และคำเฉพาะภาษาไทย คำร่วมภาษา หมายถึง คำมูลที่ปรากฏในคำขับลังกาสิบหัวและปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ในรูปคำที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน โดยที่คำนั้น ๆ ไม่ใช่คำยืมจากภาษาบาลี-สันสกฤตหรือภาษาเขมร ไม่ใช่คำภาษาถิ่น คำโบราณ หรือคำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง

คำเฉพาะภาษาไทย หมายถึง คำมูลที่ปรากฏในคำขับลังกาสิบหัว แต่ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หรือหากปรากฏแต่พจนานุกรมฉบับดังกล่าวระบุว่าเป็นคำภาษาถิ่น คำโบราณ หรือคำที่มีใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง โดยที่คำนั้น ๆ ไม่ใช่คำยืมจากภาษาบาลี-สันสกฤตและภาษาเขมร

การศึกษาเรื่องคำร่วมภาษาและคำเฉพาะภาษาไทย ผู้วิจัยศึกษาถึงความหมายของคำเป็นหลัก โดยจำแนกเป็นคำพยางค์เดียวและคำมากพยางค์ แต่ในบทร้อยความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะคำพยางค์เดียวในบางแง่มุมเท่านั้น

ในคำร่วมภาษา จำแนกออกเป็นคำร่วมรูปร่วมความหมาย และคำรูปคล้ายความหมายร่วม ได้แก่

คำร่วมรูปร่วมความหมาย หมายถึง คำร่วมภาษาที่มีรูปคำทางอักษรเหมือนกัน รูปคำทางเสียงใกล้เคียงกัน เช่น /ข้าง/ ในลังกาสิบหัว กับ [ข้าง] ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต เป็นต้น

ส่วนคำรูปคล้ายความหมายร่วม หมายถึง คำร่วมภาษาที่มีรูปคำทางอักษรคล้ายคลึงกัน มีรูปคำทางเสียงแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ความแตกต่างทางเสียงสามารถสืบสาวถึงลักษณะการกลายเสียงระหว่างภาษาได้ เช่น คำว่า /ไก/ ในคำขับลังกาสิบหัว กับคำว่า [ไกล] ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต เป็นต้น

คำร่วมภาษาและคำเฉพาะภาษาไทยพยางค์เดียว จำแนกตามพยัญชนะต้นในระบบอักษรไทย ตั้งแต่ตัว กะ เป็นต้นไปจนถึงตัว ๘ รวม ๔๓ พยัญชนะต้น ตัวอย่าง พยัญชนะต้น กะ ได้แก่

/กับ/ - [กั๊บ]
 /กัน/ - [กั๊น]
 /เก้า/ - [เกล้า]
 /ก้าว/ - [กล้าว]
 /กิว/ - [เกลียว]
 /ก่อง/ - [โก๊ง]

คำเฉพาะภาษาไทย พยัญชนะต้น กะ ได้แก่

/กั๊ด/ (หนาว เย็นจัด)
 /ก้า/ (หยิบ จับ)
 /ก้า/ (ด้าน ทิศ)
 /ก้าม/ (อายุ)
 /กึ่ง/ (ติดช่อง)
 /กุ่ม/ (เลื่อม เป็นประกาย)
 /กู่/ (แทน เตียง)
 /เก๋/ (บาง เล็กน้อย)
 /แก้ว/ (ตะคริว)
 /แก/ (สีหม่นเทา)
 /ก້อง/ (จอกเหล้า)
 /เกิด/ (ค้าง)

๒. การสร้างคำ

การสร้างคำในคำขับลังกาสิบหัว มี ๔ วิธีที่โดดเด่น คือ สร้างโดยการประสมคำหรือคำประสม สร้างโดยการซ้อนคำหรือคำซ้อน สร้างโดยการกร่อนเสียงหรือกร่อนพยางค์หรือคำกร่อน และสร้างโดยการซ้ำคำหรือคำซ้ำ ในบทความนี้จะยกมาแสดงเฉพาะเรื่องคำประสม จำแนกผลการศึกษาออกเป็นคำประสมสองรูปคำ กับคำประสมสามรูปคำ ในส่วนของการศึกษาเรื่องคำประสมสองรูปคำนั้นพบวิธีประสม ๙ ลักษณะ ได้แก่ คำนามประสมกับคำนาม คำนามประสมกับคำกริยา คำนามประสมกับคำวิเศษณ์ คำกริยา

ประสมกับคำกริยา คำกริยาประสมกับคำวิเศษณ์ เป็นต้น ซึ่งการสร้างคำโดยวิธีประสมคำนี้ เกิดจากการนำเอาคำมูลกับคำมูลมาประสมกันแล้วกลายเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใหม่ขึ้นมา ตัวอย่างคำประสมสองรูปคำในคำขับลึงกาสิบหัว ได้แก่

/กอกโห/	(กะโหลกหัว)
/กองงาย/	(ยามเช้า)
/ตินลุม/	(ม้า)
/แหวนโห/	(แหวนประดับแก้วมณี)
/ทางตาย/	(ช่องทางที่อาจทำให้เสียชีวิต)
/ช่องโหล/	(ความชอบ ความนิยม)
/แป้นซิด/	(กระดานชนวน)
/คำคาน/	(คำอันวอน)
/คำซ้า/	(ถ้อยคำที่ไม่ควรพูด)

คำประสมสามรูปคำ จำแนกเป็น ๒ ชนิด คือ คำประสมสามรูปคำทั่วไป กับคำประสมสามรูปคำที่ใช้เป็นคำประกอบชื่อตัวละคร หรือคำแทนชื่อตัวละคร ในบทความนี้จะยกมาแสดงเฉพาะประเภทหลังเพราะมีลักษณะน่าสนใจ อาจถือได้ว่าเป็นวิधिพิเศษทางวรรณศิลป์ไทลื้อ

คำประสมสามรูปคำที่วรรณศิลป์ไทลื้อใช้เป็นคำประกอบชื่อตัวละคร หรือคำแทนชื่อตัวละครมีวิधिพิเศษที่น่าสนใจหลายประการ เช่น

คำประกอบชื่อหรือคำแทนชื่อตัวละครเพศชาย มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “เจ้า” เช่น เจ้าสังฟ้า เจ้าปองเมือง เจ้าทิพย์ฟ้า เจ้าช่อค้อม เจ้าบุญล้วน เจ้าแผ่นฟ้า เจ้าฝ่ายฟ้า เจ้านั่งช้าง เป็นต้น

คำประกอบชื่อหรือคำแทนชื่อตัวละครเพศหญิง มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “แก้ว” เช่น แก้วลอดฟ้า แก้วงามซ้าง แก้วงามฟ้า แก้วแว่นฟ้า แก้วแพงเมือง แก้วคว่ำฉ้วน แก้วดอกไม้ แก้วแพงซ้อย แก้วสายคอ แก้วนางงาม เป็นต้น

คำประกอบชื่อหรือคำแทนชื่อตัวละครไม่จำกัดเพศ มักจะเป็นคำประสมที่ขึ้นต้นด้วย “จอม” “บุญ” “บัว” “คำ” หากใช้กับเพศชาย คำที่สามจะเป็นท้าวหรือเจ้า หากใช้กับเพศหญิง คำที่สามจะเป็น “แก้ว” แทบทั้งหมด เช่น จอมนาฏเจ้า จอมอิมเจ้า จอมเทพแก้ว บุญลือแก้ว บุญสิงเจ้า บัวสวรรค์เจ้า บัวสวรรค์แก้ว คำเฝือเจ้า คำเหลาท้าว เป็นต้น

๓. การใช้คำสรรพนามเพื่อบอกภาวะทางอารมณ์บางประการและการ

ใช้คำสรรพนามเพื่อบอกสถานภาพทางสังคม

ภาวะอารมณ์ที่มีการแสดงออกทางภาษาชัดเจนได้แก่ ความโกรธเมื่อมีอาการโกรธ ตัวละครมักใช้ “กู” “มึง” เป็นคำแทนตัวผู้พูดหรือผู้ฟัง เช่น

/กูตายไปจักไว้เวรมึง/ (นางสิตาโกรธภุมมะจัก)

/มึงนางนี้เป็นคำหัวใจหนาจากเมืองรามสร้าง...

กูเบาป็นอยู่สร้างเมืองไว้แดนฆ่าเบาคลา/ (เจ้าลามาโกรธนางสิตา)

/ตาแดงบ้ำลึงพอนหน้าเหี่ยวมึงเรย

กูเบาเป็นแล้วเชื้อวอกถ่อยสหายคำไหนราย/ (ภุมมะจักโกรธองคอด)

สถานภาพทางสังคมของบุคคล บางทีก็รู้ได้จากการใช้คำสรรพนามระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่ามักใช้คำแทนตัวเองว่า “เรา” ผู้มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่ามักจะใช้คำแทนตัวเองว่า “ช้อย” เช่น

/เรานี้ซีใจ/ (เจ้าเมืองพูดกับขุนนาง)

/เราหากได้วางข้า/ (พระพรหมพูดกับพระอินทร์)

/ช้อยบอกหื้อเท่านี้/ (โหราจารย์พูดกับเจ้าเมือง)

/ฝูงเทพาเขาหากมารอดช้อย/ (พระอินทร์พูดกับพระพรหม)

๔. การใช้คำประกอบชื่อตัวละครหรือคำแทนชื่อตัวละคร

การใช้คำประเพณีนี้ได้กล่าวถึงบ้างแล้วในเรื่องคำประสมสามรูปคำ หากเป็นคำที่ขึ้นต้นด้วย “แก้ว” มักจะใช้กับตัวละครเพศหญิง หากขึ้นต้นด้วยคำว่า “เจ้า” มักจะใช้กับตัวละครเพศชาย คำที่นำมาประสมกับ “แก้ว” มักจะมีความหมายเกี่ยวกับความสวยงาม ความมีค่า ส่วนคำที่นำมาประสมกับ “เจ้า” มักจะมีความหมายเกี่ยวกับความมีอำนาจ ความสง่างาม ความยิ่งใหญ่ คำเหล่านี้บางครั้งจะใช้เป็นคำแทนชื่อตัวละครได้เลย เช่น

- /แก้วสายคอรักขอดพี่เรย/
- /มาเทอะ แก้วค่าซ้อยมอรรักหน่วยตาพี่เรย/
- /มาพบแก้วลอดฟ้าคำรักหน่วยตา/
- /เจ้าฝ่ายฟ้าอย่ามีที่สังกา/
- /เจ้าเทพไทย์อดหน่อมหาพรหม/

๕. ประโยค

การเลือกคำมาเข้าประโยคในลึงกาสิบห้วงจะมีการตัดคำ เพิ่มคำที่ผู้ประพันธ์เห็นว่าจำเป็นและไม่จำเป็นบ้าง ตัวอย่างการตัดคำทิ้งไป เช่น “ละซอนผีไว้สงครามผีเปล่า” ผู้ประพันธ์ตัดคำบุพบทนำหน้าสถานที่ทิ้งไป หากจะพูดเต็ม ๆ ในแบบภาษาพูดทั่วไป ประโยคน่าจะเป็นคือ “ละซอนผีไว้ที่สงครามผีเปล่า” คำที่ถูกตัดทิ้งไปคือ “ที่”

นอกจากจะมีการตัดคำออกจากประโยค วรรณศิลป์ไทยลือที่ปรากฏในคำขับลึงกาสิบห้วงอีกประการหนึ่งที่อาจพบได้มาก ได้แก่การเพิ่มคำเข้าไปในประโยค คำที่เพิ่มเข้าไปได้แก่คำซ้อน ซึ่งบางครั้งก็ซ้อนถึงห้าคำ หากเป็นประโยคพุดธรรมดาก็อาจตัดคำที่เอามาซ้อนทิ้งได้โดยไม่เสียเนื้อความ เช่น

- /ดงไพรเถื่อนป่า/
- /จาไฟดำนเรียกร้อง/
- /เศร่าก่าดำนิล/
- /นบไหว้กราบสา/

การลำดับคำเข้าประโยค มีบางลักษณะที่แตกต่างไปจากภาษาไทยกลาง เช่น การลำดับคำขยายไว้ก่อนคำหลัก ดังนี้

/ผิวเหลืองผ้าซาบผอ/
/ตัวดำบึ้งขนคายน/
/ไสงามแก้วหินสอ/

การลำดับคำแบบ กรรม + ประธาน + กริยา ดังนี้

/กลองชุมพร้อมกลองชัยเขาให้/
/ปืนผายเล่มธนูชัยเพื่อนवाद/

๖. ไวยาหารภาพพจน์

ไวยาหารภาพพจน์ หมายถึง ศิลปะในการใช้ถ้อยคำเพื่อให้ได้ภาพเรื่องราว และสีสันบรรยากาศตามที่ผู้ประพันธ์ต้องการ ไวยาหารภาพพจน์มีอยู่อย่างอุดมในคำขับลึงกาสิบห้าว ในที่นี้จะขอยกมากล่าวเพียงบางประการเท่านั้น

ไวยาหารอุปมาอุปไมย หรือการเปรียบเทียบ โดยเอาสิ่งที่ต้องการกล่าวถึงตั้งไว้ แล้วหาคำอื่นมาเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนขึ้น ตัวอย่างในลึงกาสิบห้าว เช่น

/คนกลางหลายเหมือนมดออกภู/
/หน้าคังไค้เหมือนแพะตื่นเสือ/
/เสียงจามไอเหมือนท่านให้พินพาดซ้อง/
/ทังตัวป่องเป็นรูเหมือนรังต่อ/

ไวยาหารกล่าวเกินจริง เช่น

/ปูหลวงเฒ่าคิมยาวร้อยโยชน์/
/รูตั้งกว้างสามวาใจโตหวอด/
/เลือดนองท่วมสันขาห้าวเข้า/

การใช้สัญลักษณ์ เช่น

/พलयจินข้างโรงในตัวปลอด อย่าเสียมอดสำนดัอยางข้าง/
 คำว่า “ข้างโรงใน” หมายถึง นางสิตา
 “มอด” หมายถึง ภูมมะจัก
 “งาข้าง” หมายถึง พรหมจรรย์ของนางสิตา

โวหารบุคคาธิษฐาน หมายถึง การกล่าวถึงสิ่งอื่น ๆ เหมือนเป็นคน
 เช่น

/แทนนังแก้วคำลั่นก็ชุ่มเหงื่อไหลพัง/
 /เหมยตกย่าเฟือดตองทิมตินางกัดสั้น/
 /เล็บมือกอดเกี่ยวตัวไว้เจ็ดรอบ/

การใช้คำที่ขัดแย้งกันมาประกอบเป็นเนื้อความเดียวกัน เช่น

/ผ้าเสื้อเป็นหมากหินผา/
 /หมอนหัวเป็นรากไม้กุ่ม/
 /ผ้าห่มเป็นเหมยสะถาบ/

๗. ตัวอย่างข้อความในคำขับล้งกาสิบหัวที่ปรุงขึ้นจากวรรณศิลป์ไทยสื่อ ลักษณะต่าง ๆ

ฟังเทาะแพงตาดำเหย	แก้วสายคอรักรักขอดพี่เรย
ศรียอดแก้วงามข้าง	ยังได้อยู่ดีแลคา ?
สิตาก้าวเทวิน้องพี่ชายเรย	ปางเมื่อศรีอื่นแก้ว
ไกลจากเสียชายนันนา	พี่ก็เมาะเสาะหาเที่ยวไป
เข้าดงไพรหลายโยชน์	โลดไปรอดห้องเหมืองวอกก็สา
ชายก็ปิดเอาโยธามารอด	มาจอดห้องทำน้ำสมุทรใหญ่สาครแลเนอ
บัวสวรรค์เหย	นางค้อยอยู่ดีเที่ยงแท้
เกล้าเกลี้ยงหล้างามข้าง	อย่ามีที่ใจหมองเทาะเนอ

ทิพย์บัวไขหน่อเนียนคนรู้ชายเฮย	อันว่าต้นมุ่น้อยกายหล้า
อย่าเสียหล่นตกดิน	อันว่าพलयจินข้างโรงในตัวปลอด
อย่าเสียมอดส่วนด้อยงาข้าง	สะบันหัทกลางลำแต่เนอ
ติ่มว่าตาด่านางแลไสตื่นเข้าเวียงเหล็ก	ก็ตัวพี่เบาวาง
ติ่มว่านางแลไสตื่นเข้าเวียงขาง	ก็ตัวชายเบาปล่อย
ติ่มว่าร้อยขวบเข้าโรงซ้าย	กายพี่เบาปล่อยวางเวร
ติ่มว่าตายเสนเถน	พี่บางวางเวนหล้า
ตายต่อหน้างาข้าง	ก็ตามแต่มันทอนฯลฯ

ทั้งหมดทั้งมวลในบทความนี้ ย่นย่อมาจากวิทยานิพนธ์หัวข้อ เรื่อง วิเคราะห์วรรณกรรมไทลื้อเรื่องคำขับลึงกาสิบหัว หลักสูตรปริญา ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๙ หากข้อความที่ย่นย่อมาไม่กระจ่างชัดเจน และท่านผู้ใดสงสัยข้องใจ กรุณาตามไปศึกษาจากวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าว

พระพุทธศาสนาในเมืองสิบสองปันนา

พระนคร ปรังถุธิ์*

เมืองสิบสองปันนา ชายแดนทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์ชนชาติไทมาช้านาน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ทั้งยังเป็นแหล่งอพยพถิ่นฐานของชาวไทลื้อไปยังดินแดนต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง โดยเฉพาะล้านนา ดินแดนที่มีความสัมพันธ์กับเมืองสิบสองปันนา ด้านการเมืองการปกครองและพระพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่^๑ กล่าวว่า ลาวเมง พระโอรสของลาวเคียง

* โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

^๑ คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. (เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ๒๕๓๘) หน้า ๑๑-๑๒.

(โอรสของเจ้าลาวเงินเรือง แห่งเมืองเงินยางเชียงแสน) ได้ขออภิเษกกับนางโอมิ่งไข่มุกฟ้าหรือนางเทพคำขยาย พระธิดาของท้าวรุ่งแก่นชาย กษัตริย์องค์ที่ ๔ แห่งเมืองเชียงรุ่ง จนมีพระโอรสด้วยกันพระนามว่า “เจ้ามังราย” ภายหลังได้รับน้ำมูรธาภิเษกเป็น “พระญามังราย” ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังรายแห่งอาณาจักรล้านนา ตำนานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระญามังรายได้สืบเชื้อสายมาจากชาวไทลื้อเมืองเชียงรุ่งผ่านทางพระมารดา

เมืองสิบสองพันนาและอาณาจักรล้านนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาโดยตลอด จนถึงยุคที่พม่าเรืองอำนาจ ทำให้ล้านนาและหัวเมืองใกล้เคียงตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับสิบสองพันนาจึงห่างเหินกันไป จนกระทั่งรัชสมัยพระญาติโลกราช^๒ (ครองราชย์ พ.ศ.๑๙๙๔-๒๐๓๐) กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๑๐ ทรงปราบปรามและรวบรวมหัวเมืองให้อยู่ในพระราชอำนาจพร้อมกับแผ่ขยายราชอาณาจักรไปยังดินแดนต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะดินแดนของชาวไทลื้อ พระองค์ยกทัพไปตีจนมีชัยชนะสามารถยึดครองบ้านคุณ เมืองยอง^๓ เมืองเชียงรุ่ง^๔ พร้อมกับเมืองตุน เมืองลอง และเมืองอิงได้

ต่อมาสมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงรุ่งสำเร็จแล้วกวาดต้อนชาวไทเงิน เมืองเชียงตุง และชาวไทลื้อ เมืองเชียงรุ่งมาอยู่ในล้านนาจำนวนมาก เรียกยุคนี้ว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เนื่องจากสมัยนั้นเมืองเชียงใหม่ทำสงครามกับพม่าอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้คนจำนวนมากล้มตายบ้าง อพยพหนีภัยสงครามบ้าง เกิดโรคระบาดบ้าง เมืองเชียงใหม่จึงกลายเป็นเมืองร้างยาวนานถึง ๒๐ ปี^๕ สมภาพตัวเมืองเชียงใหม่เป็นปารกเต็มไปด้วยต้นไม้ต้นหญ้า เถาวัลย์ ป่าหยา เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิดมิเสื่อ หมี่ แรด

^๒ อุดม รุ่งเรืองศรี และเกริก อัครชินโนเรศ. พระญาติโลกราชะ. (เชียงใหม่ : โฮงเขียนสิบสานภูมิปัญญาล้านนา. ๒๕๕๒).

^๓ คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. หน้า ๖๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๗.

^๕ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔๕.

ข้าง เป็นต้น ส่วนวัดวาอารามก็ร้างและทรุดโทรมเป็นอย่างมาก เมื่อชาวไทเขินและไทลื้อมาอาศัยในเมืองเชียงใหม่แล้วก็เริ่มมีการฟื้นฟูบ้านเมืองพร้อมกับนำศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์มาเผยแพร่และออกลูกสืบหลานแพร่หลายตามชุมชนต่าง ๆ

นอกจากความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองดังกล่าวแล้ว พระพุทธศาสนาเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีบทบาทในการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างชาวเมืองทั้ง ๒ แห่งนี้ไว้อย่างแนบแน่น เนื่องจากพระพุทธศาสนาในเมืองสิบสองพันทนาเป็นนิกายเดียวกันกับล้านนา^๖ คือเป็นนิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ โดยได้รับการเผยแพร่จากพระสงฆ์ล้านนาผ่านเมืองเชียงตุง ประเทศพม่าอีกทีหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเข้ามาในสมัยใด คงมีแต่ข้อสันนิษฐานของนักวิชาการ เช่น นักวิชาการชาวจีน^๗ สันนิษฐานว่า

ประการแรก พระพุทธศาสนาอาจเผยแพร่จากล้านนาสู่สิบสองพันทนา หลังจากพระญามังรายได้ผนวกเมืองหริภุญไชยเข้ากับอาณาจักรล้านนาราว ค.ศ. ๑๒๘๑

ประการที่ ๒ พระพุทธศาสนาอาจเข้ามาราว ค.ศ. ๑๔๕๗ ตามตำนานไทลื้อที่ว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ ๑๓ ถวายคำสัตย์ปฏิญาณต่อพระรัตนตรัย

ประการที่ ๓ พระพุทธศาสนาอาจเข้ามาในสมัยท้าวอินเมือง เพราะพระองค์อภิเษกกับเจ้าหญิงพม่าในค.ศ. ๑๕๖๙

ส่วนนักวิชาการอื่น ๆ เสนอว่า พระพุทธศาสนาอาจเข้ามาเผยแพร่ราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ หรือคริสต์ศตวรรษที่ ๕-๘ ซึ่งเป็นช่วงก่อนการตั้งอาณาจักรสิบสองพันทนาของพระเจ้าเจือง แต่นักวิชาการไทย^๘ กล่าวว่า มีหลักฐาน

^๖ เจียแย่นจอง. ความเป็นมาของประเพณีและวัฒนธรรมโบราณในล้านนา-สิบสองพันทนา. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองพันทนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. จัดโดยโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้า ๒๒-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๙. เอกสารหมายเลขที่ ๑๑ หน้า ๑๒.

^๗ อ่างอิงใน รัตนาพร เศรษฐกุล. อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน. โครงการวิจัย วัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๒. หน้า ๔๖-๔๗.

^๘ คณะทำงานภาคศิลปศึกษาไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ตำนานสิบสองพันทนา ความเป็นมาและเป็นไปของชาวไทลื้อ. ในหนังสือ ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๑) หน้า ๓๒.

ที่แสดงว่าพระพุทธรศานานิกายเถรวาทจากสำนักวัดป่าแดง เมืองเชียงตุงได้เผยแผ่เข้าสู่เมืองลือสองพันนา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘

การที่เมืองลือสองพันนารับพระพุทธรศานาจากล้านนาโดยผ่านเมืองเชียงตุงดังกล่าว เมื่อเกิดเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวทางพระพุทธรศานาในล้านนา จึงส่งผลกระทบไปถึงพระพุทธรศานาในเมืองเชียงตุงและเมืองลือสองพันนาด้วย ดังเช่นเหตุการณ์ความขัดแย้งทางความคิดและแนวทางปฏิบัติของพระสงฆ์ล้านนาในช่วง พ.ศ. ๑๙๗๓ เป็นต้นมามีการแบ่งฝ่ายพระสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย ระหว่างพระสงฆ์นิกายลังกาวงศ์เก่า (ฝ่ายวัดสวนดอกหรือบุปผาวาสี) ซึ่งเป็นนิกายที่พระญาณาทรงอาราธนาพระสุมนเถระจากสุโขทัยมาเผยแผ่ในเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๒^๙ โดยมีวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เป็นศูนย์กลาง กับพระสงฆ์นิกายลังกาวงศ์ใหม่ (ฝ่ายวัดป่าแดงหรือสีหฬรัตนาราม) ซึ่งเป็นนิกายที่พระมหาธรรมคัมภีร์เดินทางไปศึกษาที่ลังกาแล้วนำมาเผยแผ่ในเมืองเชียงใหม่ เมื่อพ.ศ. ๑๙๗๓^{๑๐} โดยมีวัดแกะป่าตึงหรือวัดป่าแดงมหาวิหารเป็นศูนย์กลาง เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้ขยายความขัดแย้งไปยังกลุ่มพระสงฆ์ในเมืองเชียงตุงและเมืองลือสองพันนาด้วย โดยมีการแบ่งฝ่ายพระสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่ายตามสายการสืบทอดคือ พระสงฆ์ฝ่ายวัดยางกวง เมืองเชียงตุง เป็นสาขาของฝ่ายวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เชียงใหม่ เรียกว่า “พายสวนดอก หรือพายสวน” และวัดป่าแดง เมืองเชียงตุงเป็นสาขาของวัดป่าแดงมหาวิหาร เชียงใหม่ เรียกว่า “พายป่า” เมื่อพระพุทธรศานาจากเมืองเชียงตุงเผยแผ่เข้าสู่เมืองลือสองพันนา ชาวไถลื้อก็เรียกพระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายว่า “พายป่า” และ “พายสวน”^{๑๑} ด้วยเช่นกัน

คำว่า “พาย” มาจากคำว่า “ฝ่าย”^{๑๒} หมายถึง ข้าง, พวก, ส่วน, ด้าน. เมื่อนำมาใช้กับ “ฝ่ายวัดป่าแดงมหาวิหาร” เรียกว่า “พายป่า” และ “ฝ่าย

^๙ ประเสริฐ ฐ นคร และปวงคำ ต้อยเขียว. *ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่-เชียงตุง*. (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๓๗) หน้า ๒-๓.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

^{๑๑} เจียแนจอง. *ความเป็นมาของประเพณีและวัฒนธรรมโบราณในล้านนา-ลือสองพันนา เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับลือสองพันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง*. ๒๒-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๙.

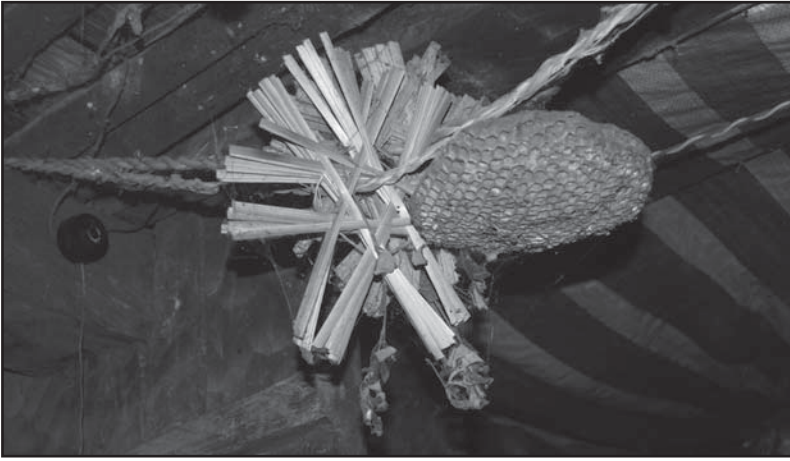
^{๑๒} อุดม รุ่งเรืองศรี. *พจนานุกรมล้านนา-ไทย* ปรับปรุงครั้งที่ ๑. (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๗) หน้า ๔๘๒..

วัดสวนดอก” เรียกว่า “พายสวน” โดยตัดพยางค์อื่นออกเพื่อให้ออกเสียงสั้นที่สุดตามอุปนิสัยที่ไม่นิยมใช้คำเรียกขานที่มีหลายพยางค์ แม้แต่คำว่า “พุทธศาสนา” ชาวไถลื้อก็นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “ศาสนา” บางทีก็เรียกว่า “ศาสนาพระเจ้า” เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “ศาสนา” ย่อมเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะเป็นศาสนาเดียวที่ชาวไถลื้อนับถือ

สภาพสังคมไถลื้อ เมืองลือสองพันนา ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาานั้น มีคติความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมเหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่น ๆ อยู่ก่อนแล้ว โดยนับถือผี ขวัญ วิญญาณบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การบูชาใจบ้านใจเมือง การสะเดาะเคราะห์สืบชาติตา การบูชาผีบ้าน ผีเรือน ผีปู่ย่า ผีบรรพบุรุษ การบายศรีสู่ขวัญ การบูชาย่าขวัญข้าว (พระแม่โพสพ) เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาจึงผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิมและคติแบบพราหมณ์ได้อย่างลงตัว มีการนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญถวายทานอุทิศให้แก่ผู้วายชนม์ การใช้ศัพท์ภาษาบาลีแทนศัพท์ดั้งเดิม เรียกผีบ้าน ผีเรือน ผีเมืองว่า “เทวดาบ้าน” “เทวดาเรือน” “เทวดาเมือง” บางทีก็เรียกว่า “อารักษ์บ้านอารักษ์เมือง” หรือ “เทวดาอารักษ์”

หอเทวดา (เลื้อวัด) ภายในวัดไถลื้อ เมืองลือสองพันนา

ตาแหลว (เฉลว) ๙ ชั้น พร้อมด้วยเชือกคาเขี้ยวฝั้นและรังต่อ สำหรับแขวนไว้ที่ประตูบ้านของชาวไทลื้อ เชื่อว่าสามารถป้องกันภูติผีและสิ่งอัปมงคล

การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรกย่อมขัดแย้งกับคติความเชื่อดั้งเดิมอยู่บ้าง แต่สุดท้ายก็ประนีประนอมทางความคิดแล้วผสมผสานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ความขัดแย้งเช่นนี้ปรากฏร่องรอยอยู่หลายตำนาน อาทิ

ตำนานย่าขวัญข้าว (ย่าขวัญเช้า) หรือพระแม่โพสพ ซึ่งเป็นที่รับรู้แพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ไท เช่น ไทลื้อ (สิบสองพันนา) ไทเขิน (เชียงตุง) ไทยวน (ล้านนา) ไทใต้คง (ไทใหญ่ในญูนนาน) ไทดำ (เมืองลา) ไทขาว (เมืองเด็ก) ไทยภาคกลางของประเทศไทย ไทยอีสาน-ลาว เป็นต้น เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนความขัดแย้งทางความคิดระหว่างพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องใหม่กับขวัญหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในเมล็ดข้าวซึ่งเป็นคติความเชื่อดั้งเดิม

ตำนานย่าขวัญข้าวไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านคำภีร์ธรรมย่าขวัญข้าว^{๑๓} คำบอกเล่า (มุขปาฐะ)^{๑๔} และจิตรกรรม

^{๑๓} ฉบับคัดลอกของเจ้ามหาขันธวงศ์ บ้านถิ่น เมืองสิบสองพันนา มณฑลญูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน อ้างอิงในประคอง นิมมานเหมินท์. *ย่าขวัญข้าว วรรณกรรมเพื่อการสืบสานประเพณีพื้นถิ่น*. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๔} ขนานจอมแสง บ้านช้างชัย เมืองสิบสองพันนา มณฑลญูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน อ้างอิงใน ศิราพร ณ ถลาง. *ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน บริษัทมติชนจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕) หน้า ๑๐๔.

ฝาผนังของวัด15 ด้วยภาษาและศิลปกรรมท้องถิ่นไทลื้อ เนื้อหาของตำนานส่วนใหญ่คล้ายกันกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่น ๆ แต่มีบางอนุภาคที่แตกต่างกันในที่นี้ขอนำเนื้อหาโดยย่อจากบทเทศนาเรื่อง “ธรรมยาชาวัณฐชาว์”^{๑๕} มานำเสนอ ดังนี้

ครั้งหนึ่งในเมืองราชคฤห์ บรรดาภรรยานุชย์และเหล่าเทพยดา มีพระอินทร์และพระพรหมเป็นต้น กำลังนั่งสดับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าอยู่ ขณะนั้นมีเมื่อดชาว์เมิดหนึ่งกลายร่างเป็นผู้หญิงมายืนอยู่ในท่ามกลางนั้น แต่ไม่แสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า คนทั้งหลายก็ถามว่านางเป็นใคร มาจากไหน ทำไมไม่แสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ประเสริฐกว่าโลกทั้งหลาย นางก็ตอบด้วยความอหังการว่า นางนี้แหละเป็นผู้ประเสริฐกว่าโลกทั้งหลาย แม้แต่อดีตพระพุทธเจ้า เมื่อเหล่าภรรยานุชย์และเทพยดาฟังนางกล่าวแล้วก็ไม่พอใจ จึงติเตียนด้วยถ้อยคำต่าง ๆ จนเป็นที่โจษจันไปทั่วทั้งเมือง พระพุทธเจ้าจึงให้พระอานนท์เรียกนางมาพบ จากนั้นก็มีการโต้เถียงกันระหว่างนางชวัญชาว์กับพระพุทธเจ้า ต่างฝ่ายต่างก็อ้างว่าตนเป็นผู้ประเสริฐกว่า ในที่สุดนางชวัญชาว์พ่ายแพ้และรู้สึกน้อยใจจึงหนีไปอยู่ในที่มีดมิดนานถึง ๑๕ ปี^{๑๖} ทำให้ชาวเมืองอดอยากเพราะไม่มีข้าวกิน พระอินทร์และท้าวจตุโลกบาลจึงไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์เสด็จไปตามหยาชาวัณฐชาว์จนพบแล้วจับใส่ถุงย่าม^{๑๗} กลับมา ยาชาวัณฐชาว์ก็หนีไปอยู่ในต้นไม้อีก แต่พระพุทธเจ้าก็ตามพบ นางจึงยอมแพ้พร้อมทั้งยกมือไหว้กราบทูลว่า อดีตพระพุทธเจ้าก็เคยฉันข้าวจึงได้ตรัสรู้ นางขอถวายตนเป็นทานแก่พระพุทธเจ้า จากนั้นได้กลายร่างเป็นเมื่อดชาว์ดังเดิม พระพุทธเจ้า นำเมื่อดชาว์ไปให้ชาวเมืองปลูกในไร่นาจนมีข้าวกิน ตอนท้ายพระองค์สอน

^{๑๕} ภาพจิตรกรรมวัดบ้านทอง เมืองสิบสองพันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เก็บข้อมูลภาคสนามวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖} ตำนานยาชาวัณฐชาว์ ฉบับวัดท่าทุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปรึวรรตจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทย โดยพระนคร ปรังฤทธิ เป็น “หนีไฟอยู่อุสาชชะ พายต่ำ นาน ๑๖ ปี”.

^{๑๗} ตำนานยาชาวัณฐชาว์ ฉบับวัดท่าทุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปรึวรรตจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทย โดยพระนคร ปรังฤทธิ เป็น “หนีไฟอยู่อุสาชชะ พายต่ำ นาน ๑๖ ปี”.

^{๑๘} ตำนานยาชาวัณฐชาว์ ฉบับวัดท่าทุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็น “มุ่มผ้าสังฆาฏี”.

ให้ชาวเมืองประกอบพิธีบูชาย่าขวัญข้าวด้วยเครื่องบูชาที่มีข้าวตอกดอกไม้ เทียนเป็นต้น พร้อมกับให้มีพิธีเทศนาธรรมย่าขวัญข้าวเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย

ภาพจิตรกรรมเรื่อง “ย่าขวัญข้าว” วัดบ้านทอง เมืองลือสองพันนา

พระเจ้าเทศนาธรรมมีปริศนิตทั้งหลายมานบไหว่ฟังธัมมชุตคน
ยามนั้นมีเม็ดเข้าเม็ด ๑ กายเกิดเป็นคนหญิงเก่ามาจุกยืนอยู่

ย่ากวันเข้า (ขวัญข้าว)
แลพระพุทธเจ้าเคียงกัน

ย่างวันเข้าฟ่ายหนีไฟอยู่เมืองมิดเมืองเมา ย่างวันเข้าฟ่ายไฟได้ ๕ ปี คนเมืองทั้งหลาย
 คืลวดอืบเข้า มาไหว้สาพระเจ้า
 ขอท้อพระพุทเจ้าผดบั้นแต่

ย่างวันเข้าฟ่ายแมบอยู่ค้ำไม้

ย่ากวั้นเข้ากายเกิดเป็นเม็ดเข้า แล้วพระพุทธเจ้าก็เอามา
หื้อคนทั้งหลายปลูกแปงนามาถึงบัดเดี๋ยวนี้แล

เนื้อหาตำนานย่าขวัญข้าวสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำนาทำไร่ ปลูกข้าว ปลูกพืชผักสำหรับบริโภคในชีวิตประจำวัน นับถือผี ขวัญ วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ โดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นธัญญาหารสำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์ไทเชื่อว่า ข้าวมีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ เรียกว่า “ย่าขวัญเข้า”^{๑๙} (ย่าขวัญเข้า) ตรงกับภาษาไทยกลางว่า ย่าขวัญข้าว คำว่า ยา^{๒๐} เป็นคำใช้เรียกต้นเค้าหรือสิ่งที่มีอยู่เดิม เช่น ยาเค้า หมายถึงต้นฉบับคัมภีร์ที่ใช้เป็นแบบในการคัดลอก เป็นต้น นอกจากนั้นยังหมายถึงบรรพบุรุษฝ่ายสตรีคู่กับปู่ซึ่งเป็นบรรพบุรุษฝ่ายชาย เรียกว่า ผีย่า ส่วนคำว่า ขวั้น^{๒๑} (ขวัญ) หมายถึง กำลังใจ สิ่งที่เป็นมิ่งมงคล ความดี สิริ เชื่อว่ามีสภาวะเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่กับคนต้นไม้ หรือสิ่งของต่าง ๆ หากขวัญออกไปจากตัวบุคคล ต้นไม้ หรือสิ่งของนั้น ๆ แล้วจะทำให้ไม่สบาย ไม่สมบูรณ์ หรือแสดงลักษณะอาการที่ผิดปกติ

^{๑๙} ย่าขวัญเข้า เป็นศัพท์พื้นฐานในภาษาตระกูลไท.

^{๒๐} อุดม รุ่งเรืองศรี. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง ปรับปรุงครั้งที่ ๑. หน้า ๕๘๒.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๕.

ดังนั้นคำว่า **ย่าขวัญเข้า** (ย่าขวัญข้าว) จึงหมายถึง สิ่งที่เป็นสิริมงคลที่สถิตอยู่ในต้นข้าวหรือเม็ดข้าว เชื่อว่ามีสภาวะเป็นผี เทพ หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ประจำต้นข้าวหรือเม็ดข้าว มีพลังอำนาจที่สามารถปกป้องรักษาเม็ดข้าวให้อุดมสมบูรณ์และให้ผลผลิตที่มีคุณค่าสำหรับหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ ซึ่งเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาจึงเกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีย่าขวัญข้าวเป็นตัวแทน และคติความเชื่อทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งใหม่มีพระพุทธเจ้าเป็นตัวแทน โดยเนื้อหาสำคัญของตำนานย่าขวัญข้าว^{๒๒} กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างนางขวัญข้าวกับพระพุทธเจ้าในเรื่องบุญบารมีและการยอมรับอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่งจนถึงขั้นโต้เถียงซึ่งกันและกัน นางขวัญข้าวไม่ยอมรับอำนาจของพระพุทธเจ้า ไม่แสดงความเคารพแต่กล่าวยกตนอย่างอหังการ เมื่อเห็นว่าพระพุทธเจ้าและชาวเมืองไม่ให้ความสำคัญกับตน นางจึงหนีไป ทำให้ชาวเมืองเดือดร้อนเพราะไม่มีข้าวกิน จนพระพุทธเจ้าต้องยอมรับอำนาจของนางขวัญข้าวแล้วออกตามหาจนพบ พร้อมกับแนะนำให้ชาวเมืองประกอบพิธีบูชาย่าขวัญข้าวและให้เทศกาลธรรมเรื่องย่าขวัญข้าวด้วย ในขณะที่นางขวัญข้าวก็ยอมรับอำนาจของพระพุทธเจ้าด้วยการยกมือไหว้และสละตนให้เป็นทาน เนื้อหาดังกล่าวนี้นอกจากจะบ่งบอกรอยของความขัดแย้งทางความคิดแล้ว ยังมีความพยายามในการผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมในสังคมเกษตรกรรมกับคติทางพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ถือเป็นคติรองรับพิธีกรรมและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับข้าว เช่น พิธีสู่ขวัญข้าว สืบชะตาข้าว ขอมมาข้าว ฉัญเชิญย่าขวัญข้าวขึ้นสู่ขี้ข้าว (หลองเข้า) ตลอดจนจนถึงพิธีเทศกาลธรรมย่าขวัญข้าวในบริเวณบ้านหรือข้างหลังจากที่เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว อีกทั้งไม่แสดงพฤติกรรมใด ๆ อันเป็นการลบหลู่ข้าว เช่น การเดินเหยียบย่ำข้ามกรายข้าวว่างป่า ด่าทอเม็ดข้าว เป็นต้น

ตำนานว่าด้วยคำโคลงไทและกำเนิดผีบ้านผีเมือง^{๒๓} มีเนื้อหาแสดง

^{๒๒} ศิราพร ณ ถลาง. *ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน บริษัทมติชนจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕) หน้า ๑๑๖-๑๒๐.

^{๒๓} รัตนพร เศรษฐกุล. *อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน. โครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๒. หน้า ๔๖-๔๗.*

ความขัดแย้งระหว่างพุทธศาสนากับคติความเชื่อดั้งเดิม โดยตำนานคำโคลง ไทยีนยันว่า พระอินทร์เป็นพระเจ้าสูงสุด เป็นผู้สร้างสวรรค์และโลกมนุษย์ เป็นผู้ส่งปู่สังกะสีและย่าสังกะสีมาสร้างสิ่งมีชีวิตในโลก ดังนั้นพระอินทร์จึงมีฐานะสูงกว่าพระพุทธเจ้า ส่วนเรื่องกำเนิดผีบ้านผีเมืองกล่าวถึงพระญาสมมติซึ่งเป็นผู้นำอารยธรรมความเจริญมาสู่สังคมไทลื้อให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอย่างปกติสุข โดยสอนให้รู้จักการเพาะปลูก ล่าสัตว์ สร้างบ้านเรือนทรงไท ซึ่งในอดีตเรียกว่า เรือนพระญาสมมติ มีเรื่องเล่าว่า^{๒๔} พระญาสมมติได้นำแบบหมานั่งแหงนฟ้าสร้างเพิงหมาแหงนเป็นครั้งแรก และนำแบบหงษ์เหิรฟ้ามาสร้างเรือนทรงไทด้วย ซึ่งเรือนที่สร้างเดิมเรียกว่า “หงษ์เหิร” ภายหลังตัดพยางค์หน้าออกเหลือแต่คำว่า “เหิร” ในที่สุดกลายเป็น “เฮิน” ซึ่งก็คือ “เรือน” ในปัจจุบันนี้เอง ตำนานยีนยันว่าพระญาสมมติเป็นผู้ที่ยิ่งใหญ่มีความสำคัญกว่าพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นตำนานยังให้ความสำคัญต่อบ้านผีเมืองซึ่งมีพลังอำนาจในการปกป้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข ส่วนตำนานว่าด้วยพระญาสมมติ กล่าวถึงพระญามารซึ่งเป็นบริวารของพระญาสมมติ^{๒๕} ได้จมน้ำตาย เนื่องจากนางธรรณีมาช่วยป้องกันพระพุทธเจ้าให้รอดพ้นจากพระญามาร ทำให้ชุมชนไทลื้อมีศิลปกรรมทั้งภาพวาดและรูปเคารพของนางธรรณีตามสถานที่ต่าง ๆ มีบ่อน้ำในชุมชนและวัดเป็นต้น

ความขัดแย้งระหว่างพุทธศาสนากับคติความเชื่อดั้งเดิมปรากฏชัดในตำนานอาระวะกะโสดา^{๒๖} อีกตำนานหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหาคคล้ายกับตำนานผีปู่

^{๒๔} เจียแนจอง. *ความเป็นมาของประเพณีและวัฒนธรรมโบราณในล้านนา-สิบสองปันนา* เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. หน้า ๑๓.

^{๒๕} รัตนพร เศรษฐกุล. *อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไทย : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน*. โครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๒. หน้า ๔๖-๔๗.

^{๒๖} คณะทำงานภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. *ตำนานสิบสองปันนา ความเป็นมาและเป็นไปของชาวไทลื้อ*. ในหนังสือ *ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์*. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๑) หน้า ๒๑-๒๒. รัตนพร เศรษฐกุล. *อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไทย : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน*. โครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๒. หน้า ๔๙-๕๐.

และยาและของล้ำนนา โดยกล่าวถึงพระญาณาละโวนำโอรสไปทิ้งไว้ที่ศาลาเชิงเขาตงนังเพื่อให้อาระวะกะยักษ์กิน แต่พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมาก่อนจึงปล่อยโอรสกลับไป อาระวะกะยักษ์โกรธแล้วแข่งอภินิหารกับพระพุทธเจ้า แต่พ่ายแพ้ ในที่สุดก็น้อมรับเอาคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงได้ชื่อว่า “อาระวะกะโสดา” เมื่อพระญาณาละโอรารู้ว่าโอรสปลอดภัยดีแล้วจึงยกให้อาระวะกะโสดาเป็นผีเสื้อเมืองและประกอบพิธีบวงสรวงทุกปี

การที่ตำนานกล่าวถึงยาขวัญข้าวได้เดียวกับพระพุทธเจ้า พระอินทร์ และพระญาสมมติแห่งบารมีกับพระพุทธเจ้า และอาระวะกะโสดาแข่งอภินิหารกับพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้เพื่อยึดพื้นที่ความศรัทธา ระหว่างคติทางพุทธศาสนากับคติความเชื่อดั้งเดิมอย่างเข้มข้น กิติ แก่นจำปี^{๒๗} กล่าวว่า การเผยแพร่คำสอนทางพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ไทอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ มาทดแทนผีสง ทำให้พุทธศาสนาสามารถปรับตัวเข้ากับคติความเชื่อท้องถิ่นได้อย่างลงตัว โดยไม่ปฏิเสธคติความเชื่อดั้งเดิมแต่อย่างใด ทั้งนี้พุทธศาสนากับผีมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น การทำบุญของพุทธศาสนาและผีใช้คำต่างกัน พุทธศาสนาใช้คำว่า “ทาน” ในขณะที่ผีใช้คำว่า “เลี้ยง” ชาวพุทธทำบุญหวังผลในภายภาคหน้า ขอให้เกิดในยุคพระศรีอาริยมุตไตรยและสุคติสวรรค์ ในขณะที่การเซ่นไหว้ผีหวังผลในปัจจุบันให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ให้พืชพันธุ์ธัญญาหารและสัตว์เลี้ยงมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

รัตนพร เศรษฐกุล^{๒๘} ศึกษาอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อชาวไทลื้อพบว่า ชาวไทลื้อนำสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนามาแทนการนับถือผี ได้แก่ การสร้างพระธาตุ (เจดีย์) และปลุกต้นศรีเมหาโพธิ์ภายในวัด พระธาตุถือเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า เพราะเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระเกศาธาตุ ต้นศรีเมหาโพธิ์ (ต้นศรี) ถือเป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและการสืบทอดพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ การนำสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาดังกล่าวมาประดิษฐานในชุมชนเหมือนกับนำพุทธศาสนา

^{๒๗} กิติ แก่นจำปี อ่างใน รัตนพร เศรษฐกุล. อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน. โครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๒. หน้า ๕๐.

^{๒๘} รัตนพร เศรษฐกุล. อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน. หน้า ๕๑-๕๔.

ซึ่งถือเป็นสิ่งใหม่เข้ามาแทนความเชื่อดั้งเดิมอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้นยังมีข้อกำหนดให้ชาวไทลือปฏิบัติต่อพุทธศาสนา เรียกว่า “ประเพณี ๑๕” ประกอบด้วย

๑) เมื่อเกิดมาพบพุทธศาสนาแล้ว ควรสร้างวัดให้เป็นที่กราบไหว้บูชาและล้างบาปที่ได้กระทำ

๒) ครอบครัวใดที่มีบุตรชายอายุครบ ๑๕ ปี ต้องให้บรรพชาสามเณรเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี หากต้องการอุปสมบทเป็นพระ ก็จัดพิธีอุปสมบทให้

๓) เมื่อสร้างวัดแล้วให้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหม่ประดิษฐานในวิหาร

๔) ให้คัดเลือกพระสงฆ์ผู้ประกอบด้วยศีลบริสุทธิ์และฉลาดรอบรู้ถวายเป็นสมณศักดิ์เป็นสังฆราชาและสมเด็จเจ้าเมือง ๘ รูป หากมีไม่ถึงก็ให้มี ๔ รูปก็ได้

๕) เมื่อถึงเวลากำหนดให้นิมนต์พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรมทุกปี

๖) เมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา ขุนเหนือกว้านนำขุนหัวลือบ้านเมือง แห่งเครื่องสักการะมีดอกไม้ธูปเทียนเป็นต้น ประกอบพิธีขอขมาเจ้าเมือง

๗) เมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษาให้แต่งตั้งท้าวขุนในหัวเมืองที่ห่างไกลภายหลังออกพรรษาแล้วให้แต่งตั้งท้าวขุนที่อยู่ในเมือง

๘) เมื่อถึงเดือนหกให้ประกอบพิธีสังฆานต์ปีใหม่ จุดบั้งไฟบูชา แข่งเรือและรดน้ำ

๙) เมื่อถึงเดือนเจียงเป็ง เดือนสี่เป็ง เดือนเจ็ดเป็ง เดือนแปดเป็ง ให้ประกอบพิธีบูชาพระบาท พระธาตุเจดีย์ จุดบั้งไฟ ดอกไม้ไฟ ถวายเป็นพุทธบูชา

๑๐) เมื่อมีฐานะพออยู่พอกินแล้วให้ทำบุญทานธรรม

๑๑) ในรอบ ๑ ปีให้ทำบุญถวายผ้า ๑ ผืน คัมภีร์ธรรม ๑ ผูก เพื่อสั่งสมบุญบารมีให้แก่ตนเองทั้งชาตินี้และชาติหน้า

๑๒) หากวัดใดจัดงานบุญประเพณีให้เชิญชนผู้มีจิตศรัทธามาร่วมทำบุญอย่างทั่วถึง

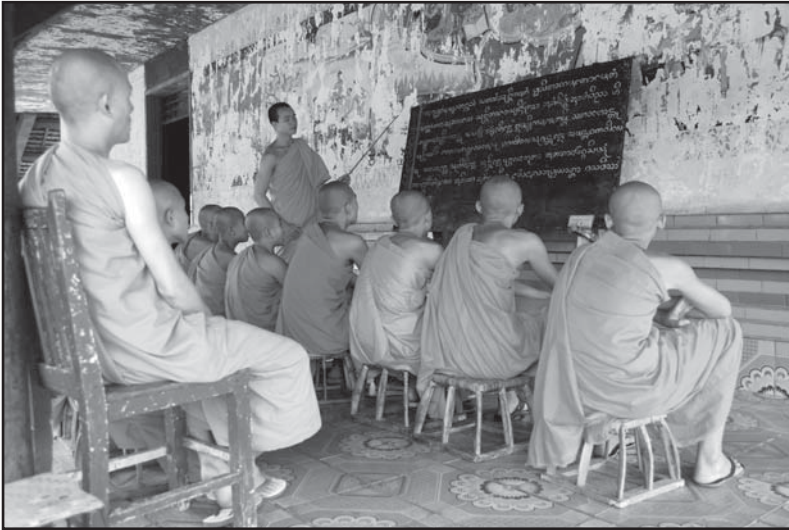
๑๓) ให้สร้างวัดหลวงราชฐานเป็นศูนย์กลางของวัดทั้งหลาย แล้วแต่งตั้งสมเด็จเจ้าราชครูเป็นผู้ปกครองวัดนี้และปกครองเจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณรทุกวัด โดยไม่ให้ผู้ใดคัดค้านหรือขัดขวางวินัยคำสอนของสมเด็จเจ้าราชครู

๑๔) ข้าวัดเรือนใดได้บวชหน้าไฟให้กับสมเด็จพระราชาครูเมืองหรือเจ้าอาวาสแล้ว ให้เรือนนั้นพ้นจากฐานะข้าทาสาไปเป็นไทเมิง

๑๕) ข้าทาสาบริวาร “คนเรือนน้อย” ของเจ้านายคนใดได้บวชหน้าไฟแล้ว ให้พ้นจากฐานะข้าทาสาไปเป็นไทเมิง

จากประเพณี ๑๕ ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทลื้ออย่างมั่นคง ชาวไทลื้อทุกชนชั้นมีหน้าที่สำคัญในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ทั้งการเผยแผ่ศาสนธรรม สร้างศาสนวัตถุ-ศาสนสถาน บวชศาสนทายาท และสืบสานศาสนพิธีประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ชาวไทลื้อให้ความสำคัญต่อการทำบุญให้ทานในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังคำโบราณไทลื้อที่กล่าวถึงวิถีการทำบุญว่า “เข้าวันเข้า ผ้าปีผืน ธรรมปีผูก” คือให้หมั่นทำบุญด้วยการนำภัตตาหารไปถวายพระสงฆ์วันละ ๑ ตระกร้า ถวายผ้าจีวรปีละ ๑ ผืน ถวายคัมภีร์ธรรมซึ่งอาจจารเองหรือจ้างวานผู้อื่นจารให้ปีละ ๑ ผูก เพื่อเป็นการสั่งสมบุญบารมีให้ตนเอง พระพุทธศาสนาในเมืองสิบสองพันทนาได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ ชาวไทลื้อใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต มีความศรัทธาต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในเรื่องของบุญและกรรม การเวียนว่ายตายเกิด มีจิตใจโอบอ้อมอารี รักสันติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ชอบทำบุญให้ทาน ส่งเสริมให้บุตรหลานบรรพชาอุปสมบทเพื่อศึกษาเล่าเรียนและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา รู้จักสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนทั้งประเพณีวัฒนธรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม และวรรณกรรม ที่มีพื้นฐานมาจากจิตทางพุทธศาสนา

พระภิกษุ-สามเณรชาวไทลื้อกำลังศึกษาพระธรรมวินัย

วิถีชีวิตชาวไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อได้รับผลกระทบจากวิกฤตทางการเมือง นับตั้งแต่ประเทศล่าอาณานิคมชาติตะวันตกรุกรานประเทศในแถบภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง โดยอังกฤษยึดครองอินเดียนเดียและพม่า ส่วนฝรั่งเศสครอบครองลาวและถือเอาเมืองสิบสองพันนาเป็นรัฐกันชนระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ภายหลังจีนคอมมิวนิสต์เข้ายึดครองเมืองสิบสองพันนาแบบเบ็ดเสร็จเมื่อพ.ศ. ๒๕๔๒ วิกฤติทางการเมืองในครั้งนั้นส่งผลให้กษัตริย์ไทลื้อถูกลดบทบาทลง พระราชวังเวียงผาครางถูกทำลาย ชนชั้นปกครองไทลื้อหนีออกจากพื้นที่ พระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบ พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึก พระบางรูปหนีไปที่อื่น วัดวาอารามถูกทำลาย พระพุทธรูปและองค์พระธาตุซึ่งเป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนาถูกทุบทิ้ง เมืองสิบสองพันนาถูกปิดนานหลายปี เพื่อปฏิวัติสังคมและวัฒนธรรมครั้งใหญ่

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดแห่งหนึ่งในเมืองสืบสองพันนา บอกเล่าสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตทางการเมือง

พระธาตุดุกทำลาย

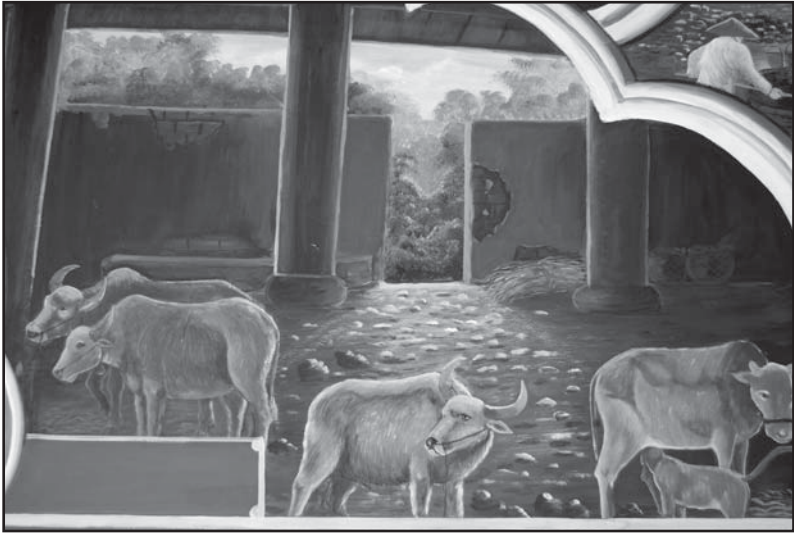
พระพุทธรูปถูกทุบทิ้ง

ฐานชุกชีถูกใช้เป็นเวทีสำหรับนางรำโลกีย์

พระสงฆ์ถูกบังคับให้ลาสิกขา

สถาปัตยกรรม ศาลาวัดถูกใช้เป็นที่ล่อมวัวควาย
เพราะไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา

ภายหลังเมื่อรัฐบาลจีนเปิดเมืองสิบสองพันทนาสู่สังคมเพื่อนบ้านในฐานะเขตปกครองตนเอง ภายใต้การปกครองของมณฑลยูนนาน สังคมโลกก็พบว่า วิถีชีวิตชาวไทลื้อเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนในเมืองสิบสองพันทนา นอกจากจะมีชาวไทลื้อและชนเผ่าต่าง ๆ แล้ว ยังมีชาวจีนแผ่นดินใหญ่โดยเฉพาะชาวจีนฮั่นมาตั้งถิ่นฐานทำธุรกิจค้าขายจำนวนมาก ชาวไทลื้อแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มีลักษณะแบบจีนผสมเวียดนาม ใช้ตะเกียบในการรับประทานอาหาร ภาษาที่ใช้สื่อสารมีทั้งภาษาไทลื้อเก่า ภาษาไทลื้อใหม่ ภาษาจีนและอังกฤษ ส่วนชื่อเมืองสิบสองพันทนายังมีชื่อเรียกในภาษาจีนว่า “แคว้นชื่อขวงปันทนา” ในขณะที่เมืองหลวงคือเมืองเชียงรุ่งมีชื่อภาษาจีนว่า “เมืองจิ่งหง” วัฒนธรรมไทลื้อถูกทับถมด้วยวัฒนธรรมต่างถิ่น เช่น วัฒนธรรมจีนและชาติตะวันตก เป็นต้น

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาหลังจากผ่านวิกฤตทางการเมือง

ส่วนพระพุทธศาสนาในเมืองสิบสองพันนา หลังจากจากประสบวิกฤตทางการเมืองก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยการสนับสนุนของรัฐบาลจีนและองค์กรทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทลื้อ เนื่องจากเห็นว่าชาวไทลื้อยังมีความศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่วิถีชีวิตที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนายังคงรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อไว้เป็นอย่างดี กุลบุตรชาวไทลื้อจำนวนมากบรรพชาอุปสมบทเป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา บางรูปเดินทางเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยแล้วกลับไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่นั่น ดังเช่น พระครูบาหลวงจอมเมือง วรรณสิริ เจ้าอาวาสวัดป่าเขตต์มหาราชฐาน สังกฆราวาชาแห่งเมืองสิบสองพันนารองนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย และพระคำถิ่น อนาโลโย เจ้าอาวาสวัดหลวงเมืองลื้อ เจ้าคณะเขตเชียงรุ่ง เมืองสิบสองพันนา ก็เคยมาศึกษาพระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานจากพระเทพสิทธิจารย์ (หลวงพ่อทอง สิริมงคล) วัดพระธาตุจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วกลับไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่เมืองสิบสองพันนา จนได้รับแต่งตั้งเป็นพระผู้ปกครองคณะสงฆ์เมืองสิบสองพันนา นอกจากนี้พระครูภาวนาวิรัช (สุพันธ์ อาจิณฺณสิโร)^{๒๙} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง

^{๒๙} สัมภาษณ์พระครูภาวนาวิรัช ณ วัดท่าพุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

(ตโปทาราม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ก็เคยเข้าไปช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานที่วัดพระธาตุหลวงถิ่นเมืองจำ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๓ โดยมีคณะสงฆ์ทั้ง ๓ ฝ่ายร่วมกันจัด ประกอบด้วย

คณะสงฆ์ฝ่ายทิเบต (วัชรยาน) ดำเนินการจัดหาผู้อุปถัมภ์ด้านทุนทรัพย์และอาหาร

คณะสงฆ์ฝ่ายจีน (มหายาน) ดำเนินการจัดหาผู้เข้าร่วมอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

คณะสงฆ์ฝ่ายไทลื้อ (เถรวาท) ดำเนินการจัดเตรียมสถานที่

ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีผู้สนใจเข้าร่วมอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานทั้งพระสงฆ์และฆราวาสประมาณ ๒๐ คน ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เพิ่มจำนวนขึ้น ๕๐-๖๐ คน และปี พ.ศ. ๒๕๕๓ มีผู้สนใจกว่า ๑๐๐ คน ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ชาวพุทธจากเมืองลือสองพันนาเดินทางมาอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง (ตโปทาราม) จังหวัดเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจข้อมูลด้านพระพุทธศาสนาไทลื้อ เมืองลือสองพันนา^{๓๐} ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๒ พบว่า มีวัดจำนวน ๕๗๘ วัด พระธาตุเจดีย์จำนวน ๒๗๗ องค์ พระภิกษุ ๒,๓๙๓ รูป สามเณร ๔,๘๕๖ รูป ชาวไทลื้อลือสองพันน่านับถือพระพุทธศาสนาประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ คน โดยแต่ละเดือนชาวไทลื้อมักจัดให้มีงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น

เดือนเจง (เดือนเกียงหรือเดือนอ้าย) ประเพณีไหว้พระธาตุหลวงปู่หวาน และพระธาตุหน่อ หรือเจดีย์ขาว(บ้านเพยหลง) เมืองหลวง

เดือนกำ (เดือนยี่) ประเพณีไหว้พระธาตุหลวงจอมไค พระธาตุบ้านใหม่ เมืองหลวง และประเพณีเข้ากำหลวง (ปริวาสกรรม)

เดือนสาม ประเพณีไหว้พระธาตุยงกว้าง พระธาตุบ้านช้างพระบาทนะนี้ว เมืองหลวง

เดือนสี่ ประเพณีไหว้พระธาตุเจงหวาง (ล่องซื่อ) พระธาตุน้ำคำ พระธาตุน้ำช้าง หมู่บ้านแลมซาง พระธาตุเจียบาน พระธาตุบ้านมะขามหวาน พระธาตุบ้านนาหลวง พระธาตุบ้านล่องแก้ว เมืองหลวง

เดือนห้า ประเพณีไหว้พระธาตุบ้านฝ่อ (กู่แขก) เมืองหลวง

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระภิกษุแดน ธมฺมวโร วัดใหม่ป่าน เมืองหลวง เมืองลือสองพันนา ๔ เมษายน ๒๕๕๒.

เดือนหก	ประเพณีไหว้พระธาตุบ้านหมี่ เมืองหลวง
เดือนเจ็ด	ประเพณีไหว้พระธาตุบ้านปุง
เดือนแปด	ประเพณีไหว้พระเจ้าหลวง บ้านท่าเตือ เมืองหลวง
เดือนเก้า	ประเพณีเข้าพรรษา
เดือนสิบ	ประเพณีทานธรรมหลวง ทานธรรมนา (ธรรมยาขวัญข้าว)
เดือนสิบเอ็ด	ประเพณีทานธรรมหลวง ทานธรรมจอมคนตาย (อุทิศให้ผู้เสียชีวิต)
เดือนสิบสอง	ประเพณีออกพรรษา ประเพณีทานสลากภัตต์ และ ประเพณีทานผ้ากฐิน

พระธาตุหน่อ (เจดีย์ขาว) บ้านเพยหลง เมืองหลวง

ปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในเมืองลือสองพันนา ยังคงเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ที่มีลักษณะผสมผสานกับคติความเชื่อท้องถิ่นและคติแบบพราหมณ์เหมือนพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ไททั่วไป เช่น ล้านนาและเมืองเชียงตุง เป็นต้น แม้ในปัจจุบันจะอยู่ในช่วงของการฟื้นฟูก็ตาม แต่ชาวไทลื้อก็มีความศรัทธายึดมั่นอย่างไม่เสื่อมคลาย ในอนาคตหากองค์กรสงฆ์เมืองลือสองพันนามีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น สามารถบริหารจัดการและพัฒนาศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้

อย่างมีประสิทธิภาพ พระพุทธศาสนาก็จะเจริญมั่นคง เป็นที่พึ่งพาของชาวไทลื้อตลอดไป ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากชาวพุทธ องค์ภคกรรัฐทั้งในและนอกประเทศ ในการส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาร่วมกัน

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. ๒๕๓๘.
 ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. ศูนย์วัฒนธรรม
 จังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
 คณะทำงานภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
 ๒๕๕๑. “ตำนานสิบสองปันนา ความเป็นมาและเป็นไปของชาว
 ไทลื้อ”. ใน ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
 จิราภรณ์ สุทธาวาส. ๒๕๒๙. “ประวัติความเป็นมาของสิบสองปันนา”
 ใน ไทลื้อ : เชียงคำ เชียงใหม่ : สหวิทยาลัยล้านนา.
 เจียแนจอง. ๒๕๒๙. “ความเป็นมาของประเพณีและวัฒนธรรมโบราณ
 ในล้านนา-สิบสองปันนา” เอกสารประกอบการประชุมทาง
 วิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบ
 เนื่องและการเปลี่ยนแปลง. จัดโดยโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลป
 วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้า ๒๒-๒๔
 พฤศจิกายน ๒๕๒๙.
 ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๔๙. ย่าขวัญข้าว วรรณกรรมเพื่อการสืบสาน
 ประเพณีพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 ประเสริฐ ฐ นคร และปวงคำ ต้อยเขียว. ๒๕๓๗. ตำนานมูลศาสนา
 เชียงใหม่-เชียงใหม่. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
 รัตนาพร เศรษฐกุล. ๒๕๔๒. อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและ
 วัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำลื้อ และยวน.
 โครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการ
 วัฒนธรรมแห่งชาติ.
 ๒๕๒๙. “เปรียบเทียบวัฒนธรรมการเมืองการปกครอง
 ล้านนากับสิบสองปันนา” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ

เรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับลือสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. จัดโดยโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้า ๒๒-๒๔ พฤศจิกายน. ศิราพร ณ ถลาง. ๒๕๕๕. ชนชาติไทในนิทาน : แลลวดแฉ่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มติชน บริษัทมติชนจำกัด (มหาชน).

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๗. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. ปรับปรุงครั้งที่ ๑ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.และเกริก อัครชินเรศ. ๒๕๕๒. พระญาติโลกราชะ. เชียงใหม่ : โฮงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.

เอกสารล้านนา

คัมภีร์โบราณตำนานย่าวันเข้า ฉบับวัดท่าทุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปรีวรรตจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทย โดยพระนคร ปัญญาวิโร โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

สัมภาษณ์

พระครูบาทหลวงจอมเมือง วรณศิริ วัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองลือสองปันนา ๔ เมษายน ๒๕๕๒.

พระภิกษุแดน ธมฺมวโร วัดใหม่ป่าน เมืองหลวง เมืองลือสองปันนา ๔ เมษายน ๒๕๕๒.

พระคำถิน อนาลโย วัดหลวงไทรล้อม เมืองลือสองปันนา ๕ เมษายน ๒๕๕๒.

พระครูภาวนาวิรัช (สุพันธ์ อาจิณฺณสีโล) วัดท่าทุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๔.

นอนแระ-สร้างบุญ-ตาย : ความเชื่อและพิธีกรรม ในงานศพของชาวไทลื้อ

ดิเรก อินจันทร์*

มนุษย์ในแต่ละสังคมล้วนมีประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งสิ้น ตั้งแต่การเกิด ความเป็นอยู่ และความตาย มีรายละเอียดที่ต่างกันไปตามชาติพันธุ์ สภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมในแต่ละยุคสมัย โดยมีทั้งที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือจดจำแล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวกับความตาย หรือประเพณีงานศพของชาวไทลื้อที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่มีต่อโลกปัจจุบันและโลกหลังความตายจากเอกสารโบราณอักษรไทลื้อ ๒ ฉบับ คือคร่าวพื้นเมืองสิบสองพินนา^๑ และสายมูลละ^๒ โดยในส่วนท้ายของบทความจะเป็นการปริวรรตเอกสารดังกล่าวจากอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทยกลาง

* ศูนย์ข้อมูลภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงและสาละวินศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

^๑ พบสำเนาเรื่องคร่าวพื้นเมืองสิบสองพินนา ภาพถ่ายเอกสารไทลื้อของอิตรา ญาณดาล.

^๒ พบสำเนาเรื่อง สายมูลละ ต้นฉบับจากศูนย์ข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงและสาละวินศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ รหัสเอกสาร ARP. พิเศษ ๐๖๑.

ที่ปรับอักษรวิธีบางอย่างเพื่อให้สะดวกในการอ่านแต่ยังคงอรรถรสทางภาษาไว้ให้มากที่สุด

ความเชื่อและพิธีกรรมในงานศพของชาวไทลื้อ

ในพับสาอักษรไทลื้อ เรื่องคร่าวพื้นเมืองสิบสองพันทนา ที่กล่าวถึงประวัติเมืองสิบสองพันทนานั้น นอกจากจะมีเนื้อหาว่าด้วยเหตุการณ์บ้านเมืองแล้ว ยังมีเรื่องเจ้าแผ่นดินนอนแรร, เจ้านาแสนหลวงสร้างบุญ และ อาชญาธัมม์ครูเมืองสร้างบุญ มีคำอธิบายเกี่ยวกับประเพณีและขั้นตอนพิธีกรรมในงานศพของบุคคลในระดับต่าง ๆ คือ กษัตริย์ มหาอำมาตย์ และ พระมหากษัตริย์ ส่วนพับสาอักษรไทลื้อเรื่องสากยมูลละ เป็นอีกคัมภีร์หนึ่ง ที่กล่าวถึงลักษณะการตายของคนทั่วไป ทั้งที่ตายแบบสิ้นอายุขัยและตายผิดปกติ มีขั้นตอน พิธีกรรม และความเชื่อในการจัดงานศพที่แตกต่างกันไป เอกสารโบราณทั้งสองเรื่องนี้เป็นกรนำเสนอประเพณีงานศพที่แสดงให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมในยุคที่นับถือภูติผี วิญญาณกับพระพุทธศาสนา

คำศัพท์ที่เกี่ยวกับการตาย หรือเสียชีวิตของชาวไทลื้อ มีระดับการใช้คำที่แตกต่างกันไป ดังนี้

“นอนแรร” (นอนบนผ้าแพร) ใช้สำหรับกษัตริย์ มเหสี และ พระราชมารดา^๑

“สร้างบุญ” (สร้างบุญสมพาร) ใช้สำหรับพระเถระ และเสนาอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่

“ตาย” ใช้สำหรับคนทั่วไป

“ส่งสการ” หมายถึง พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ, การฌาปนกิจศพ

พระเจ้าแผ่นดินนอนแรร

คร่าวพื้นเมืองสิบสองพันทนา ได้กล่าวถึงเรื่องเจ้าแผ่นดินนอนแรร หรือการสวรรคตของกษัตริย์ โดยแบ่งเป็น ๓ ช่วง คือการตกแต่งสถานที่

^๑ ในที่นี้กล่าวถึงเฉพาะพระราชมารดา เพราะกษัตริย์ส่วนมากจะสืบราชสมบัติจากพระราชบิดาที่สวรรคตไปแล้ว.

และปราสาทบรรจุพระบรมศพ ขบวนแห่และการถวายพระเพลิง และการทำบุญอุทิศส่วนกุศล พบว่ามีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบตั้งแต่ราชวงศ์เสนาอำมาตย์ และชาวเมือง ทั้งในรูปของค่าใช้จ่ายและแรงงาน ดังนี้

- จัดหาไม้มาสร้างปราสาทบรรจุศพ เป็นหน้าที่ของชาวบ้าน ๔ ป้อง
- การสร้างปราสาท เป็นหน้าที่ของเจ้าหลวงหัวร้อย เจ้าจอมสามด้าว และเสนาอำมาตย์
- สร้างหีบบรรจุศพ เป็นหน้าที่ของพระราชาบุตร พระราชธิดา ชาวบ้านป่อเดียว บ้านป่อลม
- หุงข้าว เป็นหน้าที่ของชาวบ้านชายสบลาน บ้านชายเชียงรุ่ง บ้านทุ่งบ้านเปียดเชียงรุ่ง (ไทยเรื่อน)
- ทำงานทั่วไป เป็นหน้าที่ของชาวเมืองทั้งหมด
- เตรียมน้ำร้อนน้ำชา เป็นหน้าที่ของชาวบ้านป่อเดียว และบ้านป่อลม
- จัดเตรียมสำหรับกับข้าว เป็นหน้าที่ของพระราชธิดา และชาวบ้านทาบทา บ้านสวนคราม
- ร้องไห้หน้าพระศพ เป็นหน้าที่พระราชวงศ์และชาวบ้านทาบทาเมืองรำ
- การเตรียมวัตถุทานบังสุกุล แต่งต้นกัลปพฤกษ์ ม้าและช้างทรงเครื่องประดับด้วยทองคำ
- เตรียมไม้สร้างหุ่น (รูปเหมือนเจ้าแผ่นดิน) เป็นหน้าที่ของชาวบ้านทาบทา และบ้านสวนคราม
- สร้างหุ่น (รูปเหมือนเจ้าแผ่นดิน) เป็นหน้าที่ของเจ้าหัวร้อยและพระญากลางหอ
- สร้างตำหนัก เป็นหน้าที่ของชาวพันนา ๔ ป้อง
- การปลงพระศพลงปราสาท เป็นหน้าที่ของราชตระกูล และชาวพันนา ๔ ป้อง
- เตรียมเชือกลากปราสาทศพ เป็นหน้าที่ของราชตระกูล พระภูยานาฝอย และพันนา ๔ ป้อง
- การเตรียมพิน เป็นหน้าที่ของเจ้าเมือง เจ้าจอม ท้าวพระญา และขุนสนาม
- การเตรียมสถานที่ประชุมเพลิง เป็นหน้าที่ของพันนา ๔ ป้อง และวัดต่างๆ

- การทำบุญอุทิศส่วนกุศล เป็นหน้าที่ของพระราชวงศ์ เสนาอำมาตย์ และชาวเมืองทั้งหลาย

โดยความคิดหลักของการปลงพระศพของกษัตริย์ไทลื้อ เน้นที่ความยิ่งใหญ่เหมือนกับยังดำรงพระชนม์อยู่ ดังจะเห็นได้จากการสร้างรูปเหมือน กษัตริย์ที่สวรรคต การตกแต่งสถานที่ การสร้างปราสาทบรรจุพระศพที่สร้างเป็นรูปพญานาค การขอขมาศพ การประโคมดนตรี ขบวนแห่เพื่อนำปราสาทบรรจุพระศพไปสู่ป่าแก้ว (ป่าช้า) การถวายพระเพลิง และการสร้างกุ๋บบรรจุอัฐิ

ส่วนพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ การแสดงพระธรรมเทศนา (นิพพานสูตรน้อย มหามูลนิพพานสูตร) และเจริญพุทธมนต์ (มหาปฎิฐานหลวง และชัยทั้ง ๗) การถวายเครื่องไทยทาน (ต้นกัลปพฤกษ์ ม้าและช้างทรงเครื่องประดับด้วยทองคำ) การทอดผ้าบังสุกุล และการทำบุญอุทิศส่วนกุศลภายหลังจากถวายพระเพลิงแล้ว

หากกษัตริย์หรือเจ้าแผ่นดินสวรรคตแบบผิดปกติที่ไม่ควรจะประชุมเพลิง ก็เก็บพระบรมศพไว้ในหีบ ผังไว้จนครบ ๑ ปี แล้วจึงเอาพระอัฐิมาบรรจุไว้ในกุ๋บ

สร้างบุญ

เมื่อเจ้านายหัวเมือง และเสนาอำมาตย์สิ้นบุญ หรือมหาเถระชั้นผู้ใหญ่มรณภาพ (อาชญากรรม, ครูปา) มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบทั้งค่าใช้จ่ายและแรงงาน ดังนี้

เจ้านายหัวเมือง-เสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่สร้างบุญ

- ค่าโลงศพและปราสาท เป็นหน้าที่ของเจ้าจอมเหนือสนาม และเจ้านาทั้งหลาย

- การเตรียมของจัดเลี้ยง เป็นหน้าที่ของชาวเมือง

- การถวายไทยทาน เป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดิน เสนาอำมาตย์ หรือชาวเมืองอาจร่วมด้วยก็ได้

อาชญากรรม-ครูเมืองสร้างบุญ

- ข้าวสาร เป็นหน้าที่ของชาวเมืองเชียงรุ่ง ๓ ลวง ๆ ละหนึ่งแสน
- เงินใช้จ่าย เป็นหน้าที่ของชาวเมืองเชียงรุ่ง ๓ ลวง ๆ ละหนึ่งร้อย
- เงินใช้จ่ายสมทบ เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรในหมวดอุโบสถ ๆ ละร้อยน้ำ
- ขอนไม้และเชือกสำหรับใช้ในการลากศพ เป็นหน้าที่ของชาวเมืองเชียงรุ่ง ๓ ลวง
- พระภิกษุสามเณร

ตาย

สำหรับชาวบ้านทั่วไปแล้ว หากเสียชีวิตไม่ว่าจะด้วยกรณีใด ก็จะมีเรียกว่า “ตาย” ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยไปอีกว่าเสียชีวิตด้วยเหตุใด แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือเสียชีวิตตามอายุขัย และเสียชีวิตด้วยโรคหรืออุบัติเหตุ ในคัมภีร์สากยมูลละก่าวถึงเรื่องการตายที่ผิดปกติในลักษณะต่าง ๆ คือ จมน้ำตาย ไฟผ่าตาย เสือกัดตาย ตกต้นไม้ตาย แขนงคอตาย และเจ็บป่วยตาย ดังนี้

จมน้ำตาย ต้องเอาผงฝุ่น ขมิ้น และดินมาผสมน้ำแล้วลูบตามลำตัวก่อนแล้วค่อยนำไปเผา ไม่ควรเก็บศพไว้ข้ามคืน และไม่ควรรับวัตถุสิ่งของจากผู้อื่นที่มาช่วยในการจัดงานศพ ตลอดจนไม่ควรถวายภัตตาหาร เจริญพระพุทธมนต์ หรือนำพุทธรูปไปนำหน้าศพ แต่สามารถนิมนต์พระมาให้สวดภาวนาได้

ไฟผ่าตาย ให้เอาศพมาใส่ในรางข้าวหมูแล้วเขย่าให้หลุดลงสู่พื้นอาบน้ำศพแล้วขุดหลุมฝังให้ศีรษะโผล่ออกมาเล็กน้อย จากนั้นให้เอาคราดเกลี่ยไปมา ไม่ควรถวายภัตตาหาร หรือสมทานศีล ถวายได้เฉพาะข้าวดิบและผักดิบเท่านั้น

เสือกัดตาย ให้ล้างบาดแผลและอาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น ไม่ควรถวายภัตตาหาร ถวายได้เฉพาะข้าวดิบและผักดิบ สมทานศีลได้ ไม่ควรรับวัตถุสิ่งของจากผู้ที่มาช่วยในการจัดงานศพ และห้ามเก็บศพไว้ข้ามคืน

ตกต้นไม้ตาย ให้พ่อแม่และญาติพี่น้องกระโดดข้ามศพก่อน ไม่ควรอาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น ไม่ควรรับวัตถุสิ่งของจากผู้อื่นที่มาช่วยเหลืองานศพ ไม่ควรถวายภัตตาหาร ถวายได้เฉพาะข้าวดิบและผักดิบเท่านั้น

เจ็บป่วยแล้วตาย ให้อาบน้ำศพก่อน แล้วมัดมือมัดเท้า พร้อมกับป้อนข้าวด้วย สามารถเก็บศพไว้ได้หลายวัน และสามารถรับวัตถุสิ่งของจากผู้อื่นที่มาช่วยงานศพได้ เวลาลากศพไปเผาสามารถนิมนต์พระภิกษุสามเณรเดินนำหน้าศพได้ ถวายภัตตาหารและสมทานศีลได้ เมื่อเผาศพเสร็จแล้วสามารถนิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์สังคหะบ้านเรือนได้

นอกจากการตาย ๖ ลักษณะนี้แล้ว คัมภีร์สากยมูละยังกล่าวถึงการจัดการศพ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานศพอีกหลายลักษณะ ดังนี้

- หากตายด้วยหอกดาบ ไม่ควรเอาศพกลับบ้าน ให้ฝังในที่นั้น ๆ หากว่าถูกฟันแทงแล้วยังไม่ตาย แต่เสียชีวิตภายหลัง ก็ไม่ควรนำไปฝังในป่าช้า

- บ้านหรือวัดที่มีคนตายมาแล้ว ๓ คน ต้องเอาคาถาหรือยันต์มาฝังไว้รอบบ้าน แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์สังคหะบ้านเรือนจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข

- บ้านหลังใดที่มีคนตายมาแล้ว ๓ คน ไม่ควรจัดงานแต่งงาน

- บ้านหรือวัดใดที่มีคนตายขณะอยู่ตามลำพัง โดยไม่มีใครรู้เห็นต้องรื้อทิ้ง ไม่ควรอยู่ต่อไป

- ขณะที่นำศพไปป่าช้า หรือหามขึ้นสู่เมรุ ห้ามร้องเรียกหรือทักทายกัน

- หากเมียงหรืออาหารที่นำไปป่าช้า หากเหลือ ไม่ควรนำกลับมาบ้าน

- ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์อยู่แล้วเสียชีวิต ไม่ควรเก็บศพไว้ข้ามคืน ไม่ควรเผา และไม่ควรมีฝัง ในป่าช้า

- เด็กที่อายุไม่ถึง ๑๐ ขวบตาย ไม่ควรเก็บไว้ข้ามคืน ไม่ควรรับวัตถุสิ่งของจากผู้อื่นมาใช้ในงานศพ ไม่ควรเผาให้ใช้วิธีฝัง ไม่ควรถวายภัตตาหาร หากต้องการทำบุญให้พ้น ๗ วันเสียก่อน

- หากตายในวันขึ้นปีใหม่ วันปากปี วันเนา และวันเดือนดับ ไม่ควรเก็บศพไว้ข้ามคืน ไม่ควรรับวัตถุสิ่งของจากผู้อื่นมาใช้ในงานศพ ถวายได้เฉพาะข้าวดิบและผักดิบ ไม่ควรถวายภัตตาหารทันที ต้องรอให้พ้น ๗ วันเสียก่อน

- บ้านเดียวกันตาย ๒ คน ต้องเอาศพของผู้ที่ตายทีหลังไปเผาก่อน จึงจะเผาอีกศพได้
- ภิกษุสามเณรที่มีมรณภาพที่บ้านพ่อแม่ ไม่ควรตั้งขบวนแห่ไปรับศพ และศพสามเณรไม่ควรสร้างปราสาทที่มียอดสูงเหมือนพระภิกษุ แต่ให้สร้างเป็นปราสาทแบบไม่มียอด
- ขณะที่ศพยังตั้งอยู่ที่บ้านแล้วเกิดแผ่นดินไหว ให้รับนำศพไปป่าช้าทันที
- คนที่ตายนอกบ้าน ไม่ควรหามเข้าไปในบ้าน เพราะไม่เป็นมงคลแก่บ้านเรือน
- กุฎิที่สร้างเสร็จแล้ว แต่ยังไม่ได้อุทิศ หากภิกษุที่จะอยู่ในนั้น มรณภาพ ให้ปลงศพลง ทางบันไดตามปกติ ไม่ต้องรื้อฝาผนังทิศตะวันออก เหมือนเจ้าของทั่วไป
- ผู้ที่ตายจากสาเหตุที่ถูกกิ่งไม้หักทับ วัชพวงขวิด ม้าติด หรือช้างแทง ไม่ควรนำไปเผาให้ใช้วิธีฝัง โดยไม่ต้องมัดมือมัดเท้า
- ผู้ที่ตายเพราะถูกยิง ฟันแทง หรือทูปตี ไม่ควรนำไปเผาให้ใช้วิธีฝังโดยมัดมือมัดเท้าด้วย ห้ามเก็บศพไว้ข้ามคืน
- ผู้ที่ตายในวันขึ้น ๑ ค่ำ ไม่ควรเก็บศพไว้ข้ามคืน
- คนที่ตายไปและนำไปป่าช้าแล้วกลับฟื้นคืนมา ไม่ควรรีบนำกลับไปบ้าน ต้องให้อยู่ในกระท่อมที่ไกลจากหมู่บ้านก่อน
- บ้านเรือนหรือกุฎิที่มีคนผูกคอตาย ควรรื้อเสียไม่ควรอยู่ต่อไป
- ลูกหลานหรือญาติพี่น้องมาตายในบ้าน หากเจ้าของบ้านอนุญาต ให้ตั้งศพไว้ในบ้านสามารถปลงศพลงทางบันไดได้ แต่หากเจ้าของบ้านตาย ให้ปลงศพลงทางบันไดด้านทิศตะวันออก
- คนที่ตายเพราะเป็นตุ่มพุพอง เป็นเรื้อน หรือฝี ไม่ควรเก็บศพไว้ข้ามคืน ไม่ควรเผาไฟเพราะเชื้อโรคจะแพร่กระจายไปกับควันไฟ
- คนที่ตายในป่า หรือทุ่งนา ไม่ควรนำศพกลับบ้าน เวลาเผาห้ามใช้ไฟที่นำมาจากบ้านควรจุดใหม่ที่ป่าช้า
- การงานที่คนตายทำทิ้งไว้และยังไม่เสร็จ เช่น ทอผ้า เป็นต้น ลูกหลานไม่ควรทำต่อ ควรจ้างให้ผู้อื่นทำแทนจนเสร็จ

- ไม้ที่จะใช้ในการเผาศพนั้น หากเป็นชาวบ้านธรรมดาให้ใช้ไม้สัก ไม้พลวง ไม้ซ้อย ไม้รัง ไม้กิมาน ไม้ตะเคียน ไม้เสี้ยว ฯลฯ หากเป็นผู้สูงศักดิ์ให้ใช้ไม้จันทน์แดง และไม้จวง ห้ามเผาด้วยไม้พะยะ ไม้สอน ไม้มะม่วง ไม้สะเดา ไม้มะนาว และไม้มะเดื่อ เป็นต้น

- ในโลงศพนั้น ผู้ชายให้พาดปูด้วยกาบไม้ ๗ ชั้น ผู้หญิง ๖ ชั้น

- เมื่อยกศพลงจากบ้าน ไม่ควรให้โลงกระทบกระแทกกับสิ่งของในบ้าน เวลาหามหรือ ลากไปป่าช้าให้เอาด้านเท้าไปก่อน

ความเชื่อและพิธีกรรมในงานศพของชาวไทลื้อที่ปรากฏในเอกสารโบราณนี้ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดและความเชื่อเกี่ยวกับงานศพของชาวไทลื้อว่า มีความแตกต่างกันตามสถานภาพทางสังคม และลักษณะของการตายในการจัดงานศพนั้น คนในสังคมล้วนมีส่วนร่วมด้วย มีข้อห้ามและข้อพึงปฏิบัติจำนวนมาก ซึ่งต้องยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะจะเกิดผลกระทบต่อทั้งครอบครัว ญาติพี่น้อง และคนในสังคม

การจัดงานศพแบบนี้ประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่วนที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมได้แก่ การอาบน้ำศพ การเก็บศพ การเผาและการฝัง ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้แก่ การสมานทานศีล การนิมนต์พระสงฆ์เดินนำหน้าศพ การถวายภัตตาหาร และการเจริญพุทธมนต์สังคหะบ้านเรือน

ปัจจุบันแนวคิดและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับงานศพทั้งของชาวไทลื้อ และกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่าต่าง ๆ ล้วนเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง หรือปัจจัยอื่น ๆ แต่ยังคงพอให้เห็นร่องรอยอยู่บ้าง หากมีการศึกษาและเก็บข้อมูลทั้งพิธีกรรมในอดีตและปัจจุบัน การศึกษา ประเพณีและพิธีกรรมจากเอกสารโบราณ น่าจะทำให้เข้าใจวิถีคิดของคนในยุคหนึ่ง และมองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

ภาคปริวรรต คร่าวพื้นเมืองสิบสองพันนา และ สากยมูลละ

เอกสารที่เกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อ และหน้าที่ของคนในสังคมไทลื้อที่เกี่ยวกับความตายและการฃาปนกิจที่นำมาปริวรรตนี้มี ๒ ฉบับ คือ คร่าวพื้นเมืองสิบสองพันนา และสากยมูลละ อักษรไทลื้อ โดยปริวรรตตามรูปอักษรเป็นหลัก คงคำศัพท์ที่เขียนด้วย “ค” และ “ศ” ไว้ เพื่อป้องกันการสับสนในการออกเสียง แต่จะปรับคำบางคำให้เหมาะสมกับภาษาไทยปัจจุบัน เช่น

“คี่”	ปรับเป็น	“กี้”	“ลึ้น”	ปรับเป็น	“เส้น”
“ไฟ”	ปรับเป็น	“ไป”	“เงิน”	ปรับเป็น	“เงิน”
“เปน”	ปรับเป็น	“เป็น”	“เม”	ปรับเป็น	“เมีย”
“เส”	ปรับเป็น	“เสีย”			

นอกจากปรับคำแล้ว การจัดย่อหน้าใหม่ การเพิ่มเชิงอรรถที่เป็นการอธิบายศัพท์ การระบุเลขหน้าเอกสาร และการเติมคำในเครื่องหมายวงเล็บที่เป็นของผู้ปริวรรต น่าจะทำให้ผู้อ่านทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปอ้างอิงได้อย่างถูกต้องด้วย

คร่าวพื้นเมืองสิบสองพันนา^๔

(น.๓๘) หนีจักกดหมายเจ้าแผ่นดินนอนแระ^๕ กอนแลฯ ว่าแจ้ง^๖ นอนแระ ว่าตาย ฯ

เจ้าแผ่นดินนอนแระ ดั่งการสัพพะทังมวลล็กหากมี ๔ รัตเก่าคลองหลังไว้แล ฯ เขย^๗ ในเรือน แลเขยนอกเรือนเป็นเส้น^๘ จับสายเจ้าตนพระพุทธรหมวงสาเลี้ยงแล ฯ

^๔ พับสากอักษรไทลื้อ เรื่องคร่าวพื้นเมืองสิบสองพันนา คัดลอกเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๕ โดยนายอุ้นคำ เชียงเหนือ (ภาพถ่ายจากอิตรา ญาณตาล)

^๕ นอนแระ - นอนบนผ้าแพร ในที่นี้หมายถึงตาย ใช้กับกษัตริย์

^๖ ว่าแจ้ง - หมายถึงเหตุ

^๗ ต้นฉบับเขียน เขีย ปรับเป็น เขย

^๘ ต้นฉบับเขียน ลึ้น ปรับเป็น เส้น ซึ่งชาวไทลื้อจะออกเสียงเป็น ลึ้น

ตั้งเจ้าแผ่นดินนอนแรม นางราชเทวีตาย พระราชมาดาเจ้าแผ่นดินตาย หากตกข้า ๔ ป้อง มาเอาไม้มาแปลงปราสาท ไม่นี่เอาแปลงปราสาทพอว่าแล ฯ ค้นว่าไม้เอามารอดแล้ว ตกเจ้าหลวงหัวร้อยเป็นเกล้า เจ้าจอม ๓ ตัวเป็นเกล้า หน้าบ้านหัวเมืองทั้งหลายมาแปลงปราสาทแล ฯ ตั้งขันค่าแปลงปราสาทนี้ตกทั้ง ๑๒ พัน มาเช่าขาย^๙ แล ฯ

ปราสาทมีที่คอก เยียะ^{๑๐} คอโค ๓ ร้อย ๙ เมือง ดังเรื่องนี้ก็หาก ๓ ร้อย ตกพันนา ๔ ป้อง เมืองเชียงรุ่งเป็นเกล้าได้เช่า^{๑๑} แล ฯ ตั้งค่าหีดโบม^{๑๒} นี้ ตกลูกเจ้า (น.๓๙) แผ่นดิน ลูกชายลูกยิงเป็นเกล้า ขัตติยราชวงสาเช่าขาย ๒ ปุน ปุน ๑ นี้ตกบ่อฝียว บ่อลม เช่าขายแล ฯ

การหนึ่งเข้านี้ ตกบ้านชายสบบาน บ้านชายเชียงรุ่ง บ้านทุ่ง บ้านเปียดเชียงรุ่ง เป็นไทยเรือน ฯ

การใช้สอยนี้ นายไทยเรือนเป็นเกล้าไทยเรือนน้อยทั้งหลายใช้สอยแล ฯ การตั้งน้ำพุดน้ำล้านี้ ตกไทยบ่อฝียว บ่อลม ฯ

การตั้งหมู่เข้า^{๑๓} เข้างาย เข้าแลงนี้ ตกคนยิงทั้งหลาย ทาบเทาสวนครามกับทั้งลูกยิงเจ้าแผ่นดินหันแล ฯ

การอันให้^{๑๔} ดินซุงนี้ ตกบ้านทาบเทาเมืองรำ คนชายบ้านทาบเทา ๒ คน โปกศาตหัวชาวเป็นเกล้า เมีย^{๑๕} เจ้าแผ่นดิน ลูกยิงเจ้าแผ่นดิน แล กับทั้งขัตติยวงสาทั้งหลายพร้อมให้แล ฯ เมื่อจักให้นี้ ไทยบ้านทาบเทาสวนคราม ได้หางมด้าดาบทับแลให้ ฯ

ตั้งหมู่เข้าดินซุง^{๑๖} นี้ หื้อเอาหวานเงิน^{๑๗} ๔ หน่วย ถูเงิน^{๑๘} ก้าน ๑ ซ้อนเงินก้าน ๑ ฯ ค้นให้แล้วก็ตกไทยบ้านทาบเทาสวนคราม สุขย์อนบุญเอามาไว้บ้านเขา ขวบปี^{๑๙} มาเขาหากได้พาดวารเลี้ยงซุงปีแล ฯ

^๙ เช่าขาย - ในที่นี้จะหมายถึง การรับผิดชอบค่าใช้จ่าย

^{๑๐} ต้นฉบับเขียน เยะ ปรับเป็น เยียะ ซึ่งชาวไทยจะออกเสียงเป็น เยะ

^{๑๑} เช่า - รับผิดชอบค่าใช้จ่าย

^{๑๒} หีดโบม-โลงศพ (หีด-หีบ, โบม-โลงศพ)

^{๑๓} หมู่เข้า - ส้ารับกับข้าว

^{๑๔} ให้ - ร้องให้ (ร้องให้หน้าศพ)

^{๑๕} ต้นฉบับเขียน เม ปรับเป็น เมีย (เมียเจ้าแผ่นดิน-มเหสี)

^{๑๖} หมู่เข้าดินซุง - ในที่นี้จะหมายถึงการจัดล้ารับกับข้าววางไว้ที่ฐานของหีบศพ

^{๑๗} ต้นฉบับเขียน หวานเงิน ในที่นี้ปรับเป็น หวานเงิน - ถ้วยหรือชามที่ทำด้วยเงิน

^{๑๘} ต้นฉบับเขียน ถูเงิน ในที่นี้ปรับเป็น ถูเงิน - ตะเกียบที่ทำด้วยเงิน

^{๑๙} ต้นฉบับเขียน โขบปี ปรับเป็น ขวบปี

ตั้งคืนครัวบังสกุลนี้ ยามเมื่ออยู่หอนี้ เอาเชือกมาผ่านผ้า ๓ รอบ^{๒๐} เอาหื้อไทยบ้านทาบทาเสียด^{๒๑} พุ่น ๑ ยัง ๒ พุ่นนี้ เอาไปบังสกุลที่ป่าม่อนดอนแก้ว^{๒๒} ทานหื้อแก่สังฆะแล ฯ

การอันแปลงสารูปหุ่นร่างเจ้านี้ตกเจ้าหัวร้อย แลพระญาทางหอแปลงแล ฯ แปลงสารูปหุ่นร่างโบสรีหน้าหื้อเหมือนหน้าเจ้าทะแท้ ฯ

การอันเอาไม้แลเฟือง^{๒๓} แปลงสารูป^{๒๔} หุ่น^{๒๕} เจ้านี้ ตกไทยบ้านทาบทา แลสวนครามหามาเยียะ^{๒๖} วันใดได้อาบน้ำสารูปหุ่นนั้นเทื่อ ๑ ฯ

ตั้งเครื่องนุ่งนั้นนี้ แخبหวาก เตี่ยว^{๒๗} สายรัง^{๒๘} ผุ่งนี้ ตกไทยบ้านทาบทาสวนครามเอาแล ฯ เสื่อแลคาดหัวนี้ ตกนายไทยเรือนเอาแล ฯ ตั้งครัวผุ่งนี้ขายเสีย แล้วเงินนี้มาผ่า^{๒๙} ๓ ตกนาย ๒ ปุน ตกลูกน้องปุน ๑ แล บ้านทาบทาสวนครามก็ยะผ่า ๓ เหมือนกันแล ฯ

การสุดตั้งตั้งนี้ ได้นิมนต์^{๓๐} สังฆะ ๔ บั้วสถ^{๓๑} ในสุดต์แล เงินค่าขึ้นตั้งสุดต์นี้พัน ๑ น้ำ ๙ เมือง สุดต์ทั้งวันทั้งคืนแล ฯ

การบังสกุลนี้ มาผ่า ๓ ตกบั้วสถในเอา ๒ ปุนแล เมื่อจักปลงเจ้าไปปานี้ หื้อแปลงต้นกาลพริกส์^{๓๒} หลวงคูบั้วสถ เครื่องครัวหื้อใส่จุบเซเหมือนกันชู้ตัน ตนใดอย่าหื้อเหลือตันใด ตั้งเจ้าอธิปติราชฐานหลวงนี้ หื้อได้ใส่ม้าเครื่องคำ หื้อตามตั้งเจ้ายังตนยังใจ^{๓๓} ใวนั้น ม้าเครื่องคำนี้ตกอาชญาธัมม์ตัวเตี่ยวได้บังสกุลแล ฯ พายลุนมา เครื่องคำนั้นค่อยปุษาเอาพอกมา^{๓๔}

๒๐ ต้นฉบับเขียน โรบ ปรับเป็นรอบ

๒๑ ฉบับเขียน เส ปรับเป็น เสียด ซึ่งชาวไทลื้อจะออกเสียงเป็น เส

๒๒ ป่าม่อนดอนแก้ว-ป่าช้า

๒๓ เฟือง – ฟางข้าว

๒๔ ต้นฉบับเขียน สารูป ปรับเป็น สารูป

๒๕ ต้นฉบับเขียน ห่น ปรับเป็น หุ่น

๒๖ ต้นฉบับเขียน เยะ ปรับเป็น เยียะ – ทำ, สร้าง

๒๗ เตี่ยว – กางเกง

๒๘ สายรัง – เข็มขัด

๒๙ ผ่า – แบ่ง

๓๐ ต้นฉบับเขียน นิมนต์ ปรับเป็น นิมนต์

๓๑ บั้วสถ – อุโบสถ

๓๒ กาลพริกส์ – กัลปพฤกษ์

๓๓ ยังใจ – ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่

๓๔ เอาพอกมา – นำกลับมา

ค่าปุชานี้ ๓ ร้อย เครื่องคำบูชาพอกแล้วจึงหื้อเอาเครื่องเงินแทนหื้อเหมือน
เก่า ๆ ช้างนี้ตัวโตพัน ๑ เมื่อความช้างอันขึ้นไปนั้นมีก่คน คนโตได้ ๓ ร้อย
น้ำ ๙ เมือง ๆ เครื่องเจ้าเมื่อยังใจสำราญมีเป็นดั่งหรือ^{๓๕} ก็หื้อใส่เหมือนดั่ง
นั้นอย่าหื้อชูด^{๓๖} คนโตข้างพอกนี้ ตัวโตร้อยน้ำ ๙ เมืองชะแล ๆ

คั้นว่าจักเอาขอนแก่นลอบไปไว้ตำหนักนี้ ห้าง^{๓๗} ชันดอกไม้ เทียน
เงิน ๔ คู่ แปลงชันเดียว (น.๔๐) อันนี้เป็น รา ธนา^{๓๘} พอกหิวรี ราธนา
พอกถ้วน ๒ นี้ เทียนเงิน ๖ คู่ เทียนคำ ๘ คู่ ราธนาพอกถ้วน ๓ นี้ เทียน
เงิน ๑๒ คู่ เทียนคำ ๑๒ คู่ ๆ ราธนา ๓ พอกแล้ว ยามนั้นพันนา ๔ ป้อง
มาห้วงหีบเอาหืด ๔ เจ้ แล้วมีเจ้า ลูกเจ้า หลานเจ้า มีท้าวพระญา ๓ ตัว
๔ แตนทั้งหลาย จึงมาหรงหรงมเต็มกัน เอาเจ้าออกทางประตูชัย แลลงหอ
ไปสู่ตำหนัก ไว้ที่ตำหนักนั้น ๓ วันก็ตี ๗ วันก็ตี เวลาไว้กัวันนี้มีเหนือสนาม
แลเจ้าหัวเมืองเสียดขาดแล เอาเจ้าลอบมาไว้ตำหนักเสียแล้ว มีเหนือสนาม
เป็นเกล้าหัวเมืองแลไพร่ไทยทั้งมวลมาเหล้น^{๓๙} พอยลาม^{๔๐} เยียะเป็นมหา
ปางหลวงชูวันชูคืน ดั่งตำหนักทั้งมวลมีกัหลัง ก็ตกพ้อเมืองเป็นเกล้า ๑๒
พันนาปลงแล ๆ

ที่อันเอาเจ้าสำราญนั้น ตกพันนา ๔ ป้อง แปลงหื้อกว้างขวางแล มี
๒ คอ ๓ ชาย แปลงเป็นคองจอไว้แลหื้อปูลาดลาดเจียน^{๔๑} เหมือนดั่งเจ้า
ยังตนอยู่นั้นไว้แล ๆ

ดั่งเจ้าจอมท้าวพระญาเหนือสนามคนขอบ ๓ ตัว ๔ แตน เจ้าแล
ขุนหน้าบ้านหัวเมือง ๑๒ พันนาทั้งหลาย ก็ได้นอนตำหนักนั้นซ้ำแล หมู่
ช่างขับช่างปี่ช่างฟ้อน ก็ได้ขับฟ้อนแลตีดุริยดนตรี^{๔๒} ตีกลองแลการลับตั้ง
ต่อมอมคำ เสพคัลเจ้าชูวันคืนบ่ขาดชะแล ๆ

^{๓๕} ดั่งหรือ - อย่างไร

^{๓๖} ชูด - ขาดเหลือ

^{๓๗} ห้าง - เตรียม, ตกแต่ง

^{๓๘} ต้นฉบับเขียน ธนา ปรับเป็น ราธนา - อารธนา (เชิญ, อัญเชิญ)

^{๓๙} เหล้น - เล่น

^{๔๐} พอยลาม-งานฉลอง, งานรื่นเริง

^{๔๑} ปูลาดลาดเจียน - ปูเสื่อและผ้าขนสัตว์

^{๔๒} ดุริยดนตรี - ดุริยดนตรี (การละเล่นดนตรี)

ตั้งที่นึ่งเจ้าก็ปลูลาดเป็นตั้งเจ้าสำราญอยู่ไฉนนั้น หื้อมีดอกไม้ลำเทียน ๓ ชั้น ๗ ชั้น ๑ เป็นชั้นเข้าบ้านไพร่เมืองมาสมมา^{๔๓} ๗ ชั้น ๑ เป็นชั้นขุนแสน ขุนชา ขุนพระญา ทำวผึ้ง ขุนลวง หัวสิบหางชาวมาสมมา ๗ ชั้น ๑ เป็นชั้นเจ้าจอมท้าวพระญาเหนือสนามมาสมมาแล ๗

คั้นว่าเวลายามจักปลงเจ้าไปป่ากลางคืนอนนั้น ได้เทศนาธัมมมหา มุลลินีพพาน กุตตสูตต์ เทศนาธิพพานสูตต์น้อยทั้งหลายหื้อพอ ๗ ผูก หื้อสูตต์มหาปฏิฐานหลวง ๗ รอบ สูตต์ชัยทั้ง ๗ หื้อมีบั้งไฟบัวสถโดบั้ง ๑ ลวงโดบั้ง ๑ คือว่าบัวสถโด คือเจ้าจอม ท้าวพระญา มีราชบุตรตา ราชบุตร ตี ขัตติยราชวงศาเป็นเกล้า เอาเจตนามี ๓ บั้งก็ตี ๕ บั้ง สิบบั้งก็ตี ๗

วันรุ่งแจ้งมาแล้ว เวลาจักเอาเจ้าออกไปป่าแก้วนั้น เจ้าจ๋ามขำมหื้อ ได้ห้างขันเทียน ๘ คู่ ราชณาเจ้าออก แล้วทั้งหลายก็มาแซดถ้อยอดอยาย^{๔๔} ริพล เยียะเป็นดั่งแห่แหนเจ้ายังตนนั้น พระญาหลวงเจืองหาญนำออก นทาง^{๔๕} พระญาหลวงนาซ้ายทาม^{๔๖} พระญาหลวงนาขวาทาม พระญา หลวงเกล้าทาม เจ้านาแสนหลวงผู้เป็นล่ามหัวเมือง ๑๒ พันนาทาม เจ้าหัว เมืองมีเจ้าเมืองลิง เจ้าเมืองมาง เจ้าเมืองแซ่ เจ้าเมืองลาเป็นเกล้า หัวหน้า เจ้าหัวเมืองทั้งหลายทามไป เจ้าหัวร้อยจิงถัดทามไปแล ๗

ยามนั้น หมูตีกลองตริยขุนตรีทามไป หมูซ้างม้าบังสกุลทาม ธิหัวนาค ธิหัวเสื่อทาม หมูคนขมด^{๔๗} แบกดาบเงิน ดาบคำถัดทามไป จิมอก^{๔๘} ๘ คำ แลแห่แหนเจ้าถึงป่าม่อนดอนแก้วพุ่นแล ๗

ตั้งเครื่องแห่เจ้านี้ ออย่าเอาไปถึงป่าแก้ว หื้อแห่รอดกลาง (น.๔๑) ทาง ประหมาน์ไกลย่านป่าแก้วค่าชัวร์้อง ๑ ตั้งม้าบังสกุล แลต้นกาลพริกส์ คี้นคร้ว^{๔๙} อันจักเอาบังสกุลนั้นนี้ ค่อยเอาเมื่อถึงป่าแก้วบังสกุลหื้อเจ้า ๗

ตั้งไม้แมนอนชาย^{๕๐} นี้ หื้อมี ๔ เหล้ม^{๕๑} ตกท้าว ๔ ลวง พันมาแก้ว ๗

^{๔๓} สมมา - ขอมมา

^{๔๔} อียดอยาย (หยาด-ยาย) - เรียงราย

^{๔๕} นำอนทาง - นำหน้า

^{๔๖} ทาม - ตาม

^{๔๗} ขมด - ขำมด ? (ชนเผ่าขมุแขนงหนึ่ง)

^{๔๘} จิมอก - จิ-จุด-ยิงปืนใหญ่ (มอก-ปืนใหญ่)

^{๔๙} คี้นคร้ว - เครื่องคร้ว ?

^{๕๐} ไม้แมนอนชาย -ในที่นี้หมายถึงไม้ซุงที่วางอยู่ส่วนฐานของปราสาทศพเพื่อสะดวกในการ ลาก

^{๕๑} เหล้ม - เล่ม

ค่าฟันไม้แก่นอนชายนี้ ตกหัวเมือง ๑๒ พันนาทั้งหลายมาเช่าค่าย เหล้มไต่ร้อย ๑ ๗ เหล้ม ๑ ตกบ้านทาบเทาสวนครามพันมาแล มาตากแปลงไม้แก่นอนชายนี้ตกพันนา ๔ ป้องแปลง ๗ คั้นว่าบ่ข้างแปลงนี้ หื้อได้จ้างเพิ่นแปลง ค่าแปลงนี้ตกพันนา ๔ ป้อง เช่เหล้มไต่ร้อย น้ำ ๙ เมืองแล ๗ พายบ้านทาบเทาแลสวนครามก็เหมือนดั่งนี้แล ๗

คั้นว่าไม้ได้เป็นเหล้มมาแล้ว เจ้าหลวงหัวร้อยได้มาชักเป็นหัวนาคเยียะเป็นต่วนนาคแล ต้อง^{๕๒} เป็นเกล็ดนาค ประดับแก้วพอกคำแดงทั้งเสี้ยงพายหน้าหิดติดหัวนาค หื้อไว้กว้างสะน้อย^{๕๓} หื้อพอสังฆะนั่งสุดตัญฐานหลวงลากตามทางไปแล ๗

ดั่งเชือกกลาก ๓ เส้น ๗ เส้น ๑ ตกเจ้าราชบุตรตา ราชบุตรดี เป็นจิกจอมเหนือสนามเอา ๗ เส้น ๑ ตกพระญานาฝอยเอา ๗ เส้น ๑ ตกพันนา ๔ ป้องเป็นเกล้าไพร่ไทยเชี้ยงรุ่งเอามาแล้ว ๗

ดั่งปลายเชือกกลากเจ้านั้นนี้ เจ้านาแสนหลวงได้เป็นเกล้า หัวเมืองทั้งหลายลากทามหัน คน ๓ ด้าว ๔ แตน แลไพร่ไทยทั้งหลายลาก ๗ ดั่งไหมสะมน^{๕๔} นี้ สังฆะ ๔ รูด^{๕๕} มีบัวสถนในราชะเป็นเกล้า ลูกแก้วทั้งหลายจูงลากไปถึงป่าแก้วชะแล ๗

เจ้าน้ำเจ้าดินตาย มี ๒ ไนยะ ๗ ไนยะ ๑ บ่ควรมจี้เฝ้า^{๕๖} คั้นว่ากมจี้เฝ้านี้ช่างร้อนไหม้แก่บ้านเมือง ๗ คั้นว่าเฝียดแล้วพันนา ๓ ป้องได้ล้อมรั้วสถาบ ๔ เหล้ม เหล้มใดมี ๒ วา หื้อดีไว้ แล้วถึงปีขอมมาไปปิดไซ^{๕๗} หิดโบมนั้น เก็บหอมเซว็เอาดูกด้าวข้าวต่อเจ้านั้นมาจุก่อเป็นกู่ธาตุ ๗ ดินก่อก้อนั้นหื้อเอาดินก่ดืบ^{๕๘} จุก่อพายใน เอาสะทายจิตทา^{๕๙} หื้อเกลี้ยง เยียะดั่งนี้จึงดีกับบ้านเมืองแล ๗

^{๕๒} ต้อง - แกะสลัก

^{๕๓} สะน้อย - พอสสมควร, เล็กน้อย

^{๕๔} ไหมสะมน - ฝ้ายที่ใช้ขณะสวดมนต์ ?

^{๕๕} รูด - รูด ?

^{๕๖} กมจี้เฝ้า - ฌาปนกิจศพโดยการเผาไฟ

^{๕๗} ปิดไซ - ปิดคู

^{๕๘} ดินก่ดืบ - อีฐที่ยังไม่ได้เผา

^{๕๙} เอาสะทายจิตทา - เอาปูนมาชาบทา

ในยะ ๑ นี้ คันว่าจักกมจีเภาณี พันนา ๔ ป็อง เอาเสามาฝั่ง ๔ เหล้ม เยียะเหล้มโดหื้อมี ๓ กำ ยาว ๒ วา ปลายเสาทืออักแปลงจุมบัว เสาฝั่ง ดีแล้วค้อยห่างเทิกหลังพื้นขึ้นเป็นกองฟอน^{๖๐} ตกพันนา ๔ ป็อง เยียะ ป็องโดพื้นสิบหาบ ตก ๓ ลวง ลวงโดพื้นสิบหาบ กองฟอนก่อเงื่อนดีแล้ว ค้อยเอาหิดโบมขึ้นต่างใส่เหนือกองฟอนหัน แล้วค้อยยกเอาปราสาทต่าง ใส่เหนื่อหัน ๗ ตั้งเชือกไฟแล่นม้านี้ ตกวัดหลวงห่างแปลง ภูปราสาทสี่หั้น ตก วัดข้างเผือก รูปสิงห์นั่งตกวัดโกสุน รูปม้านี้ตกวัดจอมทอง กมจีเภาเงื่อน แล้ว เมื่อพายลุนมาจากอู่นี้ จักได้อาตินิกตีบ ๑๒ หน่วย มาติดคำ แล้ว ก่อเป็นโรงโขง^{๖๑} เอาตุกเภาณันใส่ในโรงโขงค้ำนั้น แล้วค้อยก่อ เมื่อจักก่อ นั้นหื้อห่างผ้า ๔ คมทานเทวดา (น.๔๒) หื้อห่างแปลงหมู่เข้าร้อยหมู่ ส่ง ปันผ้อ้ายเสียงเหมียงกิน ทานเทวดา ๔๐ หมู่ แล้วรายนากิกขุสังฆะมา สุตต์สมุนน้อย ๗ รอบ สุตต์ปฎฐฐานหลวง ๗ รอบ สุตต์ชัยทั้ง ๘ ๗ รอบ ถึงวันดีแล้วก็เยียะตั้งก่อเทอะ ๗

ยามเมื่อจักก่อหื้อได้มีตาแหลวคาเขียวแวดจอด หื้อได้ห่างชั้นตั้ง เบี้ย พัน ๓ หมากพัน ๓ รำแดงวา ๑ รำขาววา ๑ เข้าเปลือกบุง ๑ เข้าสารบุง ๑ เงิน ๕ ร้อย ดั่งนี้จึงเป็นชั้นตั้งก่ออู่แล ๗

ไผเป็นเจ้าสลาครุเกล้า^{๖๒} ชั้นตั้งนี้ผ้า ๓ เจ้าสลาครุเกล้าตนเดียวเอา ปุน ๑ หมู่ชมลูกน้องเอา ๒ ปุนแล ๗ คันคนเดียวก่อก็คนเดียวเอาแล ๗ ตั้ง ชั้นตั้งสุตต์นี้ สังฆะทั้งหลายแบ่งกันแห่งเงินชั้นตั้งพัน ๑ นั้นแล ๗

ตั้งการทืบทานทวยเจ้านี้ หื้อห่างผ้าคม ๕ เครื่อง ๑๒ พันนาห่าง เครื่อง ๑ เหนือสนามห่างเครื่อง ๑ หมู่ลูกราชปุตตาปุตติชัตติยวงสาห่าง เครื่อง ๑ พระญาหลวงปราสาทแลพระญาหลวงกลางหอบเป็นเกล้าไทยเรือน น้อย บ้านทาบ บ้านเทา สอนครามห่างเครื่อง ๑ บ้านชายสบ บ้านเมืองนูน บ้านชายเชียงรุ่ง บ้านเปียดเชียงรุ่ง พร้อมกันห่างเครื่อง ๑ แล้วก็เอาส่งเมื่อ ถึงวัดหลวง ปุชาเออธัมมณีพพานสุตต์น้อยมาเทศนา แล้วค้อยหยาดน้ำไป เทอะ ๗ ตั้งนางเทวีเจ้าแผ่นดิน แลแม่ราชมาดาเจ้าแผ่นดินสร้างบุญ ก็หาก เหมือนกันแล มันหากมีเป็นริตกับบ้านกับเมือง ๑๒ พันนา ได้สืบตามมาเป็น ฉันนี้แล ๗ จาด้วยริตคลองเจ้าแผ่นดินสร้างบุญนอนแร ก็แล้วเท่านั้นก่อนแล ๗

^{๖๐} กองฟอน - เซึ่งตะกอน

^{๖๑} โรงโขง - อาคารที่มีกลวงด้านใน

^{๖๒} เจ้าสลาครุเกล้า - หัวหน้าช่าง

(น.๔๔) ที่นี้จักกฎหมายการเจ้านาแสนหลวง คือเจ้าเชียงราช้างบุญก่อนแล ฯ

การคลองบริเวณตายพายเจ้านาแสนหลวง ค่าหีดโบมนี่ ๕ ร่อง ค่าปราสาทร้อย ๑ หื้อมาผ่า ๓ ส่วน ส่วน ๑ ตกเจ้าจอมเหนือสนาม แลเจ้านาทังหลายแล ฯ ส่วน ๑ ตกเจ้าหัวเมือง ๑๒ พันนา ส่วน ๑ ตกในเรือนตนาใส่แล ฯ การอันปานแขกจกด้อยจ่ายกินเลี้ยงข้าเงินเท่าใดหากตกเหนือเชียงราช้างมวลแล ฯ

การส่งสการทานหอมเจ้าเชียงราช้างนี้ ตกเจ้าแผ่นดินได้คิดผ่าเครื่องหลวงเครื่อง ๑ ตั้งท้าวพระญาเหนือสนามทังหลายมาไมหนานี้ ตามไผ่มั่นคิดมาหาได้ บ่ช่างบักกลม^{๖๓} หื้อแก่ผู้ใดแล ฯ

(น.๔๕) อาชญาธัมมครุเมืองล้างบุญ ฯ ไพร่เมืองเชียงรุ่ง ๓ ลวง ได้ออกเข้าสารมาค้าก็ไซ้ ว่ามาทานก็ไซ้ ลวงใดเข้าสารแสน ๑ ฯ ๓ ลวง ก็ ๓ แสนเข้าสารแล ฯ ตั้งเงินนี้ลวงได้ร้อย ๑ ฯ ๓ ลวงก็แม่นเงิน ๓ ร้อย เมื่อส่งสการจักลาภนี้

(น.๔๖) ไม้แมนอนชายแหล้ม ๑ เชือกหลวงจักลาภนั้นเส้น ๑ ตกไพร่ ๓ ลวง เอามาแล ฯ

ตั้งสังฆะ ๓ ลวง ๓ บัวสด ลวงของนี้เชียงลานบัวสด ๑ ลวงทุงนี้บ้านทุงบัวสด ๑ ลวงชายนี้ บ้านชายบัวสด ๑ หากเป็นวัดราชฐานเจ้าแผ่นดินตั้งไว้แต่เก่าก่อนกับสิบสิบมาแล หากเป็นที่ชุมนุมบัวสดแห่งสังฆะทังหลายพายลวงทุง ๓ ลวง คือลวงของ ลวงทุง ลวงชายชะแล ฯ

สังฆะ ๓ บัวสดออกเงินมาค้าทานครุเมืองล้างบุญ เยียะบัวสดได้ร้อย น้ำ ๘ เมือง เอามาทานหื้อครุเมืองแล ถ้าเสียนี้หากตก ๑๒ พันนาใส่ข้าแล ฯ

ตั้งไพร่ไทย ๓ ลวงตนาใส่นี้ ลวงใดเข้าสารแสน ๑ ไม้แมนอนชายแหล้ม ๑ เชือกหลวงเส้น ๑ ฝ่ายรำ ๑ ฟินลวงใด ๕ หาบ ตั้งฟินนี้ตกเจ้าแผ่นดินเอามาค้าทาน ๕ หาบ ตกเจ้าจอมท้าวพระญาขุนเหนือสนามมาค้าทานสิบหาบ ตั้งสัทธาไทยบ้านนี้ ตามเจตนาเรือนไผ่มั่นทานลัวฟิน^{๖๔} ฯ การคลองครุเมืองล้างบุญ มีเท่านี้ก่อนแล ฯ

^{๖๓} บักกลม – กำหนดค่าตายตัว

^{๖๔} ต้นฉบับเขียน โหลฟิน ปรับเป็น ลัวฟิน

สากยมูลละ^{๖๕}

๑ นมามี อาจารย์ยัม นโมตยาห์ นมามี อาจารย์ สิริสา นมามี รตนตย์ นมามี หัน นมการานุกาเวณ สพุพสงกบไป สพุพสิทธิ ภวนตุ เม เซยยมงคฺล ๙ อหิ อันว่าข้า นมามี ก็ไหว อาจารย์ ยังอาจารย์ ตนสั่งสอน นมามี ก็ไหว ดิรตนตย์ ยังแก้ว ๓ ประการ นมามี ก็น้อมไหวบัดนี้ นมการานุกาเวณ ด้วย อานุกาภาพแก้วทั้ง ๓ นี้ สพุพสงกบไป มักว่า คิดคระนิงทั้งมวล สพุพสิทธิ จุงสมริทธิชู้ประการ สมิขณนตุ จุงมีแก้ว (๑๘) ข้า อชช ในวันนี้ไป^{๖๖} เมื่อ หน้า แต่เทอะ^{๖๗} ๙

ส่วนว่าภัททกัปปีเรานี้เมื่อนำมาตั้งหัวที่วันนั้น พระโพธิสัตว์เจ้า แห่งเรานี้ ก็ลงมาเกิดในเมื่อก่อน เป็นลูกแห่งสมันตระพระหมอันลงมาแต่ ออกนิฐฐาพรหม มหาพรหมตนอันลงมาเกินยังรสแผ่นดินวันนั้นแล ๙ ถึง กาลเมื่อลุนมา ลูกพรหมทั้งหลายก็แปรพอกออกไปหือเป็นบ้านเป็นเมือง ๒ อัน หือเป็นนครใหญ่หือหือแล้วมากหลายนักจันนั้น เขาก็ลวดแต่งแปลง หือเป็นบ้านเป็นเรือนอยู่ เป็นห้องเป็นพันแล้วก็แปรพอก^{๖๘} ออกไปหือเป็น บ้านเป็นเมือง ๒ อัน หือเป็นนครใหญ่หือหือแล้ว ๙ ส่วนว่าคนฝูงอันอยู่ใน เมือง ๒ อันนั้น อันว่ากัจฉอันควรกับตามันนั้น คือว่าโลกตุหมังคละวัตต์อัน ควรกับตามันนั้นก็ดี อันไม่ควรกับตามันก็ดี อันเป็นกับด้วยสัตติมังคละอันควร กับตามันก็ดี อันว่าพระญาสมันตราชมหาพรหมตนเป็นใหญ่มาตั้งแต่งแปลง มาจันนั้น ๙

เมื่อนั้น ยังมีในกาลคราบ ๑ คนทั้งหลายอันอยู่ในเมืองใหญ่ ๒ เมือง นั้น ยังมีเขาทั้งหลายคนฝูงต่ำยอบ^{๖๙} ๖ คน เขาก็หากกระทำ^{๗๐} กัมมอัน ผิดแผกอันใดอัน ๑ แล้วเขาก็ยินเฝิดละอายมากนัก เขาก็กล่าวว่กรียาอัน ตายนี้

^{๖๕} พับสาอักษรไทจีน เรื่อง สากยมูลละ ภาพถ่ายต้นฉบับจากศูนย์ข้อมูลเอกสารโบราณ ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวิน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ รหัสเอกสาร ARP.พิเศษ 061

^{๖๖} ต้นฉบับเขียน ไพ่ ปรับเป็น ไป (ตามภาษาไทยปัจจุบัน)

^{๖๗} ต้นฉบับเขียน เทอะ ปรับเป็น เทอะ (เกิด-ตามภาษาไทยปัจจุบัน)

^{๖๘} แพร่พอก - แพร่ขยาย (พอก-เพิ่ม)

^{๖๙} ต่ำยอบ - ตกต่ำ, ล้าปาก

^{๗๐} ต้นฉบับเขียน กะทำ ปรับเป็น กระทำ (ตามภาษาไทยปัจจุบัน)

แควนประเลียมกว่าอันมีชีวิตชะแลว่าอัน แล้วยก็ลวดปรารณา^{๗๑} เอาความตายหันแล ฯ ในเมื่อเขาปรารณามากไคร่ตายฉนั้น ส่วนพระญาสมันตราชได้ยินได้รู้แลแล้ว แลก็กล่าวว่าเขาทั้งหลายหมูนั่นอันปรักเสียดายชีวิตแลมักไคร่ตายฉนี้หนอ ก็เป็นอันควรงัดควรอัสสจรรย์^{๗๒} แท้แล ก็ควรงยกอแก้ท้าวพระญาทั้งหลายแท้แลว่าอัน เขาได้ยินพระญาสมันตราชกล่าวฉนั้นตั้งอัน ส่วนว่าผู้ ๑ ก็มักไคร่ตายจมน้ำไหลว่าอันหันแล ผู้ ๑ ก็มักไคร่ตายฟ้าผ่าแลว่าอัน ผู้ ๑ ก็ปรารณาหือเสือบตาย ผู้ ๑ ว่าไคร่ตายตกต้นไม้ ผู้ ๑ ว่าไคร่เอาเชือกผูกคอตาย ผู้ ๑ ว่าไคร่ตายด้วยปักกติดด้วยอันเป็นไข้ตายทออะว่าอันฉนั้น เขาทั้งหลาย ๖ คน ก็ตายเป็นดังเขาปรารณานั้นแท้หันแล ฯ

ส่วนว่าผู้ตายไหลน้ำนั้น พระญาก็หือเอาฝุ่นผงสูงกับด้วยเข้าหมิ่น^{๗๓} แลดิน แทว^{๗๔} (น.๑๙) ด้วยน้ำลูบปลิ้นขึ้น ๗ ที แล้วลูบลง ๗ ที แล้วจึงควรงส่งสการด้วยไฟแล คันบ่ทาจันนั้น ก็บ่ควรงส่งสการด้วยไฟแล เท่าควรงฝังดินแล บ่ควรงรับเอาวัตถุแห่งท่านมาค้ำชู บ่ควรงไ่ว้แรมคิน^{๗๕} บ่ควรงทานเข้าสังฆะ^{๗๖} บ่ควรงสูตต์สังคหรัम्म บ่ควรงเอาพุทธรูปไปก่อนหน้า เท่าป็นสรณาคมนสิ่งเดียวแล ฯ

เรียงนั้นมาเล่า ผู้ ๑ ตายฟ้าผ่าเล่า เขาก็แต่งหือเอาขึ้นไว้เหนือรางหมู แล้วชุกชุก ๆ หือตกดินเหนือดิน ๓ ที แล้วจึงอาบน้ำบั้น^{๗๗} หนึ่งไปวันออกแจ่งได้ ผังหือเขินหัว ๔ นิ้วมือขวาง จึงคลี่ผมหัวหือเรียรายผะผายไว้ แล้วควรงบ้นค่าจ้างแก้ผ้าขาวดาวบส^{๗๘} ก็ดี คนทรงกิติ เอาเผื่อขอ^{๗๙} ๗ สี่^{๘๐} ยาดไปยาดมากล่าวว่าจุงหือฝนติมีน้ำอันไหลด้วยร่องทออะว่าอัน ควรงแล ฯ ผิว่าบ่มีผ้าขาวดาวบส บ่มีคนทุกษันนั้น เท่าหือญาดิพี่น้องกระทำหือแล้ว คันบ่กระทำ

๗๑ ดันฉบับเขียน ปรารณา ปรับเป็น ปรารณา (ตามภาษาไทยปัจจุบัน)

๗๒ ควรงัด - พิศวง ประหลาดใจ, ควรอัสสจรรย์ - อัจจรรย์

๗๓ เข้าหมิ่น - ขมื่น

๗๔ แทว - ก. ผสม (กับน้ำ)

๗๕ แรมคิน - ข้ามคิน

๗๖ เข้าสังฆะ - ภัตตาหารสำหรับถวายพระสงฆ์

๗๗ บั้น - ผิน, ผินหน้า, หันหน้า

๗๘ ผ้าขาวดาวบส - ผ้าขาว (ซีปะขาว, คนุ่งขาวหม่ขาว) + ดาวบส (ดาบส-นักบวช, นักพรต)

๗๙ เผื่อขอ - คราด (เครื่องมือที่มีซี่ ใช้ลากขี้ที่เปียกและทำให้มูลไถกระจายร่วนก่อนการปลูกข้าวในนา)

๘๐ สี่ - ซี่

ฉันนั้น ก็จักจิบหาย^{๑๑} วายวอดไปตราบ ๗ เช่น^{๑๒} ลูกหลาน แลอายุพ่อแม่
ก็ปิ่นแล ป่ควรทานเข้าสังฆะ ป่ควรบันสนธาคมน์ เท่าควรทานเข้าดิบผัก
ดิบในวันนั้นสิ่งเดียวแล ฯ

ตายด้วยหอกดาบ ไม่แหลมหลาวเสียบแทง^{๑๓} ตายนั้น เท่าควรเสีย
ที่นั่น ผิงที่นั่นแล ผิว่าบ่ตายกับที่ แลเมื่อตายในเรือน ควรเอาไปผิงที่ไกล
ป่าช้า ออย่าหื้อร่วม^{๑๔} ป่าเรียว ปดีแล ฯ

อันว่าคนตายฟ้าผ่า แลตายโหง^{๑๕} ทั้งมวลฝูงนี้ อันว่าผ้า เสียม ผือ
ขอทั้งหลาย ควรแก่ผู้ชุนั้นเอาแล เจ้าเก่าบ่ควรเอาบ่ระโปก อันว่าผือ
อันชุดอันยาดันนั้น บ่ควรหื้อมีตีมันคู้ เท่าควรหื้อมี ๓ ตี ๕ ตี ๗ ตี อันว่าค้ำ
จ่างเขาก็หื้อค้ำคู้สี่เผื่อนั้น ผู้จักหื้อก็ควรอ้อนวนบันเทอะ ฯ

ประการ ๑ คนผู้ตกล้มตายกับที่นั่น คนผู้เป็นพ่อแม่ญาติกานันควร
ข้ามตนผู้ตายนั้นไปมาถ้วน ๓ ที แล้วผิว่าญาติบ่อาจจักข้ามได้ หื้อผ้าขาว
ดาวบสก็ตี ผู้เฒ่าผู้แก่ก็ตี หื้อเขาทั้งหลายข้ามก็ควรแล ฯ ผิบ่ตายกับที่แล
เมื่อรอดเรือน ควรหื้อตายนอกชายคา ค้นว่าตายแล้วก็หื้อข้ามฉันเดียววัน
บ่ควรอานน้ำอุ่น บ่ควรทานเข้าสังฆะ บ่ควรรับของทานมาค้ำชู เท่าควร
ทานเข้าดิบผักดิบวันนั้น ควรส่งสการเสียแล ฯ

กิจจะอันบ่ควรกระทำแลได้กระทำก็มักจิบหาย (น.๒๐) วายวอดได้ ๗
เช่นลูกหลาน พ่อแม่แม่ภริณาสจิบหาย ควรกระทำตามหื้อชอบจึงวุฑฒิแต่ภาย
หลัง ควรผู้ตายด้วยไฟฟ้าผ่า แลตกต้นไม้ ไฟผ่า ควรกระทำฉันเดียวกันแล ฯ

ประการ ๑ คนฝูงเชือกผูกคอตาย ก็บ่ควรอานน้ำอุ่น บ่ควรรับของ
ทานมาค้ำชู บ่ควรผูกตีนมัดมือ บ่ควรทานเข้าสังฆะ เท่าควรทานเข้าดิบ
ผักดิบ ควรหื้อบันสนธาคมน์ ค้นหากตายแขวนอยู่ยังต้นไม้ ควรขึ้นตัดตก
ที่พายได้ ควร (เจือ) เสื่อสาดไว้ แล้วเมื่อจักขึ้นตัดนั้น พ่อแม่ญาติกาพี่น้อง
บ่ควรผ่อเล็งดู^{๑๖} บ่ควรหื้อยินเสียงตก จักตัดเชือกผูกนั้น เฒ่าแก่ก็ตี ผ้าขาว
ดาวบสก็ตี ควรตัดตกแล ค้นตัดตกแล้วญาติกาจึงควรมาใกล้ ผู้ขึ้นตัดนั้นควร

^{๑๑} จิบหาย - จิบหาย

^{๑๒} ต้นฉบับใช้ทั้ง เขียน และ เช่น ในที่นี้จะปรับเป็น เช่น

^{๑๓} ต้นฉบับใช้ทั้ง เส และ เสีย ในที่นี้จะปรับเป็น เสีย

^{๑๔} ต้นฉบับเขียน ร่วม ปรับเป็น ร่วม

^{๑๕} ตายโหง - ตายแบบผิดธรรมชาติ เช่น อุบัติเหตุรถชน ถูกฆ่า เป็นต้น

^{๑๖} ต้นฉบับเขียน แลงดู ปรับเป็น เล็งดู

ปันค่ามัน พร้ามีติดอันตัดนั้นก็หื้อผู้ตัดนั้นเอาแล ฯ ฝีมือผู้ตัด พ่อแม่ญาติกา
ควรตัด ๓ คำ หื้อขาดแล้วควรแตก^{๔๗} ยังตนคนผู้นั้นซุดซุมเป็นตั้งคนฟ้าผ่า
นั้น ผิงยีนบั้นหน้าไปวันออกแจ่งใต้ แล้วเอาเผื่อซุดซุดยาตีไปมา กล่าวว่าจะ
หื้อฟ้าตีมีฝนใหญ่ น้ำไหลซอม^{๔๘} ร่องเทอะ ว่าฉันนี้ คันบ่กระทำฉันนี้ พ่อ
แม่ญาติกามักจิบหายตราบ ๗ เช่นลูกหลานแล อายุก็บ่ยืนแล ฯ

ประการ ๒ ตายด้วยเสื่อขบ หื้ออาบน้ำอุ่น แลช่วยเสียวที่เจ็บบาด จึง
ควรส่งสการ บ่ควรรับของท่านมาค้าชู บ่ควรทานเข้าสังขะ หื้อทานเข้าดิบผัก
ดิบ หื้อป็นสรณาคมน์ ครวอันส่งสการนั้นหื้อเอาครวในเรือนส่งสการสิ่งเดียว
บ่ควรสังขะเหนื่อเรือน เหตุเป็นคนตายดิบ ดินมือบ่ควรมัด บ่ควรช่วยหน้า
คันบ่กระทำตามฉันนี้ จักจิบ(หาย) แต่พายหลัง บ่ควรวัวแรมคืนแล ฯ

ผู้ ๑ จับใช้ตายตามพยาธินั้น พระญาติหื้ออาบน้ำ ผูกดินมือมัน ๓
แห่ง แล้วหื้อป้อนเข้ากุมภิกแก้มัน แล้วแม่ส่งสการไฟกิติ วัตถุทานมาค้าชู
ก็ควรรับเอา ควรไวแรมคืน ก็ควรสูตต์ธัมม์สังขะ ก็ควรป็นสรณาคมน์ก็
ควร พระเจ้านำหน้าก็ควร ฯ ตำนี้นอันนี้ผู้มีประญาควรเทียบเทียบ
ตามเนยยะแห่งสมันตาราชาเจ้าหากแต่งแปลงไว้ชู้ประการ เหตุ (น.๒๑)
คนทั้งหลายในโลกนี้จึงสืบมาเพื่ออันแล ฯ คันปุกละผู้ใดบ่กับตามจารีต
บวรณแต่ก่อน ก็หากมักจิบหายสืบเช่นลูกหลาน มักเป็นเมยยะอุบาทว์
ทรบอนทรายเคราะห์แก่บ้านเรือนแล บ่ห่อนหายสักเทื่อแล ฯ

เรือนกิติ วัตกิติ ตาย ๓ คน แล้วได้เอาซอนฝิลงเรือน ๓ ที ฉั้นนั้น ก็เป็น
เรือนบุญ ไร^{๔๙} บุญ เสียแล้ว เอาสิปคุณมนต์ยันต์อันควรจำระเมยยะมา
ฝิงไว้ทั้ง ๔ แจ่งแล้ว ที่นั้นกระทำเซยยะมังคละหลบจึงควรดีอยู่ไปแถมแล ฯ

เรือนหลังโคซอนฝิลง ๓ ที แล้ว บ่ควรกระทำอาวามังคละกัมม์แก่
ลูกหลานสักอันแล คันกระทำยังเรือนหลังนั้นก็มักจิบหายไปแล ฯ

ประการ ๑ เรือนกิติ ไรกิติ คนตายเมื่อวางจิตนั้นไฟพ้อยบรู๊บหัน
นั้น บ่ควรดีอยู่ ควรสละเสีย แล้วแล คันว่าอยู่ไปก็บ่พุกผิลักอันแล ฯ คัน
ปุกคละผู้นั้นตายแลหามสู่ป่าช้านั้น บ่ควรดีรับต้อนเอา คนผู้อันอยู่บน
กองหลั้วก็บ่ดีเรียกเอาซอนผี มักจิบหายตราบเช่นลูกหลาน อันว่าเสาจัง
กอรันนั้น น้ำหากย้อยก็บ่ดี กองหลั้วหลั้วคลานก็บ่ดี มักจิบหาย บ่ดีถึงเช่น

^{๔๗} แทก - วัต

^{๔๘} ซอม - ตาม

^{๔๙} ต้นฉบับเขียน รวง ปรับเป็น ไร - สิ่งปลูกสร้าง, ภูมิ

ลูกเช่นหลานเหลนบดี่ ส่วนว่าหมากเหมี้ยงก็บ่ควรห่อเอาไปแลในป่า ส่วนว่าของอันเหลือนั้นก็บ่ดีควรเอาคืนมาสังสักอัน บดี่แล ฯ

ประการ ๑ ผู้ยิงตายด้วยคัพพะ^{๑๐} นั้น ก็บ่ควรไว้ร่วมป่าช้าท่านทั้งหลาย เท่าควรฝังที่ ๑ บ่ควรไว้แรมคืน เมื่อเอาไปนั้นหื้อกล่าวว่ ลูกมึงก็ได้มาแล้วว่าอัน ๓ ที หื้อเอาเข็มแลเหล็กควงก็ตี ชิดแม่ตีนแม่มือสิบที แล้วเอาแทงพื้นดิน ที่แวงก็ตีแล หน้าผากผู้ตายนั้นก็ควรไขว้ตาแหลว^{๑๑} ปกจำไว้เหตุว่าตายด้วยคัพพะแล จุ่งหื้อพริกน้อย เขียนดำ พุเลีย ผุงนั้นหื้อกับไปไว้เข็บบขวางคนผู้ตายนั้น หื้อกล่าวว่ อยาทั้งมวลก็บ่มีไปเสี้ยงแล้ว เมื่อจักปลงลงนั้นหื้อเอาไม้แทกตัวแล้วแปลงขึ้นไค ๓ สี ๗ สีก็ตี เอาฝ้าย ๓ เส้นก็ตีผูกกับกันแล้วพลิกเคล้ำเป็นปลาย ก่ายไว้แล้วจึงควรปลงแล ยามเมื่อปลงหื้อผู้เป็นผัวแบกดาบ คลี่ผมขัดเมื่อหลัง (น.๒๒) นุ่งผ้าอันปุดอันขาด คันรอดป่าช้าแล้วถวายชดเสีย ตั้งป่าช้านั้นควรล้อมหื้อเป็นอุจาร แปลงปะตูของเดียว แล้วแจงก็แปลง พายบนก็ควรจดเหล็กควงแล ผู้เป็นผัวนั้นก็กล่าวว่ ลูกมึงก็ได้พามาหนีแล้ว เครื่องนุ่งครว้ไบก็หากพากับตัวมึงมาเสี้ยงแล้วแลมึงแลคูก็หากละกันเสียแล้ว มึงอย่ามาขออันไคอัน ๑ ซึ่งคู อย่าได้มาเอยะอຍออก^{๑๒} มาหาสังสักอัน จุ่งหื้อมึงถือเอาแจงผ้าเกล้ามึงนุ่งแต่เรือนมานี้ ส่วนว่าท่อนกล้วยตางลูก แลอຍาป็นไปนั้นก็ตีควรว่ ลูกมึงอันนี้ อຍามึงอันนี้ถ้วน ๓ ที แบกดาบกล่าวว่คำหยาบซ้ำสาหด ๓ ที แล้วถวายเครื่องนุ่งพิกหน้ามาอย่าเหลียวหลังคืน ยิงผู้ชอมนั้นอຍาหื้อช้านาน ควรหื้อมาเสียเมื่อบ่ทันฝังเทอะ แม่นตายเมื่อค้ำก็บ่ควรไว้ข้ามคืน คันบ่กระทำฉนั้น บ่ควรส่งสการด้วยไฟ เท่าควรฝังดินแล ฯ คันป่าช้าใกล้บ้าน เอาฝ้ายเส้น ๒ เส้น คันไกลบ้านเอา ๓ เส้น ขวางหนทางเสีย แลหื้อตัดหนามคมคิบทางเสีย แม่นว่าลูกอ่อนอายุบ่พอ ๑๐ ปี บ่ควรไว้แรมคืน บ่ควรรับเอาของทานอันท่านมาค้ำชู บ่ควรส่งสการ (ด้วย) ไฟ เท่าควรฝังดิน บ่ควรทานเข้าสังข์ควรทานเข้าดิบ คันใคร่ทานเข้าสังข์หื้อพัน ๗ วันก็ตี พันเดือนก็ตี จึงควรทานแล ฯ การอันส่งสการนี้ ออกในเปตพลิกัมพีร์ เพื่อหื้ออุชมิแก่คนทั้งหลายฉนั้นก็มีวันนั้นแล ฯ

^{๑๐} คัพพะ - ท้อง , ตั้งครว้

^{๑๑} ตาแหลว - เฉลว (ตอกสานขัดกันเป็นแผ่นกลม มีรูตรงกลาง ใช้แสดงให้ผู้อื่นเพิ่มความสังเกต)

^{๑๒} เอยะอຍออก - เข้าหยาบ, (ผี) หลอก

ประการ ๑ ครุบาทูติ ลิกซ์กัติ ครอบยมกัติ ตาย แลตงวางหักกัติ ความเสาทักกัติ เดยเสากัติ โรงกัติ เรือนกัติ บ่ควรวักอยู่สืบไปแล ฯ อัน ๑ ของทางอันไขไ่วพายวันออกอันจักเอาชอนฝีลึงนั้นแล บ่ทันลงเพื่อ ผู้ยิงแลหมาหากลงไปเสียชอนนั้นกับตี ลิกซ์โยมทังหลายจักอยู่สืบไปกับพออุทมิสังบตีแล ฯ

ประการ ๑ ในวันปีใหม่ ขึ้นมา ๑ วัน เน่าวัน ๑ วันเดือนดับ ๑ เข้า ๔ วันนีบ่ควรวัวไรมคินแล ฯ ๔ วันนีคนหากตายกับควรวัวไรมคินแล คันว่าไวโธส^{๑๓} ๗ ประการ สัพพะเภยยะอุบาทว์กัจักเกิดมี อายุกับยีน มักจิบหาย ๗ เช่นลูกหลานแล ควรส่งสการเสียด้วยรีบเทอะ บ่ควรว (น.๒๓) รับเอาของท่านมาค้ำชู บ่ควรวานเข้าสังข์ ควรวานเข้าดิบฝักดิบในวันนั้น สิ่งเดียว ญาติพี่น้องกับควรวนอนแรมคินแล คันว่านอนกัที่อพอ ๗ วันก่อนแล แม่นว่าไฟกัควดับเสียวันนั้น คันบ่กระทำคันนั้นกัจักเป็นเภยยะอันใหญ่แล คันข้ามเดือนแล้วกัจึงควรวานเข้าสังข์แล ฯ

ประการ ๑ บ้านเดียวตาย ๒ คน ผู้ตายลุนเอาไปก่อน คันรอดป่าช้า ที่กองหลัวแล้วใส่ไฟจับแล้ว จึงควรวคินมาเอาผู้ตายก่อนนั้นไปเล่าแล ฯ

ประการ ๑ ภิกขุแลสามเณรอันไปเสี้ยงอายุในเรือนพ่อแม่ันั้น กับควรว่า จักตีค้องกลองเข้าไปปรับเอาในบ้านนั้น เท่าควรแปลงมณฑกพามเพียง^{๑๔} พายวันออก แล้วจึงควรวตีค้องกลองอยู่หนทางรับต้อนเอา บ่ควรวตีแต่ที่ออกไปแล ฯ อันว่าสามเณรนั้นกัควรวแปลงปราสาทหลังเพียงสิ่งเดียว บ่ควรวแปลงอันมียอดแล ฯ

ประการ ๑ คนตายแล้วบ่ทันปลงเพื่อ แผ่นดินไหวกัควรวปลงเสียด้วย ขิปการ หื้อแพวป่าช้า แม่นว่าสังฆะบ่ทันมาชิต กับควรวถ้า เท่าควรวอยู่ถ้าเมื่อไว้เหนือกองหลัวแล คันว่าไว้มีนนานไปกัจักมีไยยะแก่บ้านแก่เรือนชะแล ฯ

ส่วนข้าใช้การเรือนตาย ควรวัวไรมบ^{๑๕} แลปลายดิน หวายหน้าเมื่อวันออก เมื่อจักปลงหื้อปลงทางปลายดินออกผัดเมื่อเหนือ แล้วจึงควรวปลงตั้งของท่านมาค้ำชูกัควรวรับ เรียกว่าช้อยกันส่งสการแล บ่ควรวานเข้าสังข์ เท่าควรวานเข้าภิกขุ จึงนำไปยังวัด ควรวานเข้าดิบแล ฯ

^{๑๓} ต้นฉบับเขียน ทวด ปรับเป็น ไทส (โทษ)

^{๑๔} มณฑกพามเพียง - ปราสาทหรืออาคารหลังคาเรียบ ไม่มียอด

^{๑๕} ไรมบ - แอบ, ชิด, ข้าง

อันนี้จำด้วยกินเข้าร่วมเบียน^{๑๖} กินแกงร่วมถ้วยนั้นแล ฯ
 ผิดว่าข้าไถ่ชื่อเอามา นั้น เท่าควรหือตายที่นอกเรือนลุ่มเรือน แม่ของท่าน
 มาค้าซูกก็บควรรีบเอา เท่าควรลับเพราะซึ่งผละพายหน้าแลส่งสการ บควร
 ทานเข้าสังข์ เท่าควรทานเข้าดิบแล ฯ

คนตายนอกบ้าน บควรดีเอาเข้าในบ้าน คั้นหือเข้าในบ้านพยาธิมัก
 คำรามบิบเบียน ไผ่มีกไหม้บ้านนั้น บดีแล ฯ (น.๒๔)

อดีต กาล ฯ ในกาลเมื่อก่อนวันนั้น ยังมีบ้านอัน ๑ ชื่อว่าคันทความ
 ยังมีสิฏฐิผู้ ๑ ได้เป็นเจ้าของ ลุนนั้นสิฏฐิผู้นั้นพ้อยได้ไปตายพายวันออกนอก
 บ้าน ที่นั้นเขาใใจว่าเป็นเจ้า เขาก็เอาขอนผีอันตานั้นคือว่าสิฏฐิเข้ามาใน
 บ้าน ไปส่งสการพายวันตกบ้านในป่าช้าที่นั้น บนานเท่าใดเมยยะอนทราย
 ก็บังเกิดแก่ชาวบ้านชุมชนนั้น ลวดจิบหายไปแล ไผ่มีกไหม้บ้านลุนนั้นหลาย
 ที่นิก เหตุนั้นบควรดีเอาขอนผีเข้ามาในบ้านเพื่ออันแล ฯ เหตุนี้บุคคลทั้ง
 หลายควรหือแถวคดหมายรู้อุปจารแห่งบ้าแลของทั้งหลายก่อนแล ฯ

ส่วนว่าอุปจารของนั้นตามอันออกในสุดันตปฏิภวะนั้นว่า เรือน
 หลังใดมีริมชอกบ้านนั้นแล น้ำช่วยทั้งมวลไหลไปสุดที่ใดว่าเป็นเขต
 อุปจารบ้านที่นั้นว่าอันแล ฯ ผิดตามตั้งว่าวินัยปริยัตติว่า หือลวงข้ามที่
 น้ำลุดนั้นไปประมาณ ๗ สอกคิบแล้วนั้นว่าเป็นอุปจารบ้านที่นั้นแล ฯ
 ผิดตามอภิธัมมกัมพีร์ปริยัตตินั้นว่า หือชายผู้ ๑ ไปอยู่ที่น้ำไหลรอมนั้น แล้ว
 หือชดก่อนดินไปตกที่ใดว่าเป็นอุปจารบ้านที่นั้นแล ฯ แม่คนเข้ามาใน
 อุปจารบ้านที่นั้นก็บควรเอาเข้าในบ้านแล ฯ

ประการ ๑ ทายกะผู้ใดได้สร้างวัดหือเป็นทานแก่ครุบา แลบ่ทันหยาด
 น้ำเทือ ครุบาเจ้าวัดหากตายเสียฉนั้น บควรเอาลงวันวันออก ควรลงตาม
 ทางขึ้นใดตามปกติ เหตุว่าโรงนั้นบ่ทันได้หยาดน้ำหมายทานเทือ จึงบควร
 มล้างผ้าโรงพายวันออกแล เหตุว่าครุบาบ่เป็นเจ้าโรงเทือ คั้นได้เอาลงกล้า
 วันออกนั้นสิกขิโยมทั้งหลายอยู่สืบไปบ่วุฑฒิสังแล ทายกะทั้งหลายก็อยู่ป่
 ล้ารานบานใจสักอัน บดีแล ฯ

ประการ ๑ พื้นโรงพื้นเรือนกิติ ก็บควรหือตาย มักมีเมยยะแล ฯ
 สากยนต์ วเสกปัสโก อต กम्मสจปะปานิ นมสรวฐฐาปิ กम्मนิ กรณโต สเจ
 ปน ถาปี กम्मมหาโรกิ มหาภยานสลิ เยทฺรเววิตฺรนฺตวเส ฯ วันสังกรานต์

^{๑๖} เบียน - ภาชนะสานลักษณะแบนขอบกลมคล้ายกระด้งแต่เล็กกว่า ในที่นี้ น่าจะหมายถึงถาด

เดือน—(น.๒๕) กิติ วันเนา วันขึ้นปีใหม่ วันเดือนดับ วันทั้งหลายฝูงนี้ มนุสฺสมรณั อันว่าคนตายนั้น นกโรนตสฺส บัควรไไว้แรมคืนข้ามคืน มักมีเกยยะ มักขีดนักแล ฯ ส่วนว่าคนผู้มาค้าชุนั้นก็บัควรอนแรมคืน คันนอนก็หื้อพอ ๗ วันก่อน หลอนว่าคืนหัวที่นั้นบ่ได้นอนแลคืนลุนนั้นมานอนกิติ ก็หากยัง ฉันเกล้า เอาขนฝือออกไปแลบได้เอาไฟไป เมื่อลุนจิงคืนมาเอาบัควร เท่าควรเอาไฟป่าข้างสการแล แมนไฟอันมีในคนทั้งหลายก็บัควรแล เป็นกัมม อันขีดนักแล เหตุตั้งเมื่อบ่ทันปลงของผีเทื่อนั้น ควรเอาไฟจู่ไว้แล ฯ

ประการ ๑ บ่ทันปลงขนฝือไฟไหม้เรือน ก็เป็นนิมิตอันบ่ดีแล ฯ

ประการ ๑ เมื่อยามตาวันเที่ยง บัควรปลงขนฝือแล ฯ ยามตาวันออก วันตก บัควรปลง ว่าเป็นกัมมอันขีดแก่บ้านแล ฯ เมื่อจักทานเข้าคนตายนั้น อันว่าหม้อน้ำปริญดนั้น ก็บัควรใส่ดอกไม้มนั้นเหี่ยวแห้งยามใด คนเรือนก็เหี่ยวชอบไปไปตามดอกไม้มนั้นแล ฯ คนทั้งหลายนี้บัควรว่าจักกิน แม่หม้ายแม่หมั้นบัควรกินแล ฯ มักว่าจาลักษณะเข้าทำผี^{๑๗} เข้าบูชาพระเจ้า บัควรกิน ถอยจากเตชะ ฯ วัดห่าง โรงห่าง ศาลาห่าง หนทางไขว่ บัควรอน เรือนแม่หม้ายแม่หมั้น เรือนแม่กำลัง บัควรอนแล ฯ

ปู่คละยิงชายเกิดมาอายุบ่พอ ๗ ปี บัควรเลี้ยงพระญาเคราะห์ คัน ถ้วน ๗ ปีเมื่อบน จึงควรเลี้ยง ฯ

คนทั้งหลายอันตายด้วยพยาธิอันเดียวกันกิติ คือว่าสองหนแลหลุ ท้อง ไข้วอน ธิบพลันตายกิติ ตายผู้ ๑ แล้วผู้ ๑ ข้าตายถ้วนสองถ้วน ๓ ฉันนั้น ผู้ตายก่อนแมนใคร่ส่งสการก็ยังควรแล ลักว่านั้นหื้อฝังดินเสียธิบอย่าไว้แรมคืน เข้าสังข์ก็บัควรทานแล เท่าหื้อทานเข้าดิบแล บัควรหื้อควนไฟขึ้น เหตุพยาธินั้นมักแผ่ไปธิบรื้ออนนั้ก เรือนชุมอยู่ใกล้เท่าควรเอาเท่าฟุนผายแรบเรือนไว้ กล่าวว่พยาธิร้ายนั้นอย่าลวงข้ามล้าโรง^{๑๘} มา จุงหื้อหลิกฟีกไปไกลเสียเทอะ ว่าฉันนี้แล ฯ

ห้องประการ ๑ คนฝูงไม้หักเตงตายนั้น (น.๒๖) กิติ จั้วควายชวิดอย่าตายกิติ ม้าดีตตาย แลช่างแทงตายกิติ บัควรส่งสการ (ด้วย) ไฟ ควรฝังดินเสีย คันตายกลางป่าควรฝังยังป่า บัควรผูกตีนมัดมือยั้งคนตายดิบนั้น ฯ

^{๑๗} เข้าทำผี – สำนักรับกับข้าวสำหรับผู้ตายที่วางไว้ใกล้โลงศพ

^{๑๘} ต้นฉบับเขียน คู ปรับเป็น ภู (ตามภาษาไทย)

อัน ๑ ถูกสึนาคตาย กล้องหน้า ไม้ค้อน ก้อนดิน เหลมหลาว ผุ่งนี้
 หนีผิงดินเสีย ควรผูกมือ เท่าควรไว้แรมคืน บ่ควรเอาพระเจ้านำหน้า บ่ควร
 เอาเข้าทำนมาค้ำชู บ่ควรทานเข้าสังข์ เท่าควรทานเข้าติบผักติบ เหตุเพื่อ
 ว่าตายติบตายเขี้ยวนั่นแล ฯ

ประการ ๑ เรือนเดียวตาย ๒ คน ร่วมกันในวันเดียว คนผู้ตายลุน
 นั้นบ่ควรรับของทานมาค้ำชู เท่าควรบั้นผู้ตายก่อนนั้นไปลุน ปุคคละผู้เป็น
 พยาธิตได้หลายเดือนหลายวันตาย ก็ควรส่งสการตามจาริตบวรณแล ผุ่ง
 อันตายด้วยเกยยะนั้นก็ควรส่งสการในที่นั้น คันย้ายไป (ที่) อื่น เป็นกัมม
 อันชิตนั๊ก ในเรือนเดียววันผู้ ๑ ตาย ผู้ ๑ ตายบ่พอเจ็ดวัน ผู้ ๑ ซ้ำตายเล่า
 บ่ควรรับของอันทานมาค้ำชู เข้าสังข์บ่ควรหื้อทานแล ทานแต่ค่าอันมีแล ฯ

เนยยะ ๑ ผู้อันตายวันเดือนออกค่า ๑ บ่ควรไว้ข้ามคืน ซื่อว่า
 ไรคาเกยยะแล ช่างเกิดแก่บ้านที่นั้น แม่นว่าเดือนดับเดือนเพ็ง^{๙๙} ก็บ่ควร
 ไว้ข้ามคืนแล ฯ มีฉันนี้แล ฯ

ประการ ๑ คนตายแล้วคืนมา ผูกมือมัดมือไปถึงกองหลัวแล้วพ้อย
 เป็นตัวคืนมาเล่าฉันนั้น ก็บ่ควรอยู่ในบ้าน เท่าควรหื้ออยู่นอกอุปปจารบ้าน
 หื้อแต่งตุบอยู่แลฟามอยู่ก่อน คันหื้ออยู่ในบ้านก็จักวินาศจิบหาย มักว่า
 พยาธิมักคำรามบิบเบียนหื้อจิบหายวายวอดตราบ ๗ เช่นลูกหลานแล ฯ

ประการ ๑ เรือนกิติ วัดกิติ อันไฟฟ้าตกใหม่ ตายฟ้าผ่า ก็บ่ควรจัก
 อยู่สืบไป คันอยู่ก็จักจิบหายวายวอดแล ฯ

ประการ ๑ หีดแปลงโลงผู้ ๑ ไล่ไปผู้ ๑ สิบไปเล่านั้น ก็บ่ควรเอา
 เข้าบ้าน เหตุว่าไปรอดป่าช้าแล้วบ่ควรเอาเข้าในบ้านถ้วน ๒ ทีแล ไปรับ
 เอานอกบ้านก็ควรส่งสการแล ผิวที่ตั้งบ้าน (น.27) ก็ควรเอาเข้าในบ้านนั้น
 บ่ควรส่งสการแล ฯ

ประการ ๑ วัดกิติ เรือนกิติ เหล้มฉาง^{๑๐๐} อันคนเอาเชือกผูกคอตาย
 กับที่นั้น อันว่าเหล้มฉางโรงเรือนทั้งหลายผุ่งนั้นก็บ่ควรอยู่สืบไป เท่าควร
 ลิดม้างเสีย บ่ควรจักไว้มีนนานไปแล ฯ

ประการ ๑ ในบ้านเดียวกันเรือนเดียววันตายเป็นสุขุมนั้น ก็เป็น
 เหตุอันปดี พยาธิมักบิบเบียนแล เกยยะทัณฑกัมมก็จักบังเกิดแก่บ้านนั้น

^{๙๙} ต้นฉบับเขียน เดือนเพ็ญ ปรึบเป็น เดือนเพ็ง (เดือนเพ็ญ)

^{๑๐๐} ต้นฉบับว่า เหล้มฉาง ปรึบเป็น เหล้มฉาง - ยั้งฉาง

ใน ๓ หลังนั้น ก็ควรลิดม้างหลังใดก็ดี เมื่อจักปลงขอนผี พ้อยเอาเครื่องคริวหมากเหมียงพลูยาลงไปแล้ว เมื่อลุนข้าว่าบปลงเทื่อว่าฉันนี้ ตั้งคนทั้งหลายอันเอาลงนั้นก็บ่ควรเอาขึ้นเรือนเล่า เท่าควรอยู่ที่ลุ่มถ้าสิ่งเดียวแล ฯ

ประการ ๑ คนบ้านอื่นมาตายบ้าน ๑ ฉนั้น พ่อแม่ญาติการอันเป็นเกล้าบ้านนั้น เมื่อบ่ทันตายนั้น ควรเอาวัตถุอันจักส่งสการนั้นไปแอมข้างไว้ คั้นตายแล้วก็หื้อส่งสการแล ฯ

ในกาลเมื่อก่อนวันนั้น ยังมีลูกสฎฐีคบหบดีผู้ ๑ อายุได้ ๗ ปีตาย เขาก็ส่งสการไฟแล แต่นั้นไปเขาลวดจิบหายไปแล้ว ฯ เนยยะ ๑ เมืองเวสาลีมิตดาที่นั้น ยังมีลูกพราหมณ์ผู้ ๑ อายุได้ ๓ ปีปลายเข้า ๔ ปีนั้น คั้นจุดตีตายไปพราหมณ์ก็กล่าวว่ลูกคูหามีเขียวเต็มปากแล้ว ก็นับเอาเขียวแลสีเป็นปีแล้วก็ลวดส่งสการไฟหั้นแล บ่นานเท่าใด ผู้ ๑ ตายไปหั้นแล เข้าของก็ลวดจิบหายววายวอด ผู้เป็นเมียก็ตายไปชอมแล ฯ

ประการ ๑ ลูกเขยก็ตี ลูกสะใภ้ก็ตี อันมาตายในเรือนแม่ผัวพ่อผัวนั้น ก็หื้อลงตามปักติขึ้นไต่แล แม่นว่าหิดโลงก็บ่ควรเอาขึ้นเรือน คั้นว่าญาติพี่น้องทั้งหลายอันเป็นเจ้าเรือนนั้นอาณุญาตจึงควรเอาขึ้นแล ฯ คิวว่าลูกเขยลูกสะใภ้อันบ่ใช่เชื้อสายญาติแลต่างกระดูกกันนั้น ควรเอาหย้าแพรดที่ซอกกร้วนนั้นมาชุบน้ำช่วยหน้าแล ฯ

ประการ ๑ ลูกผู้น้องมาตาย (น.28) ในเรือนผู้พี่ ลูกผู้พี่มาตายในเรือนผู้น้องนั้น ก็ควรปลงฉันเดียว คั้นหากอาณุญาตก็จึงควรเอาแปลงขึ้นเหนือเรือนแล แม่นว่าน้ำป่าอาอวลงตาทั้งหลาย ลูกหลานเหลนก็หากควรลงทางขึ้นไต่ เท่าเว้นไว้แต่เจ้าเรือน ควรม้างลงทางขึ้นไต่พายวันออกเรือน ฯ แม่นว่าเสาเรือนดั่งจับดินอันเจ้าเรือนนั้น ก็ควรลงกลางห้องเรือนแลกล้าวันออกแล คั้นว่าแวงออกหัวแบก็ยังบ่จุทมิแก่ลูกเฒ่าผู้จักสืบไปนั้น คนผู้อยูริมบ้านทั้ง ๔ นั้นก็บ่ควรตีบตีบตีนตำบ้านนั้นออกไป เท่าควรหื้อแพดแค่ออกไปแล ฯ

ประการ ๑ คนผู้เป็นตุ่มเป็นเรื้อน เป็นผีร้ายผีสาย เป็นไค^{๑๑๑} เป็นพอง เป็นตุ่มไฟก็ตี เป็นสมากาลตายก็บ่ควรส่งสการ (ด้วย) ไฟ บ่ควรไ้วรมตีนแล คั้นส่งสการไฟ ควันไฟแผวที่ไต่พยาธิอันนั้นก็แพร่ไปตามควันไฟนั้นแล คนเรื้อน ชู้ทุต ก็ฉันเดียว ไปตามควันไฟแผวที่ไต่ก็แพร่ไปรอด

๑๑๑ ไค - บวม, พอง

ที่นั่นแล ฯ แม่นว่าเข้าสังฆ์ก็บ้ควรทาน เท่าควรทานเข้าดิบสิ่งเดียวแล ฯ คำอันนี้ออกในกัมพิร์ตบปมานิลีพุนมาแล ฯ

ประการ ๑ ในเมืองสาวตติที่นั่น อันว่าลูกยิงแห่งกีสาดโคมีถึงกาลควรดีเป็นเรือนก็ปลุกเป็นเรือนกับด้วยกุลบุตรผู้ ๑ หั้นแล อยู่บ่นานเท่าใดก็ลวดได้ลูกชายผู้ ๑ ชื่อจันทกุมารว่าอัน ในเมื่อกุมารใหญ่มาได้ ๑๒ ปี อันว่าปาปกัมม์อันผูกคอตแห่งกบน้อยตัว ๑ กับปลายคันทั้น แลเอาเหลนลวดเสียบกบน้อยตัวนั้นตายไปหั้นแล วิบากกัมม์อันนั้นมาทั้นก็ได้เอาเชือกผูกคอตตายแขวน^{๑๐๒} ขึ้นเรือน แม่นทั้นกลางเรือนตายหั้นแล พ่อแม่นั้นก็ลวดมีคำสึเนหาคำรักลูกแห่งตนมากนัก ก็แต่งหื้อส่งสการด้วยไฟ ยามนั้นยังมีผู้รู้ผู้หลวก^{๑๐๓} ก็มาห้ามว่าบ้ควรส่งสการด้วยไฟ ว่ากบปีง ก็ลวดจิบหายไปตราบ ๗ เช่น ลูกหลานก็ลวด (29) ถือคระเซา^{๑๐๔} ไปขอทานมากินแล เหตุว่าโทสบ่พอ ๑๐ ปี แลผูกคอตายนั้นแล ฯ อันนี้ออกในสังยุตตะกัมพิร์พุนมาแล ฯ

ก็เหตุอาไสรซึ่งอภิญาณทั้ง ๖ จึงควรปลงเสาเชิงกอนแล ๖ เหล้มเพื่ออันแล ฯ

เหตุเพื่อโลกุตตระ ๙ ประการ ก็จึงหื้อกระทำกองหลัว ๙ ตุม ๙ ขอน ฯ

เหตุเพื่อสรณาคมน์ทั้ง ๒ จึงหื้อมีฆอนเตง^{๑๐๕} ๓ ขอน ฯ

เหตุวิมุติธัมม์อันเดียว จึงหื้อมีน้ำตันลูกเดียวแล ฯ

เหตุสังขตนิพพานธัมม์อันเดียว ก็ควรหื้อมีผ้าหยาดน้ำฝั้นเดียวแล ฯ

เหตุวิหิธัมม์ ๒ ตัว ๒ ประการ ควรหื้อมีไม้โสกสองเหล้ม ฯ

เหตุมคคผละนิพพานธัมม์ ก็ควรบั้นสรณาคมน์ทั้ง ๓ แล ฯ

เหตุตีสติสัมปยุตตินั้น ควรแผ่นผ้าขาวเป็นทานแก่อริยสังฆะเจ้า

ทั้งหลาย ฯ

เหตุล่ำดับตามสมุตติธัมม์ ก็ควรแปลงเวียก้างขุมงพองนั้น ฯ

เหตุสัจจธัมม์ทั้ง ๔ อัน หื้อแปลงขุมงพองนั้น ควรแปลง ๔ เหล้ม ฯ

เหตุขันติธัมม์ ๕ อัน จึงหื้อใส่ชื่อ ๗ เหล้มแล ฯ

๑๐๒ ต้นฉบับว่า แกวน ปรับเป็น แขนวน

๑๐๓ ต้นฉบับว่า หลัก ปรับเป็น หลวก (ฉลาด)

๑๐๔ ต้นฉบับเขียน คระเซา ปรับเป็น คระเซ้า - กระเซ้า (ภาชนะสานมีหูโค้งขึ้นสำหรับหิ้ว)

๑๐๕ ต้นฉบับว่า เตง ปรับเป็น เตง

เหตุอภิญญาณทั้ง ๖ จึงห้อมมีเสภา ๖ เหลี่ยมแล ฯ
 เหตุบุติอายุธัมม์ ๓ ประการ จึงห้อมมีชื้อพายบน ๓ เหลี่ยมแล ฯ
 เหตุชาติมรณธัมม์ ๒ ประการ จึงควรห้อมมีแปพายบน ๒ เหลี่ยม ฯ
 เอกัม ปัท ธัมมณัน ห้อมมีวิถณะวาแล ฯ
 เหตุปฏิสัมภิทานัน อันว่าแปวิถณะวานันก็ห้อมมี ๕ แปแล ฯ
 เหตุวิโมกข์ธัมม์ ๕ ประการัน ชื้อวิถณะวา ก็ควรมี ๗ ชื้อ แล ฯ
 เหตุทวารัทธสะธัมมัตติ ๑๒ นั้น ก็ห้อมมีคำไสถณะถวา ๑๒ อัน
 มุงโรงธอกันันแล ฯ

เหตุติสรณาคมณันัน ก็ควรมุงด้วยผ้าขาว ๓ จับ ฯ
 เหตุอภิกถณะธัมม์ ๒ ประการ หม้อดอกไฟันห้อมมี (๒) หม้อ ฯ
 เหตุธัมมเทศนาอันเดียวันัน ก็ควรดิงไฟไว้เตาเดียว ฯ
 เหตุสุตตังคธัมม์ ๓ ประการันัน ก็ควรช่วยหน้า ๓ คำแล ฯ
 เหตุอนัตตธัมม์ ๒ ประการ ก็ควรมัดตีนมัดมือแล ฯ
 เหตุกัลยานมิตตธัมมณันัน ก็ควรฟอนเข้ากุมภิแล ฯ
 เหตุวนสัตตะันัน ก็ควรปกผ้า ๗ ผืน ฯ
 ตามตริปัญจะันัน ก็ควรตามเอกธัมม์ปกผืนเดียว ก็ควรแล ฯ
 อันนี้จำด้วยปกผ้าบห้อมคูตา (น.30) ตริภะเทันัน ก็ผูกมัดชอน ๓ แห่ง ฯ
 ประการ ๑ คนตายยังเถื่อนยังป่า เถียงไรเถียงนาจันันัน ก็บควรเอา
 ไฟยังบ้านไปส่งสการแล เท่าควรพดสีเอาไฟยังป่าส่งสการแล ฯ ไฟอันส่ง
 สการคนันันัน ก็บควรเอาในบ้าน เป็นกัมมอันชิตนิกแล ฯ

อันว่าหัตถ์ส่งสการฟุงไฟรน้อยันันัน ไม้สัก ไม้ขาม ไม้ทิง ไม้ข่อย
 ไม้จิว ไม้แฆ ไม้รัง ไม้ภิมาน ไม้ขาว ไม้เคียน ไม้หลับมีนหลวง ไม้กระตัน
 ไม้เหียด ไม้มูก ไม้เสี้ยว ไม้ทิงหลายฟุงันันันแล อันควรแก่ท้าวพระญามหา
 กระจัตราทิงหลายันันัน คือไม้จันทน์แดง ๑ ไม้จวง ฟุงันันันัน ควรส่งสการผู้ใหญ่แล ฯ

อันบควรส่งสการันันัน คือไม้พะาะ ไม้สอน ไม้ม่วง ไม้เกลือ ไม้หมากลิ้ว
 ไม้สะเลียม ไม้หมูหมัน ไม้เตื่อ เขาฟุงันันันันบควรเอาเป็นหัตถ์ ฯ

อันว่าเงินการแห่งคนผู้ตายันันัน อันเป็นคนเรือนันันันบควรดีสีบ
 เป็นต้นว่าเงื่อนเชือก เงื่อนปอ ไม้ดอก หูก ฝ้าย ไพรคา^{๑๐๖} การแห่งคนผู้

^{๑๐๖} ไพรคา - กรองหญ้าคาเข้าเป็นตับ

ตายอันกระทำทันทีแล้วแลตายนั้น ควรจ้างผู้อื่นสืบไปหื้อแล้ว ๆ หอเรือนเดียวกันไม่ควรสืบ เป็นกัมมอันชิตนิก ๆ

ประการ ๑ หิดโลงนั้น คันเป็นผู้ชายหื้อเจอด้วยกิบ ๗ อัน ผู้ยิงหื้อเจ็ดด้วยกิบ ๖ อัน ควรแล ควรหื้อมัด ๑๐ กีบ ๓ แห่ง เป็นผู้ยิงมัดคำเดียว นั้นเทอะ ๆ

ยามเมื่อมัดแลปลงขอลงนั้น กีบควรหื้อถิบต่อกันเหนือเรือน กีบควรผัดผายลงไปตามคองป่าช้าแล ก็ควรเอาหัวตำคองหลัวนั้น ๗ ที อันว่าหัวนั้นก็หากเป็นดินแล เหตุว่าเอาดินไปก่อนว่าเป็นหัวแล ๆ ควรเอาหัวตำคองหลัวแลเหตุเป็นมังคละ ๆ ผิดว่าเอาพายหัวแท พ่อแม่กิบพออุทมิ มักจิบหาย จักชิตแก่บ้าน พยาริมักคำราม ๆ คันว่าขอนฝีรอดป่าช้าแล้วจักใคร่ปลงดูนั้น ก็หื้อปลงที (๑) คันปลง ๒ ที ถูกเรือน ปลง ๓ ที ถูกบ้าน เป็นโทษไม่ควร แล ๆ ลูกอ่อนบ่พอ ๑๐ ปี กีบควรใส่แปลง เท่าควรสาตสาลาสิ่งเดียวแล ๆ

วิธีคลองทั้งหลายผู้นี้ พระญาสมันตราชนใหญ่หากแต่งไว้แกโลกทั้งหลาย ได้อ่านูวาทกับตาม คันบ่กับตามฉันนี้ เทียงจักจิบหายววยรอด (น.31) ไป พรำดังรือ คือเป็นดั่งเดือนแรมคำ ๑๒ คำไปไ้ ๆ เภยยะทันชะโรคาพยาธิบ่ขาด เป็นดั่งเดือนออกนั้น อันว่าเตชะยสศักดิ์สุวรรณบ้านเมืองเขาทั้งหลายก็มักผ่อนไปครักครัน แลเทื่อแลน้อย เหมือนดั่งเดือนแรมคำ ๑ ถึงเดือนดับขุนมัวไปนั้นแล ๆ

จาด้วยวันแก้ากอง

เกริก อัครชินเรศ*

สุเมธ สุกิน

ชวนพิศ นภตาศัย

ความนำ

เรื่อง “จาด้วยวันแก้ากอง” หรือในพากย์ไทยว่า นิทานอธิบายเหตุ “วันแก้ากอง” นี้ได้ปริวรรตและแปลมาจากเรื่อง 灾日由来 (二) (จ่ายยี่ ออ้อวไหล (เอ้อ)) ซึ่งหมายถึงนิทานอธิบายมูลเหตุ เรื่องที่ ๒ ในหนังสือ 西双版纳傣族生活习俗与传统文化 (ซึ่งวงบ้านนำ ได้ชูเชิงฮั่ว ซี้ซุอวี่ซวงตงเหวินฮั่ว) คือ หนังสือ “ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในสิบสองพันนา” เรียบเรียงโดย 玉康 (อวี๋ถาง) จัดพิมพ์โดย บริษัทคณะบรรณาธิการแห่งยูนนาน จำกัด สำนักพิมพ์เผยแพร่วิชาการ ประชาชนแห่งยูนนาน. 云南出版集团公司云南人民出版社 (หยินหนานจู้ป๋านจี๊ ถวนกงซือ หยินหนานเหรินหมิงจู้ป๋านเสอ)

* ผู้เขียนทั้ง ๓ คน เป็นนักวิชาการอิสระจากโบราณคดี สำนักเรือนเดิม.

เนื้อเรื่องโดยย่อ กล่าวถึง หญิงงามใจบาบ ผู้วางยาพิษสามี ทั้ง ๗ ของนาง ในวันโลกาวินาศ แล้วหลอกหลวงลับหเรอว่าศพของสามีที่นางได้ว่าจ้างให้ลับหเรอนำไปเผาได้กลับคืนมาเรือน โดยนางแอบนำศพออกมาวางที่ชานเรือน ทีละศพ จนครบ ๗ ศพ เมื่อเผาศพสุดท้ายเสร็จ ลับหเรอก็อาบน้ำชำระกายที่ท่าน้ำ และได้พบกับช่างตีเหล็กที่ไปเผาถ่านในป่ามีเนื้อตัวขมุกขมอมด้วยควันไฟ ลับหเรอเข้าใจผิดว่าเป็นศพกำลังหนีกลับเรือน จึงเกิดการต่อสู้ปลุกปล้ำกันจนตกลงไปในกองไฟทั้งคู่

สรุปว่าการเผาถ่านในวันหนไท ชื่อ “วันยี่” และการเผาศพในวันโลกาวินาศ หรือวันเก้ากองนั้น ทำให้เกิดการล้มตายลงถึง ๙ ศพ

นิยายและความเชื่อ เรื่อง “วันเก้ากอง” ของชาวไทลื้อนี้ ได้แพร่ขยายมาสู่ชาวไทจีนในรัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์ด้วย มิเพียงเท่านั้น เมื่อครั้งที่พระญาณาวิลละ กษัตริย์เชียงใหม่และเจ้าประเทศราชแห่งสยามในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้กระทำการ “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” คือเกณฑ์ชาวไทลื้อจากสิบสองพันนามาไว้ในตำบลต่าง ๆ ในเชียงใหม่และลำพูน นิยายและความเชื่อเรื่องนี้ได้ติดตัวชาวไทลื้ออพยพเหล่านั้นลงมา และแพร่กระจายสู่คนเมือง จึงเกิด “นิยายเก้ากอง” ฉบับไทยวน หรือฉบับ “คนเมือง” ขึ้นหลายสำนวน ดังจะพบได้ทั้งในคัมภีร์ใบลานและพิบสาฉบับต่าง ๆ แต่นิยายเก้ากองฉบับล้านนานั้นได้ปรับเนื้อหาให้อ่อนลงโดยให้ชายหัวล้าน ๗ คนที่ร่วมภรรยาเดียวกันตายเพราะเบื่อเห็ด หรือรับประทานเห็ดมีพิษ ร่วมกัน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในอีกนามหนึ่งว่า เรื่อง “หัวล้านเบื่อเห็ด” และได้แยกเนื้อหา นิยายกับฟอยคำอธิบายเรื่องวันเก้ากองตามหน้าเดือนทางจันทร์คติออกจากกัน ซึ่งยังไม่พบว่ามินิกายเก้ากองฉบับล้านนาที่มีการบันทึกเนื้อเรื่องไว้ในที่เดียวกันกับฟอยคำอธิบาย เนื่องจากการคัดลอกและดัดแปลงนิยายเก้ากองฉบับล้านนาไม่ได้คำนึงถึงชื่อเดือนที่แตกต่างกัน แต่เกณฑ์เดือนตรงกันกับวันเก้ากองของล้านนาและไทลื้อ ไทจีนที่อยู่นอกประเทศไทยจึงลึกลับกันอยู่ จนกระทั่งปราชญ์ทางโหราศาสตร์ของล้านนา ผู้มีเชื้อสายไทลื้อนามว่า ฤทธิ (วรรณ) จิตต์ศรัทธา ได้ปรับความลึกลับนี้ให้สอดคล้องตรงกัน ข้อพิสูจน์ว่าความเชื่อเรื่องวันเก้ากองนี้ ล้านนาปรับมาจากไทลื้อ ก็คือถ้อยคำสำนวนในคำอธิบายหรือฟอยคำส่อวัน

แก๊งกองลายมือของครูบาเตชะ วัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งกำนันสุวรรณ นัคคี บ้านยางหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับมรดกเป็นเอกสารใบลานก้อม (ใบลานขนาดสั้น) สืบจากครูบาเตชะโดยตรง เพราะเป็นศิษย์กันกุฎี ข้อความตอนหนึ่งในฝอยคำอธิบายมีว่า “วันแก๊งกองพรองเอาเข้าของบ่ยาก ข้าช้อยหากเคมเริน หากจักเทินชีวิตลอด.....” จะสังเกตได้ว่า คำสัมผัสว่า “เริน” กับ “เทิน” นั้นหากออกเสียงเป็น “เรือน” แบบล้านนา ก็จะไม่สัมผัสกับคำว่า “เทิน” ที่ชาวล้านนา ไทลื้อ ไทเขิน ออกเสียงตรงกัน มีความหมายว่า “ดีขึ้น เป็นกลาง ค่อยยังชั่ว” ดังนั้น จากหลักฐานบันทึกของครูบาดังกล่าว ทำให้รู้ว่า ฝอยคำสอนิทานแก๊งกองของครูบาเตชะ บอกให้รู้ว่าคัดลอกคำสอนมาจากไทลื้อ เพราะมีคำว่า “เริน” ปรากฏอยู่ ซึ่งคล้องจองกับคำว่า “เทิน” พอดี ซึ่งถ้าหากจะออกเสียงว่า “เรือน” ตามสำเนียงคนเมืองตามความหมายในประโยค ก็จะไม่คล้องจองกันกับ “เทิน” ซึ่งออกเสียงเหมือนกันทั้งไทลื้อ ไทเขินและคนเมืองล้านนา

การศึกษาเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชนเผ่าไทเผ่าใดก็ตาม จะไม่ชัดเจนต่อแง่ และไม่สามารชมองเห็นภาพรวมได้โดยบริบูรณ์ หากปราศจากการศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องเดียวกันนี้กับชาติพันธุ์ไทอื่น ๆ ที่เป็นญาติพี่น้องทางวัฒนธรรมติดต่อผสมผสานกันมาแต่ยุคโบราณ ดังอุทธาหารณ์ เรื่อง “นิยายวันแก๊งกอง”นี้แล.

คำปริวรรตนิทาน “วันแก๊งกอง” ฉบับไทลื้อสิบสองพันนา

แต่ก่อน, เมิงพาลานาสี, มียิงผู้ ๑ , มีเนื้อโตอันสูงงามนัก, ค้ออยู่บ้านความมะเขตริมเมิง ๑ โสณอันว่านางผู้นั้นอายุ ๑๐ ปี, อันว่าพ่อแลแม่ทั้ง ๒ ค้อมาตายละเสหันแล, ค้อมีค่าโตเดวอยู่ไว้, เป้ามีไผอยู่หนึ่งเรดเวก กะทมการสั่งไร่แปลงนาหันแล, หิงมีนมาได้หลายปี นางค้อมาหาได้ชายผู้ ๑ มาป็นไผ ค้อ แม่นวันโลกวินาดหันแล, อยู่เป้านานเท่าใด, ไผมันค้อมาตายเสหันแล, นางค้อมาป็นอันดัมบากโทกยาก หนักหนา แดมเล้าหันแล.

หึ่งเป่านานเท่าใด นางค้อเซาะหาไฟใหม่แถมเล่า. ยามนั้นยังมีอาย ๗ ชายพี่น้อง, ตั้งพ่อแม่ค้อตายละเส, ค้อโชกันพายออกเมืองไป, ค้อไปอยู่ป่าไถ่ที่ภลาคีหั้นแล. ยามนั้น, ภลาคีตุนั้นค้ออันดหือเขา ๗ คน พี่น้องว่า, หือสุทัง ๗ เอาโรมเมเดวกันที่ว้ออัน. ยามนั้น, นางผู้ไฟตายนั้น, คังเซาะหาไฟอันจักมาอยู่หั้นนั้น, ค้อโลดมาใจไปใส่อาย ๗ พี่น้องหั้นแล, ค้อโลดเอาอาย ๗ ชายนั้นมาป็นไฟหั้นแล.

อยู่เป่านานเท่าใด นางค้อมาป็นโปลมลาไฟทัง ๗ คนนั้น ค้อเบ่ากุ่มทางนุ่งก้อมทางกิน, ยินใจล้มบาก, เนื้อโตก้อมกายาค้อเห้วแห่งตุนอยอมหั้นแล. ยามนั้น, นางค้อมาคิดใจได้ว่า, ไคหือโผนางตายวันาด, ใจบาปก้าวพาโลกกับด้วยไฟตุนทังหมู่, ได้เข้าสู่มาลนาหั้นแล.

ยามนั้น, มันค้อเอาอังกังนสานใส่เข้า, นางหนุ่มหน้าแต่งถ้าไฟแพงไปโปรดเปงกะทัมกานทัง ๗ ชายไฟเป็นหมู่เรตนา ก้อมโสนแดงหากโหลงหลาย, คันว่าถึงยามกายห่วยพอกมารอดห้องเรินเย, โตนางเมโตกแต่งไว้เข้านัมโภชนาอาทาน, เขาค้อมานุงเค็งอลังกานผืนใหม่, ยามนั้น, นางค้องนั่งอยู่ล้อมซีไฟฟ้อดอมท็อง กันอยู่หั้นแล, ยามนั้นยังจังไลบาบไป, หันโไฟเทดไรคีนมา, มันค้อโยกเอาโภชนาอาทานมาทัมไว้ก้างหมู่เขา ๗ ชายพี่น้อง ค้อกินเข้าเมื่อยามใด, ค้อยินเหลือใจทังโตหือโหลงพังย้อย, อยู่เบ่าได้ค้อกึงเก็กไว้โหลงหลาย, ตายทัง ๗ ชายพี่น้องก้องกันอยู่หั้นแล.

ยามนั้น, แม่พาลาเกดก้า, มันค้อมาโตกหังแรนดาอังกังหลายเผดไว้เสดีแล้ว, ค้อเอาขอนพีโต ๑ มาไว้เสาขวอน, ค้อเอาผ้ารัมขาวมาโพกพันดีแล้ว, มันค้อมา ถหลิเวหนาร้องให้อยู่หั้นแล.

ยามนั้น, ยังมีชายผู้ ๑ ทังไซมันค้อเท่นย้อมแอ้วหากินจ้างท่านเป่าขาดสักวันยามหั้นแล, คันว่าปุกคละเดและป็นค่าจ้างตั้งอัน, มันค้อกะทัมเรตเปงไปเส็งชู้อันหั้นแล, ยามนั้น, มันค้อตั้งหน้าเข้าไพรอดจอดเรินนาง ๗ ไฟ อันตายไว้หั้นหั้นแล, ยามนั้นนางค้อหันชายผู้นั้นมารอดจอดเรินตุนตั้งอัน, มันค้อถหลิร้องไห้โพมา, มันค้อเอานัมลายมาลูบหน้าตาแลพ่ายหน้าหือป็นนัมตาแล้ว, นางค้อออกปากว่า : “อวยนอ! ยังจักมีปุกคละผู้ใดแลมาช่วยไฟคีนหล้านางตาย ? นางค้อปุนเสตายร้องไห้, โไฟรักแก้วเทมตาเป่ามีโไฟมาช่วยเอากว่าสูงสกานอันชา ? ”

ยามนั้นชายผู้นั้นคือกล่าวว่า, ตุนคุนิแ่วกินจ้างทำงานแท้แล้วอั้น. ยามนั้น นางคือกล่าวว่า :

ข้าแต่มานวเวรีย, โสนว่าโผข้าคือป็นภยาดธิ เป่าสา่งหาย, ป็นภยาดหลายผกานต่างต่าง, คือโลดได้ตายไฟ, เหตุนั้นข้าจึงเวหนาร้องให้, เภาะว่าเป่ามีโผมาช่วยคัมเอาซากผินิกว่าเภาะเสในดุงโภปาข้า, คืดยากแท้ดีดี, คันแล เจ้าคุณแลจักเอาค่าจ้างตั้งอั้น, ข้าคือยินดีกับเจ้าคุณมากหลายแล, ข้าจักป็นค่าจ้าง ๗ บาทคัมแลกับเงินพัน ๑ ชะแลว่าอั้น, คันว่าเจ้าแลข้ามไปรอดปาข้าแล้ว, เจ้าช่วยเยะเสหื้อดีเทื่อ, ย้อนว่าข้าคือโกมันพอกคีนมาชะแล, เจ้าค้อยแต่งเสตีตามตั้งคัมข้าว่านนั้นเทื่อ, อย่าหื้อขอนแก่นฝัดพอกคีนมาหาเรินแท้เนือ, โกว่าจักยากใจเจ้าแล้วอั้น.

คันว่ากันดีแล้ว, ชายผู้นั้นคือแบกเอาขอนแก่นฝิดุงเรินไปตึงปาข้าฝิดิบแล้ว, คือเอาโหลมาก่อป็นกองไฟอันไอย, คือเอาขอนแก่นฝิดอกใส่กองไฟนั้นแล้วคือพอกคีนมาหั้นแล.

ยามนั้นยังผู้นั้นคือเอาซากผินั้นออกมานอนอยู่เหมินเก่าไว้, มันคือมานั่งไก่อแลให้ต่อขอนแก่นฝิดูหั้นแล. ชายผู้นั้นพอกมารอดเริน, นางคือกล่าวว่า “ดูตามานวดังรือ แลเจ้าเป่าแต่งเสตีนั้นชา? พ้อยว่าหื้อขอนแก่นฝิดอกมาออกทางนั้นชา? เจ้าคุณจุงเอาไฟสูงเสเทื่อ, อย่าหื้อมันพอกมาแถมเทื่อ!” ว่าอั้น. ชายผู้นั้นคือมาแบกเอาขอนแก่นฝิดูในปาข้าแถมแล้ว, ยังเป่าแทนพอกมาเทื่อดังอั้น, ยามนั้นฝิดูกายแม่มกั่มเส้าคือเอาโผมันออกมาแถมแล้ว, นั่งอยู่เฝ้าแทนตา, มันคือเยะมายาจุเหล่าว่า, คุณช่างแพดเป่าตายแท้เนือ, พ้อยว่าหื้อฝิดูพอกมาสู่บ้านนิชา, พ้อยว่าค่านเป่าเอาจือรือ? อวย อวยนอ, ป็นฝิดูคีนพอกมาหลายเผ่านินอ, อั้นว่าเจ้าคุณคือค้อยคาดเสตีเทื่อว่าอั้น.

โสนชายผู้นั้นคือเอาขอนแก่นฝิดูไปทอดเสคือข้มคีนมาหลายเฝ้า, มันคือเยะหลายทีถึงโถน ๗ ที, เม้นจอดเกินแล้วทั้งโมน, โสนอั้นว่าตาวันคือจักไก้โตกตัมคัมจุนตาคือคินิงใจว่า, บัดนี้คุณแต่งเยะดีแล้วคือเป่าหลังว่าจักคีนพอกมาแถมชะแลว่าอั้น, มันคือร้อนป็นหื้อแลโคมากนั๊ก, คือโลดไปอาบน้ำมสีหื้อแลโคอยู่หั้นแล.

แพดกาละยามนั้น, ยังมีชายช่างเหล็กผู้ ๑, มันคือเทวไตได้ดุงลือคือมาจับวันยี่หั้นแล, มันคือไปกุมถ่าน, คันว่าหล้าคัมมาแล้ว, มันคือมารอด

ที่อ้ายเผาผีผู้นั้นอาบน้ำมอยู่หั้น, มันคือว่าจักอาบน้ำมู่อัน. ยามนั้นผู้เผาผีคือแลงหันโตม้นกั่มตั้งอัน, คือว่ามันป็นผีจักพอกตื่นเมือหาบ้านชะแล, ฟ้าวร้องด่าเสงแรงว่า : “ตั้งรือมิ่งช่างพอกมาหาบ้านถ้านหลายพอกหลายที, ผีโหหลงคูฆ่า, มิ่งหื้อคูเอามิ่งพอกไปสูงป่าช้านั้นนานว่าได้ ๗ ที, คูเอามิ่งไปค้อพออ่อนม้อย, บัดนิพอกจักไปแถมแลรือ, ค้อยับจับแอวทีดลากกว่ากองไฟไปหั้นแล, ยามนั้นชายช่างเหล็กผู้นั้นมันคือโตกใจโกมากนั๊ก, มิ่งนิป็นตั้งรือมิ่งพ้อยป็นเหตแสนใดจักเอาคูเมือสันนิษา?

เมื่อนั้น, ชายผู้เผาผีคือว่า, คูเป่าต่อแพ้อามิ่งมาหลายพอกหลายทีแลว่าอัน. ยามนั้นชายช่างเหล็กนั้นคือถามว่า : “มิ่งจักลากทีใดคูไฟในนั้นซา? ยามนั้น, ชายเผาผีนั้นคือว่า, คูจักเอามิ่งพอกไปสูงกองไฟที่ป่าช่าพุนแล.

ยามนั้นชายช่างเหล็กคือรู้ดีคือริบเจเนจว่า, “คูเป่าไซป็นผีตาย, หากป็นคุณกุมถ่านแล, หากป็นคุณเหมินกันแล, ท่านอย่าเรตมาเหมินตั้งผีบ้านั้นเทื่อ”

ยามนั้นชายเผาผีคือยินเคดหนักหนา คือร้องด่าเสงโยยว่า, ผิง่าวไปป่าโล, ไผเป่าฟิงคัมมิ่งแล, คูค้อยหากได้เอามิ่งไปหลายทีแล้ว, มิ่งอย่าได้จุล่ายทางคูเทื่อ, คูเป่าวางมิ่งชะแลว่าอัน, คือพากันตื่นเก็กเข้าเตาไฟไป, คือหากตายไฟทั้ง ๒, ตายกองกันที่เดวกันหั้นแล.

ตั้งหั้นมา, จึง จักสืบกันมาว่าป็นวันโลกวิธาเดวนั้นแล, ทังโมนตาย ๙ คุณ โรมวันเดวกัน, ที่เดวกันแต่หิงนานแล้วเอาป็นเหตตามมา, เลกชื่อ ว่าวัน ๙ กอง เป่าตีเสผีเพ้ออันแล. คุณทังหลายจึงสืบมาว่า, วันไร้งวันรายแลวัน ๙ กองเป่าตีเสผี, วันยี่เป่าตีกุมถ่าน, หากป็นตั้งมนานกว่าแล้ว, ตั้งแต่เจ้าลสิชกออกบอแก้งทังโมน, เหตว่าโกคุณทังหลายไฟจับแมนวันนั้น, คือโกจิบหายเหมินตั้งเขาทังหลายนั้น, จึงว่า : เดีนเจงนิวันเมต เดีนกัมนิวันสะง้า; เดีน ๓ นิวันไค้; เดีน ๔ นิวันสี; เดีน ๕ นิวันเหม้า; เดีน ๖ นิวันยี่; เดีน ๗ นิวันบ่อ; เดีน ๘ นิวันใจ้; เดีน ๙ นิวันไค้; เดีน ๑๐ นิวันเสด; เดีน ๑๑ นิวันเร้า; เดีน ๑๒ นิวันสันแล

โสนอันว่าวันทังหลายฝูงกว่ามานิเป่าตีแล, โสนอันว่าเจ้าลสิค้อมมาแต่งแปงยังปีเดินวันยามหื้อจ้อดซั่มทังโมนคือแล้วแลเจ้าทังหลายเรีย

(บัดเดวป็นสังคุณตาย จักม้างปากตูได้ม? ย่อนว่ายังผู้นี้ลากไฟออกได้มมาเท่วเท่วนั้นแล, คันเป่าม้างคือจักอออกมาแถม)

คำแปลนิทานอธิบายเหตุ “วันเก้ากอง”

เมื่อนานมาแล้วที่เมืองพาราณสี ยังมีหญิงคนหนึ่ง มีรูปโฉม
โฉมพรพรรณงามยิ่ง อาศัยอยู่บ้านคามเขตริมเมืองหนึ่ง เมื่อนางมีอายุได้
๑๐ ขวบ บิดามารดาก็ตายจากนางไปนั้นแล เหลือนางอยู่เพียงลำพัง ไม่มี
ใครช่วยทำนา ทำไร่ ต่อมาอีกหลายปี นางก็หาสามีได้ และแต่งงานกันใน
วันโลกาวินาศ อยู่ต่อมาไม่นานสามีของนางก็ตายจากไป ทำให้นางทุกข์
ยากลำบากหนักหนาอีกครั้ง ต่อมาอีกไม่นานนักนางก็หาสามีใหม่ได้อีก
ครั้งหนึ่ง

ในเวลานั้น มีชายเจ็ดคนเป็นพี่น้องกัน บุพการีของชายทั้งเจ็ดได้ตาย
จากไปแล้ว ทั้งเจ็ดชายพี่น้องก็ชวนกันไปย้ายพำนักอยู่ในป่าใกล้กับอาคาร
ของพระฤาษี พระฤาษีก็ตั้งความไว้กับเจ็ดชายพี่น้องว่า ให้ผู้เจ้าทั้งเจ็ดคน
จงหาหญิงผู้เดียวมาเป็นภรรยาด้วยกัน ทั้งเจ็ดพี่น้องนั้นเถิด ยามนั้นหญิง
หม้ายผู้นั้นก็สาละวณกับการหาสามีใหม่มาอยู่ร่วมเรือนก็พลันได้พบชาย
เจ็ดพี่น้อง จึงได้นำชายทั้ง ๗ มาเป็นสามีร่วมห้อง หญิงผู้มีสามีใหม่เจ็ด
คนรับหน้าที่เลี้ยงดูครอบครัว แต่การทำมาหากินก็ขัดสน ไม่พอจะเลี้ยงดู
กันในหิมหนาวสำราญนัก ดังนั้นย่อมเกิดความทุกข์ใจแก่นาง ทำให้ร่างกาย
ผ่ายผอม ผิวพรรณเหี่ยวแห้งไม่มีน้ำมีนวล เหตุด้วยความลำบากใจในการ
เลี้ยงดูสามีจำนวนมาก นางอดคิดไม่ได้ที่อยากจะให้สามีทั้งหลายตายไป
เสียให้สิ้นด้วยความใจบาปหยาบช้าแห่งนางผู้ปรารถนาให้สามีทั้งหมด
วินาศมรณา ยามนั้นนางก็เอายาพิษใส่ไว้ในอาหาร แล้วนางก็รอให้ตัวรัก
ออกไปทำงานนอกบ้านโดยไปทำนาและสวนแต่งกับบรรดาชาวไร่ชาวนา
ทั้งหลาย ครั้นถึงยามสายชายทั้งเจ็ดกลับมาถึงเรือนแล้ว นางผู้เป็นภริยาก็
ตระเตรียมข้าวน้ำโภชนาอาหารไว้รอรับ ชายทั้งเจ็ดพากันผลัดเสื้อผ้าใหม่
แล้ว ก็พากันมานั่งล้อมวงที่ครัวไฟ เพื่อจะรับประทานอาหาร หญิงจัญไรใจ
บาปคนนั้นเห็นตัวรักทั้งหลายคืนเรือนมาก็จัดแจงยกสำรับอาหารมาวางไว้
ท่ามกลางชายทั้งเจ็ดพี่น้องนั้น เมื่อชายทั้งเจ็ดรับประทานอาหารก็มีเหงื่อ
ไคลไหลโทรมกาย มินานนักต่างพากันนอนกลิ้งเกลือกไปมานอนล้มตาย
กายกองกันอยู่ตรงนั้น

ยามนั้นนางหญิงพาลใจปากกล้า ก็จัดแจงมัดตราสังเอาศพทั้งหลาย ซ่อนไว้มิดชิดดีแล้ว ก็นำเอาซากศพซากหนึ่งมาวางไว้บริเวณเสาเอกของ บ้าน ห่อพันศพด้วยผ้ารำขาว เรียบร้อยดีแล้ว ก็แสวงทำเป็นคร่ำครวญ บริเวณนาการอยู่นั้นแล

ในเวลานั้นเอง ยังมีชายคนหนึ่ง มีอาชีพรับจ้างทั่วไปซึ่งทำมาตั้งแต่ สมัยบรรพบุรุษ เขาออกไปทำงานรับจ้างทุกวัน ใครก็ตามที่มีเงินจ้าง เขาก็ รับทำงานทุกอย่าง ในวันหนึ่งเขาได้ตรงไปยังเรือนของแม่หม้ายเจ็ดผู้ผู้นั้น เมื่อนางพบชายผู้รับจ้างมาถึงเรือนตนแล้ว นางก็แสวงร้องให้คร่ำครวญ แอบเอาน้ำลายป้ายหน้าให้เห็นเหมือนว่าน้ำตานองหน้า นางออกปากว่า

“โอ้เอ๋ย จะมีใครมาช่วยข้าผู้ที่สามีนั่นเป็นที่รักได้ตายจาก ช่างน่า เสียตายอาลัยหาชายคนรักมากนัก ผู้รักเพียงแก้วตาของข้า ไม่มีผู้ใดมา ช่วยฉาปนกิจสรีราร่างนั้นฤา?

ยามนั้นเองชายผู้นั้นก็กล่าวว่า

“ข้านี้เป็นผู้ตระเวนออกรับจ้างทำงานแก่ผู้อื่นนั้นแล”

นางจึงกล่าวว่า

“ข้าแต่มานพเอ๋ย คือว่าสามีนั่นป่วยด้วยโรคพยาธินานาต่าง ๆ หลายประการ ในที่สุดก็ตายจากข้าไปด้วยเหตุนี้ ข้าจึงมีความเวทนาโหยให้ เพราะว่าหาใครมาช่วยนำศพนี้ไปเผาเสียยังที่ป่าช้าดงไพร ช่างลำบากใจ เหลือเกิน และในเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วท่านมานพจะบริหารจัดการเรื่องนี้แตกต่างกับ ค่าจ้างว่าอย่างนั้นเถิด ข้าขอขอบใจท่านมาก และข้าจักจ่ายค่าจ้างเป็นทอง น้ำหนัก ๗ บาท กับเงินอีก ๑ พัน ดังนี้แล และเมื่อท่านนำศพไปถึงป่าช้า แล้วโปรดกรุณาจัดการให้เรียบร้อยด้วยเถิด เพราะข้าก็กลัวว่าศพนี้จะกลับ คืนมายังเรือน ได้โปรดจัดการให้ดีเป็นพิเศษหน่อยนะ อย่าให้ศพกลับบ้าน มาได้จะเป็นที่ลำบากใจแก่ท่านแล้ว”

เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ชายผู้นั้นก็แบกศพลงเรือนไปถึงป่าช้า ผิดิบแล้ว จึงหาพินมาก่อเป็นกองไฟใหญ่ลุกโชนจากนั้นจึงนำซากศพทิ้ง ลงไปในกองไฟ แล้วกลับคืนมาหานางหญิงหม้าย

ยามนั้นนางผู้นั้นก็นำศพอีกศพหนึ่ง ออกมานอนไว้ที่ชานเรือน เหมือนเดิม แล้วนางก็มานั่งใกล้ แล้วร้องให้ต่อหน้าศพนั้น ชายผู้นั้นกลับ

ถึงเรือนมาแล้ว นางก็กล่าวว่า

“ดูสิ เจ้ามานพเหตุใไม่จัดการให้เรียบร้อย กลับปล่อยชากศพกลับคืนมานั้นเล่า เจ้าจงนำศพนี้อกลับไปเสียเถิดนะ อย่าให้ศพนี้อกลับมาได้อีกเลย” ว่าดังนั้นแล

ชายผู้นั้นก็นำศพไปยังป่าช้าอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่เขายังไม่ทันที่จะกลับจากป่าช้ามา ยามนั้นเอง นางผีพรายใจมืดดำก็เอาศพพ้อออกมาอีกศพหนึ่ง แล้วนั่งเฝ้ารอทำอยู่ ครั้นพบหน้ามานพนางก็แสร้งต่อว่าทันที

“คนอะไรดีแต่พุด แต่กลับปล่อยให้ชากผีกลับมาถึงเรือนได้ หรือว่าเกียจคร้านไม่เอาจริง ไร้อ่อย ๆ เป็นผีไปแล้วจะกลับมาอีกทำไม ขอให้ท่านมานพ ช่วยมัดตราสังแน่น ๆ หน่อยเถิด” ว่าดังนั้นแล

ส่วนชายผู้นั้นก็นำศพไปทิ้งลงกองไฟช้าแล้วช้าเล่าถึง ๗ ครั้ง ด้วยกันจนเสร็จสิ้นบริบูรณ์ดีแล้ว ส่วนว่าดวงดาววันก็คล้ายต่อจวนจะลับสายตาไป ชายหนุ่มก็ค้ำนั่งอยู่ในใจว่า บัดนี้ข้าก็จัดการเรียบร้อยแล้วนะ คิดแล้วก็รู้สึกร้อนกายนัก เหงื่อไคลก็ไหลย่อยอยากจะรีบไปอาบน้ำชำระกายนักแล

ณ กาละยามนั้นเอง ยังมีช่างตีเหล็กผู้ ๑ เขาก็เดินลัดป่าดงมาในวันนั้น วันไหนที่ตรงกับ “วันยี่” หรือวันเสื่อ เนื่องจากช่างตีเหล็กได้ไปเผาถ่านมาถึงยามบ่ายคล้อยนั้น เขาก็จะมาอาบน้ำทำเดียวกับสัปเหร่อผู้นั้น เมื่อสัปเหร่อพบเห็นช่างตีเหล็กมีผงด่านดำติดอยู่ตามเนื้อตัว ก็เข้าใจว่าเป็นศพที่หาทางกลับคืนเรือน จึงร้องดาเสียงดังว่า

“เพราะอะไรถึงกลับบ้านหลายครั้งหลายหน ไล่ผีหัวโต มึงทำให้กูต้องพาไปส่งป่าช้า ถึง ๗ ครั้ง กูแบกมึงไปจนอ่อนเพลีย บัดนี้มึงยังจะกลับไปอีกครั้งหรือเิงหา?”

ว่าแล้วก็คว้าเอาช่างตีเหล็ก ลากไปหากองไฟนั้น ยามนั้นช่างตีเหล็กก็ตกใจกลัวยิ่งนักกล่าวว่า

“เฮ้ยนี่มันเรื่องอะไรกัน? มึงจะทำอะไร? มึงจะเอากูกลับไปไหนกัน?” เมื่อนั้นชายสัปเหร่อก็ว่า “กูไม่ยอมแพ้มึงหรอก จะกี่ครั้งก็ไม่ยอม” ชายช่างตีเหล็กก็ถามว่า “มึงจะลากกูไปถึงไหนกันวะ” ยามนั้นสัปเหร่อกล่าวว่า “กูก็จะส่งมึงลงกองไฟที่ป่าช้านะสิ” ยามนั้นชายช่างตีเหล็กเข้าใจเรื่องราวบ้างแล้ว ก็รีบพูดว่า “กูไม่ใช่

ศพคนตาย แต่เป็นคนเผาถ่าน เป็นคนเหมือนกับมิ่งนั่นแหละ ท่านได้โปรดอย่าทำเหมือนกับเป็นคนบ้าอย่างนั้นเลย”

ยามนั้นชายสัปเหร่อก็โกรธแค้นนัก ก็ตะโกนด่าเสียงดังว่า “ไอ้ผีคนพาลโง่เง่า ใครจะไปฟังคำมิ่งเล่า กูเอามิ่งไปก็หลายครั้งแล้ว อย่าได้มาปดกูเลย กูไม่ปล่อยมิ่งไปหรอก” ว่าแล้วก็ล้มคว่ำตักในเตาไฟไปทั้งสองคน ล้มตายก่ายกองกัน ณ ที่แห่งเดียวกันนั้น

ไฟวันเก้ากอง

ตั้งแต่นั้นมา จึงเชื่อสืบต่อกันมาว่า วันนั้นเป็นวันโลกาวินาศตายโหงรวมกัน ๙ คน ในวันเดียวกันนั้นที่เดียวกันอีกด้วย เป็นความเชื่อสืบต่อกันมาช้านาน เรียกชื่อวันนั้นว่า วัน ๙ กอง ไม่ควรเผาศพเพราะเหตุนั้นแล คนทั้งหลายจึงเชื่อกันต่อ ๆ มาว่า วันหนไทชื่อ “วันร่วง” กับ “วันรวาย” และวัน ๙ กอง ห้ามเผาผี “วันยี่” ห้ามเผาถ่าน เป็นตำนานกล่าวไว้ โดยมีพระฤาษีได้สั่งสอนไว้ เหตุที่คนทั้งหลายหากไปกระทำการมาปดกิจตรงกับวันดังกล่าว ก็จะมีอันเป็นไปเหมือนกับผู้คนทั้งหลายในนิยายนั้น จึงว่าเดือนเกียงตรงกับวันเม็ด เดือนกำ(เดือน ๒) ตรงกับวันสะง่า เดือน ๓ ตรงกับวันไล่

เดือน ๔ ตรงกับวันสี่ เดือน ๕ ตรงกับวันห้า เดือน ๖ ตรงกับวันยี่ เดือน ๗ ตรงกับวันแปด เดือน ๘ ตรงกับวัน ใจ เดือน ๙ นี้ได้วันได้ เดือน ๑๐ ตรงกับวันเส็ด เดือน ๑๑ ตรงกับวันเร้า เดือน ๑๒ ตรงกับ “วันสัน” วันเหล่านี้เรียกกันว่า “วัน ๙ กอง” แล

อีกประการหนึ่ง ปัจจุบันนี้ เพราะเหตุใด เมื่อมีคนตายบนเรือน คนทั้งหลายจึงได้ทำลายประตูห้องนอน เหตุก็เพราะว่านางหญิง (ในนิทานเก้า กอง) คนนั้นมันลากศพฝัวออกมาจากประตูห้องนอนซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตั้ง ๗ ศพ หากมีศพคนตายแล้วไม่ทำลายประตูห้องนอนเสีย ก็กลัวว่าจะมีศพตายตามติดต่อมาอีกแน่นอน.

อธิบายศัพท์ บทปริวรรต ภาษาไทลื้อ

คำปริวรรต

อยู่หนึ่ง

โซกัน

ไปโลมลา

เผ็ด

แรนดา

ออน

ข้าวแพ่ด

เม้นจอดเกิน

คำแปล

อยู่ด้วยกัน

ชวนกัน

ดูแล ปราบนิบัติ

เก็บ รักษา

ตระเตรียม (ตกแต่งดา)

ก่อน

ร้องให้เสียงดัง

เสร็จสรรพบริบูรณ์ดี

เยี่ยมถิ่นไทลื้อ ที่สิบสองพันนา

ยุพิน เข้มมุกด์*

ความนำ

ผู้เขียนเคยไปเยี่ยมถิ่นไทลื้อที่สิบสองพันนา^๑ หลายครั้ง ในหลายครั้งนั้นได้ไปในฐานะแขกรับเชิญสามครั้ง ซึ่งเป็นการไปในฐานะเป็นตัวแทนของประเทศทั้งเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในเทศกาลอาหารไทยและศิลปวัฒนธรรมของภาคเหนือ ส่วนใหญ่จะอยู่ในเมืองใหญ่ เช่น เมืองคุนหมิง เมืองฉางชา และเมืองกู่หยาง ได้มีโอกาสพบปะกับคนไทลื้อที่มาจาก

* ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

^๑ ผู้เขียนกำหนดพื้นที่สิบสองพันนา ก็เพราะว่า ชาวไทลื้อกระจายตัวอยู่หลายแห่งในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในประเทศเวียดนาม และในประเทศพม่า ชาวไทลื้อที่อยู่ในความสนใจของนักวิชาการ รวมถึงคนไทย คือไทลื้อที่สิบสองพันนาในบทความนี้ ผู้เขียนใช้คำว่า ไทลื้อและคนไท ก็คือชื่อเดียวกัน คำว่า ไท หมายถึงคนที่พูดภาษาตระกูลไท ไม่ใช่คนเขหรือคนม่าน.

เมืองฮำ^๒ เมืองฮาย และเมืองล่า เป็นที่น่าเสียดายที่ทุกคนบอกว่าเป็นคนไทลื้อ จากสิบสองพันนาแต่ไม่มีความรู้เรื่องบ้านเกิดของตนเอง เพราะพ่อแม่ส่งให้มาอยู่เมืองใหญ่ จึงเหลือความเป็นไทลื้อก็คือภาษาเท่านั้น

การที่คนไทยคุ้นเคยกับคนไทลื้อในสิบสองพันนา อาจเป็นเพราะว่ามีประวัติศาสตร์รองรับตั้งแต่ครั้งพระญามังราย ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเมืองเชียงรายกับเมืองเชียงใหม่ พระองค์มีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเชียงรุ่งหรือเจงฮุง เพราะเชื้อเครือทางสายพระมารดานั้นเป็นพระราชวงศ์ชั้นพระธิดาเจ้าหอคำเชียงรุ่ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของคนลื้อ แม้ประวัติศาสตร์ของคนลื้อจะกล่าวถึง “เมืองลื้อหลวง” อันเป็นดินที่อยู่เดิม ก่อนการอพยพมาอยู่ ณ ดินแดนที่เรียกว่าสิบสองพันนา^๓ แต่คนลื้อเรียกดินที่อยู่ใหม่นี้ว่า “เมืองลื้อใหม่” ไทลื้อกระจายตัวอยู่ทั่วไปในดินแดนสิบสองพันนา ดังนั้นการเรียกชื่อชาวไทลื้อจึงเรียกตามชื่อเมืองที่อยู่อาศัย เช่นลื้อเชียงรุ่ง ลื้อเมืองหลวง ลื้อเมืองฮาย ลื้อเมืองฮำ ลื้อเมืองล่า ลื้อเมืองแซ่ ลื้อเมืองนูน เป็นต้น

ประวัติศาสตร์ของสิบสองพันนา^๓ กล่าวถึงขุนเจงหรือขุนเจืองแห่งเมืองเงินยางและเมืองพะเยาว่า ได้เข้าไปล้มการปกครองของเมืองน่านเจ้า และจัดตั้งเมือง “หอคำ เชียงรุ่ง” ขึ้นปกครองเมืองเป็นพระองค์แรก ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๐๓ – ๑๗๒๔^๔ ขึ้น จากนั้นก็มีสายวงศ์ขุนเจืองปกครองสืบต่อมา ในต้นพุทธศตวรรษ ที่ ๑๘ แสดงให้เห็นอำนาจทางการเมืองของเมืองเงินยางเชียงแสนปรากฏชัดเจนในสมัยขุนเจือง ซึ่งมีอำนาจครอบครองดินแดนกว้างขวางถึงเมืองฮ่อ เมืองแกวพะกั้น (เวียดนามบางส่วน) หลวงพระบาง พะเยา น่าน และเชียงแสน แต่หลังจากรัชกาลขุนเจืองแล้วเมืองทั้งหลายก็แยกกันอยู่ รวมทั้งเมืองพะเยาด้วย กอรปกับทางเมืองพะเยาแย่งชิงสมบัติกัน ทำให้ความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับหัวเมืองต่าง ๆ ขาดจากกัน

^๒ จีนเรียก กานลันป่า หมายถึงที่ราบที่อุดมด้วยลูกสมอ ปัจจุบันเป็นศูนย์การแสดงทางด้านวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกต้องอยู่ในรายการทัวร์ที่ต้องพานักท่องเที่ยวไปชม เมื่อ ๑๑ ปีที่แล้ว ยังไม่มีนักท่องเที่ยวได้เห็นประเพณีของไทลื้อที่ถูกนำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นการเล่นน้ำสงกรานต์ เป็นต้น

^๓ หลี พู ยี่ . ประวัติคว้นสิบสองพันนา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕. หน้า ๒๙.

^๔ ยูพิน เข็มมุกด์ . “สายเลือดสายสัมพันธ์ ล้านนา สิบสองพันนาและล้านช้าง”, ช่วงพญา. ๒๕๔๙. สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. หน้า ๑๒๗.

สายสัมพันธ์ระหว่างไทลื้อที่สิบสองพันนากับล้านนา ได้ตอกย้ำอีกครั้งในยุคพระญาติกาวิละและน้อง ๆ ได้ร่วมมือกับรัตนโกสินทร์ทำสงครามขับไล่พม่าออกไปจากเชียงใหม่สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๔๗ ก็สามารถขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงแสนที่มั่นแห่งสุดท้ายของข้าศึกได้สำเร็จ แต่พม่ายังคงมีอิทธิพลอยู่ในดินแดนสิบสองพันนา และหัวเมืองไทลื้อ ไทเขินอยู่ พระเจ้ากาวิละและพระอนุชาได้ยกทัพไปตีสิบสองพันนา กวาดต้อนผู้คนลงมาใส่บ้านซ่อมเมืองในล้านนาและเป็นการตัดกำลังพม่าที่จะกลับเข้ามายึดครองสิบสองพันนาอีก สงครามแย่งมวลงนในครั้งนี้อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ได้เรียกยุคนี้ว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บซ้าใส่เมือง”

การอพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวไทลื้อจากเมืองต่าง ๆ ในสิบสองพันนาก็เกิดขึ้นหลายระลอก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องศึกสงครามแย่งมวลงนกับพม่า ช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทยก็ไม่น้อย นอกจากนี้ยังมีการอพยพจากจังหวัดหนึ่งไปสมทบกับญาติพี่น้องอีกจังหวัดหนึ่ง เพราะเป็นยุคที่คนล้านนาถูกพม่ากวาดต้อนไป จนเชียงใหม่อยู่ในสภาพบ้านร้างเมืองร้าง ไม่เฉพาะคนไทลื้อเท่านั้นที่จากถิ่นฐานบ้านเรือนมา เมื่อปักหลักปักฐานอยู่ที่ใดก็จะตั้งชื่อบ้าน นามเมืองถิ่นที่เคยอยู่อาศัยมาก่อน ปรากฏเป็นหลักฐานยืนยันในปัจจุบัน อาทิ บ้านเมืองวะ บ้านเมืองเลน บ้านเมืองยอง บ้านออนหลวย บ้านเมืองซอน เป็นต้น

คนไทลื้อเมื่อวันวาน

รัฐบาลจีนให้ความสำคัญกับความแตกต่างของประชาชนที่มีหลากหลายชาติพันธุ์ โดยเฉพาะ ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม วันที่จีนเปิดประเทศได้นานนโยบายการท่องเที่ยวมาเป็นจุดขาย ต้องยอมรับความมีวิสัยทัศน์ของผู้นำของจีนในช่วงนั้นที่นำการท่องเที่ยวเป็นนโยบายหลัก ซึ่งถือเป็นรายได้ที่จีนไม่ต้องลงทุนมาก แม้ว่าจีนจะปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ผู้นำจีนมีความภาคภูมิใจในมรดกที่บรรพชนสร้างสรรค์ไว้ เพียงแต่ดูแลรักษาแล้วนำมายกย่องเชิดชูให้โลกได้รับรู้ว่านี่คือความยิ่งใหญ่และความเป็นอยู่อารยธรรมเก่าแก่ของโลกตะวันออก นำสิ่งเหล่านั้น

มาสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างมีศักดิ์ศรีและสง่างาม เช่นเดียวกัน ความแตกต่างที่มีในตัว “คน” ก็สามารถจะสร้างเป็นจุดขายได้ไม่แพ้กัน การเปิดตัวเงินที่ คุณหมิง รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้ชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งมีถึง ๒๔ ชนเผ่า นำเอกลักษณ์ ด้านการแต่งและการใช้เครื่องดนตรีประจำเผ่าและชาติพันธุ์มาอวด ชาวโลก ความหลากหลายนี้นับเป็นความงามและมีเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ไม่น้อย เงินเน้นขายความเป็นธรรมชาติ (ดิบ ๆ) ไม่ต้องประดิษฐ์ หรือปรุงแต่ง อาทิ หมู่บ้านของชาวไทลื้อ จึงเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต ความรู้สึกของนักท่องเที่ยวชาวไทยในภาคเหนือเหมือนเขากำลังโยยหาอดีตของตนเอง

ในบทความนี้ผู้เขียนจะพูดถึงตัวตนของคนไทลื้อ ที่เป็นคนไทลื้อหรือคนในท้องถิ่นจริง ๆ โดยแบ่งเป็นสองช่วงเวลา คือ เมื่อครั้งไปเผยแพร่ดนตรีนาฏศิลป์ล้านนาในงานมหกรรมนาฏศิลป์ดนตรีชายแดนที่เมืองจันทบุรี หรือ เชียงรุ่ง สิบสองพันนา ซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนของประเทศไทย^๕ ระหว่างวันที่ ๑๔ - ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๓ อีกครั้งหนึ่งเมื่อฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้มีโอกาสเป็นแขกรับเชิญจากฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ของอำเภอเมืองลำในในช่วงปีใหม่คือ วันที่ ๑๓ - ๑๘ เมษายน ๒๕๕๐ จึงเป็นการไปอย่างเป็นทางการครั้งแรกไปในฐานะแขกของเมืองเชียงรุ่ง และในครั้งที่สองในฐานะแขกของเมืองลำ แตกต่างจากการไปเที่ยวกับทัวร์ซึ่งจะมีลักษณะเหมือนกันคือต้องไปตามสถานที่ที่ถูกกำหนดไว้ในรายการ แม้แต่ร้านอาหารก็เช่นเดียวกัน ผู้เขียนจึงเห็นความแตกต่างที่ค่อนข้างชัดเจน ความแตกต่างนี้เองที่ผู้เขียนจะนำเสนอในบทความนี้

๑๘ - ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๓ งาน “มหกรรมนาฏศิลป์ - ดนตรี ชายแดน ระหว่างจีน ไทย ลาว เวียดนาม พม่า และจีน” ณ เมืองจันทบุรี (เชียงรุ่ง สิบสองพันนา) นับถึงวันนี้กาลเวลาล่วงเลยมา ๑๑ ปีแล้ว แต่สิ่งที่ประทับใจยังคงอยู่ในใจเสมอมา ทางเจ้าภาพได้ให้การต้อนรับด้วยน้ำใจไมตรีที่ดียิ่ง

^๕ คณะนักแสดงจากประเทศไทย ยังมีเทศบาลเมืองเชียงราย ในฐานะเป็นภาคีเครือข่ายในการจัดงาน มหกรรมนาฏศิลป์- ดนตรี ชายแดน ทางเชียงรายได้นำการแสดงจากวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยไปแสดง ส่วนของราชภัฏเชียงใหม่ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ในขณะนั้นเป็นผู้ประสานงาน.

คณะนักแสดงจากราษฎรภูเขียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นคณาจารย์จากภาค
 วิชาดนตรี (ในขณะนั้น) มีศิลปินพื้นบ้านที่มากด้วยความสามารถคือ
 คุณบุญศรี รัตนัง^๖ และอาจารย์ภัทรพงศ์ ไชยสุภา นอกจากนี้ยังมี
 ศาสตราจารย์นายแพทย์เฉลียว ปิยะชน ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิสภาสถาบัน
 ราษฎรภูเขียงใหม่ เข้าร่วมกิจกรรมด้วย รวมเป็นสิบห้าชีวิต ทางเจ้าภาพคือ
 เมืองจิ่งหง ได้จัดมัคคุเทศก์ครูสาวชาวไทลื้อชื่อ คุณฟองสมุทร เธอเรียน
 จบจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ปักกิ่งและสอนนาฏศิลป์ที่เมืองเชียงรุ่งหรือจิ่งหง
 นั่นเอง พร้อมกับบรมนิบัติปรับอากาศบริการตลอดเวลาที่อยู่เมืองจิ่งหง
 เนื่องจากเครื่องบินกรุงเทพฯ – จิ่งหง ไม่ได้มีทุกวันจึงเป็นภาคบังคับ ที่พวก
 เราต้องไปก่อนวันเปิดงานถึง ๔ วัน คือ วันที่ ๑๔ ตุลาคม เป็นสี่วันที่มีค่า
 ยิ่งต่อการได้สัมผัสกับความเป็นคนไทลื้อจริง ๆ คุณฟองสมุทรจัดโปรแกรม
 ให้ได้เที่ยวหลายบ้านหลายเมือง รวมถึงพาไปคารวะผู้ใหญ่ในครอบครัว
 ของเธอด้วย ราษฎรภูเขียงใหม่เป็นคณะเดียวที่มีโอกาสได้เที่ยว ส่วนคณะ
 นักแสดงอื่น เขาไปทางเรือและรถยนต์ จึงไปถึงเมืองจิ่งหงหรือเชียงรุ่งก่อน
 วันเปิดงานเพียงวันเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นวันประชุมเพื่อเตรียมการแสดงงาน
 วันเปิด และไปดูสถานที่สำหรับการแสดงในวันรุ่งขึ้น

การต้อนรับอย่างอบอุ่นจากเจ้าภาพ

^๖ คุณบุญศรี รัตนัง หลังจากกลับมาจากสิบสองพม่าน ได้ผลิตผลงานเพลง “เสน่ห์สาว
 สิบสองพม่าน” แต่งเนื้อร้องและขับร้องเอง.

สาวไทรล้อมนำดอกไม้จุ่มขันน้ำพรมแขก

อีนางฟองสมุทร ไกด์สาวครูนาฏศิลป์ไทเจียงฮุ่น

พี่น้องไทเจียงซู่หลายวัยมาให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น

ไทล้านนากับไทเจียงซู่ถ่ายภาพร่วมกัน

ธงชาติไทย พิธีเปิดงานมหกรรมนาฏศิลป์ –ดนตรีชายแดน
ที่เมืองเชียงรุ่ง สิบสองพันนา

ทางเจ้าภาพจัดให้คณะจากเชียงใหม่พักที่โรงแรมสิบสองพันนา (ถ้าจำชื่อไม่ผิด) เป็นโรงแรมของรัฐบาลอยู่ติดกับแม่น้ำโขงหรือแม่น้ำล้านช้าง
รายการที่คุณพ่อสมุทราจัดให้คือ อาหารเช้า กลางวัน และเย็น รับประทานอาหาร
ที่โรงแรม นับเป็นการจัดรายการที่ดีมากสำหรับแขกที่ไม่คุ้นเคยกับการใช้

ห้องสุขาของจีน โดยเฉพาะในชนบทซึ่งเป็นปัญหาที่นักท่องเที่ยวไม่ค่อยได้ ดังนั้นการกลับมารับประทานอาหารกลางวันที่โรงแรมจึงเป็นความคิดที่ดี หลังจากจัดการทุกอย่างให้อยู่ในสภาพพร้อมออกเดินทาง คุณฟองสมุทรก็พาตระเวนตามหมู่บ้านไทลื้อต่อจนถึงเวลาอาหารเย็นจึงกลับโรงแรม

ส่วนอีกครั้งหนึ่ง คือการได้รับเชิญไปเป็นแขกของฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ของเมืองล่า ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นงานฉลองปีใหม่ชาวไทย ปี ๑๓๖๙ ที่อำเภอเมืองล่า ทางเมืองล่าได้ให้เกดสาวชื่อหนูแหวน เป็นเผ่าฮานี่พูดไทยได้ดี กำลังศึกษาชั้นปีที่ ๓ ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และคุณหลี่ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์เป็นผู้บริการ ขับรถตู้และดูแลความเรียบร้อยตั้งแต่วันแรกถึงวันสุดท้ายเป็นที่ประทับใจมาก บทความนี้ผู้เขียนจะพูดในสิ่งได้พบได้เห็นและได้ลิ้มรสอาหารตามต้นตำหรับไทแท้

อาหารการกิน ในวิถีไทลื้อ

ประวัติศาสตร์สังคมเล่าได้หลายแบบ และแทรกซึมอยู่ในทุกเรื่อง ที่พบเห็นเช่นเดียวกับเรื่อง อาหาร การกินของแต่ละคนแต่ละเผ่าพันธุ์ต่างก็มีลักษณะเฉพาะตน ชิมซบเข้าสู่สายเลือด จนเป็นวิถีสังคมนั้น ๆ ผู้เขียนสัมผัสได้กับความเป็น “ไทลื้อ” เกิดความประทับใจในอรรถาธิบายไม่ตรี อาจเป็นเพราะว่าวิถีชาวบ้านของล้านนาไม่แตกต่างหรือแปลกแยกจากวิถีชาวบ้านไทลื้อก็เป็นได้ อาหารทุกมื้อที่ทางเจ้าภาพจัดรับรอง โดยเฉพาะอาหารมื้อเย็นประกอบด้วยอาหารจีน และอาหารไท

อาหาร ไทลื้อประกอบด้วยผักสีเขียวที่คั้นหน้าคั้นตาคนเชียงใหม่ เช่น ผักกูดผัด มีพริกแห้งทอดวางอยู่ข้างบน นอกจากผักกูดแล้วยังมีผักอีกนานาชนิด ส่วนใหญ่จะปรุงเป็นผัดและจ้อ^๗ นอกจากนี้ยังมีหน่อไม้ยัดไส้หมู

^๗ “จ้อ” หมายถึงการนำผัก เช่น ผักกาดดอกเหลือง ผักกูด ผักหนาม ฯลฯ นำมาต้มกับหมู (หมูสามชั้น หรือกระดูกซี่โครงหมู) จนเปื่อยใส่น้ำมะขามเปียก หรือมะขามสด เติมน้ำตาลปีบ หรือน้ำอ้อย (เป็นก้อน) จ้อมีสองแบบ ถ้าชอบหวาน ก็จะใส่น้ำอ้อยหรือน้ำตาลมากหน่อย เคี้ยวจนเปื่อยจนเหลือน้ำลูกขิก อีกแบบเป็นการจ้อเปรี้ยวใส่น้ำตาลนิดเดียว ไม่ต้องให้เปื่อยมาก เสร็จแล้วนำมา “จ้าว” คือเจียวกระเทียมในน้ำมันร้อน ทอดพริกแห้ง ตักขึ้นพักไว้ แล้วนำผักจ้อใส่ลงไปนึ่งในกระทะร้อน กลิ่นหอมของกระเทียมช่วยให้ผักจอนำรับประทานมากขึ้น ต้องรับประทานกับพริกทอดหรือพริกขี้หนูไฟก็ได้ (ผู้เขียน) แต่ของไทลื้อเขาจอน้ำใส ใส่มะเขือเทศสุก.

ซุบแป็งทอด เรียกว่าหน่ออ้ว น้ำพริกชนิดต่าง ๆ รวมถึงโก (สำหรับน้ำจืด) ผสมงาขาวทอดเป็นแผ่น เราจึงรับรู้ว่าการแบบนี้เองที่ทำให้คนไทลื้อมีรูปร่างสันทัด ถ้าเป็นผู้หญิงค่อนข้างจะบอบบาง ผิวพรรณก็ค่อนข้างขาว อาจเป็นเพราะอากาศไม่ร้อนมาก อีกประการหนึ่งคือชาวไทลื้อนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบระหว่างหุบเขา โดยมีแม่น้ำสายหลักคือ แม่น้ำโขงหรือแม่น้ำล้านช้าง นอกจากนี้แต่ละเมืองยังมีแม่น้ำสายย่อยไหลผ่าน เช่น เมืองลำมีแม่น้ำลำ แม่น้ำเฮมไหลผ่านเมืองเฮม เป็นต้น จึงเป็นพื้นที่ที่ทำการเกษตรได้ผลผลิตมากพอที่จะส่งไปเลี้ยงประชากรเมืองคุณหมิง และเมืองอื่น ๆ อีกหลายเมืองของจีน คนไทลื้อบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก ข้าวเหนียวก็มีหลายชนิด เช่น ข้าวเหนียวดำ (ข้าวกำ) ถ้ารับประทานเป็นของหวานก็จะใส่มะพร้าวที่ตัด (ไม่ใส่น้ำมัน) กับน้ำตาลและงาขาว แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้ “งาขี้ม้อน”^๙ ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวสีเหลือง แต่ก็มีข้าวเจ้าสำหรับคนที่ไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมการกินของท้องถิ่น

อาหารมื้อเย็นทางเจ้าภาพให้โรงแรมจัดรับรอง

^๙ งาขี้ม้อน เป็นงาเมล็ดกลม สีไม่ดำมาก มีกลิ่นหอม คนล้านนานิยมนำมาเป็นส่วนประกอบในการทำขนม เช่น ขนมเทียนได้ มะพร้าวใส่ลงชนิดนี้ผสมลงไปด้วย ถ้าตัวแป้งใช้ใบงาหอเวลาหนึ่งจะหอมกลิ่นงา ทำให้น่ารับประทาน แต่ปัจจุบันหายไประยะไกลจากสังคมคนเมืองแล้ว.

อาหารมื้อเย็นทางเจ้าภาพให้โรงแรมจัดรับรอง

กาดเช้าหรือกาดหมั่ว เป็นเสน่ห์อีกแห่งหนึ่งที่มีความหลากหลายสีสัน ที่นี่คือสังคมหรือชุมชนของท้องถิ่น กาดหลวงเป็นตลาดใหญ่ที่บ่งบอกถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจ ความอุดมสมบูรณ์ของอาหารซึ่งสำคัญหนึ่งในปัจจัยสี่ และความเป็นอยู่ของผู้คน การศึกษาประวัติศาสตร์สังคม ตลาดเป็นแหล่งข้อมูลหรือบริบทที่ดีที่สุดที่ขาดไม่ได้ มีความเป็นธรรมชาติ เพราะที่นี่คือตัวตนของคนที่มาจากทุกทิศทุกทาง แม้อาหารหลายคนมาด้วยวัตถุประสงค์หมู่บ้าน หลายคนต้องหาหรือบรรทุกสินค้ามาที่รถจักรยานบ้าง สามล้อบ้าง มารวมกันเป็นสังคมใหญ่เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

กาดหลวงที่เมืองเชียงรุ่งก็เช่นเดียวกัน ประจวบกับที่พักกับกาดหลวงอยู่ไม่ไกลกันมากนัก พอคุ้นเคยกับพื้นที่ก็ใช้วิธีเดินทางลัดได้ กาดหลวงจะเป็นทั้งกาดหมั่ว หมายถึงตลาดเช้ามืด แม้อำเภอจุดตะเกียงน้ำมันก๊าดหรือเทียนไข เราจะมองเห็นแต่แสงไฟระยิบระยับเรียงเป็นแถว ต้องเดินเข้าไปดูใกล้ ๆ ถึงจะทราบว่าเขาขายอะไร สินค้าที่แม่ค้าชาวบ้านในชนบทซึ่งส่วนใหญ่ก็คือไถลื้อและชนเผ่าต่าง ๆ การแต่งกายจะเป็นเครื่องบ่งบอกเผ่าพันธุ์ ต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนเอง สินค้าที่นำมาขาย อาทิ ข้าวสาร มีทั้ง

ข้าวสารจ้าวและข้าวสารเหนียว เส้นขนมจีนหรือเข้าเส้น เส้นข้าวซอย (เส้นก๋วยเตี๋ยว) หน่อไม้ไร่ต้ม ผักต่าง ๆ รวมถึงผลิตผลจากไร่สวน และนา ดูแล้ว ก็ไม่ได้แตกต่างจากผักพื้นบ้านล้านนา แต่ที่ดูแปลกตาคือ รากขาวอบของ ผักคาวตอง ที่นี้เขาใช้ประโยชน์ทั้งรากและใบ ผลไม้ เช่น ลูกท้อ (หมากคาย) สาลี่ ส้มโอ และผลไม้ในท้องถิ่นอีกหลากหลายชนิด

สำหรับอาหารสำเร็จรูป เรียกว่าซ้อข้าวเหนียวห่อหนึ่ง ก็หาอาหาร ในกาดรับประทานได้เลย เช่น กบ ปลา ยัดท้องด้วยสมุนไพรใส่ไม้หนีบ ปิ้งมีกลิ่นหอมจนห้ามใจไม่ไหว ดอกแคแดง หน่อไม้ไร่ต้ม ยัดไส้ด้วยหมู สับปรุงรสคือเครื่องแกง พันด้วยดอกไม้ไฟ ป้องกันไม่ให้เครื่องปรุงแยกตัว ออกตอนซุบแบ่งทอด หมูสับปั้นเป็นก้อนกลมซุบแบ่งทอด^๙ หมูปิ้ง ตับปิ้ง แคนหมู ปลาแอบ คือปลาสดคลุกด้วยน้ำพริกที่เติมไปด้วยสมุนไพร เช่น ขมิ้น ตะไคร้ ใบโหระพา และพริกเครื่องแกง ห่อด้วยใบตอง ย่างไฟ ผักกาด ดองยำ ผักกุ่มยำ รากขุ่ยซึ่งจะรับประทานกับข้าวซอย น้ำพริกอีกหลาย ชนิด น้ำพริกน้ำปู น้ำพริกน้ำผัก กินกับ “ผักขี้หูด” เขาว่าเป็น “ซู้” (จู้) กัน หมายถึงของที่กินด้วยกันแล้วอร่อย เข้ากันได้ดี เช่น น้ำปูกับมะขามอ่อน ของทุกอย่างใส่ภาชนะตามประเภทของอาหาร วางอยู่บนโตกที่ทำด้วย หวาย สำหรับข้าวเหนียวหนึ่งนั้น มีสีสันหลากหลาย เช่น สีขาว สีดำ (ข้าวก่ำ) สีเหลืองผสมขมิ้น (แต่ยังไม่พบสีดอกอัญชัญ)

นอกจากที่กล่าวมาตอนต้นแล้ว ยังได้เห็น “ข้าวปุก”^{๑๐} ในกระบุงที่กรู ด้วยใบตองพลวง นอกจากนี้มีข้าวซอยคือเส้นก๋วยเตี๋ยวใส่น้ำแกง ข้าวแรมพิน (เป็นอาหารว่างเช่นเดียวกับขนมจีน) ของกลุ่มไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน

แม้คำที่มาจากชนบท ส่วนใหญ่จะมี เบ็ด ไก่ ที่ยังเป็น ๆ ใส่หีบมา ขาย ส่วนเครื่องใช้ในการเกษตรจะพบว่าชาวบ้านที่ดีเลิศมีมิด ขวาน จอบ

^๙ การเอาหมูสับผสมน้ำพริกแกงเรียบร้อยแล้วเอาใส่ข้างในหน่อไม้ ดอกแค และไส้หมู ฯลฯ เรียกว่า อั่ว ดอกแคอั่ว หน่ออั่ว รวมไปถึงไส้อั่ว (ไส้กรอก) เป็นต้น.

^{๑๐} ข้าวปุก ทางเชียงใหม่เรียก ข้าวหนุงกา บางแห่งเรียก ข้าวแดงกา – ต่างาคำที่คว่แล้วกับ เกลือเล็กน้อย แล้วเอาข้าวเหนียวหนึ่งหมัดตำหรือเคล้ากับงา กินเป็นขนมก็ได้ ยังไม่สามารถสรุปได้ว่า อาหารประเภทนี้เป็นของชนเผ่าพันธุ์ใด เพราะเป็นอาหารที่ทำกันโดยทั่วไป ในช่วงฤดูหนาว เท่าที่พบนอกจากในกลุ่มชาติพันธุ์ไทแล้วยังพบในกลุ่มของชนเผ่า โดยเฉพาะช่วงปีใหม่จะตำด้วยครก กระเดื่องจนเหนียว แล้วนำมาห่อด้วยใบตองนำไปปิ้งไฟ ก็จะได้รสชาติอีกแบบหนึ่ง บางกลุ่มก็จะตัดเป็นแผ่น ๆ ปิ้งไฟ กินเปล่า ๆ หรือจิ้มน้ำผึ้ง ก็อร่อย.

เสียม บางบ้านมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา เช่น หม้อดินประเภทต่าง ๆ นำผลงานมาจำหน่าย พ่อค้าแม่ค้าชนเผ่าจะมีสินค้าที่เป็นพื้นไม้สนเกี้ยวสำหรับจุดไฟ ของป่า หน่อไม้ทั้งดิบ ต้ม และเผา ข้าวโพดต้ม เผ่าลัวะซึ่งมีความสามารถในการประดิษฐ์เครื่องประดับที่ทำจากโลหะเงิน ส่วนพ่อค้าคนจีนจะขายเนื้อหมู เนื้อไก่ ปลา ที่ชำแหละแล้ว ของที่รับประทานได้เลย ก็มีให้เลือกหลายอย่าง ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารจีน เช่น ซาลาเปา หมั่นโถ และขนมประเภทหนึ่ง เป็นต้น

กาดหมั้วเมืองเจียงฮู้ง

ชุดไทยประยุกต์กับแม่หญิงรุ่นใหม่

อาหารการกินพื้นเมืองไทเมืองเจียงฮุ่น

แม่เต๋ากับการปรุงข้าวแรมพิน

อาหารจีน ซาลาเปาและหมั่นโก

แสงตะวันเริ่มแรงขึ้น แม่ค้าจากชนบทที่มาจากหมู่บ้านต่าง ๆ จะกลับบ้านกันหมดเพื่อไปทำอาหารเช้าและเตรียมตัวทำงานประจำวันต่อไป เรียกสภาพกาดแบบนี้ว่า “กาดวาย” ใครที่ต้องการซื้อวัสดุเพื่อนำไปประกอบอาหาร หรือซื้ออาหารสำเร็จรูปของชาวบ้านต้องไปตลาดตั้งแต่เช้ามืดเช่นเดียวกัน ในส่วนของการเป็นกาดหลวงยังคงดำเนินการขายต่อไปตลอดทั้งวัน เพราะพ่อค้าแม่ค้าในส่วนี้จะเป็นคนเงินเปิดเป็นร้านค้าสินค้าที่จำหน่ายส่วนใหญ่เป็นของแห้ง เครื่องใช้ในการเกษตร เครื่องใช้ในครัวเรือน กระบุง ตะกร้า ที่รับซื้อมาจากชาวบ้าน เสื้อผ้า ผ้าห่ม ถุงเท้า รองเท้า รวมไปถึงวิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเล่นซีดี และเครื่องเล่นวีดีโอ เป็นต้น ส่วนกาดก้อม คือกาดขนาดเล็กของหมู่บ้าน พอสายหนอยก็วาย หมายถึงเลิกกลับบ้านกันหมด บางทีแม่ค้าก็ไปซื้อของมาจากกาดหมั่ว หรือกาดหลวงมาขายอีกทอดหนึ่ง นอกนั้นยังพบกาดเคลื่อนที่ แม่ค้าจะซื้อสินค้าทั้งอาหารสดแห้งจากตลาดไร่รถสามล้อ (ชาแล้ง) ถีบไปขายตามบ้านเป็นการให้บริการถึงที่อำนวยความสะดวกให้กับคนที่อยู่ไกลกาด

กาดหลวงเมืองลำ

กาดหลวงเมืองลำ เป็นตลาดใหญ่สมชื่อ แม้ว่าจะไปกาดสายแล้ว เนื่องจากเป็นช่วงปีใหม่ วันที่ไปกาดหลวงตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน ได้เห็นผู้คนหลากหลายพันธุ์ เห็นการแต่งกายที่แตกต่าง แม่เฒ่าไทลื้อนุ่งหมัดด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ตามแบบฉบับไทลื้อ คือเสื้อปัก ผ้าฝ้ายสีคราม เคียนหัวด้วยผ้าขนหนูมีทั้งสีพื้นและลายดอกไม้แบบง่าย ๆ เช่น ดอกโบตั๋น ดอกกุหลาบ นุ่งซิ่นผ้าทอมือมีลายน้ำไหล นอกจากคนจีน และชนเผ่าที่ยังนุ่งหมัดด้วยเสื้อผ้า อาภรณ์ประจำเผ่าตนอยู่ สินค้าท้องถิ่น เช่น ผักต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะไม่แตกต่างจากเมืองเชียงรุ่ง หรือเมืองอื่น ๆ ของสิบสองพันนา เสื้อผ้าที่ผลิตในประเทศจีน ที่น่าตื่นตาคือ แหนมจากเชียงใหม่^{๑๑}

^{๑๑} ผู้เขียนได้มีโอกาสไปอำเภอเวียงไชย เมืองซำเหนือ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (อยู่ติดกับชายแดนเวียดนาม) ที่ร้านอาหารมีส้มเขียวหวานจากอำเภอวังซัน จังหวัดแพร่ มารับรองลูกค้าด้วย.

แม่ฉิ่งไทลื้อเมืองลำปางนำรถถีบสามล้อบรรทุกสินค้าไปขายกาดหลวง

กาดหลวงเมืองลำ สิบสองพันทนา

สินค้าเสื้อผ้าจากจีน

อาหารประเภทยำเป็นอาหารยอดนิยม

ลูกก๋วยยังไม่ได้อั่ว

ภาพที่น่ารักคือพ่อค้าอารมณ์ศิลปินขายยาเส้น บุหรี่ และยาตอง มีเครื่องมือเป็นกระบอกไม้ไผ่สำหรับสูบยาที่ทรงนิโคตินได้อย่างวิเศษ วิธีสูบ - สูตควันบุหรี่ผ่านไอน้ำจากกระบอกไม้ไผ่ นับเป็นภูมิปัญญาที่น่าอัศจรรย์ อุปรกรณ์สูบยาลักษณะนี้ที่เมืองอเล็กซานเดรีย ประเทศอียิปต์ได้เห็นผู้ชายวัยกลางคนถึงคนแก่นั่งดูยาอย่างมีความสุข เรียกเครื่องมือนี้ว่า “บาลากู” ช่วยยืดอายุสิงห์อมควันทั้งหลายให้อยู่ดูความวุ่นวายของโลกใบนี้นานขึ้น แต่บาลากู ตัวกระบอกที่ใส่น้ำดูจะมีอุปกรณ์มากกว่า เช่น ที่เสียบ บุหรี่ แต่บางทีก็เป็นที่ใส่ยาเส้น พอไฟจุดยาเส้นก็จะเกิดควัน เวลาสูตควันจะผ่านไอน้ำในกระบอกไม้ไผ่

คนสูตควันดูจะมีความสุขเป็นสองเท่า คือสุขจากการสูตควันยาเส้น และสุขจากการฟังเสียงขอที่พ่อค้าอารมณ์สุนทรีย์นั่งสีซอภายหลังที่บริการลูกค้าเรียบร้อยแล้ว ว่างเมื่อไหร่เป็นต้องหยิบซองขึ้นมาสีอย่างมีความสุข “อันความสุขนั้นหาได้ไม่ยากนัก หากเรารู้จักหา ไม่เลือกที่เลือกเวลา” ไกลๆกัน ชายวัยกลางคน ซึ่งเป็นชาวฮานี่ (พ่อของหนูแหวน) นั่งขายสมุนไพรนานาชนิด พร้อมตรวจวัดความดันโลหิตให้ลูกค้าด้วย

ความสุขเล็ก ๆ ของพ่อค้ากับลูกค้า

ความสุขเล็ก ๆ ของพ่อค้ากับลูกค้า

พ่อค้าชาวฮานี่ชายสวมไนโพรและบริการวัดความดัน

เมืองล่ายังอยู่ห่างไกลจากอิทธิพลตะวันตก ยาสมุนไพรพื้นบ้านซึ่งเกิดจากองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพชนสั่งสมไว้ให้ลูกหลาน ยังมีความสำคัญและมีบทบาทค่อนข้างสูง จากการสังเกตของผู้เขียนตั้งแต่เดินเข้าตลาด มีพ่อค้าแม่ค้านั่งขายสินค้าประเภทนี้มากกว่าสิบราย พ่อค้าแม่ค้าจะต่างเผ่าพันธุ์ด้วยซ้ำ มีทั้งชาวเขาหลายเผ่า คนจีน และคนไทลื้อ (ดูจากเสื้อผ้า การแต่งกาย) เผ่าพันธุ์ใดก็คงฝากสุขภาพของตนไว้กับยาสมุนไพรที่ตัวเองคุ้นเคย

สมุนไพรยาพื้นบ้านของแต่ละชนเผ่ายังเป็นที่ต้องการของลูกค้า

การกิน หรือวิธีการรับประทานอาหารของชาวไทลื้อในสิบสองปันนา ที่พูดถึงเรื่องนี้เพราะเห็นว่ามีแตกต่างกับคนไทลื้อในล้านนา ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทลื้อที่สิบสองปันนามีความใกล้ชิดกับจีนนับตั้งแต่ราชวงศ์หยวนที่ขยายอำนาจลงมาทางใต้ แม้จีนจะให้อิสระในการจัดการปกครองตนเอง แต่ก็ต้องได้รับการรับรองความชอบธรรมของการเป็นเจ้าเมืองไทลื้อ โดยกษัตริย์จีนพระราชทาน “ตราจุ่มกาบหลาบคำหัวเสือ”^{๑๒} สิบสองปันนาตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองของจีนมาโดยตลอด

พ.ศ. ๑๘๑๘ มงโกล (ราชวงศ์หยวน) เข้ายึดครองเมืองเชียงรุ่งไว้ในเขตแดนของจีนเป็นต้นมา จีนตั้งองค์กรการปกครองขึ้นที่เมืองเชียงรุ่ง ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงรุ่งเป็นเพียงข้าราชการชั้นสูงของจีน และต้องส่งบรรณาการให้จีนทุกปี^{๑๓} จะพบว่าตามเมืองใหญ่ ๆ ในสิบสองปันนาจะกลายเป็นชุมชนของคนจีนที่เข้ามาทำการค้า นี่อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในท้องถิ่นได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหลายอย่างจากจีน เช่น การใช้ตะเกียบเป็นอุปกรณ์ในการรับประทานอาหารในชีวิตประจำวัน เสื้อผ้าเครื่องประดับหลายอย่างซึ่งเป็นที่นิยมของเยาวชนไทลื้อ นอกจากนั้นยังได้ซึมซับภาษาจีนจนทำให้ภาษาไทลื้อลดความสำคัญลงเป็นภาษาที่สอง

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นว่า ชาวไทลื้อรับประทานอาหารข้าวเหนียวเป็นหลัก และอาหารที่รับประทานก็เป็นอาหารของท้องถิ่นดั้งเดิม ดังนั้นภาพของการรับประทานอาหารในแต่ละมื้อ จึงเป็นภาพที่เกิดจากวัฒนธรรมใหม่ที่เข้าไปอยู่ในวิถีการกินของชาวบ้าน อาหารที่อยู่ในสำรับหรือโตกที่สานด้วยหวาย ซึ่งเป็นอุปกรณ์ประเภทหนึ่งที่อยู่คู่กับคนไทลื้อ มือข้างหนึ่งถือตะเกียบสำหรับคีบอาหาร ส่วนมืออีกข้างหนึ่งก็ปั้นข้าวเหนียวใส่ปาก นับเป็นการผสมผสานต่างวัฒนธรรมมาใช้ได้อย่างกลมกลืน นอกจากนี้ยังพบว่า คนไทลื้อนิยมใส่ฟันทองตามแบบอย่างคนจีนอีกด้วย

วันที่ ๑๔ เมษายน ทางเจ้าภาพเมืองลำจัดเลี้ยงอาหารเย็นแก่แขกทุกคนที่ช่วงของโรงแรม “มณีสีเขียว” ตามที่ชาวไทลื้อเรียก แต่มีชื่อเป็นฝรั่งว่า

^{๑๒} ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท. โครงการพิพิธภัณฑสถานและวัฒนธรรมล้านนา. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๑. หน้า ๓๐.

^{๑๓} เล่มเดียวกัน. หน้า ๓๔.

“Green Diamon”^{๑๔} แยกที่รับเชิญแต่งกายตามเผ่าพันธุ์ของตนดูแล้วช่างไกลจากของแท้ดั้งเดิม มีทั้งมัง ฮาหนี^{๑๕} มูเซอ ลาว (มาจากหลายเมืองส่วนใหญ่เป็นไทลื้อ) ไต้หวัน เวียดนาม ไทลื้อเจ้าถิ่น คนจีนที่เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่มากจากเมืองเชียงรุ่งและไทย ที่ดูพิเศษสุดก็คือมีพระสงฆ์ ๗ รูป น่าจะเป็นพระผู้ใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญของอำเภอนี้นั่งร่วมโต๊ะอาหารเย็นกับแขก แต่ผู้เขียนสังเกตเห็นว่าพระสงฆ์ดังกล่าวฉันแต่เพียงน้ำปานะเท่านั้น สำหรับเจ้าภาพอยู่ในชุดไททั้งหญิงและชาย ดูละลานตาเพราะแต่ละชุดโดยเฉพาะฝ่ายหญิงดูหรูหราเกินความเป็นไทลื้อที่เห็นในงานมหรรมนาฏศิลป์ – ดนตรีชายแดนที่เมืองจิ่งหง (เจียงฮู้ง) เมื่อ ๗ ปีที่ผ่านมา

โรงแรมมณีสีเขียว

^{๑๔} แยกที่ได้รับเชิญ เจ้าภาพจัดให้พักที่โรงแรมมณีสีเขียว โรงแรมนี้มี ๖ ชั้น แยกจากเชียงใหม่และลาวพักชั้นที่ ๖ ซึ่งไม่มีลิฟท์ แต่ก็เดินขึ้นลงได้สบาย บันไดไม่ชัน วันหนึ่งอย่างน้อยขึ้น – ลง วันละ ๔ เทียว ผู้เขียนออกมาขึ้นที่ระเบียงดาดฟ้าจึงได้ทราบว่า แม่น้ำลำ ไหลผ่านด้านหลังโรงแรมนี้เอง.

^{๑๕} โกดี้สาวของเรา เธอบอกว่า เป็นเผ่าฮาหนี แต่แต่งตัวนุ่งห้อยเป็นสาวไทลื้อ เพราะเธอพูดภาษาไทยได้เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๓ วิชาเอกพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ได้รับทุนของอำเภอเมืองลำ เธอบอกว่า ฮาหนี เป็นเผ่าเดียวกับอีก้อ ส่วนเจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์ที่เป็นพนักงานขับรถกิตติมศักดิ์นั้น เป็นคนจีนพูดไทยไม่ได้ อธิบายดีดีมาก ดูแลทั้งเรื่องกินเรื่องเที่ยวตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้าย อาหารมือส่งท้ายเป็นอาหารกลางวัน อาจารย์ขวัญใจบอกคุณหลี่ว่า ขอเน้นผักและอย่าสั่งมาก เขาจัดให้พักที่โรงแรม Ching To: เป็นของรัฐบาล คุณหลี่ส่งมอบแขกไทเชียงใหม่ให้ทางเมืองเชียงรุ่งดูแลต่อ.

แม่น้ำลำไหลผ่านด้านหลังโรงแรม

ถ่ายภาพกับเจ้าภาพอำเภอเมืองล้า

อาหารในงานเลี้ยงที่เมืองล่า ส่วนใหญ่เป็นอาหารพื้นเมืองของไทลื้อ ซึ่งต่างจากอาหารที่โรงแรมจัดเลี้ยงในตอนเช้า ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารแบบจีน อาจเป็นเพราะว่าฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ต้องการประชาสัมพันธ์อาหารพื้นเมืองไทลื้อเพื่อผลของการท่องเที่ยวที่จะตามมา รวมไปถึงหมู่บ้านและร้านอาหารที่พาแขกไปรับประทานอาหารมื้อเย็นในแต่ละวันด้วย แม้จะจัดเลี้ยงอาหารแบบโต๊ะจีนแต่อาหารที่อยู่บนโต๊ะนับสิบอย่างนั้น อาทิ ยำผักคาวตอง (ใส่งาขาวคั่วทำให้มีกลิ่นหอม) มีรสเปรี้ยวชนิด ๆ ยำผักเพกาใส่หมูมีรสเผ็ดนำอร่อยแบบรสชาติอาหารไท นอกนั้นมีอาหารจีนสำหรับคนจีน เช่น หมูต้มเป็ดย่าง ไก่ต้ม ปลาหนึ่ง ต้มจืดหัวไชเท้า เนื้อผัด ประเภทขนมไม่พลาดขนมไทแท้ มีข้าวเกรียบกว่าทอด ข้าวเกรียบงาดำทอด ข้าวแตนแดง (ขนมนางเล็ด) ข้าวเปียงน้ำอ้อย ที่ขาดไม่ได้คือเหล้า คนไทลื้อจะดื่มเหล้า (เหมาโต) เก่งทั้งหญิงทั้งชาย เสี่ยงใช้ว่ ๆ คือการเอาจอกเหล้าชนกันก่อนดื่ม ต่างก็จ๊ะร้องไชว่ ๆ พร้อมกัน เขาไม่รินมากแต่รินบ่อย

พิธีต้อนรับแขกที่มาร่วมงานปีใหม่ไท ปี ๑๓๖๙

พิธีต้อนรับแขกที่มาร่วมงานปีใหม่ไท ปี ๑๓๖๙

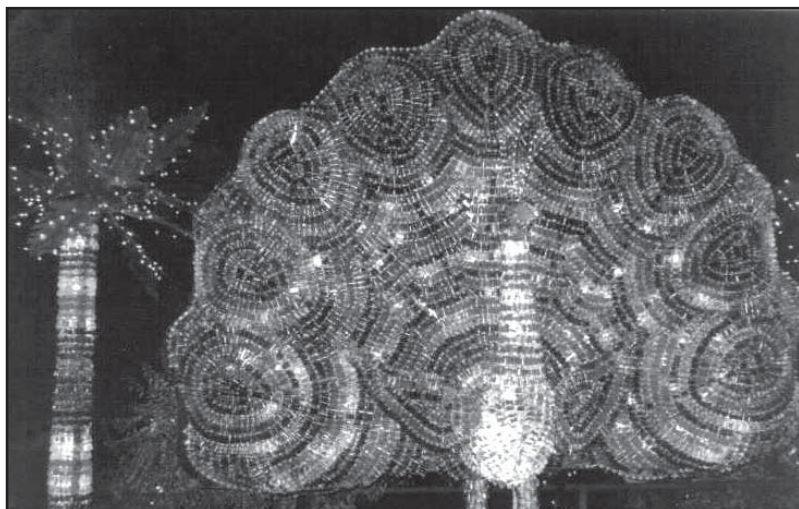

ระบำนกยูงจากเชียงใหม่

เจ้าภาพชนจอกเหล้ากับแขกเสียง ไชว้ย ๆ ไม่ขาดระยะ

นกยูงสัญลักษณ์ของสโงพันนา

ระบำนกยูง นาฏศิลป์คลาสสิกของสโงพันนา

บนเวทีที่มีการแสดงของเผ่าต่าง ๆ รวมทั้งไท ที่ไม่พลาดคือระบำนกยูง ที่อลังการ ส่งตรงมาจากเมืองเชียงรุ่งหรือจิ่งหนั่นเอง นกยูงเป็นสัตว์ สัญลักษณ์ประจำเมืองเชียงรุ่ง ชุดระบำนกยูงจึงมีชายทั่วไปตามแหล่งท่องเที่ยวในสิบสองพันทนา ปิดงานเลี้ยงรับรองด้วยการรำวงร่วมกัน หนุ่มน้อยหนุ่มใหญ่เมาได้ทีไรรดน้ำสาว ๆ เป็นที่สนุกสนาน

อาหารเย็นวันที่ ๑๕ เมษายน เจ้าภาพจัดเลี้ยงอาหารแบบไทลื้อ (ของจริง) ร้านอาหารเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง เป็นร้านอาหารพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงของที่นี่ ได้ลิ้มรสทั้งอาหารและบรรยากาศแบบพื้นเมืองไท การรับประทานอาหาร เขาตั้งโต๊ะกลมเหมือนโต๊ะจีนแต่โต๊ะที่ได้ถุนบ้าน แขกนั่งบนตั่งหวายเตี้ย ๆ พอนั่งชันเข้าได้ แต่ถ้าคนตัวสูงก็น่าอึดอัดเหมือนกัน รสชาติอาหารมีเนื้อถูกปากและถูกใจคนเชียงใหม่มาก ข้าวเหนียวใส่กล่องข้าวเล็ก ๆ อาหารมีเนื้อ ๑๖ อย่าง ดังนี้

๑. ผักกาดจอน้ำใสใส่มะเขือเทศแทนน้ำมะขามเปียกหรือมะขามสด
๒. ห่อหนึ่งปลาหมึกใส่ข้าวคั่ว (ห่อหมกปลาช่อนใส่ข้าวเปลือก)
๓. ห่อหนึ่งผักกูดใส่เห็ด
๔. ห่อหนึ่งหัวปลี
๕. ไก่ยี่ (สาหร่ายน้ำโขง)
๖. น้ำพริกหนุ่ม
๗. แหนมปลาต้ม (จิ้นส้มปลา มีพริกชี้หนูสดกับกระเทียมใส่มาด้วย)
๘. ปลาบั้ง
๙. หมูและตับทอด
๑๐. ต้มจืดผักกาดเขียว(ซุบผักกาดเขียวเป็นซุบที่มีทุกมื้อทั้งอาหารกลางวันและอาหารเย็น)
๑๑. ยำจิ้นไก่
๑๒. กุ้งแม่น้ำตัวเล็ก ๆ อบเกลือ
๑๓. ยำผักคาวตอง (มีรสเปรี้ยวและเผ็ดนิดหน่อย)
๑๔. ยำผักกาดส้ม
๑๕. ผักสด
๑๖. ของหวานหรือของว่าง มีข้าวแตน ข้าวเกรียบว่าว ข้าวเกรียบงาดำ ข้าวเกรียบขาว

บรรยากาศร้านอาหารไต่

ยำผักคาวตอง

โก(สาหร่าย)น้ำของ

ห่อหนึ่งโก่

หน่อไม้ต้ม

เรื่องของการกินยังไม่จบ เพราะเย็นวันที่ ๑๖ เมษายน ยังคงเป็นร้านอาหารไท แต่ก็มีอาหารจีนบ้าง ร้านอาหารอยู่นอกเมืองเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงแต่ไม้ไผ่รองรับประทุนที่ใต้ถุน เขาตั้งโต๊ะในบริเวณบ้านแบบร้านอาหารทั่วไปในเชียงใหม่ วันนี้เจ้าภาพเลี้ยงส่งแขกทุกคน มีรองประธานพรรคมาว่ามงานเลี้ยงด้วย ชนิดอาหารที่เพิ่มจากที่รับประทานไปเมื่อเย็นวานนี้คือ ยำดอกไม้อาหารชนิดหนึ่ง โกดี้บอกว่า เป็นสินค้านำเข้าจากเขตอบอุ้น น่าจะมาจากคุณหมิงหรือไม้ก็เชียงใหม่ นุ่มปากอร่อยดี และต้มไก่ใส่เห็ดโคน คนไทลื้อที่นั่งร่วมโต๊ะบอกว่า คุณหมิงเป็นเมืองที่มีเห็ดโคนมากที่สุด โดยเฉพาะเห็ดโคนซึ่งถือว่าเป็นเห็ดที่อร่อยและมีราคาแพง น่าจะจริงเพราะผู้เขียนเห็นมากับตาตอนที่ไปเผยแพร่อาหารไทยที่คุณหมิง ตลาดในเมืองคุณหมิงมีเห็ดโคนมากจริง ๆ งานเลี้ยงที่ขาดไม่ได้คือเสียงโซวี่ ๆ นอกจากจะสร้างความคุ้นเคยเป็นกันเองแล้วยังสร้างความสนุกสนาน (ม่วนซื่นในกล่มแขกที่มาจากประเทศลาว)^{๑๖}

^{๑๖} วัฒนธรรมการดื่มเหล้า แล้วร้องโซวี่ ๆ พร้อมกันทั้งแขกและเจ้าภาพเช่นนี้ ชาวไทลื้อมีอาชีพเป็นโกดี้และรับสอนภาษาไทยให้คนที่อยากมีอาชีพเป็นโกดี้พูดภาษาไทยอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า วัฒนธรรมการดื่มเหล้าแบบนี้มาจากคนจีนนับตั้งแต่จีนปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นต้นมา ปัจจุบันนี้คนไทลื้อวัยหนุ่ม-สาวจะดื่มเหล้าเก่ง เวลามีสงานสังสรรค์ เช่น งานปีใหม่ การโซวี่เหล้า กลายเป็นวัฒนธรรมที่คนไทลื้อประพฤติปฏิบัติเป็นประจำไปแล้ว นอกจากเหล้าแล้วยังมีเรื่องของการสูบบุหรี่อีกด้วย.

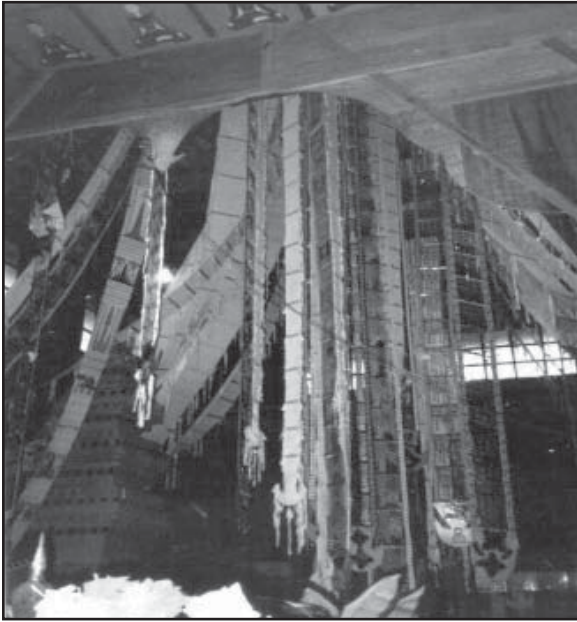

ร้านอาหารไทบรียากาศเป็นบ้านในชนบท

ครัวนุ่ง ครัวหย่อง แม่ญิงไถลื้อ^{๑๙}

แม่ญิงไถลื้อได้ชื่อว่า มีความเชี่ยวชาญด้านการทอผ้าเป็นเลิศ เป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า แม้จะมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงผ่านการเมืองมาหลายครั้ง แม่ญิงไถลื้อไปอยู่ที่ไหนก็จะไม่ละทิ้งเรื่องการทอผ้า เมื่อเข้าไปในวิหารวัดไถลื้อ สิ่งหนึ่งที่น่านมหัสจรรย์มาก คือลวดลายที่วิจิตรงดงามบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาลงบน ผืนผ้า ที่เรียกว่า “ตุง” รวมถึงสิ่งทอที่ถวายเป็นพุทธบูชา แม่ญิงไถลื้อมีความสามารถในการนำเอาภูมิปัญญากับวัฒนธรรมการทอผ้า เรื่องราวทางพุทธศาสนา วรรณกรรม จาริต ประเพณี มาไว้บนผืนผ้าได้อย่างลงตัวสวยงาม นี่คือผลงานที่บรรพชนไถลื้อได้สร้างสรรค์ขึ้นจนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น สำหรับ “ครัวนุ่ง ครัวหย่อง” ของแม่ญิงไถลื้อก็บ่งบอกความเป็นตัวตนคนลื้ออย่างภาคภูมิใจ แม่ญิงที่อยู่ตามชนบทรักษาเอกลักษณ์ของการ “นุ่งหย่อง” ของตนเองได้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งจะพบได้โดยทั่วไปใน

^{๑๙} คำว่า “ครัว” อ่าน คัว หมายถึงสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยทั่ว ๆ ไป ไม่ได้เกี่ยวกับเครื่องครัวในภาษาไทยกลาง ในที่นี้หมายถึงเครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้า และเครื่องประดับ (ผู้เขียน).

วัฒนธรรมคนไทลื้อทอดวงวายเป็นพุทธบูชา

หมู่บ้าน กล่าวคือถ้าเป็นแม่หญิงวัยกลางคนจะนิยมสวมเสื้อผ้าฝ้าย สีขาว สีเนื้อ สีชมพู คอกกลม แขนกระบอก เสื้อจะพอดีตัว เอวสั้นมีทั้งผ่าหน้า หรือ ป้ายผูกเชือกด้านข้างที่เรียกว่า เสื้อปิด นุ่งผ้าถุงสีดำ หรือสีอื่น ถ้าเป็นผ้าทอเองจะมีลายน้ำไหลซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อ ปัจจุบันเป็นผ้าขึ้นจากโรงงาน ยาวกรอมเท้า ที่เอวจะคาดเข็มขัดเงินเส้นใหญ่ เก็บหัวขึ้นไว้ข้างในให้เห็นเข็มขัดเงิน แถวลำผมวยสูงอาจจะเอียงไปด้านใดด้านหนึ่งตามที่เจ้าตัวถนัด ไม่เกล้าตั้ง มีหัวเขาคววยเสียบไว้ด้านหน้า ส่วนที่มวยผมตัดดอกไม้ สีขาวมีกลิ่นหอม เช่น ดอกสะเลเต หรือมหาหงส์ ดอกมะลิ ดอกเก็ดถวา หรือดอกไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้าน เครื่องนุ่งเครื่องห้อยที่กล่าวมา มักจะเป็นชุดสำหรับไปวัดหรือไปงานรื่นเริงที่เป็นกิจกรรมหรือประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน แต่ถ้าใส่ไปทำงานในไร่นาก็จะเป็นสีดำหรือหม้อห้อม แขนยาว มีผ้าสีขาวหรือผ้าขนหนูเคียนหัวซึ่งเป็นผ้าที่ใช้คลุมกันแดด ห่ม (ตุ้ม) กันหนาวได้

ถ้าเป็นผู้อาวุโส คนแก่ เสื้อมักจะใช้สีขาว เวลามีกงานบุญหรืองานประเพณีของหมู่บ้าน แต่ถ้าอยู่บ้าน โดยส่วนใหญ่เท่าที่เห็นก็จะมีแต่สีหม้อห้อม เป็นผ้าฝ้ายทอมือ เสื้อบ่าห้อย สำหรับวันร่น รวมถึงคนที่อายุยังไม่

ชุดแม่เต่าไปวัดปีใหม่

ชุดแม่ญิงวัยกลางคนไปวัด

ถึงจะเป็นผ้าโรงงานแต่ก็ยาวกรอมเท้า

มวยผมสาวไทลื้องานปีใหม่ เหน็บดอกเอื้องผึ้ง (ของแท้)

มวยผมสาวไทลื้องานปีใหม่ เหน็บดอกเอื้องผึ้ง (ของแท้)

ชุดพิธีการหนุ่ม-สาว

ถึงสี่สิบ เป็นผ้าจากโรงงาน เป็นชุดที่ประยุกต์จากรูปแบบเดิม สีฉูดฉาด มีขายตามตลาด ร้านขายเสื้อผ้าทั่วไป มีขนาดตามต้องการ อย่างไรก็ตามยังคงสวยงามเพราะทั้งเสื้อและผ้านุ่งรูปแบบก็ยังคงดูเป็นแม่ญิงไถลื้อ ส่วนดอกไม้ที่เสียบมวยผมก็นิยมให้ดอกไม้ประดิษฐ์สีสันสดใส มีการตกแต่งมวยผมด้วยกีบสีดำ บางคนก็จะติดกีบสีต่าง ๆ จำนวนมาก นางอินแก้วเป็นแม่ญิงวัยกลางคน ชาวบ้านเบิ่งขอร้องให้พวกเราแหวะที่เรือนเธอด้วย ซึ่งอยู่ตรงมุมโค้งของถนน (แคบ ๆ) เป็นเส้นทางขึ้นไปวัดบ้านเบิ่งที่อยู่บนเนินสูงขึ้นไปแต่ก็ไม่ไกลมากนัก

จุดประสงค์หลักของนางอินแก้ว คือต้องการให้พวกเราถ่ายรูปเธอในชุดไถลื้อประยุกต์ ด้วยความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้แต่งชุดสวยเข้ากับยุคสมัย เรียกว่าไม่ยอมตกยุค เสื้อผ้าทั้งชุดเป็นผ้าแพรปักด้วยดินทองมะลิ่งมะเลียงทั้งตัว ผมเกล้ามวยติดกีบสีต่าง ๆ เป็นแผงซึ่งกำลังอยู่ในกระแสนิยมของแม่ญิงไถลื้อมาก แล้วยังเสียบดอกไม้ประดิษฐ์ดอกไม้ใหญ่

ห้อยเป็นพวงลงมาด้านข้าง ยืนเป็นแบบให้ช่างภาพจำเป็นชกภาพ เธอขอให้ถ่ายทั้งภาพเดี่ยวและภาพคู่กับหนูแหวนไกด์สาว สาวไทลื้อรุ่นใหม่ นิยมสวมเสื้อผ้าลูกไม้สีเหลืองทองและสีส้ม และสีชมพู ดูจะเป็นนิสัยอดฮิตที่สาว ๆ นิยม เป็นชุดสีเดียวกัน ขณะที่คนไทลื้อรุ่นใหญ่ พ่อเฒ่าแม่เฒ่ายังคงรักษาเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ไว้อยู่ มวยผมยังคงมีปิ่นปักมวยและหวีเขาควยอันเล็กเสียบผม เครื่องนุ่งเครื่องห้อยของแม่หญิงไทลื้อรุ่นใหม่ไม่ได้ถักทอด้วยตนเอง แต่ฝากไว้กับตลาดและการเปลี่ยนแปลงของสังคมว่าจะมาในรูปแบบใดก็พร้อมรับมือ แต่ผ้าที่เธอบรรจงทอนั้นก็กลับกลายเป็นการทอเพื่อสนองความต้องการงานฝีมือของตลาด ขณะที่ทอก็มองเห็นแต่ตัวเลขว่าทอเสร็จแล้วจะมีมูลค่าที่มากน้อย

ถ้ามองในมุมบวกแม่หญิงทั้งเมืองแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันละลานตา เครื่องประดับมวยผมหาซื้อได้ทั่วไปโดยเฉพาะช่วงปีใหม่ แม่หญิงแต่ละคนก็อยากสวยอยากงาม ทางการค้าคงไม่ต้องขอร้องเหมือนเชียงใหม่ ขึ้นชื่อว่าผู้

นางอินแก้วก่อนแต่งงานกับแม่เฒ่ามณี

แม่เต่าในชุดทำงานนอกบ้าน

หนูแหวนกับนางอินแก้ว

มวยผมก่อนใส่เครื่องประดับ

มวยผมหลังประดับตกแต่งแล้ว

ภาพถ่ายคู่บ่าว-สาวลูกสาวนางอินแก้ว

หญิงไม่ว่าเผ่าพันธุ์ใด ต่างก็เห็นตรงกันคือแต่งหย่องแบบแม่หญิงไท ทำให้เธอสดใส และสวยงาม เหมือนสวนดอกไม้มานานาพันธุ์ ก็ยังดีกว่าแม่หญิงวัยรุ่นไทยยุคปัจจุบันเป็นไหน ๆ

บ้านและเรือนไถส้อบ้านเปิง

วันที่ ๑๔ เมษายน เจ้าภาพทางเมืองล้าได้พาไปเยี่ยมพี่น้องไทที่หมู่บ้านเปิง (หม่านเปิง) เริ่มสัมผัสได้กับกลิ่นอายของความเป็นไทที่ยังบริสุทธิ์ ทางเข้าหมู่บ้านมีป้ายปักอยู่กลางช่องโล่งกว้างพอสมควร ช่วงนี้น่าจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นพื้นที่รับใช้หมู่บ้านในการทำกิจกรรมร่วมกัน ภูมิทัศน์หมู่บ้านนี้ด้านหนึ่งเป็นเนินเขาสูงแล้วลาดลงไปเป็นที่ตั้งเรือนชาวบ้าน ด้านล่างเป็นที่สวนและนา มีวัดตั้งอยู่บนเนินสูงขึ้นไป มองลงไปเห็นเมืองล้าอยู่ข้างล่าง เรียกว่ามองเห็นเมืองทั้งเมือง เรือนของชาวไถส้อเท่าที่ได้เห็นมาหลาย ๆ เมือง มีโครงสร้างไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นเรือนไม้จริง บนเรือนจะมีองค์ประกอบของประโยชน์ใช้สอย

คล้าย ๆ กัน กล่าวคือ มีเต็นท์ไว้สำหรับตั้งที่ทอผ้า รับแขก และยังเป็นพื้นที่
อเนกประสงค์ มีชานซึ่งลดระดับจากพื้นที่เต็นท์ที่เรียกว่า “ข่ม” เป็นพื้นที่
วางหม้อน้ำ ตากของ วางกระถางปลูกต้นไม้ ผักชี มีไม้ไผ่ปักที่กระถาง
และมีเปลือกไข่เปิดวางครอบไม้อยู่ เป็นภาพที่พบเห็นได้ไม่ยากนักในเขต
ชนบทที่เป็นบ้านคนไทลื้อ เช่นเดียวกับที่บ้านไทลื้อที่ปากแคว บ้านหงสา
ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่ตาก
ผ้าที่เจ้าของบ้านทอและเย็บเอง เป็นการอวดฝีมือและความสามารถในงาน
ฝีมือของแม่หญิงเรือนหลังนั้น ต่อสายตาของคนที่ได้เดินผ่านไปมา

บั้งไฟและบอกไฟของไทลื้อเมืองลำ

บ้านเป็งมีชื่อเสียงในด้านการทำบั้งไฟ ปัจจุบันภูมิปัญญาด้านนี้เหลือ
อยู่เพียงครอบครัวเดียวที่ยังยึดเป็นอาชีพหลักอยู่ เด็กหนุ่มไทสองคนกำลัง

ทางเข้าหมู่บ้านเป็ง

ใจบ้านเป็นช่วงกว้างสำหรับจัดกิจกรรม

วัดบ้านเปิง

ไม้ฉลุละเบียงบ้าน

นอกชานปลูกต้นหอมผักชี

บ่อน้ำอยู่หลังบ้าน

นั่งทำบั้งไฟอยู่ใต้ถุนเรือน อุปกรณ์เครื่องมือวางอยู่ข้าง ๆ มีลำไม้ไผ่กองอยู่เป็นจำนวนมาก ช่วงนี้เป็นช่วงปีใหม่จึงมีลูกค้ำมากเป็นพิเศษ แม่เฒ่ามณีเจ้าของเรือนบอกว่า ลูกค้ำที่มาสั่งทำบั้งไฟมาจากหลายหมู่บ้านที่ไกล ๆ ก็มี อาชีพนี้สืบสานมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่า การทำบั้งไฟหรือบอไฟที่ดีมีคุณภาพต้องเรือนแม่เฒ่ามณี บ้านเป็งเท่านั้น การจุดบั้งไฟของชาวไทลื้อที่นี้เท่าที่สอบถามดูได้ความว่าจะจุดในงานสำคัญอยู่ ๒ งาน คือจุดในงานมงคล เช่น เทศกาลฉลองปีใหม่ไทเดือนเมษายน ปีนี้ (พ.ศ. ๒๕๕๐) ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน ตรงกับปีไทคือปี ๑๓๖๙ และงานอวมงคล เช่น งานศพพระผู้ใหญ่ บั้งไฟมีทั้งชนิดที่ใช้ไม้ไผ่ทั้งลำเช่นเดียวกับบั้งไฟของทางภาคอีสาน ต้องตั้งค้ำสูงเพื่อให้บั้งไฟพุ่งทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้า ถ้าบั้งไฟของใครไม่ขึ้นหรือแตกเสียก่อน เพื่อน ๆ จะจับคลุกโคลนเป็นที่สนุกสนาน กับอีกชนิดหนึ่งเป็นแบบบอไฟของภาคเหนือ เรียกบอไฟหมื่น บอไฟแสนเหมือนกัน วิธีจุดก็ใช้วิธีชุดหลุมเอาบอไฟฝังในหลุมให้ส่วนปากไหลพ้นดิน เวลาจุดไฟจะพุ่งขึ้นเป็นดอกไม้ไฟ

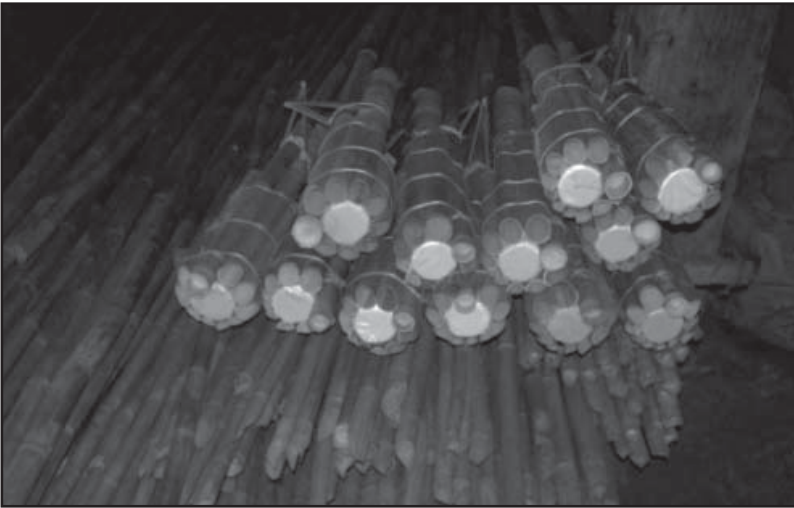
สวยงาม ช่วงเวลาการจุดก็จะต่างกัน ถ้าเป็นแบบแรกนั้นจะจุดตอนกลางวัน ทุกคนตั้งตาดูว่าดินปืน (เผ่าบอกไฟ) จะพาไม้ไผ่ทั้งลำทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้า หรือเลี้ยวร่วงลงอย่างไม่เป็นท่า ส่วนบอกไฟหมื่นบอกไฟแสนนั้นจะจุดตอนกลางคืน ทั้งเจ้าของและคนดูก็ลุ้นว่าจะพุ่งขึ้นเป็นดอกสวยงามหรือจะพ่นควันดำให้เจ้าของผิดหวังหรือไม่ วัฒนธรรมการจุดบอกไฟเช่นนี้ แม้จะไม่ใช่ใหญ่เหมือนจุดพลุเช่นปัจจุบัน แต่ก็เป็นการละเล่นที่ได้อารมณ์สุนทรีย์ เพราะทุกคนมีส่วนร่วม (ลุ้น) อย่างใกล้ชิดและสนุกสนาน คนที่นี้เรียกทั้งสองแบบว่า “บอกไฟ”

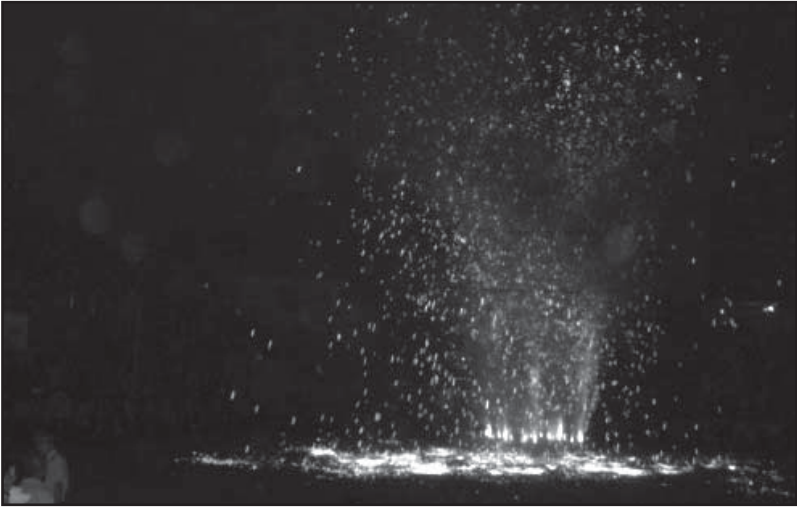
สล่าบั้งไฟ / บอกไฟดอกที่ได้ดูณเรือนแม่เผ่ามณี

เครื่องมือในการผลิตบอไฟ

บั้งไฟ จุดกลางวัน

บอกรีไฟดอกจตุตตอนกลางคืน

ปีใหม่ไทเมืองลำ เล่นสาดน้ำวันเดียว^{๑๔}

วันปีใหม่ไทที่เมืองลำ ทางกรอนุญาตให้เล่นสาดน้ำตั้งแต่เวลาแปดโมงเช้าจนถึงเวลา ๑๗.๓๐ น. เท่านั้น ส่วนที่เมืองจิงหง (เชียงรุ่ง) นั้นคนไทบอกว่า ทางกรอนุญาตให้เล่นสาดน้ำกัน ๓ วัน เนื่องจากทางเมืองลำ ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวจึงให้แขกที่เชิญมาเข้าร่วมขบวนแห่พร้อมกับบุคคลสำคัญระดับ หัวหน้าและเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ประจำเมืองเชียงรุ่ง ในขบวนมีกลอง มอชิงตีนำขบวนไปตามถนน แต่ตีจังหวะ “ตุง ๆ แซ่” (จังหวะเชิดสิงโต) ไปตลอดทาง ไม่มีการรดน้ำหรือสาดน้ำคนในขบวน เดินไปถึงบริเวณที่จัดงานคือหน้าร้านสรรพสินค้า (ย่านธุรกิจ) ใจกลางเมืองซึ่งก็ไม่ไกลจากโรงแรม มากนัก เจ้าภาพจัดให้แขกนั่งตามลำดับความสำคัญ ระดับหัวหน้านั่งแถว หน้าเพื่อชมการแสดงของชนเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองลำ ต่างก็มีเครื่องดนตรีประจำชนเผ่าประกอบทำรำจันลานตาไปหมด เมืองลำมีคนไทยอยู่ ๒๗๔ หมู่บ้าน ในจำนวน ๕๐๐ กว่าหมู่บ้าน มีขบวนหนึ่งผู้แสดงประกอบด้วยผู้สูงวัย ทั้งหญิงและชาย ดูหน้าตาแล้วเป็นผู้มีอันจะกิน มีกิจกรรมร่วมกันในการออก

^{๑๔} ผู้เขียนใช้คำว่า “สาดน้ำ” เพราะเขาเล่นแบบไม่ให้เรามีส่วนร่วม ฝ่ายหนึ่งใช้กลองมังก น้ำอยู่ที่ระเบียงตึกสาดน้ำใส่คนที่เดินอยู่บนถนน ส่วนรอบนอกก็ตักน้ำสาดใส่คนอื่นแต่ตัวเองวิ่งเข้าบ้าน.

กำลังกาย ซึ่งพบทั่วไปในเมืองต่าง ๆ ของจีน บางเมืองมีการเต้นแบบลีลาศ กลางแจ้ง เช่นที่เมืองกุ้ยหยาง ขณะนี้มีชื่อว่า “คณะสามขาว” (๒๐) ที่พิเศษ และน่าตื่นเต้นสำหรับผู้เขียนคือมีขบวนแห่ “นางสังขานต์” ปิดท้าย

ชุดกลองตี “ตุง ๆ แซ่” นำขบวนภาคเช้า

การแสดงของหนุ่ม - สาวไทในขบวนแห่นางสังขานต์

การแสดงของหนุ่ม - สาวไทในขบวนแห่นางสังขานต์

หนุ่มลัวะ

สาวอีโก้

คณะสามขาว

ปิดท้ายด้วยขบวนช่อดุงหน้าหน้าขบวนนางสังฆานต์

ปิดท้ายด้วยขบวนช่อดุงหน้าหน้าขบวนนางสังฆานต์

สาว ๆ ใช้ดอกไม้จุ่มน้ำพรมแขกที่รับเชิญมาร่วมงาน

วันที่ ๑๖ เมษายน ตามคำบอกเล่าของเจ้าภาพการจัดงานปีใหม่จะ หมุนเวียนไปตามที่ต่าง ๆ ไม่จัดซ้ำที่เดิมทั้งกลางวันและกลางคืน วันนี้เขา จัดที่หมู่บ้านนอกเมือง ข้างถนนทางเข้าหมู่บ้าน ดูจากสภาพแล้วสถานที่ คงเพิงถางหญ้า ปลูกเพิงชั่วคราวมุงด้วยหญ้าคา การแสดงเน้นระดับชาวบ้าน แสดงบนเวทีกลางแจ้งท่ามกลางแสงแดดที่ร้อนขึ้นทุกที ทางกรมเมือง ล่ามอบเงินให้ชาวบ้านไปจัดทำอาหารมาเลี้ยงแขกและนักแสดงทุกคน มี เชือกฟางผูกกันล้อมบริเวณที่แขกนั่งไม่ให้ชาวบ้านเข้าไป เพราะมีการเลี้ยง อาหารเฉพาะแขกเท่านั้น เป็นอาหารพื้นบ้านไต่แบบง่าย ๆ เช่น หมูทอด ตับ หมูปิ้ง น้ำพริก ข้าวเหนียวหนึ่งห่อใบตอง ส่วนที่อยู่นอกเส้นฟางก็มีพ่อค้าแม่ ขายเป็นชายของทั้งของกินของใช้และของเล่นเด็ก ๆ วันนี้มีการจุดบั้งไฟของ แต่ละหมู่บ้านแข่งขันกันว่าของหมู่บ้านใดจะทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าได้สูงกว่า

สาว ๆ ฝ่ายต้อนรับ

โต๊ะวางอาหารสานด้วยหวายมีสองระดับ

เข้าวัดทำบุญปีใหม่ไทเมืองล้า

วัดในพุทธศาสนายังคงความเป็นศูนย์รวมของชาวบ้าน เป็นศาสนสถานของรัฐบาลจีนในยุคการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่สนับสนุนกิจกรรมพุทธประเพณี แต่พุทธศาสนาของชาวไทลื้อสามารถผ่านยุควิกฤตมาได้ จากวัดในชุมชนยังมีร่องรอยและกลิ่นอายของความเจริญรุ่งเรืองในอดีตที่สามารถสัมผัสได้ ความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาทำให้หลาย ๆ วัดกลับมาเป็นศูนย์รวมจิตใจและเกาะเกี่ยววิถีชาวบ้านได้อย่างเหนียวแน่น เช่น วัดราชฐานหลวงบ้านตอง วัดราชฐานหลวงเซตวัน (วัดป่าเจ^{๑๙}) วัดเจียงเจิง และอีกหลาย ๆ วัดที่เมืองฮาย เมืองฮ่า และเมืองล้า ความพิเศษของวัดไถลือ คือ ในวิหารวัดประดับ ประดาด้วยตุ้ หัวตุ้ผูกติดกับเพดาน และชื่อวิหารทอดตัวลงมาเหนือศิระษะ ผู้ที่ถวายต่างบรรจงถักทออย่างสุดฝีมือนอกจากจะหวังในผลานิสงส์บุญตามคติความเชื่อแล้วยังได้อวดฝีมือของช่างทอไปพร้อมกัน^{๒๐}

สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ ภายในวิหารวัดไถลือที่พื้นวิหารจะทำเป็นรูไว้ใกล้กับเสาวิหารแต่ละต้น รูนี้มีไว้สำหรับหยาดน้ำหรือกรวดน้ำ อุปกรณ์ในการกรวดน้ำมีจอกหรือแก้วใส่น้ำ แต่ไม่มีที่รองน้ำ เวลากรวดน้ำก็จะกรวดลงไปในรู นอกจากนี้ยังพบวัฒนธรรมเช่นเดียวกันนี้ในวัดไทยอง และวัดไทเขินในเชียงตุงบางวัด

ช่วงที่จีนปฏิวัติทางวัฒนธรรม ทำให้วิถีพุทธหายไปจากชุมชน วัดถูกทิ้งร้าง ทอดโทรม ประมาณหนึ่งชั่วอายุคน ทุกวันนี้ชาวไทลื้อสิบสองพันนาคำเนินชีวิตวิถีพุทธตามแบบไทเขินที่เมืองเชียงตุง ไทยวน เชียงใหม่ ไทยองเมืองยอง และแบบแผนของวัดพระบาทตากผ้า ลำพูน มีเยาวชนไทลื้อสิบสองพันนาคำนวนไม่น้อยมาศึกษาเล่าเรียนที่เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลงไปถึงกรุงเทพฯ นำรูปแบบวิธีการไปประยุกต์ใช้ เพราะเงินปกครอง

^{๑๙} วัดราชฐานหลวงเซตวัน หรือวัดป่าเจ เป็นวัดเจ้ามณฑล เทียบกับวัดเจ้าคณะจังหวัดเชียงรุ่ง วัดนี้มีความสัมพันธ์ฐานครุกับศิษย์กับวัดพระบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เมื่อคราวที่มิ่งงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเชื่อนคำ หรือพระครูเวฬุวนพิทักษ์ ประมาณเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ เจ้าอาวาสวัดป่าเจ พร้อมกับคณะสงฆ์และคณะศรัทธาได้เดินทางมาเคารพศพเป็นจำนวนมาก.

^{๒๐} โปรดอ่านเพิ่มเติมใน ยุพิน เข็มมุกด์. ซอแลตุง ศิลป์แห่งศรัทธา ภูมิปัญญาท้องถิ่น. ๒๕๕๓. สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ระบอบคอมมิวนิสต์ เราจึงเห็นวัตรปฏิบัติของพระเถระที่ลือสองพันนาแตกต่างไปจากเมืองไทย เช่น ภาพพระสงฆ์สามเณรถือไม้จักรยานในย่านชุมชน แดดร้อนก็สวมหมวก เดินตามตลาด นั่งปะปนกับฆราวาส จึงดูไม่ค่อยส้ารวม แต่นี่ก็คือวัฒนธรรมพุทธแบบใหม่ พระสงฆ์ลือสองพันนาไม่โกนคิ้ว เช่นเดียวกับพระสงฆ์ในพม่า แต่ชาวไทลื้อยังคงดำรงตนเป็นพุทธศาสนิกชน ลือสานพุทธประเพณีที่บรรพชนสร้างไว้ให้จนทุกวันนี้

สงฆ์นำพระพุทธรูป วัดในเมืองล่า ใช้กานกล้วยเป็นรางสงฆ์

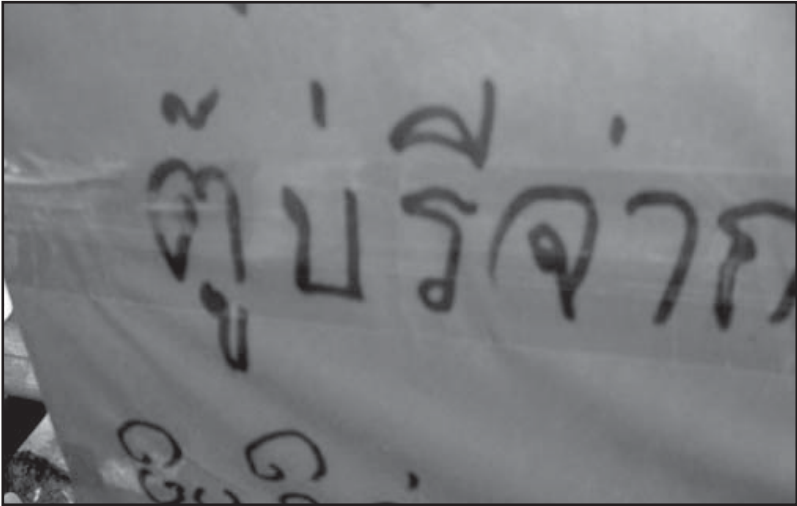

ครัวนุ่ง ครัวหย้อง ของแม่เฒ่าไถลือ

ครีวุ่นง ครวหัยอง ของแม่เฒ่ากับสาว ๆ รุ่นใหม่ต่างกันอย่งเห็นได้ชัด

หลังจากชมการแสดงของขบวนแห่จบแล้ว เจ้าภาพนำแขกเดินเป็นขบวนขึ้นสรงน้ำพระพุทธรูปที่วัดซึ่งอยู่บนเนินเขา จัดสถานที่เป็นซุ้มใช้กากบกล้วยเป็นราวน้ำ แขกทุกคนได้ขึ้นไปสรงน้ำที่ละคนจนครบ แล้วก็ไปกราบพระประธานในวิหารร่วมทำบุญตามประเพณี ส่วนพ่อเฒ่าแม่เฒ่าทั้งหลายก็ปฏิบัติตามพุทธประเพณีต่อ บรรดาแขกทั้งหลายต้องกลับโรงแรมเพราะถึงเวลาอาหารกลางวัน เวลาบ่ายสองโมง^{๒๑} เริ่มตั้งขบวนอีกครั้ง คราวนี้เจ้าภาพบอกให้เปลี่ยนชุดเพราะจะพาไปเล่นน้ำปีใหม่ ขณะที่เดินไปตามถนน เส้นเดิม มีการรดน้ำและสาดน้ำกันเต็มที่ ส่วนใหญ่อยู่บนระเบียงบ้านชั้นสาม ชั้นสี่ใช้ถังน้ำมันใส่น้ำสาดลงมาตลอดทาง ทางเมืองล้าจัดที่ให้ไปเล่นน้ำกลางเมือง มีบ่อน้ำอยู่ ๒ บ่อ ขนาดของบ่อกว้างประมาณ ๓ - ๔ เมตร ลึกแค่ครึ่งบ่อ ใช้พลาสติกปูรองกันบ่อ ใส่น้ำเต็มทั้งสองบ่อ ซึ่งทางการจัดให้เป็นสนามประลองสงครามน้ำ สาดกันไปมาไม่มีใครยอมใคร ไม่ต่างกับสงครามน้ำที่คูเมืองเชียงใหม่ วันนั้นทุกคนเปียกน้ำกันทั่วหน้า แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ปีใหม่เมืองล้าไม่มีคนเมา (เหล้า) ไม่มีคดียกต่อย พอดี

^{๒๑} ประเพณีของทางการที่นี่เขาจะพักผ่อนหลังรับประทานอาหารกลางวันแล้ว จะเริ่มทำงานอีกครั้งเวลาบ่ายสองโมง รู้สึกจะปฏิบัติเหมือนกันที่เมืองอื่น ๆ ของจีน เช่นเดียวกับประเทศลาวภาคกลางจะเริ่มทำงานภาคบ่ายเวลาบ่ายสองโมง.

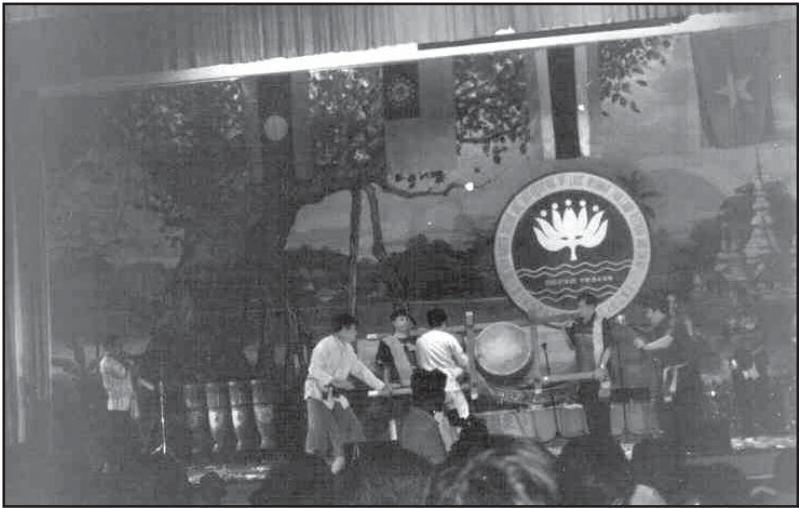

เวลาที่ทางการกำหนด ทุกอย่างก็เข้าสู่ภาวะปกติ ไม่มีการรื้อน้ำหรือสาดน้ำให้เห็น ชาวบ้านต่างปฏิบัติตามมาตรการที่ทางการเป็นผู้กำหนดอย่างเคร่งครัด เสียหายที่ไม่ได้ถ่ายภาพสงครามน้ำ เพราะสถานการณ์ขณะนั้นไม่อยู่ในภาวะที่จะใช้กล้องถ่ายรูปได้

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของไถลื้อลือสองพันนา

ดังที่กล่าวมาแต่ต้นว่า รัฐบาลจีนส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือการเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับชาวบ้านด้วยการเปิดพื้นที่ให้กับเครื่องดนตรีพื้นบ้านได้แสดงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนเผ่าไท จากงานมหกรรมนาฏศิลป์ดนตรีชายแดนเมื่อปี ๒๕๔๓ นั้น กลองบูชา ซึ่งมีลีลาการตีไม่แตกต่างไปจากศิลปะการตีของคนล้านนา วัดในเชิงรุ่งหรือจังหวัดต่างก็มีกลองบูชากันทุกวัด การแต่งกายของผู้ชายไม่ได้มีส่วนใดบ่งบอกว่า พวกเขาไม่ใช่คนไทเลย ความมีอิสระในการใช้ภาษาพูด รวมถึงการร้องเพลงที่มีเนื้อหาบอกเล่าที่มาของตนเอง เช่น เป็นคนบ้านไหนที่หมู่บ้านมีสภาพเป็นเช่นใด เป็นต้น เครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนชาติพันธุ์ไท คือ ซุดกลอง นอกจากกลองบูชาแล้วยังมีกลองปู่เจ่ กลองมองเซิง ลีลาการฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ตบมะผาบ ลวดลายลีลาการต่อสู้ของลูกผู้ชายชาวไทย ประกอบกับลีลาการตีกลองด้วยจิตวิญญาณอย่างมีชีวิตชีวาตริงอารมณ์คนดูไม่ให้ออกแวก

ในส่วนของนาฏศิลป์นั้นอยู่ภายใต้การดูแลของนาฏศิลป์ปักกิ่ง ซึ่งก็ได้รับอิทธิพลจากรัสเซียในเรื่องของการแสดงท่าเต้นแบบเต้นบัลเลต์ อย่างไรก็ตามเงินก็ดึงเอาความเด่นที่เป็นสัญลักษณ์ของชาวไถลื้อคือนกยูงมานำเสนอ บอกเล่าความเป็นไทด้วยท่วงท่าการร่ายรำระบำนกยูงที่พยายามเลียนแบบธรรมชาติของนกยูงชุดที่มีลวดลายและสีสันทันไม่ต่างไปจากขนนกยูงขณะที่กำลังรำแพนเลย แต่ก็เป็นการแสดงของคณะนาฏศิลป์จากเชิงรุ่ง เมื่อคราวที่ผู้เขียนได้มีโอกาสไปลือสองพันนา พ.ศ. ๒๕๔๙ ในฐานะนักท่องเที่ยวทำให้เห็นข้อแตกต่างจากการไปในฐานะแขกของเมืองค่อนข้างชัดเจน จึงมีความรู้สึกโชคดียิ่งที่ได้เห็นลีลาท่วงท่าการแสดงออกในศิลปะการแสดงพื้นบ้านโดยปราศจากการปรุงแต่งของชาวบ้านไถลื้ออย่างแท้จริง

ลีลาและลวดลายการตีกลองชายไทเซียงใหม่กับชายไทเมืองเจียงฮุ่น

ลีลาและลวดลายการตีกลองชายไทเซียงใหม่กับชายไทเมืองเจียงฮุ่น

การแสดงไทเซียงใหม่

วิถีสังคมของเขารชนไทลื้อเปลี่ยนไปตามโลกยุคโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมทุนนิยมเข้าไปครอบงำ แม้ว่าสิบสองพันนาจะเป็นเขตปกครองตนเอง แต่ศิลปะการแสดงก็ถูกประยุกต์ เพราะได้รับการฝึกสอนจากนาฏศิลป์ของรัฐ ศิลปะการแสดงที่นิยมพลตามแบบฉบับของท้องถิ่นเริ่มอ่อนแอและอ่อนล้าลงตามกาลเวลาที่ไม่หยุดนิ่ง จนเหลือเพียงกลิ่นอายความเป็นไทลื้อที่เจือจางเต็มที นับวันคนรุ่นใหม่จะถูกตัดขาดจากรากเหง้าที่บรรพชนสร้างไว้ วิถีของคนไทลื้อถูกนำมาตัดแต่งพันธุกรรมใหม่ นี่คือนาฏศิลป์ดนตรีที่เราจะหา ดูได้ตามร้านอาหารหรือสถานที่ที่ไกด์จัดให้นักท่องเที่ยวได้ชม วัฒนธรรมที่ดีงามถูกนำมาสร้างและปรุงแต่งให้เกิดมูลค่าตามระบบทุนนิยม จะมีนักท่องเที่ยวสักกี่คนที่รู้ว่า แก่นของวัฒนธรรมไทลื้อจริง ๆ เป็นอย่างไร

การที่ผู้เขียนได้มีโอกาสไปเยือนยังถิ่นฐานบ้านเรือนของคนไทลื้อทั้งที่เมืองเซียงรุ่งและที่อำเภอเมืองล่า สิบสองพันนาในฐานะแขก กับการไปในฐานะนักท่องเที่ยววันนั้นแตกต่างกันมากทีเดียว ซึ่งในที่นี้ไม่ได้กล่าวถึง ด้วยคิดว่ามีหลายท่านได้ไปเยือนมาแล้วเช่นกัน ประกอบกับได้มีการศึกษาเรื่องราวของพี่น้องไทในสิบสองพันนามากพอสมควรแล้ว แต่ผู้เขียนได้พยายามนำสิ่งที่ได้พบได้เห็นได้สัมผัสขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเจ้าภาพมาบอกเล่า ดังที่กล่าวมาในตอนต้นว่า ประวัติศาสตร์แทรกซึมอยู่ในทุกเรื่องของสังคม เล่าได้หลายแบบ เรื่องที่เล่าอาจจะเป็นเพียงประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของวิถีไทลื้อที่สิบสองพันนาก็ได้ เพราะ “การเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นไปตามกาลเวลา”

อักษรไทยลือ

อมิรดี เตชะศิริวรรณ*

“อักษรไทยลือ” จัดอยู่ในกลุ่มอักษรธรรมเช่นเดียวกับอักษรธรรมล้านนา อักษรไทเขิน และอักษรธรรมอีสาน เป็นอักษรที่ใช้บันทึกภาษาไทยลือและภาษาบาลีในเขตปกครองตนเองสิบสองพันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน และรวมไปถึงชาวไทยลือที่อยู่กระจัดกระจายในดินแดนต่าง ๆ เช่น ลาว พม่า ไทย เป็นต้น

อักษรไทยลือที่ปรากฏในดินแดนสิบสองพันนา มีอยู่ด้วยกัน ๒ รูปแบบ ในที่นี้เรียกว่า อักษรไทยลือเก่า และอักษรไทยลือใหม่

อักษรไทยลือเก่า สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากอักษรธรรมล้านนา ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ที่ขยายอาณาเขตไปยังดินแดนต่าง ๆ รวมถึงเมืองเชียงรุ่ง ด้วยเหตุนี้ทำให้พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่เมืองเชียงรุ่งพร้อมกับได้นำวรรณกรรมทางพุทธศาสนาและอักษรธรรมล้านนา

* นักวิจัย ประจำคลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เข้าไปด้วย และต่อมาชาวไทลื้อก็ได้นำอักษรธรรมล้านนານี้มาปรับปรุงเป็นอักษรของตนเอง แต่ชาวไทลื้อมีความเชื่อว่า ตนมีอักษรธรรมใช้มานานกว่าพันปี ดังที่เจ้าบวรวงศ์ ราชสกุลแห่งเมืองเชียงรุ่ง ได้กล่าวถึงตัวอักษรที่ใช้ที่เมืองเชียงรุ่งว่า ได้นำมาจากอักษรบาลี ซึ่งเข้ามาพร้อมกับพุทธศาสนาในราวปี พ.ศ. ๑๖๒๓ โดยพระเจ้าอโศกมหาราชและอินทிரาช อักษรบาลีนั้นแต่เดิมเรียกว่าอักษรเลขธรรม หรือ ลายธรรม ปัจจุบันเรียกอักษรไต หลักฐานที่ทำให้เจ้าบวรวงศ์มีความเชื่อเช่นนั้น คือ พิจารณาจากระยะเวลาในการสร้างวัดต่าง ๆ ในเมืองเชียงรุ่ง ได้แก่ เจ้าสิทธิธรรม สร้างวัดหลวงผาดวางในปี พ.ศ. ๑๖๒๓ ท่านขัตติยปัญญาเถรกับท่านมหาปัญญาเถร สร้างวัดหลวงทิลิติง เมื่อปี พ.ศ. ๑๖๓๕ และวัดระหีนเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๒๗ นอกจากนี้ เจ้าขุนคำ จันทวงศ์ ได้กล่าวว่า ชาวไทลื้อบางคนเชื่อว่าอักษรไทลื้อกำเนิดมาจากลักษณะของกระบอกไม้ไผ่ที่ใช้เผาไฟ โดยอักษรตัวแรกที่เกิดขึ้นคือ ตัว “๐” (๐) ซึ่งได้ลักษณะต้นฐานมาจากปากกระบอกไม้ไผ่ที่เป็นรูปวงกลม ส่วนตัวอักษรที่กำเนิดตามมา คือ “๐” (สระอา) ได้รูปลักษณะมาจากรอยบากที่ปลายกระบอกไม้ไผ่ ต่อมาชาวไทลื้อได้นำอักษรทั้งสองตัวนี้มาประสมกัน จนเกิดเป็นคำและตัวอักษรอื่น ๆ ตามมา นอกจากนี้เจ้ามหาขันธวงศ์ยังได้กล่าวว่า ชาวไทลื้อบางคนมีความเชื่อว่าอักษรไทลื้อเกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ๓,๐๐๐ ปี เนื่องจากชาวไทลื้อกลุ่มนี้สังเกตจากเนื้อหาในคำขับต่าง ๆ และเอกสารเก่าหลายเรื่องที่เป็นเรื่องราวก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประสูติแทบทั้งสิ้น แต่จากคำบอกเล่าดังกล่าวทั้งหมดนี้ไม่มีหลักฐานอ้างอิงเป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่นอน จึงไม่สามารถสรุปลงไปได้ว่าอักษรไทลื้อกำเนิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด ซึ่งมูลเหตุที่ทำให้ชาวไทลื้อมีความเชื่อเช่นนี้ อาจมีผลมาจากการที่จีนได้ปิดประเทศเป็นเวลานานกว่า ๓๐ ปี ทำให้ขาดการแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศไทย การศึกษาวัฒนธรรมไทลื้อของจีนจึงถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ เป็นเหตุให้นักวิชาการจีนส่วนหนึ่งไม่ยอมรับว่าอักษรไทลื้อที่แท้จริงนั้นรับอิทธิพลมาจากล้านนาผ่านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ป้ายแจ้งให้ถอดรองเท้าก่อนเข้าไปในวิหาร
ประกอบด้วยภาษาไทยแบบเก่า ภาษาจีน และภาษาอังกฤษ

อักษรไทยใหม่ เกิดขึ้นในสมัยปลายศตวรรษที่ ๗๐ ภายนั้น เขตปกครองตนเองสิบสองพันนาได้รับการสถาปนาขึ้น ทางรัฐบาลกลางจีนได้ให้ความสนใจต่อประเพณีวัฒนธรรมและภาษาของชนกลุ่มน้อย จึงได้ก่อตั้งคณะกรรมการปรับปรุงตัวหนังสือชนชาติไทยสิบสองพันนาขึ้นมา โดยมีนโยบายให้ตัดตัวอักษรและเครื่องหมายสำหรับแสดงระบบหน่วยเสียงทั้งหมดความจำเป็นออกไป แล้วเพิ่มตัวอักษรและเครื่องหมายที่จำเป็นเข้ามา พร้อมทั้งกำหนดวิธีการสะกด ขจัดวิธีการเขียนที่ซ้ำซ้อนคลุมเครือและไม่ถูกต้องให้หมดไป อีกทั้งยังกำหนดวิธีการเขียนที่มั่นคงและไม่เป็นเอกภาพให้มีความแน่นอนขึ้น แผนปรับปรุงตัวหนังสือไทยนี้ได้นำออกไปทดลองใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ โดยเริ่มจากนำไปใช้ในเอกสารทางราชการของแคว้นปกครองตนเอง และใช้ในการศึกษาระดับประถมของเขตชนชาติไท ต่อมาจึงออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารสิบสองพันนา จัดพิมพ์บทกลอน คติชาวบ้าน นิทานพื้นบ้านของชนชาติไท การรณรงค์หนังสือไทยแบบใหม่นี้ นับว่าประสบความสำเร็จพอสมควร เนื่องจากชาวไทยลือทุกเพศวัยสามารถเข้าถึงสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ ต่างจากการเรียนรู้อักษรไทยแบบเก่าที่จำเพาะอยู่กับผู้ชายที่เคยบวชเรียนเท่านั้น

ป้ายตลาดในเมืองสิบสองพันนา ประกอบด้วยภาษาไทยแบบใหม่และภาษาจีน

อักษรไทยี่ใหม่นี้ มีความแตกต่างกับอักษรไทยี่เก่า ทั้งในด้านอักษรและอักษรวิธี กล่าวคือ อักษรไทยี่เก่ามีจำนวนตัวอักษรมากกว่าไทยี่ใหม่ เนื่องจากอักษรไทยี่ใหม่ได้ตัดพยัญชนะบางตัวที่มีเสียงซ้ำซ้อนกันออกไป พยัญชนะสะกดที่เคยมีหลายรูปในแต่ละมาตรา ตัดเหลือมาตราสะกดละ ๑ รูป ยกเลิกสระประสม เอีย เอือ อัว นำไปใช้ร่วมกับสระเดี่ยว เอ เออ โอ วรรณยุกต์มี ๒ รูป ตัวเลขเหลือเพียงเลขชุดโหรา ตัดชุดตัวเลขในธรรมออกไป ส่วนอักษรวิธีได้ปรับการวางพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์มาไว้ในบรรทัดเดียวกันทั้งหมด

ตัวอย่างตารางเปรียบเทียบพยัญชนะต้นไทยี่เก่า - ใหม่

อักษร	ไทยี่เก่า	ไทยี่ใหม่
ก	𑄀	𑄀
ข	𑄁	-
ฃ	𑄂	-
ค	𑄃	𑄃

ค	ค	ค
ข	ข	-
ง	ง	ง
จ	จ	จ
ช	ช	ช
ช	ช	ช
ฉ	ฉ	-
ญ	ญ	-
ฎ	ฎ	-
ฏ	ฏ	-
ฐ	ฐ	-
ฑ	ฑ	-
ฒ	ฒ	-
ณ	ณ	-
ด	ด	ด
ต	ต	ต
ถ	ถ	ถ
ท	ท	ท
ธ	ธ	ธ
น	น	น
บ	บ	บ
ป	ป	ป
ผ	ผ	ผ
ฝ	ฝ	ฝ
พ	พ	พ
ฟ	ฟ	ฟ

ภ	๖	๖
ม	๘	๘
ย	๘	๘
ร	๘	๘
ล	๘	๘
ว	๐	๐
ส	๖	๖
ห	๖	๖
ฬ	๘	-
อ	๖	๖

ตัวอย่างความแตกต่างของอักษรวิธืไถลื้อเก่า - ใหม่

คำ	ไถลื้อเก่า	ไถลื้อใหม่
แสง	๘๘๖	๘๘๖
ที่	๘	๘๐๘
ได้	๘	๘๖๘
ก่อน	๘๖	๘๖๘
ปู่	๘	๘๖๘
เทาะ	๘๖	๘๖๘

อักษรไถลื้อเป็นอักษรกลุ่มเดียวกับอักษรธรรมล้านนา-อีสาน และไทเขิน ใช้บันทึกภาษาไถลื้อและภาษาบาลีในเขตสิบสองพันนา ประเทศจีน และในดินแดนอื่น ๆ เช่น ลาว ไทย เป็นต้น ปัจจุบันอักษรไถลื้อที่ใช้ในสิบสองพันนามี ๒ รูปแบบ คืออักษรไถลื้อแบบเก่าและอักษรไถลื้อแบบใหม่ อักษรไถลื้อแบบเก่าเป็นอักษรที่ได้รับอิทธิพลจากอักษรธรรมล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช ส่วนอักษรไถลื้อแบบใหม่เกิดขึ้นเมื่อปลายศตวรรษ

ที่ ๗๐ โดยปรับปรุงจากตัวอักษรไทลื้อเก่ามีความแตกต่างจากอักษรไทลื้อแบบเก่าทั้งด้านอักษรและอักษรวิธี

เอกสารอ้างอิง

- ดาว ชื่น ชื่น (เจ้าหม่อมคำลือ). ๒๕๒๙. “สภาพการณ์ภาษา หนังสือ และ การศึกษา ของชนชาติไทสิบสองปันนา”. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้า.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. ๒๕๒๙. อักษรไทลื้อ อักษรล้านนา. เชียงใหม่ : โครงการล้านนา-สิบสองปันนาศึกษา ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เทิม มีเต็ม. ๒๕๒๙. “พุทธศาสนาในญูนาน”. ญูนาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช. หน้า ๒๓๐-๒๓๗.
- นววรรณ พันธุเมธา. ๒๕๒๙. “อักษรเก่า-อักษรใหม่ กับการเปลี่ยนแปลงเสียง ในภาษาไทลื้อ”. ญูนาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช. หน้า ๑๗๕-๑๗๙.
- ประเสริฐ ฐ นคร. ๒๕๒๙. “ที่มาของอักษรไทยล้านนาและไทลื้อ”. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับ สิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. ศูนย์ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้า.
- ยรรยง จิระนคร (เจียแยนจอง). ๒๕๓๘. “สถานภาพการศึกษาวัฒนธรรม ไทลื้อของวงวิชาการจีน”. การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. หน้า ๑๐๖-๑๓๑.
- วูลินหยิน. ๒๕๒๙. “อักษรไทยล้านนา กับ อักษรไทสิบสองปันนา”. เอกสาร ประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับ สิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. ศูนย์ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้า.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. ๒๕๓๙. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ
: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

อภิชาติ เตชะศิริวรรณ. ๒๕๔๖. พัฒนาการของอักษรและอักษรวิธีในเอกสารไทลื้อ.
วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอกสารไทลื้อ

โตเก่าโตใหม่แตกเหมกัน พ.ศ. ๒๕๒๕

การสัมภาษณ์

๑. เจ้าขุนคำ จันทวงศ์ เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ เมืองเชียงรุ่ง
ลือสองพันนา
๒. เจ้ามหาขันธวงศ์ เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ เมืองเชียงรุ่ง
ลือสองพันนา

กายสังขยา : สรีระร่างกายของคน

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร*

กายสังขยาเป็นชื่อของคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของไทยที่มีที่มาจากพระอภิธรรมคัมภีร์วิภังคะ เนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึงอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของคนเรา กายสังขยา ฉบับไทยนี้มีจำนวน ๒ ผู้ก ได้รับการเผยแพร่ใหม่ในรูปของหนังสือเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐ โดยศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยในมณฑลยูนนาน ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่เมืองเซียงรุ่ง ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศจีน เนื้อหาในกายสังขยา ผู้กที่ ๑ ในส่วนที่กล่าวถึงร่างกายมีดังนี้

ในสมัยพุทธกาล พระอานนท์กล่าวว่า ร่างกายของคนเรานั้น พระพุทธเจ้าซึ่งนารถะได้กล่าวไว้นานแล้ว ครั้นมาถึงสมัยของพระพุทธเจ้าโคตมะ พระองค์ทรงเทศนาให้แก่ศรัทธามายาฟังว่า เมื่อแรกปฏิสนธิในครรภ์นั้น มีลักษณะละเอียดอ่อนคล้ายกับต่อมน้ำมั่งงาติดอยู่ที่หาง

* นักเขียน นักวิชาการอิสระ.

เนื้อทรายทอง ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา จนกระทั่ง ๗ วันผ่านไปจึงมีลักษณะคล้ายไข่ไก่มีเท้าและศิระชะ

นหารู (นหารู) อันเป็นกระดุกมี ๓๐๐ ท่อน อาศัยขึ้นเนื้อ ๔ ท่อน
 ดูกตาตีนมี ๔ ท่อน ดูกแข็ง หัวเข่ามี ๑ ท่อน ดูกสมอง ๑ ท่อน ดูกหลัง ๘
 ท่อน ดูกแป้นไหล่ ดูกข้าง ๕ เส้น ดูกอก ๑๐ เส้น ดูกหัวใจ ๑ ดูกด้ามมีด ๒
 อัน ดูกแปหลัง ๒ อัน ดูกแข็งปล้องเค้า ๑ อัน ดูกศอกด้านละ ๒ อัน ดูก
 คอ ๗ ปล้อง ดูกคาง ๑ อัน ๒ แฉว ดูกกายบนอัน ๑ ดูกหู ๒ อัน ดูกตา
 ๒ อัน ดูกหน้าผาก ๑ อัน

ส่วนเอ็นใหญ่มี ๕๐ เส้น จากคอลงไปด้านซ้าย ๕ เส้น ลงไปด้าน
 ขวา ๕ เส้น แขนขวา ๕ เส้น แขนซ้าย ๕ เส้น ส่วนเอ็น ๖๐ เส้นห่อรูปตน
 ชื่อว่ากามตันหารูป เหตุเพราะทรงตนให้มันอยู่คล้ายต้นมะเขือบัว เอ็น
 บางส่วนมีลักษณะบางคล้ายเครือน้ำเต้า เอ็นบางส่วนคล้ายสายพิณ บาง
 ส่วนคล้ายเส้นฝ้าย เอ็นที่แผ่ไปด้านหลังคล้ายตีนนก เอ็นส่วนหัวคล้ายสวม
 หมวกเหล็กน้อย เอ็นส่วนหลังคล้ายตาข่ายแหขุ่นน้ำ ส่วนเอ็นที่เหลือนั้น
 สอดเกี่ยวประสานกันไป คล้ายเส้นสายที่มีเส้นฝ้ายโยงไปมา

สำหรับชิ้นเนื้อมี ๙ แห่ง ติดอยู่กับเอ็นคล้ายดังกาบกล้วยห่อลำตัน
 เนื้อขาหนังคล้ายหินกลมเกลี้ยง ผสมกันอยู่คล้ายก้อนเฒ่า เนื้อสันหลังแผ่
 ออกไปคล้ายผ้าดอกคำ เนื้อแป้นไหล่ทั้งสองคล้ายกับบ้าน เนื้อแขนทั้ง
 สองคล้ายหนูตัวใหญ่ที่ถลกหนังออก เนื้อแขนทั้งสองด้านใต้กลมใหญ่ ๑
 กำ เรียกว่าชิ้นคล้ายหน่อไม้ที่ถูกลอกกาบออก โดยเนื้อ เอ็น และกระดูกมี
 ลักษณะรวมกันอยู่คล้ายผลไม้ เนื้อหนังเกี่ยวพันกันอยู่คล้ายใบตองห่อดิน

สาวิ ผิวหนังด้านนอกบางคล้ายเปลือกไข่มี ๓ อย่างคือ แดง ดำ
 ขาว เหมือนจะรวมเอาหนังชั้นในและนอกเข้าไว้ด้วยกัน ในลักษณะคล้าย
 เดียวกันกับเปลือกพุทรา หนังเท้าลักษณะคล้ายรองเท้า หนังแข้งคล้ายกาบ
 ห่อต้นข้าว ขณะข้าวกำลังตั้งท้อง หนังขาคล้ายข้าวสารที่อยู่ในจาน

เกสา ผมมี ๕ ล้านเส้น

โลมา ขนมี ๙ ล้านเส้นออกในร่างกาย ยกเว้นได้ทำมือ ปากและเล็บ

นขา เล็บมี ๒๐ เล็บ ออกที่ปลายมือและเท้า คล้ายเปลือกหอยมุข

ทันตา เขี้ยวฟันมี ๓๒ ซี่ ถ้าไม่มีบุญจะมีเพียง ๒๘ ซี่

อัญญิมัญซัง กระหม่อมสมอมมีลักษณะขาว กลิ่นเหม็น
วักกัง (วักกะ) หมากแหว (ไต) อันมีเอ็นห่อคองไป แดกเป็น ๒ เส้น
 มี ๒ ลูก ถ้าธาตุ ๔ ไม่เสมอกัน ลมขึ้นตามสายเอ็นถึงปลายคาง หน้าตาถึง
 หัว ทำให้ปวดหัว เวียนหัว

หทัยัง ก้อนเนื้อหัวใจมีสีแดง คล้ายดอกบัวที่โน้มก้านลง ตั้ง
 อยู่ระหว่างนมทั้งสอง หัวใจคนผู้บอดใบ้ไร้สติปัญญา มีปลายมน เลือดมีสี
 ชุนมัว หัวใจผู้มีปัญญา มีปลายแหลม เลือดมีสีใสงามมากนัก กลางดวงใจ
 นั้นเลือดอยู่ประมาณ ๑ ปลายมือ เป็นที่อยู่ของวิญญาณธาตุ เลือดหัวใจ
 ของผู้มีวิตกวิญญาณ มีสีเหลืองคล้ายดอกกรรณิการ ส่วนผู้มีปัญญา เลือด
 มีสีขาวใส หัวใจผู้มีปัญญามีสีคล้ายแก้ววิฑูรย์

ยकिनัง (ยกนะ) ตับมี ๒ กลีบซ้อนกัน มีสีแดงคล้ายดอกบัว
 หม่อม อยู่ใต้ราวนมด้านขวา ตับของผู้ไร้ปัญญา มีเพียง ๑ กลีบ หนามากนัก
 ตับผู้มีปัญญามีกลีบบาง

กิโรมกัง (กิโรมกะ- พังผืด) พังผืดอยู่ใต้ตับ มีสีขาวห่ออยู่ด้าน
 บน เพื่อมิให้มีกลิ่นเหม็นออกทางปาก

ปัททัง (ปัททะ- ม้าม) ม้ามยาวประมาณ ๗ นิ้ว มีสีเขียว
 อยู่สุดหัวใจทางด้านซ้าย รูปร่างคล้ายลิ้นวัว ถ้ากินอาหารไม่ถูกก็เจ็บและ
 พองออกมา เรียกว่าเจ็บท้อง หรือป้างไ้

ปาปัสสัง ปอด มี ๓๒ ลูก เป็นกลีบเขียว มีสีแดงเหลือง ตั้งอยู่
 ในระแวกเดียวกัน

อันตัง ไข่ใหญ่มี ๓๒ ขด มีสีขาวยาว ๑๐ ศอก คล้ายงู ไข่ผู้
 หญิงมี ๒๘ ขด ไข่ยาวมี ๘ ศอก มีสีหม่น ขดอยู่กลางท้อง สายไส้ด้านบน
 ติดอยู่ที่รูกอ ด้านล่างติดอยู่รูกวาร

อันตคุณณัง ใสน้อย ขดเกี่ยวอยู่กับไข่ใหญ่ มีสีขาว ใสน้อยผู้
 หญิงมี ๒๘ ขด ไม่เท่าใสน้อยของผู้ชาย เพราะว่าเป็นที่อยู่ของลูก ซึ่งจะ
 มาปฏิสนธิจึ่งน้อยกว่าชาย ๔ เส้น เมื่อกินกินอาหารลงท้อง เตโชธาตุคือ
 ไฟก็ไหม้ ส่วนที่เหลืองหนอนก็เลือกกิน

อุทกริสัง คืออาหารที่ใส่โภชนะมีรสหอมหวาน เมื่อเคี้ยวกลืน
 ลงคอก็ละลายเย็ดย่อยลงไปคล้ายน้ำหมาก ไส้โครกนารังเกียจ หนอนทั้งหลายก็

เกิดมีแก่ทุกคน เป็นกองทุกข์ที่หาแก่นสารมิได้ซึ่งปรุงแต่งด้วยขันธ์ ๕ และธาตุ ๔

เทกิเมโย หนอนมี ๒ จำพวกคือ ๑ ชื่อกรวา ๒ ชื่ออัปโปก ซึ่งอาศัยอยู่ที่ใต้เส้นผม หนอนขบกินรากเส้นผมอยู่ทุกวัน ทำให้เส้นผมขาวหงอก หนอนที่กินสมองในหัวทำให้ศีรษะล้าน

เทกิเมโย มีหนอนอีก ๒ จำพวกคือ ๑ ชื่อวาระ ๒ ชื่อมหาวาระ อาศัยอยู่ในตาทั้งสองข้าง คอยกินน้ำตาและเกิดในขนตา ทำให้ตาของคนแก่ไม่สว่างใส

เทกิเมโย มีหนอน ๒ จำพวกคือ เวสา, มหาเวสา อาศัยอยู่ในลำคอ คอยกัดกินเนื้อในคอมิได้ขาด ทำให้เกิดอาการร้อนในคอ จนกลายเป็นริดสีดวง กลายเป็นมะโหกแดงรากเลือด

กิติมิโย มีหนอน ๓ จำพวกคือ มุตติ, มิทระ, มุกขะ อาศัยอยู่ในรูจมูก กินน้ำมูก น้ำเสลด เมื่อหนอนเดินไปในรูจมูกเมื่อใด ก็เกิดอาการจามไอ เป็นหวัด

กิติมิโย มีหนอน ๓ จำพวกคือ โร, โต, วัโก อาศัยอยู่ที่เขี้ยวฟัน คอยกัดกินฟันอยู่ไม่ขาด ทำให้ปวดฟัน ฟันผุ ฟันร่วง ส่วนหนอนอีกพวกหนึ่ง อาศัยอยู่ในเล็บมือ เล็บเท้า

กิติมิโย มีหนอน ๓ จำพวกคือ กุณา, โรหิตตา, มหาโรหิตกา อาศัยอยู่ในเอ็นน้อยใหญ่ ไต่ไปตามเอ็นทั่วร่างกาย ทำให้เกิดโรคลม มีอาการเจ็บปวด เหนื่อยอ่อน แข็งกระด้าง

กิติมิโย มีหนอนจำพวกหนึ่งชื่อภวา อาศัยอยู่ในกระดูกข้อต่อ คอยกัดกินเนื้อในกระดูก ทำให้เกิดอาการเจ็บปวดตามข้อต่อทั้งหลาย เรียกว่าเป็นม่วงสะคว

กิติมิโย มีหนอน ๓ จำพวกอยู่ล้นกินคือ รัมมมุกขะ, เปติทยา, อโปริกา คอยกัดกินลิ้นและคอที่มีอาหารสัมผัส หวาน เฝ็ด มัน เค็ม ขม ผาด เมื่อเป็นไข้ไม่สบาย ทำให้เกิดเป็นลมร้อนออกคอก กินอาหารอันใดก็จืดจาง ไม่มีรสชาติ

ส่วนหนอน ๓ จำพวกอาศัยอยู่นอกผิวหนัง บางครั้งคอยกัดกินใต้ฝ่าเท้า กินฝ่ามือ ส่วนอีก ๓ จำพวกอาศัยอยู่ที่ก้อนเนื้อหัวใจ เมื่อน้ำแห่งลงไปเมื่อใด ก็ทำให้หวงน้ำเมื่อนั้น และอีกพวกหนึ่งอาศัยอยู่ในท้องรอกิน

อาหาร เมื่อหนอนยื่นหัวสั้นไปมาด้วยความกระหาย ทำให้เกิดอาการท้อง
ใหม่ ท้องร้อง หิวอาหารมากนัก

ถัดจากนั้นมีหนอนชื่อมโนทก, มหาทุดจะ อาศัยอยู่ในกระดุก
น้อยใหญ่ คอยกัดกินเนื้อในกระดุก ทำให้เนื้อตัวกระด้าง เหี้ยดแข็งขา
ขยับมือเท้าลำบาก

หนอนบางจำพวกมีหัวแบนคล้ายใบคา อาศัยอยู่ทั่วไปในร่างกาย
เมื่อคนเรากินอาหารลงไปใหม่ ๆ ก็ได้อาศัยกิน เมื่อเศษอาหารเน่าก็ลงไป
ยังทวาร ครั้นวาโยธาดุมากำจัดออกก็มีกลิ่นเหม็น อาหารที่กินลงไปแบ่ง
ออกเป็น ๕ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ ให้ตัวท้องกิน ส่วนที่ ๒ ไฟท้องกิน ส่วนที่ ๓
ลงไปเป็นน้ำเยียว ส่วนที่ ๔ เป็นน้ำเหลือง เหงื่อโคล ส่วนที่ ๕ จำเริญเนื้อ
ตนให้ร่างกายใหญ่โตแข็งแรง

เนื้อตัวของคนเราเป็นสิ่งที่ชุ่มนุ่มของสิ่งโสโครก คล้ายดังใบบอนห่อ
อาจม มองดูภายนอกงดงาม

แต่ภายในน่ารังเกียจ มีขันธ์ ๕ กับธาตุ ๔ เป็นองค์ประกอบ คล้าย
กับไม้ ๒ ลำพังกันอยู่ เมื่อฝ่ายหนึ่งล้มลงไป อีกฝ่ายหนึ่งก็ล้มลงไปด้วย โดย
มีใจร ๑๐ คนคอยรบกวนและบังคับให้อยู่ในเงื้อมมือ ให้ได้รับทุกขเวทนา
หัวหน้าใจรคือ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา อุทัจจะ และอวิชชาต่าง ๆ

ค้นว่ารูปธรรมเกิดมีแล้ว ธาตุดินนั้นก็กระทำให้รูปธรรมตั้งมั่น ธาตุ
น้ำก็ชุ่มเย็นในตัว ธาตุไฟนั้นให้ร้อนเนื้อตนกายน วาโยธาดุนั้นให้ช่างปาก
ช่างจา เดินไปมา คนเราย่อมมีขันธ์ ๕ ธาตุ ๔ แดงแปลง เป็นดังฟองน้ำ
อันเกิดมายามเมื่อฝนตก แล้วก็ลวดกลับหายไป หาแก่นสารมิได้ เมื่อตาย
แล้วก็เกิด จนกว่าจะถึงนิพพาน ...ฯลฯ^๑

เนื้อหาในกายสังขยาที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะต่าง ๆ มีเพียงเท่านั้น ส่วน
ในผู้ที่สองเป็นพระธรรมคำสอน ผู้เขียนบทความนี้จึงไม่ได้กล่าวถึง สำหรับ
การดูแลรักษาร่างกายนั้น ในตำรายาไทลื้อใช้สมุนไพรหลายชนิด เช่น

^๑ กายสังขยา ฉบับไทลื้อ. ศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย เมืองเชียงรุ่ง สิบสองพันทนา
จีน, ๒๕๓๐.

ยาแก้เจ็บหัว

- ผักกวางหมู ๔ ถัง - ใบขี้เหล็กเทศ ๔ ถัง

- ใบหูกดำ ๔ ถัง - ใบกล้วยสะแกพู่ ๔ ถัง (ใบมะละกอดตัวผู้๔ถัง)

อัตราส่วนคือ ๑ ถัง เท่ากับ ๕ กรัม แต่วิธีปรุงยา ในตำรายาไม่ได้บอกรายละเอียดไว้^๒

อนึ่ง ในตำรายาส่วนมากทั้งที่เป็นของล้านนา ไทเขิน ไทลื้อ ก็ไม่บอกวิธีปรุงยาแต่อย่างใด ซึ่งบางครั้งก็ไม่บอกอัตราส่วน เช่น

ยาเสลด

ยาเสลดให้เอาใบตองมาควั่นกรอบ น้ำส้มจ่อมเป็นน้ำ ปั่นเป็นลูกไว้หมากกอม เกลือ ตัดนิดหน่อย ใส่น้ำอุ่นกิน

อีกขนานหนึ่ง ให้เอาก้านตาล ฝนใส่น้ำข้าวเจ้ากิน

อีกขนานหนึ่ง ให้เอาจันทน์ขาว จันทน์แดง ส้มหมากจ่อม แขนฝาง ต้าเป็นผง เอาสะอ่อมเป็นน้ำ ปั่นเป็นลูกไว้ใช้ ใส่น้ำอุ่นกิน^๓

ตำรายาไทลื้อและสรีระร่างกายซึ่งถือว่า ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญนั้นมีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพร เพื่อรักษาสมดุลของร่างกายในการดูแลสุขภาพ มีให้เจ็บไข้ได้ป่วยด้วยโรคชนิดต่าง ๆ ปัจจุบันโรงพยาบาลแพทย์แผนโบราณในเมืองเชียงรุ่ง สิบสองพันนา ยังมีหมอที่รักษาด้วยการใช้สมุนไพรอยู่ และองค์ความรู้ยังไม่หมดไปจากหมอพื้นบ้าน

อย่างไรก็ตาม การรักษาโรคเป็นศาสตร์ที่ต้องแม่นยำในการปรุงยา และใช้สมุนไพร ดังนั้น ความรู้เรื่องกายสังขยาหรือกายวิภาค เลือดลมและอวัยวะส่วนต่าง ๆ ในร่างกายยังไม่เพียงพอ หมอพื้นบ้านจะต้องมีความแตกฉานในตำรับยาสมุนไพรแต่ละขนาน เช่น วิธีเก็บและอัตราส่วนที่ใช้ เป็นต้น

^๒ เรณู วิชาศิลป์. (ปริวรรต) ตำรายาสิบสองพันนา. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ๒๕๓๐.

^๓ ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว, ดร.ไชยยง รุจจนเวท. ตำรายาสมุนไพรของไทยในจีน. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

อนึ่ง การรักษาร่างกายด้วยพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ นอกจากจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ป่วยแล้ว ยังเป็นการช่วยรักษาพืชพรรณไม่มิให้สูญพันธุ์อีกทางหนึ่งด้วย

เอกสารอ้างอิง

กายสังขยา ฉบับไถ่ลือ. ศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย เมืองเชียงรุ่ง
ลือสองพันนา จีน, ๒๕๓๐.
ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว, ดร.ไชยยัง รุจจนเวท. ตำรายาสมุนไพรของไถ่ลือในจีน.
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.
เรณู วิชาศิลป์. (ปริวรรต). ตำรายาลือสองพันนา. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
๒๕๓๐.

ความแตกต่างของอาหารไทลื้อ ในสิบสองพันนาและล้านนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวภา ศักยพันธ์

นักประวัติศาสตร์หลายท่านได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิบสองพันนาและล้านนาว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรทั้งสองแห่งนี้ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต้นตระกูลเดียวกัน นั่นก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลไท (ไต) ในสมัยโบราณการไปมาหาสู่กันเป็นเหมือนเมืองพี่เมืองน้องไม่มีเส้นแบ่งอาณาเขตอย่างเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในสองเมืองนี้จึงมีความคล้ายคลึงกัน โดยไม่มีเส้นแบ่งแยกทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การดำรงอยู่ในแต่ละพื้นที่ย่อมมีการปรับเปลี่ยนและมีการกลืนกลายเพื่อให้การดำรงชีวิตในแต่ละยุคสมัยคงอยู่ได้อย่างปกติสุข จึงมีการหยิบยืมทางวัฒนธรรมในบริบทของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในแต่ละช่วง ตัวอย่างเช่น การปรับตัวทางด้านอาหารการกินของกลุ่ม

* อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม ซึ่งรวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่มีประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายตนเองจากอาณาจักรลือสองพันนามาถึงอาณาจักรล้านนา กระบวนการในการปรับตัวเพื่อให้อยู่ในถิ่นใหม่นั้นนั้นจำเป็นต้องอาศัย ยุทธวิธีที่หลากหลาย เช่น การดำรงอยู่ซึ่งอัตลักษณ์ของอาหารการกินแบบเดิมและการดัดแปลงโดยคงลักษณะบางประการของอาหารดั้งเดิมไว้ แต่นำวิธีการของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เข้าผสมผสาน เกิดเป็นอาหารชนิดใหม่ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้ทำให้ในปัจจุบัน เราจึงมองเห็นถึงความแตกต่างระหว่างอาหารไทลื้อในลือสองพันนาที่เคยอาศัยอยู่ดั้งเดิมกับอาหารไทลื้อที่มีอยู่ในล้านนา ซึ่งผู้เขียนได้แบ่งแยกให้เห็นถึงความแตกต่างได้ดังนี้

๑. ความแตกต่างในด้านวิธีการปรุงอาหาร
๒. ความแตกต่างในด้านการใช้พืชผักเป็นวัตถุดิบในการทำอาหาร
๓. ความแตกต่างในด้านการใช้เครื่องเทศและสมุนไพร
๔. ความแตกต่างในด้านรสชาติของอาหาร
๕. ความแตกต่างในด้านวิธีการรับประทานอาหาร
๖. ความแตกต่างในด้านการใช้อุปกรณ์
๗. ความแตกต่างในด้านการเรียกชื่อ

๑. ความแตกต่างในด้านวิธีการปรุงอาหาร ชาวไทลื้อลือสองพันนามีวิธีการปรุงอาหารอย่างง่าย ๆ สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างเรียบง่ายและภาวะของการเร่งรีบที่จะต้องไปทำไร่ทำนา จึงไม่พบอาหารที่มีเครื่องปรุงหลาย ๆ ชนิดเหมือนล้านนา เช่น แกงปลาที่ต้องโขลกน้ำพริกแกง ใส่อั่วที่มีเครื่องปรุงหลายชนิด แต่ในการทำอาหารของชาวไทลื้อในลือสองพันนาจะมีเพียงการโขลกหอมหรือกระเทียมเพื่อใช้แต่งกลิ่นอาหาร วิธีการปรุงอาหารที่ชาวไทลื้อในลือสองพันนานิยมทำมีดังนี้

๑.๑ วิธีการปิ้งย่าง อาหารประเภทนี้ เป็นอาหารที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในเขตลือสองพันนาและนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะต้องลิ้มลองรสชาติของอาหารในกลุ่มนี้ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางมาจากภาคเหนือของจีน ซึ่งจะเรียกอาหารในกลุ่มนี้ว่า บาบิควิไทลื้อ อาหารที่ได้รับความนิยมมาก คืออาหารปิ้งย่างประเภทปลา หรือเรียกอีกอย่างว่า

ปลาบั้งอบ วิธีการบั้งจะแตกต่างไปจากล้านนา โดยขณะที่บั้งย่างจะต้องทา น้ำมันมะแคว้น (คว่าเจียวเหยียว) ซึ่งมีส่วนผสมของผงปาก่อ (โป๊ยก็๊ก) เพื่อให้มีกลิ่นหอม ในสิบสองพันทนาจะมีร้านขายอาหารบั้งย่างที่มีชื่อ คือย่าน บ้านถิ่นน้อย ร้านอาหารบั้งย่างในย่านนี้จึงมีจำนวนนับสิบร้าน

๑.๒ วิธีการแอบหรือหมก หมายถึงการทำให้อาหารสุกโดยการใส่ใบตองห่ออาหารแล้วนำไปบั้ง แต่แอบในสิบสองพันทนามีการใช้ใบของต้นพืชชนิดหนึ่งลักษณะคล้ายใบตองแต่สั้นกว่า นำมาห่ออาหารที่จะแอบ เช่น แอบตักเต่า (อีฮวกเขียด) ผู้เขียนเคยพบใบพืชชนิดนี้ในหมู่บ้านชาวลัวะ แต่ชาวลัวะนำมาห่อเป็นเสื่อ ชาวสิบสองพันทนาเรียกใบพืชชนิดนี้ว่าใบตอง ดังนั้นเราจึงไม่พบการใช้ใบตองกล้วยมาห่ออาหารเหมือนการห่อแอบในล้านนา ถึงแม้ว่าในสิบสองพันทนามีการปลุกกล้วยหอมจำนวนมาก แต่เนื่องจากในปัจจุบัน ชาวไทลื้อได้ทำสัญญาให้ชาวจีนมาเช่าที่นา (มาเปาที่นา) ทำสวนกล้วยหอม แต่ใบตองกล้วยหอมมีความกรอบเมื่อนำมาห่ออาหารจะเกิดการแตก ประกอบกับใบตองกล้วยหอมมีรสขม ถ้านำมาห่อแอบจะทำให้รสชาติของอาหารไม่อร่อย

อาหารบั้งย่าง

การห่อแฉับ

๑.๓ วิธีการหนึ่ง วิธีการนี้มีลักษณะเหมือนกับการนึ่งอาหารใน ล้านนา เช่น นึ่งข้าว แต่จะมีอาหารพิเศษของสิบสองพันทนาที่ใช้วิธีการนี้ เรียกว่า ข้าวสับปะรด หรือข้าวหนึ่งบะชะแน็ด ซึ่งจะแตกต่างไปจากล้านนา อาหารชนิดนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งในบรรดาอาหารไทลื้อ ที่นักท่องเที่ยวรู้จักและนิยมรับประทาน จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของอาหาร ไทลื้อที่ร้านอาหารไทลื้อ (ร้านอาหารบ้านไต) จะต้องจัดไว้รับรองแขก ข้าวสับปะรด หรือข้าวหนึ่งบะชะแน็ด มีวิธีการทำโดยนำข้าวเหนียวมาผสม กับน้ำตาลและเนื้อสับปะรดแล้วนำไปบรรจุในผลสับปะรด จากนั้นจึงนำไปนึ่งให้สุก ลักษณะที่สำคัญคือข้าวเหนียวที่ใช้ต้องเป็นข้าวเหนียวดำหรือ ข้าวก่ำเท่านั้น อาหารชนิดนี้ทำขึ้นเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เราจะไม่พบในการรับประทานอาหารในชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อใน สิบสองพันทนา อาหารที่ใช้วิธีการนี้ อีกชนิดหนึ่ง ที่รู้จักกันดีสำหรับชาวไท ลื้อในสิบสองพันทนา คือขนมข้าวดอกช้อ ขนมข้าวดอกช้อเป็นอาหารหวาน เป็นสัญลักษณ์ของอาหารไทลื้อที่ใช้ในประเพณีและเทศกาล รวมทั้งใช้เป็น อาหารต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ในร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวเมือง สิบสองพันทนาจึงมีขนมข้าวดอกช้อไว้รับรองแขก

๑.๔ วิธีการโขลก อาหารที่ใช้วิธีการโขลกมากที่สุด ได้แก่ อาหารที่ชาวไทลื้อเมืองสิบสองพันนาเรียกว่า น้ำหมี่ หรือชาวล้านนาเรียกว่า น้ำพริก เช่น น้ำหมี่ถั่วดิน น้ำหมี่ป่า น้ำหมี่ปู อย่างไรก็ตาม อาหารในกลุ่มนี้ก็ไม่เน้นการโขลกแบบละเอียดเหมือนในล้านนา ดังนั้นอุปกรณ์ในการโขลกจึงมีลักษณะเล็กเพื่อใช้คดลูกเคล้าอาหารให้เข้ากันอย่างเบา ๆ หรือเรียกว่า โส๊ะ หรือ โหยะ เท่านั้น ซึ่งแตกต่างไปจากล้านนาที่ในปัจจุบันจะมีครกหินในครัวของทุก ๆ บ้าน

๑.๕ วิธีการแกง ชาวไทลื้อในสิบสองพันนาเรียกวิธีการแกงว่า แค วิธีนี้มีการปรุงอาหารได้ ๓ รูปแบบ ได้แก่ การทำแคจืด การทำแคเผ็ด และการทำแคส้มป่อย

- การทำแคจืด มีลักษณะคล้ายแกงเลียง แต่เครื่องแกงน้อยกว่า เนื่องจากใช้เพียงหอมหรือกระเทียม ลักษณะของน้ำแกงจึงใส นิยมใช้กับผัก เช่น แคยอดปี้ก (ยอดฟักทอง) แคผักโห๊ะ (ผักหลาย ๆ อย่าง เช่น ผักก้านดง ผักหวาน ผักตำลึง ยอดมะเขือเทศ ผักชะอม ผักโขม)

- การทำแคเผ็ด มีวิธีการทำเหมือนแคจืด แต่จะนำพริกป่นมาผัดกับน้ำมันเล็กน้อยแล้วเทลงในแคจืด นิยมใช้กับแคเผ็ดหน่อส้ม แคเผ็ดกบ

- การทำแคส้มป่อย เป็นวิธีการแคที่มีรสเปรี้ยว เนื่องจากใช้ใบและยอดส้มป่อยมาปรุงรส วิธีการนี้นิยมใช้กับแคเห็ดชนิดต่าง ๆ เช่น แคส้มป่อยเห็ดปอดม้า

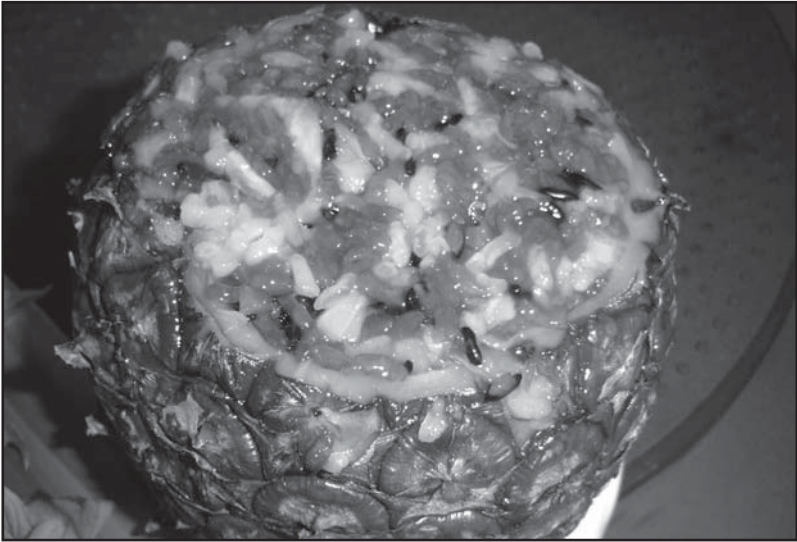
การโขลก
น้ำหมี่

ลักษณะของครกไม้และลูกครก

แคฝักฮะ

ข้าวน้ำงะปะพะแนด

๑.๖ วิธีการลาบ ลาบหรือจิ้นลาบหรือจิ้นล้า เป็นอาหารที่ชาวไทลื้อใช้เลี้ยงในงานขึ้นบ้านใหม่ งานปอย งานแต่งงานและงานบวช สำหรับในงานบวชนั้นพอออกแม่ออกจะเป็นเจ้าภาพในการจัดหาวัตถุดิบมาทำลาบ ถ้าหากไม่ได้ทำลาบในงานบวช ถือว่าการบวชนั้นยังไม่ครบถ้วน วิธีการลาบของชาวไทลื้อในสับสองพันนาแตกต่างจากวิธีการลาบของล้านนากกล่าวคือ ในสับสองพันนาจะใช้มีดหรือใช้สันมีดทุบเนื้อวัวจนละเอียด แต่ในล้านนาจะใช้มีดด้านที่มีคมลับเนื้อให้ละเอียด ดังนั้นลักษณะของจิ้นลาบในสับสองพันนา หรือโดยทั่ว ๆ ไป เรียกว่า “จิ้นล้า” จึงมีความนุ่มเหมือนวุ้น แตกต่างจากลาบในล้านนาที่จะเห็นลักษณะของชิ้นเนื้อชัดเจนกว่า จากนั้นจึงนำพริกแห้งคั่วมาสับรวมกับเนื้อที่ทุบจนละเอียดและโดยเปลี่ยนมาใช้คมมีดลับจนส่วนผสมละเอียด แล้วนำเครื่องเทศและน้ำพริกมาผสมที่ละเอียดน้อยนวดให้เข้ากัน แตกต่างจากล้านนาที่ต้องเตรียมพริกแห้งคั่วโขลกกับเครื่องเทศแยกไว้ต่างหาก แล้วจึงนำมาผสมกันอีกครั้ง ในสับสองพันนาจะรับประทานลาบวัวมากกว่าลาบหมู และไม่ฆ่าควายเพราะถือว่าควายมีบุญคุณ ช่วยทำนา ทำให้มีข้าวไว้รับประทานตลอดปี ในหนังสือของ หยาง เชิงเหน็ง (๒๐๐๑) ผู้ซึ่งค้นคว้าและเขียนหนังสือเกี่ยวกับอาหารการกินของสับสองพันนา

จนได้รับฉายาจาก เหวิน เหยียนไค่ ประธานสมาคมสิบสองพม่านว่า หยาง เซิงเหนิ่ง เป็นตะแคงหัวไทลื้อ หมายถึง ผู้รอบรู้ทุกอย่าง หยาง เซิงเหนิ่ง ได้เล่าถึงนิทานเกี่ยวกับเรื่องลาบหรือจิ้นสั่วว่า อาหารชนิดนี้เป็นอาหารที่แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูทวดต่อผู้มีพระคุณและเป็นการแสดงถึงการดูแลบุพการีที่ดียิ่ง เพราะคนสูงอายุที่ไม่มีฟันหรือมีฟันสำหรับเคี้ยวอาหารไม่กี่ซี่จะสามารถกลืนอาหารชนิดนี้ได้ง่าย ดังนั้นชาวไทลื้อในสิบสองพม่านจึงถือว่าลาบหรือจิ้นสั่วเป็นอาหารที่ใช้สำหรับการคารวะผู้อาวุโส

จิ้นสั่ว (จิ้นลาบ)

วิธีการลาบ

ดอกช้อที่ตากแห้งเพื่อนำมาทำขนม

ขนมดอกช้อ

๑.๗ วิธีการซี วิธีนี้เหมือนกับการทำแคจิต ต่างกันที่แคจิตไม่มีส่วนผสมของน้ำมัน แต่การซีจะนำกระทะตั้งไฟใส่น้ำมันพอร้อนทุบกระเทียมใส่ลงไป พอมีกลิ่นหอมเติมน้ำเปล่าตั้งไฟต่อไปจนน้ำเดือดจึงใส่ผัก ถ้ามีเนื้อหมูสับ หรือกระดูกหมู ก็ใส่ตามลงไป เช่น ซีผักกาดเขียว ลักษณะเช่นนี้จะคล้ายกับการจ๋าวหรือการไต้ของล้านนา แตกต่างกันตรงที่ล้านนาจะทำอาหารชนิดนั้นจนเสร็จเรียบร้อย หากต้องการกลิ่นหอมของกระเทียมก็นำกระทะหรือหม้อใส่น้ำมันและใส่กระเทียมพอมีกลิ่นหอมของกระเทียมก็นำอาหารที่เตรียมไว้ลงจ๋าวหรือไต้ในน้ำมันนั้น

๑.๘ วิธีการอ่อง วิธีนี้เป็นการทำอาหารให้สุกด้วยการใส่น้ำในหม้อหรือกระทะเล็กน้อยพอน้ำเดือดใส่อาหารลงไป นิยมใช้กับเนื้อหมูสับปั้นเป็นก้อน วางลงในกระทะคนกลับไปกลับมาจนเนื้อหมูสุก เรียกว่า “อ่องหมู” วิธีการนี้นำไปใช้กับการทำลาบให้สุกเช่นกัน โดยตักลาบลงวางในน้ำเดือด รอจนสุกจึงตักขึ้นมา เรียกว่า “อ่องลาบ” สำหรับในล้านนา เช่น ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คำว่า “อ่อง” หมายถึง ความสำเร็จ หรือทำงานนั้นสำเร็จแล้ว

๑.๙ วิธีการโสะ วิธีนี้นิยมใช้กับอาหารประเภทยำหรือไขลก เบา ๆ บางที่จึงเรียกว่า โหะ เช่น โสะบะโอใส่น้ำปู (ตำส้มโอใส่น้ำปู) น้ำพริกโหะ (น้ำพริกหนุ่มกับมะเขือเทศที่นำไปย่างไฟให้สุกแล้วไขลกรวมกัน เบา ๆ พอแฉก) และไก่โยสะ (ส้มตำมะละกอที่ใช้วิธีคลุกเคล้าเครื่องปรุงให้เข้ากัน)

๑.๑๐ วิธีการหุง การปรุงอาหารที่เรียกว่า การหุง นั้น ในสิบสองพันนาและล้านนา มีลักษณะเหมือนกันในบางส่วน เช่น การหุงข้าว การหุงถั่วเหลืองเพื่อทำถั่วโอ ซึ่งเป็นวิธีการทำให้อาหารสุกด้วยการใช้ไอน้ำ แต่ในสิบสองพันนายังมีวิธีทำให้อาหารสุกด้วยการลวก ซึ่งเรียกว่า หุง เช่นกัน ดังนั้น ถ้ามีการลวกผักเพื่อนำมาจิ้มน้ำพริก ชาวไทลื้อในสิบสองพันนาจะเรียกว่า ผักหุง ซึ่งหมายถึงผักลวกนั่นเอง

อองหมู

ไก้โยโสะ

๒. ความแตกต่างในด้านการใช้พืชผักเป็นวัตถุดิบในการทำอาหาร เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของทั้งสองพื้นที่อยู่ในแนวใกล้กับเส้นศูนย์สูตร ซึ่งเป็นเขตร้อนชื้น จึงทำให้พืชผักในสิบสองพื่นนาและล้านนาเหมือนกันและสามารถนำมาทำอาหารได้เหมือนกัน เช่น ผักโขม ตำลึง ผักเชียงดาหรือชาวไทลื้อในสิบสองพื่นนาเรียกว่า ผักโง่น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เราจะพบความแตกต่างของการเลือกใช้พืชผักเพื่อนำมาทำเป็นอาหารในสองพื้นที่นี้เช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๒.๑ ผักคาวตอง ในสิบสองพื่นนามีการนำรากผักคาวตองมาฆ่าเป็นอาหาร ในขณะที่ในล้านนาจะนิยมรับประทานส่วนที่เป็นใบและใช้เป็นผักจิ้ม

๒.๒ ดอกฟักทอง ในสิบสองพื่นนานำดอกฟักทองมาอัดได้ด้วยหมูลับแล้วนำไปนึ่ง แต่ในล้านนานำดอกฟักทองไปแกงกับปลาอย่าง

๒.๓ ผักเร็น ในสิบสองพื่นนานำผักเร็นมาแค เรียกว่า “แคผักเร็น” อาหารชนิดนี้เป็นอาหารที่ใช้ในงานแต่งงาน เนื่องจากผักเร็นเป็นผักประเภทไม้เลื้อยคล้ายสะระแหน่ จึงมีความเชื่อว่าการแต่งงานเป็นงานที่เพิ่มสมาชิกให้กับครอบครัว ซึ่งช่วยให้มีการแตกลูกแตกหลานออกไปเหมือนลักษณะของผักเร็นที่แพร่พันธุ์แตกขยาย และเจริญเติบโตไปอย่างรวดเร็ว ในทำนองเดียวกันถ้ามีงานที่รวมญาติพี่น้อง เช่น งานแต่งงานงานขึ้นบ้านใหม่ ก็จะทำแคผักเร็น เพราะเชื่อว่าจะทำให้พี่น้องเลื้อยไปหากันหรือไปมาหาสู่กัน แต่ในทางตรงกันข้าม ผักชนิดนี้เป็นผักต้องห้ามสำหรับผู้ที่มีเวทย์มนต์คาถา เพราะเป็นผักที่ขึ้นตามข้างทางหรือตามพื้นดิน ถือว่าเป็นของต่ำ อีกทั้งผู้หญิงซึ่งนุ่งผ้าถุงจะก้าวผ่านผักชนิดนี้ได้อย่างง่ายดาย จึงไม่สมควรที่ผู้ที่มีเวทย์มนต์คาถาจะนำมารับประทาน เพราะจะทำให้คาถาหรือความรู้เสื่อม ซึ่งทางสิบสองพื่นนาบอกว่า “คนมีศาสตร์มีใจ จะบด้อยผักเร็น” สำหรับในล้านนามีการรับประทานผักเร็นเฉพาะในจังหวัดแม่ฮ่องสอนบางครัวเรือน ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ไม่พบการรับประทานผักชนิดนี้

๒.๔ มะเขือยาว ในสิบสองพื่นนานำมะเขือยาวมาย่างไฟ แล้วผ่าครึ่งราดด้วยเต้าหู้ยี้ถือว่าเป็นอาหารบึงย่างที่ได้รับความนิยมจากทุกเพศ

ทุกวัย สำหรับล้านนาจะนำมะเขือยาวมาย่างไฟแล้วนำไปโขลกผสมเครื่องปรุงเรียกว่า ตำบะเขือ

๒.๕ ตุนหรือคูน ในสิบสองพันทนาจะนำตุนหรือผักตุนมาทำอาหารประเภทยำ เรียกว่า ยำผักตุนหรือตำผักตุน โดยลอกเปลือก เด็ดเป็นท่อนเล็ก ๆ ใส่ครกโขลกพร้อมกับถั่วลิสง พริกป่น ขิงสด กระเทียม ผักชี และน้ำมะนาว แต่ในล้านนานำตุนมาแกงส้มหรือใช้เป็นผักจิ้มรับประทานกับน้ำพริกหรือตำส้มโอ (โสะบะโอ)

๒.๖ ผักแปม ผักแปมเป็นผักที่มีรสขม ในสิบสองพันทนาเรียกว่า “ผักแปม” ผักชนิดนี้เป็นที่รู้จักของชาวไทลื้อในสิบสองพันทนาเป็นอย่างดี ผักแปมเป็นผักสมุนไพรของชาวไทลื้อเกือบทุกครัวเรือน ผักแปมสามารถนำมาทำเป็นอาหารสำหรับเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุได้ด้วย เช่น นำมารับประทานกับน้ำหมี นำมาแคะผักแปมโดยไม้ไผ่เนื้อสัตว์ นำมาหั่นแล้วทอดกับไข่ แต่ในล้านนาจะนำผักแปมมาจิ้มกับลาบ ส่วนการแกงในล้านนาจะแกงผักแปมกับเนื้อควาย โดยใส่เนื้อควายจำนวนมากเพื่อไม่ให้แกงมีรสขมจากผักแปมมากเกินไป

๒.๗ มะเขือพวง ในสิบสองพันทนา มะเขือพวงเป็นอาหารขึ้นโต๊ะที่จะพบได้ในร้านอาหารทั่วไปของชาวไทลื้อ โดยนำมะเขือพวงมาต้มให้สุกแล้วตักใส่กระทะที่มีน้ำมันเล็กน้อยคนให้ทั่วปรุงรสด้วยน้ำซีอิ้ว แต่ในล้านนาอาหารชนิดนี้จะพบเฉพาะในหมู่บ้านดั้งเดิมของชาวไทลื้อและเริ่มหายไปจากวิถีการบริโภคในครัวเรือนของชาวล้านนา เนื่องจากคนรุ่นใหม่มีความรู้สึกว่ มะเขือพวงมีรสขม จึงไม่ชอบรับประทาน ทั้ง ๆ ที่มะเขือพวงมีสรรพคุณทางยาหลายประการ

แคผักเจริน

ผักเจรินสดเสิร์ฟกับน้ำหมีปะเจือมาน

ผักแปม

มะเขือพวงผัดน้ำมัน

๒.๘ ผักกูด ผักกูดเป็นผักที่ได้รับความนิยมมากในสิบสองพันนา โดยเฉพาะในร้านอาหารต้องมีผักชนิดนี้ประจำร้าน เพราะนำมาทำอาหารได้หลายอย่าง เช่น แด้ผักกูด ผัดผักกูด ผักกูดลวกจิ้มน้ำหมี แต่ในล้านนานิยมนำผักกูดมาแกงส้ม และมีผักกูดหลายชนิดในล้านนา เช่น ผักกูดดอย ผักกูดก๊อง

๓. ความแตกต่างในด้านการใช้เครื่องเทศและสมุนไพร คำว่าเครื่องเทศ (spice) หมายถึงพืชผักที่ใช้แต่งกลิ่นหรือดับกลิ่นคาวของอาหาร โดยก่อนนำมาใช้ต้องนำไปตากแห้ง ส่วนคำว่า สมุนไพร (herb) หมายถึงพืชผักที่ใช้แต่งกลิ่นหรือดับกลิ่นคาวเช่นกัน แต่นำมาใช้ในลักษณะของพืชผักที่ยังคงความสดอยู่ ดังนั้นการใช้เครื่องเทศและสมุนไพรของชาวไทลื้อในสิบสองพันนาและล้านนา จึงแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย เช่น ชาวไทลื้อในสิบสองพันนาที่มีความใกล้ชิดกับคนจีน ก็จะมีการใช้เครื่องเทศหลาย ๆ อย่างคล้ายกับชาวจีน เช่น ผงปาก่อ (ผงไต้ก๊กหรือจันทน์แปดกลีบ) ลูกเจี๊ยบหรือชาโค้ ซึ่งในล้านนาจะนำลูกชาโค้มาปรุงรสในน้ำข้าวขอย นอกจากนี้ยังมีเครื่องเทศที่เรียกว่า มะแคว่นหรือมะแขว่น แต่ในสิบสองพันนาจะนำมาบดเพื่อใช้เป็นเครื่องเทศในการปรุงรสชาติของข้าวหนม (ขนมจีน) และนำไปผัดกับน้ำมันเพื่อให้ น้ำมันมีกลิ่นหอม จากนั้นจึงนำน้ำมันมะแคว่นมาปรุงรสอาหารบั้งย่าง สำหรับในล้านนาได้รับวัฒนธรรมมาจากภาคกลางของประเทศไทย จึงมีการใช้เครื่องเทศเหมือนคนอินเดีย เช่น ในการทำลาบและแกงอ่อมของชาวล้านนาจะมีกลิ่นฉุนของเครื่องเทศมากกว่าลาบและแกงอ่อมของสิบสองพันนา เนื่องจากใช้เครื่องเทศหลายชนิด

สำหรับการใช้สมุนไพร ชาวไทลื้อในสิบสองพันนานิยมใช้ซึ่งสดในอาหารหลาย ๆ ชนิด เช่น ใสในปลาบั้งอบ ไก่บั้ง และอาหารประเภทแอ็บ ซึ่งคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมการทำอาหารของจีน ในขณะที่ชาวล้านนาไม่นิยมนำซึ่งสดมาเป็นส่วนผสมของอาหาร สมุนไพรที่มีการใช้ทั่วไปที่เหมือนกันทั้งในสิบสองพันนาและล้านนา ได้แก่ ใฝ่ (ผักใฝ่หรือคนจีนเรียกว่า จิงเจ้) หอมป้อมหน้อย (ผักชี) และผักปอมเมืองมาง (ผักชีฝรั่ง) เป็นต้น

๔. ความแตกต่างในด้านรสชาติของอาหาร อาหารของชาวไทลื้อในสิบสองพันนาและล้านนาจะมีรสชาติไม่จัดเกินไป หากเปรียบเทียบแล้ว

จะพบว่ารสชาติอาหารเกลือในลือสองพันนาจืดกว่ารสชาติอาหารเกลือในล้านนา เนื่องจากวิธีการทำอาหารในลือสองพันนาใช้เครื่องปรุงไม่หลากหลาย แตกต่างจากล้านนาที่มีเครื่องปรุงส่วนผสมมากกว่า จึงทำให้อาหารในล้านนามีรสชาติเข้มข้นกว่า อย่างไรก็ตาม ไม่อาจกล่าวได้ว่า อาหารในล้านนามีรสชาติอร่อยกว่า เพราะอาหารจะอร่อยหรือไม่อร่อยนั้นขึ้นอยู่กับความชอบส่วนบุคคลด้วย ดังสำนวนโบราณกล่าวว่า “ของกินลืออยู่ดีคนมัก” ถึงแม้ว่าอาหารเกลือในลือสองพันนามีรสจืด แต่ถ้าผู้ที่ชื่นชอบรสเผ็ดก็จะมีพริกแห้งเผาไฟหรือพริกเขียว (พริกดิบ) ย่างไฟให้หอมวางเคียงมาในสำหรับอาหารด้วย หรือใช้พริกป่นผัดกับน้ำมันแล้วผสมลงในอาหารชนิดนั้น สำหรับรสเปรี้ยว ไม่นิยมใช้มะนาว เพราะมะนาวในลือสองพันนามีรสขมและกลิ่นไม่หอมเหมือนมะนาวไทย แต่จะได้จากยอดส้มป่อย มะขามดิบ มะขามเปียก และผลมะกอก การใช้ผลมะกอกในลือสองพันนา พันธุ์ที่ใช้ได้แก่ พันธุ์มะกอกที่มาจากเมืองไทยเท่านั้น จึงเป็นที่มาของชื่อที่เรียกว่า “มะกอกเมืองไทย” การใช้มะกอกปรุงรสเปรี้ยวจะนิยมทำ “น้ำหมักกอก” ซึ่งถือว่าเป็นอาหารชั้นดี หากมีงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงานหรืองานบุญประเพณีต่าง ๆ ถ้าเจ้าภาพจัดเลี้ยงด้วยน้ำหมักกอก แสดงถึงความเต็มใจในการจัดเลี้ยงเป็นอย่างมาก วิธีปรุงรสเปรี้ยวจากผลมะกอก ต้องนำผลมะกอกมาต้มเพื่อให้รสฝาดหายไป จากนั้นจึงนำมาโขลกรวมกับน้ำพริก ซึ่งแตกต่างไปจากล้านนาที่นิยมรับประทานผลมะกอกสุกมากกว่า เพราะจะได้ทั้งรสเปรี้ยวและความหอมของผลมะกอก ชาวเกลือในลือสองพันนายังชื่นชอบรสชาติของผงซุสจากเมืองไทย เช่น ผงซุสตราซ็อน ดังนั้นบนโต๊ะอาหารตามร้านขายข้าวหนม (ขนมจีน) และข้าวแรมพิน จึงเห็นภาชนะที่บรรจุผงซุสวางไว้ให้ลูกค้าปรุงรสเพิ่มเติม

มะกอกเมืองไทย

มะกอกต้มสุก

๕. ความแตกต่างในด้านวิธีการรับประทานอาหาร หากจะกล่าวถึงวิธีการรับประทานอาหารในยุคดั้งเดิมแล้ว กลุ่มคนในแต่ละชาติพันธุ์ต่างก็ใช้มือหยิบอาหารส่งเข้าปาก เมื่อมีการพัฒนาขึ้น วิธีการรับประทานอาหารในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็เปลี่ยนไป เช่น ในยุโรปและอเมริกามีการใช้มีดและช้อนในญี่ปุ่นและเกาหลีมีการรับประทานน้ำซุปรจากถ้วยโดยยกถ้วยขึ้นดื่มสำหรับชาวไทลื้อในสิบสองพม่านก็เช่นกัน มีการใช้ตะเกียบหรือชาวไทลื้อเรียกว่า ไม้ถู่หรือไม้ทุ ตามลักษณะการรับประทานอาหารของชาวจีน แต่ก็ยังคงวิธีการที่ใช้มือหยิบข้าวเหนียวส่งเข้าปากอยู่เหมือนเดิม ชาวไทลื้อในสิบสองพม่านนั้นสามารถใช้ตะเกียบได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น ใช้ตะเกียบดึงยวงขนุนและคิบขนุนเข้าปากอย่างง่ายดาย หรือใช้ตะเกียบคิบผักจิ้มน้ำหมี (น้ำพริก) แล้วนำไปแตะหรือจุ่มลงในน้ำหมี จากนั้นจึงส่งผักที่คิบนั้นเข้าปาก หลังการรับประทานอาหารชาวไทลื้อในสิบสองพม่านจะดื่มชาจีนร้อน ๆ ตามวัฒนธรรมจีน ในบางพื้นที่จะเรียกน้ำชาจีนว่า น้ำห้ำ (คำว่า ห้ำ หมายถึงชา เมืองห้ำ คือเมืองที่มีการปลูกชา แต่ชาที่มีชื่อเสียงของสิบสองพม่านคือชาฟูเออร์ที่เคยปลูกในเมืองฮาย แต่ไปโด่งดังในเมืองชื่อเหมาตามเส้นทางการค้าในสมัยโบราณ ปัจจุบันเมืองชื่อเหมาจึงเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่โดยเรียกว่า เมืองฟูเออร์แทน) วัฒนธรรมการรับประทานโดยใช้ตะเกียบคิบอาหารของชาวไทลื้อในสิบสองพม่าน ได้กลายเป็นวัฒนธรรมที่ติดตัวของชาวไทลื้อไปแล้ว แม้ว่าชาวไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองพม่านจะเข้ามาอยู่ในล้านนาในช่วง ๕๐ - ๖๐ ปีที่ผ่านมา แต่ในปัจจุบันก็ยังใช้ตะเกียบคิบอาหารอยู่เช่นเดิม พฤติกรรมการรับประทานอาหารด้วยตะเกียบเช่นนี้ ผู้เขียนได้มีโอกาสร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับครอบครัวหม่อมเพชรซึ่งเป็นพระญาติของหม่อมคำลือ กษัตริย์องค์สุดท้ายของเชียงรุ่งที่อพยพเข้ามาอยู่ในอำเภอแม่สาย ได้สังเกตการใช้ตะเกียบคิบอาหารอย่างคล่องแคล่วของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร วัฒนธรรมที่ติดตัวของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มจะยังคงมีร่องรอยที่สามารถค้นหาความผูกพันและความต่อเนื่องของวัฒนธรรมนั้นได้อยู่เสมอ ในล้านนาก็ได้รับวัฒนธรรมการรับประทานอาหารมาจากภาคกลางของประเทศไทยเช่นกัน เช่น การใช้ช้อนรับประทานอาหาร ซึ่งชาวล้านนาได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่ได้รับมาจากส่วนกลางหรือ

วัฒนธรรมของชาวสยาม

สำหรับการรับประทานอาหารจานเดียวของชาวไทลื้อในสิบสองพม่านั้น อาหารจานเดียวที่รู้จักอย่างแพร่หลาย คือ ข้าวหนม และข้าวแรมพิน ชาวไทลื้อในสิบสองพม่านาจะนิยมรับประทานข้าวหนม เป็นอาหารเช้า คำว่า “ข้าวหนม” หมายถึง ขนมจีน เส้นข้าวหนม หมายถึง เส้นขนมจีน น้ำข้าวหนม หมายถึง น้ำขนมจีน ซึ่งเป็นน้ำแกงที่มีหมูสับและเลือดหั่นชิ้นเล็ก ๆ ผสมในน้ำแกง ดังนั้นหากชาวไทลื้อพูดว่า ไปกินข้าวหนม ไม่ได้หมายความว่า ไปกินอาหารหวาน แต่หมายถึงการไปรับประทานขนมจีน ในหมู่บ้านของชาวไทลื้อในสิบสองพม่านา ที่ตลาดหรือร้านค้าในหมู่บ้านจะมีข้าวหนมจำหน่ายเป็นอาหารเช้า โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงชาวไทลื้อที่ต้องรีบออกไปเด็ดใบชาแต่เช้ามีด จะแวะมาซื้อข้าวหนมใส่ปิ่นโต หรือใส่ถุงไปรับประทานที่เร่ชา แต่สิ่งที่ควรระวังอย่างยิ่งในการสั่งให้ร้านค้าเอาอาหารหรือข้าวหนมใส่ถุงไปรับประทานนอกบ้าน เนื่องจากในสิบสองพม่านาไม่ใช้ถุงใส่หรือถุงร้อนใส่อาหาร แต่จะตักอาหารใส่ถุงหิ้วหรือถุงแล้วที่ชาวล้านนาเรียก ซึ่งเป็นถุงใส่ของทั่วไป ลักษณะเช่นนี้พบได้ทั้งในร้านค้าในหมู่บ้านและในร้านอาหารใหญ่ ๆ ในตัวเมือง นับว่าเป็นอันตรายต่อสุขภาพอย่างยิ่ง แต่ทุกคนก็ไม่ได้คิดถึงเรื่องนี้ เส้นข้าวหนมในสิบสองพม่านานิยมใช้เส้นข้าวหนมแบบแห้ง ซึ่งต้องนำมาต้มให้นิ่มก่อน การรับประทานข้าวหนม แม่ค้าจะตักเส้นและราดน้ำข้าวหนมมาให้ เราต้องมาปรุงรสชาติเอง เครื่องปรุงที่วางอยู่บนโต๊ะ ประกอบไปด้วยผงมะแขว่น น้ำส้มที่ได้จากการหมักผักกาดส้ม น้ำส้มพริกดอง ผักกาดส้ม ถั่วลิสงป่น พริกป่นผัดน้ำมัน ถั่วโอ ใบกุยช่ายลวก น้ำซีอิ้ว ใบสะระแหน่ ซึ่งแตกต่างไปจากการรับประทานขนมเส้น (ขนมจีน) ของล้านนา

อาหารจานเดียวอีกชนิดหนึ่ง คือข้าวแรมพิน ข้าวแรมพินในสิบสองพม่านา มี ๒ ชนิด ได้แก่ ข้าวแรมพินที่ทำมาจากแป้งข้าวเจ้า มีลักษณะขุ่นทึบ และข้าวแรมพินที่ทำจากแป้งถั่ว มีลักษณะขุ่นใส วิธีการรับประทานข้าวแรมพิน แม่ค้าจะตักข้าวแรมพินที่หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ถ้วย จากนั้นตักน้ำปรุงรสซึ่งมีรสเปรี้ยว เรียกว่า น้ำส้ม ราดลงไปแล้วรับประทานกับกระหล่ำปลีหั่นฝอย ถั่วงอก ถั่วลิสงคั่วป่น ต้นหอมผักชีหั่นฝอย และพริกป่นผัดน้ำมัน นอกจากนี้ยังมีน้ำปรุงรสที่เรียกว่า น้ำบะเชือดส้ม โดยเพียง

มะเขือเทศในน้ำปรุงรสทำให้มีรสชาติเปรี้ยวและหวานเล็กน้อย ในล้านนาจะพบการรับประทานข้าวแรมฟิ่น ในอำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และในจังหวัดอื่น ๆ ที่มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ ส่วนใหญ่จะรับประทานข้าวแรมฟิ่นที่ทำมาจากแป้งข้าวเจ้า

ข้าวหนม (ขนมจีน)

ข้าวหนมใส่ถุงหิ้ว

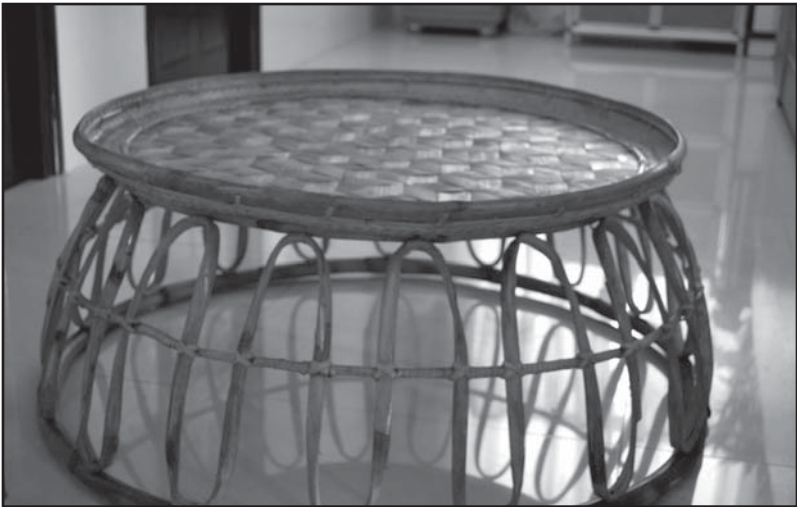

ข้าวแรมพินแบ่งถั่ว

ข้าวแรมพินที่ปรุงรสเรียบร้อยแล้ว

๖. ความแตกต่างในด้านการใช้อุปกรณ์ในการรับประทานอาหาร ด้วยเหตุที่ชาวไทลื้อในสิบสองพม่านเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนในประเทศจีน ซึ่งวัฒนธรรมบางอย่างยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวไทลื้อ แต่วัฒนธรรมบางอย่างก็หยิบยืมของจีนมาผสมผสานเช่นกัน ดังนั้นอุปกรณ์ที่ใช้ในการรับประทานอาหารจึงมีความเป็นสองวัฒนธรรมให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น การใช้ตะเกียบดั่งที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังมีการใช้โตกใส่อาหาร ในสิบสองพม่านเรียกโตกใส่อาหารว่า “หมู่ข้าว” แต่ในล้านนาเรียกว่า สะโตก หรือโตก หรือกั๊วะข้าว การรับประทานอาหารของชาวไทลื้อในสิบสองพม่านได้ปรับจากการนั่งกับพื้นมาเป็นการนั่งบนเก้าอี้หวายตัวเล็ก ๆ โตกจะมีลักษณะกลมเหมือนโตะจีน ปัจจุบันได้ปรับให้มีวงไม้รอบเพื่อใช้วางจานอาหารอีกระดับหนึ่ง โตกในสิบสองพม่านแตกต่างจากโตกในล้านนารวมทั้งวัสดุที่นำมาทำโตก โตกข้าวในสิบสองพม่านทำมาจากหวาย แต่ในล้านนาทำมาจากไม้สักหรือไม้ซ้อ อุปกรณ์ในการรับประทานอาหารอีกชนิดหนึ่งคือ ช้อนในสิบสองพม่านมีด้ามยาว เนื่องจากเป็นอุปกรณ์เอนกประสงค์ ไม่ได้ใช้ตักอาหารเข้าปากเท่านั้น ดังนั้นโดยทั่วไปจึงไม่พบช้อนกลางหรือช้อนล้อมในร้านอาหารหรือในห้องครัวของชาวไทลื้อในสิบสองพม่าน นอกจากร้านที่มีนักท่องเที่ยวจากไทยเข้าไปใช้บริการบ่อย ๆ จึงจะจัดช้อนกลางหรือช้อนล้อมไว้บริการ

หมู่ข้าวใส่สำหรับอาหาร

ลักษณะการนั่งรับประทาน

หมู่ข้าวที่มีวงไม้รอบนอกสำหรับวางจาน

ลักษณะของช้อนที่มีด้ามยาว

๗. การเรียกชื่อ ถึงแม้ว่าชาวไทลื้อในสิบสองพันทนาและล้านนาจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่เมื่อมีการอพยพโยกย้ายลงมาตั้งถิ่นฐานในล้านนาก็เป็นเวลหลายร้อยปี จึงทำให้การสื่อสารและการใช้คำเนียงการพูดแตกต่างไปจากชาวไทลื้อในสิบสองพันทนา ดังนั้นการเรียกชื่ออาหารและพืชผักต่าง ๆ รวมทั้งวิธีการปรุง อาจมีความหมายหรือการเรียกชื่อและวิธีการทำที่ไม่เหมือนเดิม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลำดับ	ล้านนา	ลำดับ	สิบสองพันทนา
๑	จิ้นส้มหรือแหนม ส่วนใหญ่ทำจากเนื้อหมู	๑	จิ้นส้มทำมาจากเนื้อหมู หรือเนื้อวัว เรียกว่า ส้มจิ้น ถ้าเป็นส้มเอ็นวัวจะอร่อยและมีราคาแพงที่สุด
๒	อาหารประเภทเลือดที่ผสมเครื่องเทศ เรียกว่า หลู้	๒	สิบสองพันทนา เรียกว่า เป้อะหวัง

๓	ถ้าถามเรื่องอาหาร จะพูดว่า อาหารการกินมีอะไรบ้าง	๓	ใช้คำพูดว่า ซ่องด้อยกำกิ้น มีอะสัง
๔	ส้มตำมะละกอ คือการนำมะละกอมาคลุกเคล้ากับน้ำอ้อย ตะใคร้หั่นฝอย และปรุงรสเปรี้ยวด้วยมะขามเปียก เรียกว่าตำส้ม และเรียกมะละกอว่า บะก้วยเตด	๔	รสเปรี้ยวที่ใช้ได้จากน้ำส้มที่อยู่ในขั้นตอนการหมัก ผักกาดส้มหรือผักกาดดองทางสิบสองพันนาเรียกว่า ส้มผักและเรียกน้ำส้มที่ได้จากการดองว่า น้ำหมีเฮว เรียกส้มตำมะละกอว่า ไก้ยโละ และเรียกมะละกอว่า ไก้ยสะเปา
๕	การใช้ตะใคร้จะใช้เฉพาะส่วนที่เป็นลำต้น โดยนำมาหั่นหรือทุบเป็นท่อน ๆ	๕	ใช้เฉพาะส่วนของใบตะใคร้ ไม่ใช้ลำต้น โดยนำใบตะใคร้มามัดครอบ ๆ อาหารเพื่อดับกลิ่นคาวหรือวางไว้ในอาหารประเภทแอ็บเพื่อให้หอม
๖	อาหารปิ้งย่าง ส่วนใหญ่จะเป็นปลาและ เนื้อสัตว์ชนิดต่าง ๆ ไม่นิยมนำผักมาปิ้งย่าง	๖	อาหารปิ้งย่างจะมีทั้ง ปลา ไก่ นก และเนื้อสัตว์อื่น ๆ รวมทั้งการนำผักมาปิ้งย่าง เช่น ใบกุ่มข่าย ถั่วฝักยาว เห็ดชนิดต่าง ๆ มะเขือยาว และเต้าหู้

๗	โสะ ในล้านนา หมายถึง การนำอาหารหลาย ๆ ชนิดมารวมกันแล้วปรุงใหม่โดยการผัดอาหารนั้นให้เข้ากัน	๗	โสะ ในลิบสองพันนา หมายถึงการนำผักหลาย ๆ ชนิด มาแกงรวมกัน ซึ่งเรียกว่า แคโสะ หรือแคผักโสะ ซึ่งเป็นแคจืด
๘	ตัวต่ออ่อน เรียกว่า ต่อ หรือต่ออ่อน	๘	เรียกตัวต่ออ่อน ว่า นางต่อ และเรียกผึ้งว่านางผึ้ง
๙	เครื่องจิ้มที่มีรสเผ็ด เรียกว่า น้ำพริก เช่น น้ำพริกหนุ่ม	๙	เรียกน้ำพริกว่า น้ำหมี เช่น น้ำหมีผัก หมายถึงน้ำพริกน้ำผัก น้ำหมีปะเขือมาน หมายถึงน้ำพริกมะเขือส้ม ลักษณะคล้ายน้ำพริกอ่อน แต่ไม่มีเนื้อหมู น้ำหมีปู้ หมายถึงน้ำพริกน้ำปู
๑๐	หวาน หมายถึงรสชาติอาหารที่มีส่วนผสมของน้ำตาล หรือมีรสหวานของผักสด	๑๐	หวาน หมายถึงอร่อย เช่น ถ้าถามว่าอาหารที่กินเป็นอย่างไร ต้องตอบว่า หวานอยู่ คือรสชาติอร่อยดี หรือใช้คำว่า ดีกินอยู่ คำอวยพรที่นิยมพูด จึงเป็นคำที่กล่าววว่า “ขอให้ออยู่ดีกินหวาน”
๑๑	น้ำตาลทราย	๑๑	เรียกว่า อ้อยหวาน
๑๒	ผงชูรส หรือแป้งหวาน	๑๒	เรียกว่า เกลือหวาน หรือเหว้อจิ้น
๑๓	ผักกุ่มปลา	๑๓	เรียกว่า ผักบี้เย็น
๑๔	ข้าวสวย	๑๔	เรียกว่า ข้าววาน

๑๕	ผักชีฝรั่ง	๑๕	เรียกว่า หอมป้อม เมืองมาง
๑๖	โตกข้าว	๑๖	หมูข้าว เช่น วันนี้มีคนมา กินอาหารก็โต๊ะต้องพูดว่า วันนี้มีคนมาด้อยข้าวก็หมู
๑๗	ตะเกียบ	๑๗	เรียกว่าไม้ถู หรือไม้ทุ
๑๘	วิธีการย่าง หมายถึง การทำให้อาหารสุกด้วย การใช้ไฟอ่อน ๆ เช่น ย่างพริก	๑๘	วิธีการย่าง เรียกว่า แอน หรือพูดว่าเอาไปแอนไฟ เช่น แอนถั่วเน่า
๑๙	ข้าวควบ	๑๙	เรียกว่า ข้าวโค็บ หรือ ข้าวโป้ม
๒๐	ข้าวมือเช้า เรียกว่า ข้าววาย	๒๐	ข้าวมือเช้า เรียกว่า ข้าว เหยาะ
๒๑	ข้าวมือกลางวัน เรียกว่า ข้าวตอน	๒๑	ข้าวมือกลางวัน เรียกว่า ข้าววาย
๒๒	เรียกผักลั่นฟ้าหรือเพกา ว่า บะลิดไม้	๒๒	เรียกผักลั่นฟ้า ว่า เหลียงกา
๒๓	ถั่วเน่า	๒๓	เรียกว่า ถั่วโอ้
๒๔	การทำอาหารไม่นิยมใช้ ขิงสด	๒๔	อาหารส่วนมากจะใช้ขิงสด ไม่ใช่ข่า
๒๕	ข้าวแต่น	๒๕	เรียกว่า ข้าวตาวัน หรือ ข้าวชีรีวง
๒๖	ขนมชั้น	๒๖	เรียกว่า ข้าวปั้นจิ้น (หนึ่งพันชั้น)
๒๗	จ๊กจิ้น	๒๗	เรียกว่า ตัวจ่า

๒๘	ขนมปาด	๒๘	เรียกว่าขนมปาด หรือ ข้าว แรมพีน้อ้อย
----	--------	----	---

เอกสารอ้างอิง

หยาง เจิ้งเหิง . ๒๐๐๑. **อาหารการกินในสิบสองปันนา**. มหาวิทยาลัย
ยูนนาน : คุณหมิง
อ้ายหน่อ. ๒๐๐๕. **อาหารสิบสองปันนา ใน เอกสารวิชาการการรวบรวม
เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในสิบสองปันนา สำนักงานเขต
ปกครองตนเองสิบสองปันนา : เชียงรุ้ง**

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์อ้ายคำ ผู้อำนวยการฝ่ายวัฒนธรรมสิบสองพันนา สำนักงาน
รัฐบาลในสิบสองพันนา วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์อ้ายดา เจ้าของร้านอาหารสร้อยแสงลือ บ้านเพยโหลง เมืองหลวง
เขตปกครองตนเองสิบสองพันนา วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๒.

สัมภาษณ์อ้ายหน่อ ปราชญ์ท้องถิ่นในหมู่บ้านวัฒนธรรมไทลื้อ (บ้านแก่ง
เมืองฮ่า) และ เป็นอดีตผู้อำนวยการฝ่ายข่าว สำนักงานหนังสือพิมพ์
ไทลื้อ วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์อีนางขันโหลง รองผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ไทลื้อ เขตปกครอง
ตนเองสิบสองพันนา วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์อีนางจันทร์แสง เจ้าของร้านอาหารบ้านไตและโฮมสเตย์ บ้านจำ
ในหมู่บ้านวัฒนธรรมไทลื้อ เมืองฮ่า วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์อีนางอ่อน นักศึกษาชาวไทลื้อที่กำลังศึกษาปริญญาโท
สาขาวิชาการสอน ภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเวียงราย
วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

สัมภาษณ์อ้ายจัน กำนันบ้านขามหวาน เมืองหลวง เขตปกครองตนเอง
สิบสองพันนา วันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์อ้ายอู่นคำ ไกด์ชาวไทลื้อ บ้านขามหวาน เมืองหลวง เขตปกครอง
ตนเองสิบสองพันนา วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๔.

อาหารการกินตามวิถีไทลื้อสิบสองปันนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จินตนา มัธยมบุรุษ*
 ดร. วารัชต์ มัธยมบุรุษ**

ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท (ไต) กลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งใน ๔ กลุ่ม ได้แก่ ไทลื้อ ไทเหนือ ไทปอง และไทหย่า ในสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เรื่องราวของไทลื้อทั้งจากตำนานและพงศาวดารที่ได้มีการรวบรวมและเรียบเรียงขึ้นอย่างหลากหลายจากหัวเมืองต่าง ๆ ในสิบสองปันนา อันเป็นที่มาของชื่อดั้งกล่าว (ดูรายละเอียดจากเอกสารของ เรณู วิชาศิลป์ เรื่อง เชื้อเครือเจ้าแสนหวี) ซึ่งชาวไทลื้อเรียกว่า “ห้าเมืองตะวันตก หกเมืองตะวันออก” รวมเขียงรุ่งอีก ๑ เมือง เป็น ๑๒ หัวเมือง^๑ ซึ่งถือเป็นหัวเมืองใหญ่ โดยถือเอาแม่น้ำโขงเป็นเขตกั้นกลางดังนี้

* ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

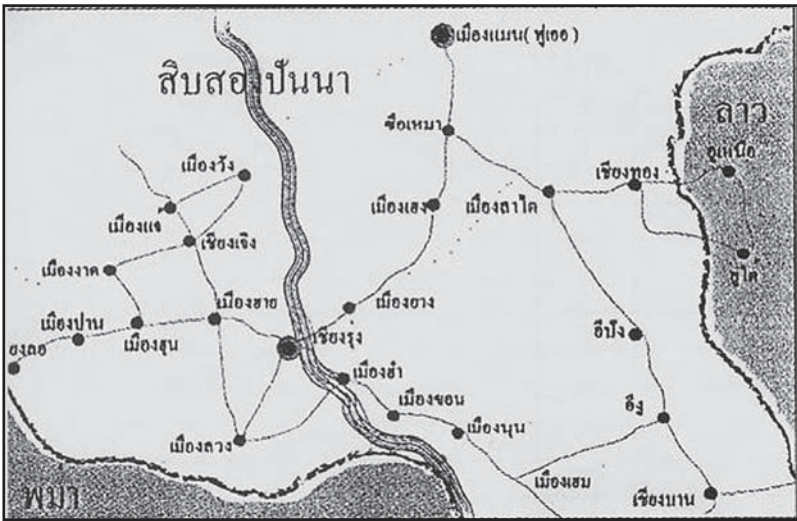
** อาจารย์ประจำสาขาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยพะเยา.

^๑ ทองแถม นางจันง, *ถิ่นฐานชาวไทสิบสองปันนา*, เมืองโบราณ เดือน ก.ค. - ก.ย. ๒๕๒๘, บริษัทเคล็ดไทย, หน้า ๕๐.

๑. พันนาเชียงรุ่ง	มีเมืองเชียงรุ่งและเมืองฮำ
๒. พันนาเมืองแจ้	มีเมืองอ่อง เมืองงาด และเมืองแจ้
๓. พันนาเมืองหน	มีเมืองปานและเมืองหน
๔. พันนาเมืองเจียงล่อ	มีเมืองมาง เมืองงาม เมืองลาวเหนือ
เมืองเจียงล่อ
๕. พันนาเมืองเจียงเจ็อง	มีเมืองฮายและเมืองเจียงเจ็อง
๖. พันนาเมืองลวง	มีเมืองลวง
๗. พันนาเมืองล้ำ	มีเมืองบางและเมืองล้ำ
๘. พันนาเมืองฮิง	มีเมืองวังและเมืองฮิง
๙. พันนาเมืองล้ำ	มีเมืองขานและเมืองล้ำ
๑๐. พันนาเมืองพง	มีเมืองหย่วน เมืองยอง และ
เมืองส่างกางส้งยอง
๑๑. พันนาเมืองอู	มีเมืองอูใต้และอูเหนือ
๑๒. พันนาเมืองเจียงตอง	มีเมืองบ่อลั้ง เมืองอี่ปัง และ
เมืองเจียงตอง

แผนที่เมืองสิบสองพันนาตอนต้นที่ได้ที่มาจาก: ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท

แผนที่เมืองสิบสองพม่านาตอนเหนือ ที่มา: ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เป็นกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไทซึ่งไม่ทราบถิ่นที่อยู่อย่างแน่ชัด ต่อมาได้อพยพย้ายถิ่นลงมาทางตอนใต้ของหนองแส เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตสิบสองพม่านา ถือเป็นรัฐอิสระไม่ขึ้นกับประเทศใด และมีกษัตริย์ปกครองตนเอง เมืองหลวงตั้งอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง หลังจากนั้นประมาณ พ.ศ. ๑๕๑๕ จีนเข้ามาปกครองสิบสองพม่านาและพม่าตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจากสิบสองพม่านาตั้งอยู่ระหว่างจีนและพม่า สิบสองพม่านาจึงต้องยอมรับอำนาจการปกครองของจีนและพม่า ด้วยการส่งบรรณาการไปให้ความยากลำบากในการอยู่ภายใต้อำนาจทำให้ไทลื้อในสิบสองพม่านามีการอพยพโยกย้ายไปยังอาณาจักรล้านนา อาณาจักรลาว และพม่า อย่างไรก็ตามไทลื้อก็มีวิถีดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาผสมผสานกับฮินดู (วิศคฺลอง) ที่เคยปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน

จากการศึกษาภาคสนามหลายครั้ง นับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา ผู้เขียนได้ศึกษาดำเนินงาน พงศาวดารตลอดจนบทสรุปของนักวิชาการหลายท่าน เมื่อมีโอกาสกลับไปสิบสองพม่านาอีกหลายครั้ง ในช่วงพ.ศ. ๒๕๓๗ และพ.ศ. ๒๕๔๙ ได้เข้าศึกษาและเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮาย เมืองล้า พบว่าชาวไทลื้อยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด โดยยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาหลักถึงกวางศ์ที่ได้รับ

การถ่ายทอดจากเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ผสมผสานกับฮีดคองที่เคยปฏิบัติ โดยเชื่อว่าการประพตปฏิบัติตามวัน เวลา ที่กำหนดในแต่ละเทศกาลซึ่งถือเป็นประเพณีชีวิตนั้นจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง ครอบครัว และชุมชน ดังนั้นในการดำเนินชีวิตของชาวไทลื้อสิบสองพันนา จึงมีรูปแบบเฉพาะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเนื่องมาจากแนวคิด แนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน ซึ่งจุดเน้นอยู่ที่ปัจจัย ๔ เพื่อความคงอยู่ของกลุ่มชน และดูเหมือนว่าอาหารอันเป็นหนึ่งในปัจจัยหลัก ซึ่งอาศัยการสืบทอดและผสมผสานจากกลุ่มชนที่อยู่ภายนอกต่างเผ่าพันธุ์และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถนำมาเป็นอาหารและปรุงแต่งรสให้เหมาะกับดิน (รส) ของตน จนเกิดความเคยชิน รวมทั้งการเลือกผลผลิตที่จะนำมากิน และที่ที่สุดสามารถที่จัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เหมาะสมพอเพียงและมีคุณภาพสำหรับครอบครัว ซึ่งโดยความจริงแล้วผลผลิตที่จะนำมาใช้เป็นอาหารมีหลายประเภทตลอดทั้งปี ก็จะมีว่ามีอาหารประเภทต่าง ๆ ในบริเวณป่า หรือป่าแพะ รวมเรียกว่า พืชพื้นบ้าน ซึ่งมักจะขึ้นตามฤดูกาลแตกต่างกันไป บางชนิดก็จะเกิดในน้ำ เช่น ไก่ ซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติ บางชนิดเป็นไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือยืนต้น พืชผักพื้นบ้านที่เก็บมากินจะมีทั้งใบ ยอด หรือดอก แต่ละแห่งก็มีชนิดของพืชผักแตกต่างกันไป เช่น ที่เมืองเชียงรุ่งจะมีไผ่มาก ส่วนเมืองฮายจะมีดาวตอง หอมป้อม (ผักชีฝรั่ง) ส่วนเมืองล้ามักจะมีอาหารที่มีในอดีตมากกว่าเมืองอื่น เพราะทุก ๓ ปีจะมีพิธีไหว้เจ้าหลวงเมืองล้า ฉะนั้นอาหารที่เคยกินกันในสมัยโบราณจึงนิยมทำกันจนช้านาน

อาหารและขนมไทลื้อ

ชาวไทลื้อกินข้าวเหนียว (ข้าวหนึ่ง) เป็นอาหารหลัก ส่วนข้าวเจ้า (ข้าวฮานหอม) จะไว้รับแขกที่มาเยือน สำหรับข้าวฮานแข็งจะนำมาทำข้าวซอย ข้าวหนม (ขนมจีน) ข้าวแรมพิน ซึ่งเป็นอาหารแปรรูป อาหารในชีวิตประจำวันมักจะใช้พืชผักพื้นบ้าน เช่น ไก่ หน่อไม้ และพืชผักต่าง ๆ ได้แก่ ถั่วพุ่ม มะเขือ แตง ฟัก ยอดฟักทอง ยอดถั่วน้อย (ถั่วลิ้นเต่า) ผักกูด ชะอม บวบ หัวบุก เห็ดป่า หอมป้อมมาน (ผักชีลาว) ที่หาได้จากธรรมชาติตามความสามารถในการเสาะแสวงหาของแต่ละบุคคล เช่น กุ้งหน้อย ปู ปลา ตามหนองบึง รวมทั้งไก่ เป็ด หมูป่า เก้ง เม่น อ้น นก ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยง ส่วนสัตว์

ใหญ่ เช่น หมู วัว ควาย บางเมืองจะได้กินก็ต่อเมื่อมีพิธีกรรม เช่น พิธีไหว้ผี
พิธีไหว้เจ้าที่ ในพิธีสงเคราะห์และพิธีแต่งงาน) หรือพิธีแก้บน ซึ่งการลือวัว
ควายหรือหมูจะทำงานใหญ่ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็แบ่งปันกันกินในชุมชน

รัตนพร เศรษฐกุล^๒ นำเสนอว่า กับข้าวเกลือที่เรียกว่า ช่องต่อย
ทางกิน ประกอบด้วยแกง น้ำพริก ของดอง ของย่าง และของผัด ประเภท
แกง เกลือเรียกว่า แค เช่น แคโหระ (แกงเลียง) แคหน่อส้ม (หน่อไม้ดองต้ม
กับไก่) ฯลฯ ประเภทน้ำพริกเรียก น้ำหมี เช่น น้ำหมีป่าเขือส้ม (น้ำพริกอ่อน)
น้ำหมีปู้ (น้ำพริกมันปู้) น้ำหมีน้ำหน่อ (น้ำพริกหน่อไม้ดอง) ฯลฯ ประเภท
ลาบเรียก ล้า เช่น ล้าจิ้น ล้าเปอหวาง (ลาบเลือดหมู) ฯลฯ ประเภทหมัก
ดอง เช่น ส้มปลา (ปลาดอง) ส้มหนัง (เอ็นและหนังขาควายต้มเปื่อยแล้ว
นำมาดอง) ส้มฟาน ฯลฯ ประเภททอดและย่าง เช่น จิ้นส้มปลาทอด ปลา
บั้ง (ปลาย่างทรงเครื่อง) ไก่บั้ง (ไก่ย่างทรงเครื่อง) แคบหมู หนังพอง ส่วน
ประเภทผัดเรียกว่า คั่ว (ใส่น้ำมันน้อย) อาหารเกลือจะไม่ใช้กะปิ น้ำปลา
กะทิ เป็นเครื่องปรุง แต่จะมีเครื่องปรุงรสประเภทถั่วเน่า (เต้าเจี้ยว) น้ำเจียง
(ซีอิ้วเค็ม) ในการปรุงอาหาร

ปลาบั้ง ปลาอย่าง ในตลาดเกลือ เมืองลือสองพันนา

^๒ ศ. ยรรยง จิระนคร และ รัตนพร เศรษฐกุล, ดร., ประวัติศาสตร์ลือสองพันนา, กรุงเทพฯ
: สถาบันวชิรธรรม์, ๒๕๔๔, (หน้า ๒๔๒ - ๒๔๔).

ของกินเล่นและขนมไทลื้อทำจากข้าวเหนียว เช่น ข้าวดอกส้อย ซึ่งจะทำเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ ข้าวต้มผัด ข้าวเหลียง (ข้าวหนึ่งใส่น้ำน้อย) ข้าวแคบ ข้าวปิ้ง ข้าวต้ม เป็นต้น

การกิน ชาวไทลื้อจะใช้มือและใช้ตะเกียบเหมือนจีนในการรับประทานอาหาร และผลไม้บางชนิด เช่น คีบขนุนออกจากลูก ไม้ใช้มือแต่จะใช้ตะเกียบ (ไม้คู้) ภาชนะที่ใส่อาหารจะเป็นถ้วยชาม ซึ่งจะนำมาใส่อาหารที่ปรุงสำเร็จแล้ว ส่วนข้าวก็จะมีทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียวหนึ่ง นำมาใส่โตกसानขนาดปานกลางสำหรับแขกที่มาเยือน หรือการเลี้ยงอาหาร กับข้าวจะมีมากชนิด ทั้งประเภทแค ประเภทน้ำหมี ประเภทล้า ประเภทหมักดอง และย่างหรือทอด อาหารที่ชาวไทลื้อนิยมกินและนำมาเลี้ยงแขก คือ อาหารประเภทปิ้งย่างและหมักดอง และอาหารประเภทแคโฮะ ส้มเอ็นวัว ปลา ไก่ และผัก ได้แก่ ใบกุยช่าย ถั่วฝักยาว เห็ดชนิดต่าง ๆ นำมาอย่าง รวมทั้งย่ำราก ผักคาวตอง และน้ำหมีมะเขือส้ม ส่วนการกินอาหารในชีวิตประจำวันของแต่ละครัวเรือนมักจะใส่ถาดเคลือบลายดอกของจีน บางบ้านจะให้โต๊ะเตี้ยเล็กนั่งล้อมวงกันกินข้าว ซึ่งภาชนะที่ใช้เป็นชามสังกะสี หรือใบตองปูรองอาหาร โดยเฉพาะอาหารประเภทปิ้งย่าง จะใช้มือและตะเกียบซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน ช้อนที่ใช้แต่เดิมก็จะเป็นช้อนที่ทำจากกะลามะพร้าว แต่เดี๋ยวนี้คนจะมีช้อนประจำตัว ปัจจุบันเท่าที่พบจะใช้ช้อนสังกะสีหรือช้อนสแตนเลส ซึ่งเป็นสินค้านำเข้าจากไทยผ่านทางพม่าและจากจีน

จากการสังเกตเมื่อไปสิบสองพันนา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ (ประมาณเดือนตุลาคม) อาหารและการกินของชาวไทลื้อเปลี่ยนแปลงไป แต่กลิ่นอายของอาหารยังคงเหมือนเดิม ทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคมเศรษฐกิจ ทำให้ชาวไทลื้อเปิดร้านอาหารมากขึ้น ทั้งกลางวันและเย็น อาหารกลางวันก็จะเป็นข้าวหอม (ขนมจีน) ซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นขนาดใหญ่กว่าของล้านนา กว้างเตี้ยว ไก่ยโฮะ (ส้มตำ) ข้าวแรมพิน ส่วนปิ้งย่างมีทั้งประเภทสัตว์เล็กและสัตว์ใหญ่ และผักชนิดต่าง ๆ ซึ่งหารับประทานได้ตลอดปี เมื่อเข้าไปในตลาดทั้งที่เมืองเชียงรุ่งและเมืองล้า แต่เดิมจะขายเฉพาะของสด มีของแปรรูปโดยเฉพาะหมูสามชั้นหนึ่ง เต้าหู้ทอด หมั่นโถ ชาวจีนเป็นผู้ขาย แต่ปัจจุบันเริ่มมีอาหารสำเร็จรูปของชาวไทลื้อขาย และสามารถซื้อมารับ

ประทาน ข้อสำคัญบางเจ้าจะใช้ถุงพลาสติกไม่ใช่ใบตอง หนึ่ง ใบตองของชาวไทลื้อจะมีลักษณะคล้ายใบตองกล้วยซึ่งมีขนาดเล็ก การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความเจริญทางเทคโนโลยีดังกล่าวนั้น เป็นการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว เป็นที่น่าเสียดายทั้งในรูปแบบและผลิติดผลที่ไม่ละเอียดอ่อน คงต้องใช้เวลาในการรณรงค์ช่วยกันอนุรักษ์และหวนกลับเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ

หนึ่ง ในการปรุงอาหารนั้น ปัจจุบันเด็กและเยาวชนไทลื้อไม่นิยมที่จะทำอาหารและไม่ละเอียดละไมในเรื่องวิธีการกิน ไม่มีระดับในการกินเหมือนเดิม เพราะแนวคิดในเรื่องความเท่าเทียมกันในสังคมครอบครัวพ่อแม่จะเลี้ยงดูให้เป็นคุณหนูมากขึ้น นั่นคือ พ่อ - แม่ ปู่ - ย่า ตา - ยาย จะเป็นผู้ทำอาหาร ไปตลาดซื้อของเอง และนำกลับมาปรุงอาหาร เด็ก - เยาวชนคนรุ่นใหม่จึงมีความรู้เรื่องเหล่านี้น้อยลง การปรุงอาหารก็เป็นเรื่องของผู้ใหญ่ซึ่งไม่ได้ถ่ายทอดในการทำด้วยการปฏิบัติ ดังนั้นคนรุ่นใหม่จะไม่มี ความชำนาญและไม่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าว ประกอบกับสนใจน้อย ด้วยเหตุแห่งการเข้าเรียนในระบบโรงเรียน เมื่อออกมาทำงานก็จะรีบเร่งและมักจะซื้อกินข้างนอกบ้าน ผู้อาวุโสก็ไม่บอกข้อมูลอันเป็นองค์ความรู้ทั่วไปให้เป็นพื้นฐาน รุ่นพ่อ - แม่ชาวไทลื้อที่มีความชำนาญในการปรุงอาหารจะบอกตรงกันว่า เคยเห็นก็เลยทำตามจนเกิดความชำนาญ บางคนบอกว่าเคยช่วยพ่อ - แม่ทำแต่ยังเยาว์เพราะไม่มีเงินช่วยงานก็เลยทำเป็นในคำถามลักษณะเดียวกันนี้ก็มีคำตอบที่ตรงกันข้ามกันอย่างสิ้นเชิง และที่ร้ายที่สุด คือไม่เคยทำ ไม่เคยช่วยทำ และก็ไม่ทำไม่เป็น ไม่เกิดทักษะในการทำ ดังนั้นฮีดคองของชาวไทลื้อที่บอกว่า หน้าที่หลักของผู้หญิงไทลื้อทุกคนจะต้องทำอาหารลื้อเป็นนั่น คงใช้ไม่ได้สำหรับคนรุ่นใหม่ ยิ่งในเรื่องคุณภาพตลอดจนคุณค่าของอาหารไทลื้อซึ่งต้องถือว่าเป็นอาหารคุณภาพ เพราะพืชผักพื้นบ้านที่นำมาใช้นั้นมีทั้งขึ้นเองตามธรรมชาติและปลูกเพิ่มเติมเพื่อให้พอเพียงกับการดำรงชีวิตและมีใช้ตลอดปี จึงเป็นสิ่งที่มีความประโชชน์ต่อสุขภาพอนามัย เป็นแต่เพียงล้างให้สะอาด การกินพืชผักพื้นบ้านเป็นอาหารหลัก จะนำมาปรุงทั้งสุกและสด เพราะเกิดการเรียนรู้ว่าผักพืชพื้นบ้านอันหลากหลายนั้นล้วนแทรกด้วยยาบำรุง แก้ว และเสริมสุขภาพทั้งสิ้น

ผลไม้และผักสดในตลาดไทลื้อ เมืองสิบสองพม่านา

บทสรุป

จากการศึกษาเอกสารหลายฉบับ ประกอบการสังเกตเมื่อออกภาคสนามหลายครั้ง แม้ในปีนี้ (พ.ศ. ๒๕๕๔) ยังไม่ได้ออกภาคสนาม แต่ก็ได้สัมภาษณ์เพื่อนนักวิชาการที่เข้าไปศึกษาในหลาย ๆ เรื่อง โดยฝากคำถามที่ต้องการคำตอบในปัจจุบันซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงในเรื่องอาหารการกินของชาวไทลื้อในสิบสองพม่านา พบว่าในการทำอาหารของชาวไทลื้อมักจะมาจากพืชผักพื้นบ้าน และผักที่เป็นที่นิยมและแปลกจากการนำมาปรุงอาหาร คือ ผักเงิน (คล้ายสะระแหน่) ผักแปม ผักกูด และการเรียกชื่อประเภทของการทำอาหาร เช่น ต้ม แกง ก็มักจะเรียก “แค” ประเภทลาบเรียก “ล้า” น้ำพริกเรียก “น้ำหมี หรือน้ำหมี” และหมักเรียก “ส้ม” ต้มหรือลวกผักเรียก “หุง” และมีบั้งย่างทั้งผักและสัตว์ต่าง ๆ จะเรียก “บั้ง” เป็นต้น การเรียกชื่อประเภทของอาหารจะเรียกมาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนการปรุงนั้นจะไม่ใส่เครื่องปรุงมาก แต่ที่แปลก คือ บ่าแคว่น (บ่าเข่น) ที่จะปนละเอียดและใช้โรยในอาหารเกือบทุกประเภท

ส่วนภาชนะที่ใช้ในการใส่อาหาร นิยมใช้ถ้วยสังกะสีเคลือบของจีน และถาดที่ใส่อาหาร (หมู่เข้า) คือ กระดั่งที่สานด้วยไม้ไผ่ หรือหวาย ต่อมาเป็นขันโตกที่สูงจากพื้นประมาณ ๑ - ๒ ฟุต สานด้วยหวาย โตกที่เป็นไม้เคียนจะใช้เฉพาะขุนหรือเจ้าเมือง ใช้ตะเกียบ (ไม้ถู่) และช้อนด้ามยาวทำด้วยกะลามะพร้าว กับคนทุกระดับ

นอกจากนี้ก็จะมีข้าหนม (ขนมจีน) และข้าแรมพิน ส่วนน้ำสุ่ (น้ำราด) จะทำอย่างง่าย ไม่ละเอียดละไม สำหรับชนม นิยมทำขนมปาดและขนมดอกส้อ

การเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่เน้นรับอิทธิพลจากครอบครัวน้อยมาก จนแทบจะไม่มีทักษะในการทำอาหาร เว้นแต่ผู้สนใจจะซักถามหรือฝึกทำซึ่งก็มีน้อย ประกอบกับในคนรุ่นพ่อ - แม่ ปู่ - ย่า ตา - ยาย ไม่มีการสอน แต่จะใช้วิธีสังเกตและฝึกทำตามอย่างจนเกิดความชำนาญและสามารถทำได้ ซึ่งในคนรุ่นใหม่จะไม่ปรากฏ

ในปัจจุบันมีร้านอาหารไทลื้อเกิดขึ้นหลายร้าน ซึ่งได้รับการฝึกฝนมาจากการที่ตนเองสนใจและฝึกทำจากแม่หรือยาย และที่สำคัญคือ การรับรู้เรื่องการทำอาหารไทลื้อ การจัดร้านได้รับอิทธิพลจากจีนและไทย นำมาผสมผสานกับประเพณีและฮัตคองในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ซึ่งจะเห็นว่า การถ่ายเททางวัฒนธรรมไม่ว่าจะไทลื้อในสิบสองพันทนา ไทลื้อในล้านนาก็ย่อมจะมีการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมได้อย่างสมดุล แต่ข้อที่นำจะต้องแก้ไขของชาวไทลื้อสิบสองพันทนา ก็คือคุณภาพของพืชผักพื้นบ้านและวิธีการปรุงอาหารประเภทต่าง ๆ รวมทั้งภาชนะที่ใช้อย่างมีระดับ จะช่วยให้น่ากินยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่า อาหารการกินตามวิถีไทลื้อสิบสองพันทนา ยังคงมีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยโบราณจวบจนปัจจุบัน จะมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนประกอบของการทำอาหารและการจัดจำหน่ายที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างถิ่น ซึ่งแต่เดิมจะทำอาหารสำหรับคนในครอบครัวตามสภาพและในงานประเพณีสำคัญ เช่น การไหว้ผีเจ้าเมือง การส่งเคราะห์ แต่งงาน และการบวช ชนิดของอาหารนอกจากผักพื้นบ้านกับสัตว์เล็กสัตว์น้อยแล้วยังมีอาหารที่ต้องล้หมู ล้วัว ไม่นิยมล้ควายเพราะถือเป็นสัตว์เลี้ยงที่ช่วยงานในนา เว้นแต่จะนำไปปรุงอาหารสำหรับเช่นไหว้ในพิธีกรรมของชุมชน

บรรณานุกรม

ทวิ สว่างปัญญากร. ๒๕๒๙. **ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา**. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

ทองแถม นาถจำนง. ๒๕๓๒. **ถิ่นฐานของชาวไตสิบสองพันนา**. วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม - กันยายน.

นาวิน พรหมใจสา. ๒๕๕๑. **มิติทางวัฒนธรรมในการเสริมสร้างความยั่งยืนเป็นสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ระหว่างแนวชายแดนไทย - ลาว**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์ การพัฒนาภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ๓๐ ชาติในเชียงใหม่.

_____. **ไทยในสิบสองพันนา** เล่ม ๑,๒. ๒๕๔๗. กรุงเทพฯ : ศยาม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๓๗. **ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท**.

เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. **วัฒนธรรมไทลื้อกับการปรับตัวในกระแสของการเปลี่ยนแปลง**. โครงการสัมมนา : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม. ๑๖-๑๗ กันยายน ๒๕๓๗.

เรณู วิชาศิลป์. **เชื้อเครือเจ้าแสนหวีสิบสองพันนา**. ๒๕๔๑. (เอกสารอัดสำเนา).

ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล. ๒๕๔๔. **ประวัติศาสตร์สิบสองพันนา**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถิทรศน์.

ศรีศักดิ์ วัลลิโหมดม. **วัฒนธรรมสิบสองพันนา**. ๒๕๓๒. วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๕ เดือนกรกฎาคม - กันยายน.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **ทำรุ่ง - ขุนเจือง**. (เอกสารอัดสำเนา).

ข้อมูลสัมภาษณ์

๑. ศรีเลา เกษพรหม อายุ ๖๒ ปี สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๔).

๒. เสาวภา ศักยพันธ์ อายุ ๕๓ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๔).

ตามรอยศิลป์ ถิ่นไทลื้อสิบสองพันนา

ดร.อัญชลี กีบปิ่นส์*

รากเหง้าแห่งอารยธรรมไทลื้อเริ่มต้นขึ้นเมื่อ ๑,๐๐๐ กว่าปีในแถบตอนใต้แห่งมณฑลยูนนาน ในปัจจุบัน บนเขตปกครองตนเอง แคว้นสิบสองพันนา ซึ่งเป็นแคว้นที่อยู่วางรอยต่อของประเทศ สหภาพพม่าและประเทศลาว

หลายคนตั้งข้อสังเกตว่า ดินแดนถิ่นแคว้นไทลื้อในสิบสองพันนามิได้มีรอยต่อเชื่อมกับไทยอย่าง แดนชนแดน ใจนความผูกพันยังคงสานต่อมานานนับตราบเท่าถึงปัจจุบัน การเดินทางไกลของวัฒนธรรม ที่ผูกพันเฉกเช่นชาติพันธุ์ไทนั้น ถึงแม้รอยแผ่นดินไม่เชื่อมต่อ หากแต่รอยอารยธรรมและวัฒนธรรม ที่เคลื่อนย้ายถ่ายโอนกันไปมาหาสู่อาณาจักรล้านนานั้นนับเป็นรอยต่อที่ฝังรากลึกและยากจะล้างเลือน

* รองประธานคณะกรรมการโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

ความเป็นไทลื้อบนแคว้นลือสองพันนา นับเป็นไทลื้อในแบบฉบับดั้งเดิม และเป็นบรรพบุรุษ ของชาวไทลื้อที่อยู่ในแผ่นดินไทยทุกวันนี้ ในประวัติศาสตร์จีนเกริ่นกล่าวไว้ว่า ชาวไทลื้อในถิ่นแคว้น ลือสองพันนา นั้นสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งก่อนราชวงศ์หมิง

ทำบุญถวายผ้าไตรจีวร เทียนพรรษา และทอดผ้าป่า
ณ วัดใหม่ป่าน เมืองลวง ลือสองพันนา

หากจะสืบค้นความเป็นไทลื้อ ซึ่งนอกเหนือจากด้านภาษาและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชาวไทลื้อ แล้วนั้น ความเป็นไทลื้อยังคงสื่อผ่านความเด่นชัดของรูปทรงสถาปัตยกรรม ทั้งศิลปะที่สื่อออกมาอย่างเด่นชัด ผ่านรูปทรงทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนและวัดวาอาราม ซึ่งนับวัน ในส่วนที่บ้านเรือนนั้น เริ่มได้รับอิทธิพลของความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและความทันสมัยเข้ามาคล้ำกราย เกิดเป็นเรือนไทลื้อพันธุ์ผสมครั้งคอนกรีตครั้งไม้

ในแคว้นสิบสองพันทนาปัจจุบัน เราจะเห็นเรือนไทลื้อแบ่งออกเป็นสองลักษณะ ลักษณะแรกคือ เรือนไทลื้อดั้งเดิม ที่ก่อร่างสร้างแปลงขึ้นมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และยังคงบำรุงรักษาดูแลให้คงสภาพ ใช้งานอยู่ได้อีกทั้งยังคงความเป็นเอกลักษณ์ตามคติความเชื่อขนบธรรมเนียมที่สืบต่อกันมาแต่ครั้ง รุ่นบรรพชน ลักษณะที่สองคือ เรือนไทลื้อในศูนย์ท่องเที่ยวที่รัฐบาลจีนในปัจจุบันสนับสนุน ส่งเสริม เพื่อให้เกิดเป็นคุณค่าทางระบบเศรษฐกิจและรายได้ของท้องถิ่น เป็นแหล่งศูนย์กลางการศึกษาและท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมชนเผ่าและเชิงอนุรักษ์พื้นถิ่น ซึ่งลักษณะทางสถาปัตยกรรมนั้นก็พยายามคง ลักษณะความเป็นไทลื้อไว้ หากแต่ความใหม่และการนำเอาวัสดุที่มีราคาแพงและประณีตขึ้นจากเครื่องจักรและนำคอนกรีตเข้ามาสร้างผสมในส่วนพื้นใต้ถุนเรือนทำให้ดูมั่นคงเป็นเรือนหรู ทันสมัยขึ้น แต่งเติมให้มีกลิ่นอายของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว

บ้านไทลื้อแบบดั้งเดิม

บ้านไทลื้อแบบอนุรักษ์พื้นถิ่น

ทว่า จะเข้าถึงลมหายใจและความมีชีวิตและจิตวิญญาณที่แท้ของชาวไทลื้อในสิบสองพันนา ก็คง ต้องขึ้นไปถึงเรือนไทลื้อที่เขาซ้ออยู่อาศัยดำรงชีวิตในวิถีไทลื้อจริง ๆ ซึ่งถึงแม้ว่านับวันเริ่มจะเห็นกันน้อยลง แต่ก็ไม่ได้กับว่าหมดสิ้นไป ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างเมืองที่ยังยึดถือวิถีแห่งความเป็นไทลื้อได้อย่างมั่นคง เพราะอย่างน้อยที่สุด ความเป็นวัดวาอารามในแบบของไทลื้อในหมู่บ้านก็ยังคงยืนหยัดสะท้อนอัตลักษณ์ และคุณค่าความเป็นไทลื้อได้อย่างน่าภาคภูมิใจ

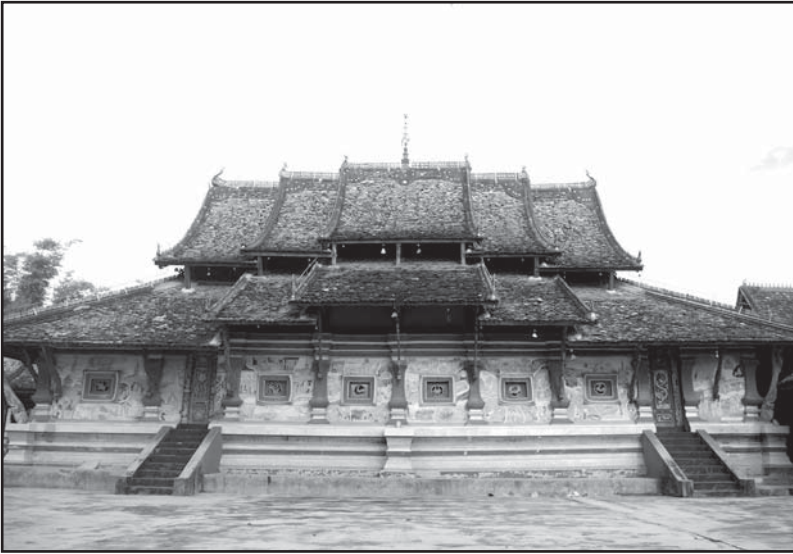
ชาวไทลื้อ มักปลูกเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน จัดสรรพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย และพื้นที่นันทนาการไว้ คนละทิศละทาง ส่วนวัดนั้นจะมีอยู่แทบจะในทุกหมู่บ้าน เพราะชาวไทลื้อใช้ชีวิตวิถีพุทธแบบเถรวาท ซึ่งเหมือนกันกับในบ้านเรา ชาวไทลื้อมีการสืบทอดพุทธประเพณีและหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ รักษาศีล และการจัดประเพณีบรรพชาและอุปสมบท ลูกชาย ซึ่งบางวัดจะตั้งอยู่ห่าง จากหมู่บ้านเล็กน้อย แยกเขตพุทธาวาสจากเขตฆราวาส วัดไทลื้อส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนเนินเขา อยู่ในระดับ ที่สูงกว่าตัวหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่สงบ ตระหง่าน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความศรัทธาอันสูงส่ง ในพระพุทธศาสนา และสะท้อนถึงความประณีตในการแสดงความเคารพบูชาสิ่งอันเป็นที่ควรเคารพบูชายิ่ง ไว้เหนือเศียรเกล้า ดังจะเห็นได้จาก

ที่ตั้งของวัดเชียงเงิน วัดบ้านทอง วัดเจดีย์ขาว เป็นต้น

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมไทลื้อที่แสดงออกผ่านพุทธสถานที่เราเห็นได้ชัดที่ลือสองพันนาคือ เห็นจะเป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมแห่งวัดเชียงเงิน ลวดลายที่ประดับตกแต่งนั้น เห็นได้ชัดเจนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมไทลื้อ อีกทั้งยังแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างถึงแก่นแท้ การประดับตกแต่งลวดลายของนาคเกี้ยวที่มักสร้างไว้เป็นลายประดับหน้าบันของตัวพระวิหาร และเป็นลายประดับด้านหลังองค์พระประธานในพระวิหาร การสร้างแท่นพระที่รองรับพระพุทธรูปหลายองค์บนแท่นเดียว ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากอิทธิพลการจัดวางแท่นแก้วพระพุทธรูปหรือเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจีน ที่มักจะสร้างแท่นแก้วขนาดใหญ่และมั่นคง สำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลากหลายองค์บนแท่นแก้วเดียวกัน ซึ่งต่างจากบ้านเราที่โดยมากจะสร้างแท่นแก้วรองรับพระประธานเพียงองค์เดียว หรือหากจะมีการประดิษฐานพระพุทธรูปหลายองค์ ก็มักจะใช้โต๊ะหมู่บูชาเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป แต่ละองค์ไป

ศิลปกรรมพระอุโบสถแปดเหลี่ยมวัดเชียงเงิน

ศิลปกรรมวิหารไถลื้อวัดบ้านทอง

ส่วนลักษณะของตัวเรือนอาศัยของชาวไถลื้อดั้งเดิมนั้น มีเอกลักษณ์ และเปี่ยมเสน่ห์ เป็นเรือนไม้ ทั้งหลัง ยกพื้นสูง หลังคาแป้นเกล็ด ที่ดูจะคงทนยืนหยัดต่อสู้หลากหลายฤดูและกาลเวลา เป็นความล้ำค่า และน่าศรัทธา ในฝีมือ สะท้อนปัญญาความคิดของบรรพชนคนรุ่นเก่าอย่างมาก

ด้านล่างของตัวเรือนนั้น มักใช้เป็นท่อนอกประสงค์ เป็นทั้งที่เก็บหัว (ไม้พื้น) และเลี้ยงเปิดไก่ บางบ้านก็เอาไว้เป็นที่ทำกิจกรรม อาทิ ตอกสาน และเมื่อขึ้นบันไดถึงด้านบน ก็จะเป็นนอกชานที่เปิดโล่ง สำหรับรับแขก หรือทอผ้า ส่วนห้องน้านั้น มักจะสร้างแยกออกจากตัวเรือน ซึ่งเมื่อดูจาก ลักษณะการสร้าง บ้านเรือนแล้วนั้น บ่งบอกถึงนิสัยใจคอได้เป็นอย่างดี ชาวไถลื้อมีน้ำใจงาม มีการต้อนรับแขกผู้มาเยือน อย่างดี ในเรื่องของ การเปิดรับมิตรไมตรี และความเอื้ออาทรในหมู่ญาติพี่น้อง ซึ่งการสร้างบ้านจะคำนึงถึง การเป็นครอบครัวใหญ่ที่อยู่รวมกันจากรุ่นปู่ย่าถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน บ้านคือบ้านจริง ๆ ไม่ปะปนกับร้านค้า ทำให้เรามองเห็นความเป็นอยู่ที่สุขสบาย สงบเรียบง่าย ไม่วุ่นวายเอาร้านค้ามาใส่บ้านเอาโรงงานมาติดเรือน

ด้านในเรือนไทลื้อนั้น เป็นที่สงวนไว้สำหรับเจ้าของบ้าน ส่วนแขกที่มาเยือนจะต้อนรับกันที่ บริเวณนอกชาน ชาวไทลื้อก็ยังคงใช้เต็นเป็นที่รับแขก เมื่อเข้ามาในตัวบ้าน เราจะสังเกตเห็นการจัดสรร อย่างลงตัวของบริเวณสำหรับแขกผู้มาเยือนและบริเวณสำหรับเจ้าของบ้านที่คงความเป็นส่วนตัว ซึ่งตาม ธรรมเนียมปฏิบัติแล้วนั้น แขกผู้มาเยือนจะไม่สามารถเข้ามายังบริเวณที่เป็นห้องนอนของเจ้าของบ้านได้ เรียกว่า เขื่อนนอน ซึ่งมักตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน บริเวณที่เป็นบริเวณรับแขกนั้นก็ยังสามารถ มองเห็นบริเวณห้องครัว หรือ เขื่อนไฟ

การสร้างเรือนและวิธีการมุงหลังคาเป็นเกล็ดนี้ มีลักษณะพิเศษตรงที่ชาวไทลื้อมักสร้างเรือน โดยมุงหลังคาให้ปกคลุมมาถึงบริเวณบันไดทางขึ้นเรือน และมักสร้างให้มีระเบียงเดินได้รอบตัวบ้าน บางหลังนิยมสร้างห้องครัวหรือเขื่อนไฟแยกออกมาเป็นสัดส่วน หรืออยู่ด้านหลังของตัวเรือนห่างจาก เขื่อนนอน หรือ ห้องนอน

การตกแต่งประดับประดาภายนอก เรามักเห็นการประดับประดาบนหน้าบันเป็นไม้แกะสลัก รูปนกยูงรำแพนหาง เรือนบางหลังเราจะเห็นเป็นการประดับนกยูงแกะสลักประดับไว้ที่ปลายหลังคา เหนือชายคาเรือนทุกมุม ซึ่งตามความเชื่อดั้งเดิมนั้น นกยูงหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นสิริมงคล

หากจะวิเคราะห์ถึงความเป็นชาวไทลื้อจากตัวเรือนที่ปลูกสร้างขึ้น มาแล้วนั้น ต้องบอกว่า ชาวไทลื้อ มีความคิดที่เป็นระบบระเบียบเรียบร้อย เป็นสัดส่วน และคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสานสัมพันธ์ อันแน่นแฟ้น เป็นหัวใจหลักของการดำรงอยู่

การคำนึงถึงการเปิดรับหรือการมีสังคมที่จัดสรรไม่ให้เกินเลยถึงความเป็นส่วนตัว และการไปมา หาสู่กันฉันญาติมิตร การไม่ปิดกั้นมิตรภาพสิ่งดี ๆ เหล่านี้ นับเป็นเสน่ห์ที่สะท้อนออกมาจากงานศิลป์ ที่สร้างสรรค์ปั้นแต่งให้กับเรือนไทลื้อ มิใช่เพียงเรือนอาศัยที่เปี่ยมศิลปะของการดำรงชีวิต หากแต่เป็น เรือนอาศัยที่สร้างร่องรอยอารยธรรมความเจริญในจิตใจของมนุษยชาติอันล้ำค่า

ร่องรอยศิลปะบนเรือนไทลื้อวันนี้ จึงเปรียบเสมือนเป็นสมุดบันทึกเล่มแรกๆ ที่ให้เราได้ศึกษา ถึงนิสัยใจคอ ความเจริญทางจิตใจของผู้คนชาวไทลื้อได้เป็นอย่างดี

การศึกษาเปรียบเทียบสุนงษษิตไทลื้อ กับสุนงษษิตล้านนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ลมุล จันท์หอม*

๑. ความเป็ลนมา

การศึกษาเปรียบเทียบสุนงษษิตไทลื้อกับสุนงษษิตล้านนา เดิมเป็ลนผลงงานวิจัยที่นำเสนอ์ในการประชุม “ไทยศึกษา ครั้งที่ ๖” (The 6 th conference of Thai Studies) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เพื่อร่วมเฉลิมฉลองนครเซียงใหม่ครบรอบ ๗๐๐ ปี ณ โรงแรมปางสวนแก้วและโรงแรมเซียงใหม่ออร์คิด เป็นการประชุมทางวิชาการที่มีนักวิจัยจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก มาร่วมเสนอ์ผลงงานทางวิชาการในสาขาต่าง ๆ เป็ลนจำนวนมาก ผู้เขียนในฐานะที่เป็นประชาชนคนหนึ่งของจังหวัดเซียงใหม่ มีหน้าที่สอนประจำที่สถาบันราชภัฏเซียงใหม่ (ชื่อในขณะนั้น) ในสาขาวิชาภาษาไทย เล็งเห็นว้่า สุนงษษิตเป็ลนเอกลักษณ์ทางภาษาที่เก็บรักษาไว้ในรูปแบบปากเปล่า (มุขปาฐะ) แม้จะมีการรวบรวมบันทึกไว้บ้างบางส่วนแต่นับวันจะสูญสลายไปตามกาลเวลา หากไม่มีการศึกษาและนำกลับมาใช้ในชีวิตรประจำวัน

* ผู้เชี่ยวชาญด้านล้านนาคดี เกษียณอายุราชการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเซียงใหม่.

เขาวชนรุ่นหลังก็จะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นคุณค่า ที่จริงแล้วสุภาษิตนั้นมีปรากฏในทุกชาติทุกภาษา และในสมัยโบราณบรรพบุรุษของชาติต่าง ๆ ก็ได้อาศัยสุภาษิตมาเป็นข้อเตือนใจและสั่งสอนเขาวชนของเขาตลอดมา

ความเป็นมาของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตไทลื้อกับสุภาษิตล้านนา” กล่าวคือเมื่อผู้เขียนเดินทางไปเยี่ยมสิบสองพันนาร่วมกับคณะของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีโอกาสซื้อหนังสือชื่อ คำบวรานภาษาไท เล่มขนาดพ็อคเก็ตบุ๊ก เป็นภาษาไทยลื้อพิมพ์ควบกับภาษาจีนกลาง เนื้อหาจัดเป็นหมวดหมู่ ผู้รวบรวมเป็นนักวิชาการชาวจีนแห่งมหาวิทยาลัยชนชาติกลุ่มน้อยคุนหมิงชื่อ เกาลีชื่อ เนื่องจากลักษณะอักษรไทลื้อมีรูปลักษณะใกล้เคียงกับอักษรล้านนาหรือตัวเมืองหรือตัวธรรม ซึ่งแพร่หลายไปจากล้านนา เมื่ออ่านดูเนื้อหา มีลักษณะเป็นสุภาษิต ต่อมาผู้เขียนได้ขออนุญาตจากผู้รวบรวมพิมพ์เป็นภาษาไทยในชื่อ “สุภาษิตไทลื้อ” เพื่อสื่อสารให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน สำนักศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ มี ๒๕๒ หน้า จำนวน ๓๐๐ เล่ม เพื่อเผยแพร่แก่ผู้สนใจ

ผลงานวิจัยได้นำเสนอในงานไทยศึกษา แต่เนื่องจากเวลาจำกัดมาก ดังนั้นเมื่องานวิจัยเสร็จสิ้นแล้วจึงยังไม่มีโอกาสนำเสนออย่างกว้างขวางเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งรายงานการวิจัยเรื่องนี้ มีความยาวรวมทั้งภาคผนวกจำนวน ๒๒๒ หน้า แต่บรรณาธิการวารสาร “TAI CULTURE” สนใจงานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอเป็นบทความภาคภาษาอังกฤษถึง ๒ หัวข้อ คือบทความเรื่อง “Tai Lue and Tai Yuan Proverbs as Sources and Transmitters of Traditional Legal Knowledge” คือรายงานเรื่องย่อการศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตไทลื้อกับสุภาษิตไทยยวน ความยาว ๗ หน้า ในนิตยสารชื่อ TAI CULTURE. Vo I. No.1 และเรื่อง “A Review of Tai Lue Proverbs.” คือรายงานการปริทัศน์หนังสือ “สุภาษิตไทลื้อ” ความยาว ๓ หน้า ในวารสารชื่อ TAI CULTURE. Vo I. No. 2 , December, 2002 การนำเสนอบทความเป็นภาษาอังกฤษเป็นข้อดีที่ช่วยให้นักวิชาการชาวต่างประเทศที่อ่านภาษาไทยไม่ได้ รับประทานเป็นเบื้องต้นว่ามีงานวิจัยเปรียบเทียบสุภาษิตไทลื้อกับสุภาษิตล้านนาไว้แล้ว และมีการแปลหนังสือเกี่ยวกับสุภาษิต

ไทลื้อออกพิมพ์เผยแพร่ แต่ผลงานวิจัยเปรียบเทียบสุภาษิตทั้งสอง ในภาคภาษาไทยยังไม่มีโอกาสได้เผยแพร่ นับเป็นโอกาสที่ดีที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มีโครงการจัดทำฐานข้อมูลพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา โดยรวบรวมบทความอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทลื้อออกเผยแพร่ เพื่อการศึกษาที่กว้างขวางออกไป

ดังนั้น แม้งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตไทลื้อกับสุภาษิตล้านนา” ฉบับนี้จะผ่านกาลเวลามานานพอสมควร แต่ผู้เขียนก็ยังเห็นความสำคัญ เนื่องจากว่าในเรื่องสุภาษิตนั้นไม่มีกาลเวลาที่จำกัดตายตัวดังกล่าวแล้ว ที่สำคัญกว่านั้นก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรสิบสองพันนาซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่เคยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมาก่อน ทั้งนี้หากจะอ้างถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างอาณาจักรทั้งสองแล้ว ประวัติศาสตร์ทั้งจากเอกสารทางล้านนาและเอกสารไทลื้อ กล่าวตรงกันว่าพระราชมารดาของพระยามังราย ซึ่งทรงเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังรายผู้ก่อตั้งอาณาจักรล้านนาและทรงรวบรวมอาณาจักรล้านนาให้เป็นปึกแผ่น ทั้งยังทรงเป็นผู้สร้างเมืองเชียงรายและเชียงใหม่อีกด้วย พระราชมารดาของพระยามังรายมีพระนามว่าพระนางเทพคำขาย เป็นราชธิดาของกษัตริย์แห่งเมืองเชียงรุ่ง พระนามท้าวรุ่งแก่นชาย ได้มาอภิเษกสมรสกับกษัตริย์พระนามลาวเม็ง แห่งเมืองทิดญนครเงินยางเชียงแสนอันเป็นสายสกุลลวจังกราชที่สืบมาแต่ปู่เจ้าลาวจก อันดับที่ ๒๔ ส่วนพระยามังรายนั้นทรงเป็นลำดับที่ ๒๕

ในปัจจุบันการเดินทางไปมาหาสู่กันในฐานะบ้านพี่เมืองน้องของประชาชนชาวล้านนาและไทลื้อยังดำเนินอยู่อย่างไม่ขาดสาย แม้บางครั้งในอดีตจะเป็นความสัมพันธ์ในฐานะคู่สงครามบ้าง มีการอพยพกวาดต้อนชาวไทลื้อให้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งบ้านเรือนในจังหวัดของล้านนาโดยทั่วไป ดังที่เราท่านทั้งหลายที่สนใจศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในล้านนาได้ประจักษ์แล้วว่า มีกลุ่มชาวไทลื้ออาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปตามจังหวัดทางภาคเหนือตอนบน

๒. ความหมายของสุภาษิต

พจนานุกรมราชบัณฑิต ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คำจำกัดความสุภาษิตว่า

สุภาษิต น. ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านาน มีความหมายเป็นคติสอนใจ เช่น รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ (ส., ป. สุภาสิต ว่า ถ้อยคำที่กล่าวดีแล้ว)

สุภาษิตและคำพังเพยของไทยทุกกลุ่มล้วนแสดงถึงความไม่ไพเราะและความละเอียดลึกซึ้งของภาษาและภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นตั้งแต่สมัยโบราณและถ่ายทอดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยด้านภาษาที่สำคัญของชาติ (ประกาศ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ การส่งภาพเข้าประกวด เรื่องสุภาษิตและคำพังเพย ๒๕๓๙ : ๑)

๓. ความสำคัญของสุภาษิต

Aristotle กล่าวว่า “สุภาษิต เป็นเศษที่เหลือตกค้างทางปรัชญาของคนในสมัยโบราณและเหลือสืบทอดมาถึงสมัยเราได้เพราะมีเหตุผล มีเนื้อความกระชับรัด และคมคาย (สุริยา รัตนกุล : ๒๕๑๗, ๑๒๗)

เนื่องจากสุภาษิตของชนชาติใดภาษาใดก็ตาม ถือว่าเป็นถ้อยคำสำนวนที่คล้องจอง มีจังหวะ ให้ภาพพจน์ มีใจความในด้านการตักเตือน สั่งสอน บอกกล่าวให้ผู้คนเป็นหลักเหตุผลและความจริงของสรรพสิ่งที่ปรากฏในสังคมนั้น ข้อความที่เป็นสุภาษิตเหล่านี้ได้ผ่านกาลเวลาและการยอมรับจากมหาชน หากเราพิจารณาสุภาษิตเหล่านั้นอย่างเป็นระบบแล้ว ย่อมช่วยให้เราเข้าใจภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี จารีต ศาสนา และค่านิยม ฯลฯ ของกลุ่มชนนั้นได้ไม่น้อย

๔. เนื้อเรื่องหนังสือสุภาษิตไทลื้อและล้านนา

ศาสตราจารย์เกาลีสชื่อ ได้จัดหมวดหมู่เนื้อเรื่อง “คำโบราณภาษาไทย” ซึ่งเป็นสุภาษิตไว้ถึง ๑๐ ข้อ รวม ๑,๘๓๗ บท เขียนเป็นข้อ ๆ ด้วยอักษรไทลื้อแบบเก่าลายมือเขียน เทียบกับคำอธิบายในภาษาจีนกลางตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

๑. เกี่ยวกับสังคม
๒. เกี่ยวกับครอบครัวและการแต่งงาน
๓. เกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา
๔. เกี่ยวกับปรัชญาและวิถีชีวิต
๕. เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน
๖. เกี่ยวกับสุขภาพและการเจ็บป่วย
๗. เกี่ยวกับประเพณีและความเชื่อ
๘. เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมประจำถิ่น
๙. เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ การเพาะปลูก
๑๐. สุภาษิตที่มีใจความสองด้านต่างกัน

ส่วนสุภาษิตล้านนา ได้มีการเก็บรวบรวมบันทึกและพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ ๓ เล่ม นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เป็นการศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตล้านนากับสุภาษิตของกลุ่มไท-ไทยอื่น ๆ เช่น กับไทใหญ่ เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ของบัณฑิตวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อีกหลายเล่ม แต่ที่ผู้เขียนนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

๑. คติสอนใจลานนาไทย ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ รวบรวม พิมพ์เป็นบรรณาการในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่คำแสน วัดสวนดอก เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๑

๒. คติชาวบ้านลานนาไทย ยุทธ เดชคำรณ รวบรวม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๖ (อัดสำเนา)

๓. คำคมของล้านนา อำนวย กล้าพัด และ เอื้องผิ้ง ระมิงค์พันธ์ รวบรวม สำนักพิมพ์ศิลาอาสน์ พ.ศ. ๒๕๓๐

๕. ความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักร

เนื่องจากอาณาจักรสิบสองพันทนากับอาณาจักรล้านนา หรือชาวไทยลื้อกับชาวไทยวนต่างก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกัน มีลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมตลอดจนการนับถือพุทธศาสนาเดียวกัน การได้ศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตระหว่างกัน น่าจะช่วยให้เห็นความคล้ายคลึงและ

แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะตามประวัติศาสตร์นั้นอาณาจักรสิบสองพันนาต่างได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาและด้านตัวอักษรไปจากล้านนาในยุคสมัยหนึ่ง

ไทลื้อเป็นเผ่าไทสาขาหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐาน ณ แคว้นสิบสองพันนาตั้งอยู่แถบชายแดนภาคใต้ของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน ด้านตะวันออกมีชายแดนติดต่อกับแขวงอุดมชัย แขวงหลวงน้ำทา ประเทศลาวและติดต่อกับท้องถิ่นเมืองยอง เมืองยาง เชียงตุง ประเทศเมียนมาร์ ปัจจุบันแคว้นสิบสองพันนาตั้งเป็นเขตปกครองตนเองของชนชาติไต (ไทลื้อออกเสียง ไท เป็น ไต) เขตปกครองตนเองนี้ขึ้นตรงต่อมณฑลยูนนาน และแบ่งเป็น อำเภอเชียงรุ่ง อำเภอเมืองฮาย อำเภอเมืองล่า รวมสามอำเภอ จากการสำรวจประชากรครั้งล่าสุด เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ สิบสองพันนามีประชากรเป็นชนชาติไท ๒๗๐,๔๐๕ คน หรือ ๓๓.๘๖ เปอร์เซ็นต์ของจำนวนทั้งหมด (ยรรยง จิระนคร (เจีย แยน จอง). ๒๕๓๗ : ๓๗-๔๖)

ความสัมพันธ์ที่ถือว่าใกล้ชิดและสำคัญยิ่งระหว่างสองอาณาจักรก็คือ วรรณกรรมทั้งทางพุทธศาสนาและวรรณกรรมบันเทิงต่างก็ได้รับอิทธิพลจากล้านนา โดยสังเกตได้จากชื่อของวรรณกรรม เช่น เรื่องปูลอน หลาน พระสุณนโนราห์ แสงเมือง เจ้าสุวัตร หงส์ผาคำ จำปาสีตัน มโหสถ เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้มีชื่อเดียวกันกับวรรณกรรมล้านนา เพียงแต่แตกต่างกันในแง่ภาษาที่ใช้ ส่วนโครงเรื่องนั้นเป็นเรื่องเดียวกันเพราะได้รับไปจากล้านนา วรรณกรรมไทลื้อโบราณบันทึกด้วยระบบอักษรธรรมล้านนา แต่ต่อมามีการปรับปรุงอักษรธรรมดังกล่าวเสียใหม่ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมของจีน เรียกว่า “อักษรลื้อใหม่” โดยนำสระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์มาเรียงไว้ในบรรทัดเดียวกัน สันนิษฐานว่าคงได้รับอิทธิพลจากอักษรพอซุนรามคำแหง แต่เมื่อประกาศใช้ไปได้ระยะหนึ่งเกิดปัญหาว่าผู้ที่เรียนอักษรลื้อใหม่จะไม่สามารถอ่านเอกสารโบราณซึ่งเป็น “อักษรลื้อเก่า” ได้ ดังนั้นรัฐบาลท้องถิ่นจึงประกาศให้กลับมาใช้อักษรลื้อแบบเก่า เป็นเหตุให้รื้อหนังสือในคฤหาสน์มีเอกสารไทลื้อทั้งสองระบบคือบางเล่มพิมพ์ด้วยอักษรลื้อเก่า และบางเล่มพิมพ์ด้วยอักษรลื้อใหม่

นอกจากวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรแล้ว ยังมีวรรณกรรมปากเปล่า อยู่อีกมากที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน วรรณกรรมปากเปล่าเหล่านี้บางเรื่อง ที่ได้รับความนิยมเริ่มมีการบันทึกเสียงลงในตลับเทป ซึ่งอาจจะหาซื้อได้ที่ ตลาดเชิงสะพานฝั่งพม่า ตรงข้ามกับตลาดแม่สายเชียงใหม่ราย เช่น คำขับเรื่อง เมืองยอง คำขับอี่แสงดี เป็นต้น

เนื้อหาวรรณกรรมไทลื้อมีหลายประเภท เช่น ประวัติศาสตร์ โคลง กลอน นิทาน เรื่องเล่า เพลงพื้นบ้าน ตำนานโหราศาสตร์ ตำนายาสมุนไพร เป็นต้น

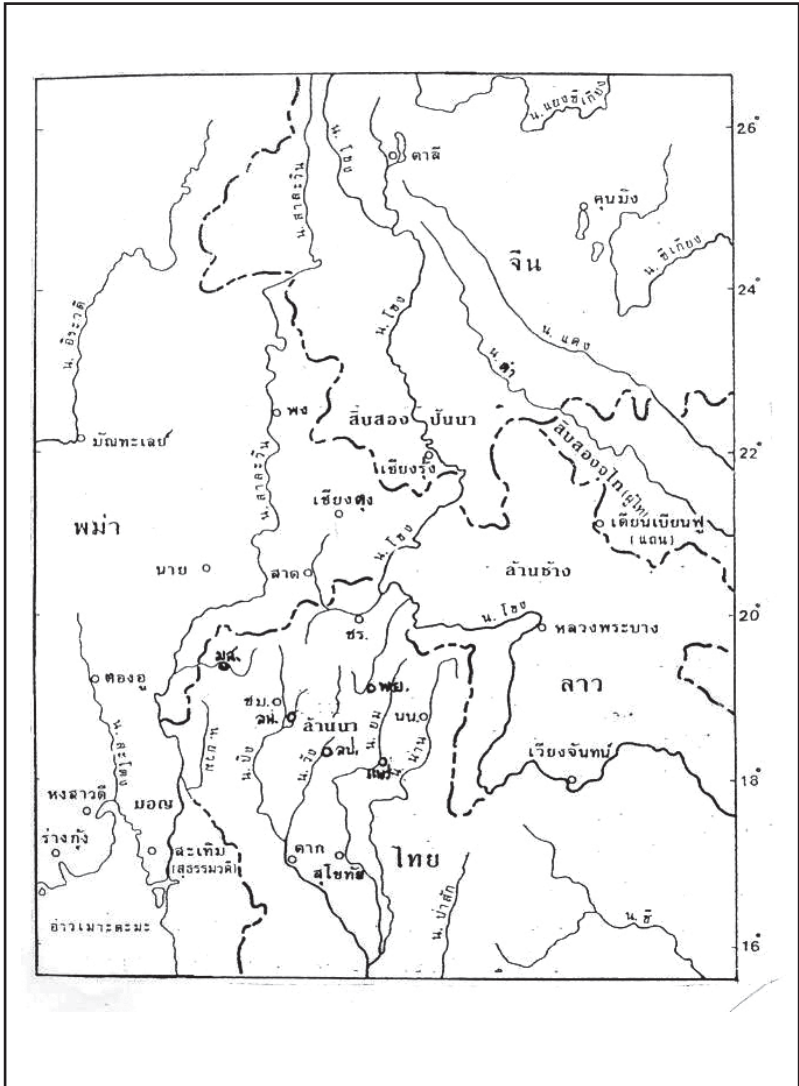
วรรณกรรมลายลักษณ์ดังกล่าวจารึกลงบนใบลานหรือพับสาเช่นเดียวกับทางล้านนา สันนิษฐานว่าชาวไทลื้อคงรับเอาระบบตัวอักษรตลอดจนวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ไปจากล้านนา ซึ่งอาจจะรับไปตั้งแต่สมัยพระยา ตีโลกราช ช่วงหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกในปี พ.ศ. ๒๐๑๙-๒๐๒๐ ซึ่งในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งนั้น มีการจารึกลงในใบลานเผยแพร่พุทธศาสนาไปในดินแดนต่าง ๆ ทำให้อักษรธรรมล้านนาเข้าไปในเมืองต่าง ๆ เช่น ลือสองพันนาและเลยไปถึงเมืองขอนแก่นซึ่งปัจจุบันเรียกว่าไทเหนือ อันเป็นดินแดนทางตอนเหนือของพม่า หรือทางตะวันตกของ ลือสองพันนา เป็นต้น (เจริญ มาลาโรจน์, ๒๕๒๙ : ๘-๑๐)

ล้านนา หมายถึงดินแดนในเขตจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน อาจกล่าวได้ว่าหากจะใช้ภาษาล้านนาเป็นเครื่องบ่งชี้ ก็สามารถกำหนดขอบเขตของชาวล้านนาได้ว่า คือ บริเวณ ๘ จังหวัดในภาคเหนือตอนบนที่ประชาชนใช้ภาษาล้านนาหรือที่เรียกว่าคำเมืองในการพูดจาติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เพื่อให้รู้จักความเป็นมาของล้านนาดีขึ้น จึงอ้างถึงประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัย ราชวงศ์มังรายจากเอกสารจีนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับ ลือสองพันนาไว้ ดังนี้

“...ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรปาไปซีฟู (ล้านนา) กับ มณฑลยูนนานก็ใกล้ชิดกันโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเซอหลี่ (เชียงใหม่) กับอาณาจักรปาไปซีฟู ชนเผ่าลาวที่อยู่ในอาณาจักรปาไปซี

ฟู้ว่วนอพยพมาจากยูนนานทั้งนั้น ถิ่นกำเนิดของอาณาจักรปาไป่ซีฟู้
 อยู่ระหว่างเขตหลี่กับเชียงแสน ที่หลังค่อย ๆ อพยพไปเชียงรายแล้ว
 ย้ายไปเชียงใหม่ เมืองเชียงแสนกับเชียงรายก็เคยเป็นนครหลวงของ
 อาณาจักรนี้ ... กล่าวโดยเนื้อแท้แล้วอาณาจักรปาไป่ซีฟู้ ไม่เพียง
 แต่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่รุ่งเรือง ประชาชนยังรักสันติภาพ
 มีมารยาท แล้วยังมีความสามารถในการทอผ้าและทำเครื่องศิลปะ
 ฉะนั้นเราจะดูถูกคนในอาณาจักรปาไป่ซีฟู้ไม่ได้ อาณาจักรปาไป่ซีฟู้
 ไม่เพียงแต่แตกต่างกับคนสุโขทัย กล่าวในด้านภาษาและอักษรก็ไม่
 เหมือนกัน ... แม้กล่าวในด้านวิธีเขียนหรือรูปร่างของตัวอักษร อักษร
 ของอาณาจักรปาไป่ซีฟู้คล้าย ๆ กับภาษาพม่ามากกว่า (ทั้งอักษร
 พม่าและล้านนา ต่างก็ปรับปรุงอักษรของตนมาจากอักษรมอญอีกที
 หนึ่ง- ผู้เขียน) แต่ภาษาของอาณาจักรปาไป่ซีฟู้ใช้เสียงจุมุกมากกว่า
 ภาษาไทยบ้าง อาณาจักรปาไป่ซีฟู้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา
 มาก ... พระราชพงศาวดารพระราชวงศ์หยวนฉบับใหม่ว่า ... ที่นั่น
 นับถือพุทธศาสนา ... แต่ละหมู่บ้านได้สร้างวัดหนึ่ง แต่ละวัดได้สร้าง
 เจดีย์ นับวัดแล้วอาจจะมีหมื่นมีพัน ... ประวัติการนับถือพุทธศาสนา
 มีเวลายาวนาน...จนถึงปัจจุบันก็ยังมีพุทธศาสนานับถือเจริญรุ่งเรือง...”
 (ตัวน ลีเซียง และ อุษณีย์ ธงไชย, ๒๕๓๑ : ๘-๙)

แผนที่แสดงดินแดนรอบอาณาจักรล้านนา

ที่มา : นवलศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ๒๕๒๘ : ๑๑ มาตราส่วน ๑ : ล้านนา

ก. ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ บ้านพี่เมืองน้อง

ความสัมพันธ์โดยการแต่งงานและระบบเครือญาติ ก่อให้เกิดการติดต่อในฐานะที่ทั้งสองแคว้นมีภูมิประเทศใกล้กัน มีการติดต่อทางด้านการค้าและเศรษฐกิจ มีขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกัน และมีการจัดการปกครองและระบบชลประทานคล้ายคลึงกันด้วย

ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติและบ้านพี่เมืองน้องนั้น ดำเนินสืบมาอย่างสนิทแนบแน่นในสมัยพระยาลาวเม็งถึงสมัยพระยามังราย และได้เริ่มเสื่อมลงในสมัยพระยาผายูและพระยากือนาแห่งเชียงใหม่ ในสมัยพระยามังรายนั้นพระองค์ได้ร่วมมือกับเชียงรุ่งต่อต้านอำนาจของราชวงศ์ถังซึ่งขยายมาถึงสิบสองพันนา โดยราชวงศ์หยวนได้ปราบปรามอำนาจของน่านเจ้าลงได้ พระยามังรายทรงถือว่าเชียงรุ่งเป็นบ้านพี่เมืองน้อง จึงทรงยกกองทัพไปช่วยเชียงรุ่งต่อต้านอำนาจของราชวงศ์หยวนหลายครั้ง ทรงสามารถเอาชนะและยับยั้งอำนาจของราชวงศ์หยวนในเชียงรุ่งได้หลายครั้ง ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๙ - ๑๘๕๕ ราชวงศ์หยวนไม่อาจจะปราบปรามเชียงใหม่ลงได้ ในปี พ.ศ. ๑๘๕๕ ซึ่งเป็นปีที่พระยามังรายสวรรคตราชสำนักปักกิ่งได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีให้เชียงใหม่ส่งช้างและเครื่องบรรณาการไปปักกิ่ง ในฐานะเท่าเทียมกันไม่ใช่เมืองขึ้นของจีน แต่จีนได้พยายามกีดกันไม่ให้เชียงรุ่งกับล้านนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เพราะเชียงใหม่จะสนับสนุนให้เชียงรุ่งต่อต้านจีนเสมอมา จนถึงปี พ.ศ. ๑๘๖๘ จีนสามารถตั้งกงสุลใหญ่เป็นการถาวรปกครองเชียงรุ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับเชียงรุ่งแบบเครือญาติและบ้านพี่เมืองน้องจึงลดลงและค่อย ๆ เสื่อมสลายไปในที่สุด คงเหลือแต่ความสัมพันธ์ด้านอื่นภายใต้การควบคุมของกงสุลจีนที่เมืองเชียงรุ่ง

ต่อมาสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระยากาวิละได้ยกกำลังไปทำสงครามกับพม่าในดินแดนตอนบนของล้านนาถึงสิบสองพันนา ได้กวาดต้อนผู้คนจากสิบสองพันนาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในล้านนา รู้จักกันในสำนวนที่ว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เพราะบ้านเมืองกำลังต้องการประชาชนเพื่อฟื้นฟูบ้านเมืองให้กลับคืนสู่ปกติ หลังจากที่หลายเมืองได้เป็นเมืองร้างมาหลายปี เชียงใหม่ร้างไปนานถึง ๒๐ ปี ชาวไทลื้อ

ที่เข้ามาตั้งรกรากในล้านนาในสมัยรัตนโกสินทร์เหล่านี้ คือบรรพบุรุษของชาวไทลื้อในหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ทั่วภาคเหนือตอนบน ชาวไทลื้อได้นำเอาชื่อเมืองเดิมของตนจากสิบสองพันทนามาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านของตนเป็นต้นว่า เมืองวะ เมืองลวง เมืองมาง เมืองเลน เมืองยอง บ้านหย่วน บ้านมาง บ้านเชียงบาน บ้านแวน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งช่วยให้เราทราบที่มาของชาวไทลื้อกลุ่มนี้ว่ามาจากถิ่นเดิมเมืองใดในสิบสองพันทนา (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๔๐ : ๓๑-๓๓)

ข. ความสัมพันธ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พุทธศาสนา และความเชื่อ

ชาวไทลื้อและล้านนามีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกันในฐานะชนเผ่าไปมาแต่สมัยโบราณ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวไว้ว่า เมื่อพระยามังรายประสูติได้ไม่นาน พระยาลาวเม็งได้ทูลเชิญทำวรวง์แก่นชายมาร่วมพิธีสู่ขวัญทูลขวัญพระยามังรายที่เมืองเงินยางเชียงแสนตามประเพณีเมืองไท หนังสือพื้นเมืองลื้อเขียนว่า ทำวรวง์แก่นชายได้ทำเครื่องเล่นให้พระยามังรายเป็นลูกช่างทองคำ ต่อมาได้มอบขลุ่ยทองคำให้กับพระยามังราย

นอกจากนี้ชาวไทลื้อและล้านนายังมีประเพณีหลายอย่างเหมือนกัน เป็นต้นว่า ประเพณีสงกรานต์หรือปีใหม่ ประเพณีซับลื้อและซับซอของล้านนา ประเพณีแอ้วสาว ประเพณีจุดบั้งไฟ ประเพณีทานตุ้ง การใช้ปฏิทินจลศักราชหรือศักราช อักษรลื้อเหมือนอักษรธรรมล้านนา ชาวไทลื้อนับถือพุทธศาสนาเคร่งครัด ประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาคคล้ายกัน เช่น การก่อเจดีย์ทราย มีความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีตระกูล ผีหมู่บ้าน และผีเมือง ฯลฯ กล่าวได้ว่าชาวไทลื้อและชาวไทยวนมีความสัมพันธ์กันมาเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว มีวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อเหมือนกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไปจนปัจจุบัน สังคมทั้งสองมีความแตกต่างกันไปบ้าง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากภายนอก หรือถูกปกครองโดยชนเผ่าอื่น เช่น จีนและล้านนาได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมประเพณีจากกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีวัฒนธรรมประเพณีหลายอย่างที่ล้านนาและไทลื้อยังสามารถรักษาไว้ได้ ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่หลั่งไหลเข้ามาในปัจจุบัน (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๔๐ : ๔๐)

๖. การศึกษาโครงสร้างของสุภาษิตไทยและล้านนา

เนื่องจากสุภาษิตไทย-ไทยมักอยู่ในรูปของคำคล้องจองเพื่อให้จดจำได้ง่าย มีเสียงและสัมผัสตามนิสัยความเป็นชนชาติเจ้าบทเจ้ากลอน ประกอบกับผ่านกาลเวลายาวนาน จึงขอกล่าวถึงลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๖.๑ เป็นประโยคสั้น ๆ เข้าใจง่าย

๑. มีคำห้าม “อย่า” ต้นประโยค สุภาษิตลักษณะนี้มีในภาษาทั้งสองเป็นจำนวนมาก

สุภาษิตไทย	สุภาษิตล้านนา
อย่าอ่านแหลมเหลือท่าน อย่าหาบข้างตะหลาแมว	อย่าอวดหลวงเหลือท่าน อย่าหาบข้างกะหลาแมว
ความหมาย อย่าอวดฉลาดกว่าท่าน อย่าหาบข้างคู่กับแมว	

๒. มีคำว่า “มัก” หรือ “จัก” อยู่ต้นประโยค

สุภาษิตไทย	สุภาษิตล้านนา
มักง่ายนี้เป็นยาก มักยากนี้เป็นง่าย	มักเล่นเสียคำยำ มักคำเสียของ
ความหมาย ทำอะไรง่ายเรื่องยาก มักตามมา แต่ถ้าทำอย่างรัดกุมก็เป็นการง่าย	ความหมาย ชอบเล่นเสียความ ยำเกรง ชอบถ้อยความก็เสียข้าวของ

๓. มีคำ “หื้อ” อยู่ต้นประโยค เป็นการเน้นย้ำว่าเป็นสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ

สุภาษิตไทย	สุภาษิตล้านนา
หื้ออดขันดีอย่าเคียด อย่าอ้างเรียด ยอตน	หื้อเป็นคนใช้ช่าง อย่าเป็นคนช่าง ใช้
ความหมาย ให้เป็นคนอดทนอย่า มักโกรธ อย่าเป็นคนชอบอวดตัว	ความหมาย ให้เป็นคนใช้ของอย่าง ทะนุถนอมอย่าเป็นคนดีแต่ใช้ โดย ไม่รักษาของ

๖.๒. เป็นประโยค ที่มีคำหรือวลีซ้ำกันเป็นจุดเด่น มีลักษณะ ๒ ประโยคขึ้นไป

สุภาษิตไทลื้อ	สุภาษิตล้านนา
พี่น้องกินหาง่าย พี่น้องตายหายาก	เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก
ปากหื้อหวาน ขานหื้อไม่่น	อู้หื้อหวาน ขานหื้อม่วน
ความหมาย พุดให้ไพเราะ เวลาขานรับคนเรียก ก็ให้ไพเราะเช่นกัน	

๖.๓. มีจำนวนคำ/พยางค์ และตำแหน่งการสัมผัสเป็นคู่ๆ คำในสุภาษิต มีจำนวนตั้งแต่ ๔ คำถึง ๑๘ คำ ส่วนสัมผัสมีทั้งสัมผัสสระ และสัมผัสอักษร มีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสในด้วย ดังตัวอย่าง

คำสัมผัส	สุภาษิตไทลื้อ	สุภาษิตล้านนา
๔ คำ	เข้าหนา ปลาถูก	เข้าหนา ปลาเท้า
ความหมาย ข้าวมีมากปลาราคาถูกและมีมาก		
๖ คำ	ดีด่าหมา ทองหน้าเจ้า	จะด่าหมา ผ่อหน้าเจ้า
ความหมาย จะด่าหมาต้องดูหน้าเจ้าของก่อน		
๘ คำ	ความรู้ตีมตัว เอาตัวบ่ได้	ความรู้ท่วมหัว เอาตัวบ่รอด
๑๐ คำ	คำร้ายอย่าหื้อมี คำดีอย่าหื้อเลี้ยง	คำดีอย่าหื้อมี คำดีหื้อกล่าวไว้
๑๒ คำ	บ่มีหนี้เฟิ่นบ่ถาม บ่มีความเฟิ่นบ่ไต่	บ่มีฝอยหมาบั้ง บ่มีหนี้เฟิ่นบ่ถาม
๑๔ คำ	ใส่อยู่ห้องกลายเป็นหนอน ลูกเหลือสอนนิวยพ่อแม่	ลูกว่าง่ายกินเข้าบายเกลือ ลูกเหลือคำกินหนามบ่มเข้า
๑๖ คำ	อย่าเอาคนผีวงมาร่วมบ้าน อย่าเอาคนขี้ค่านมาร่วมเริน	อย่าเอาผีโพงมาเป็นเพื่อนบ้าน อย่าเอาคนคร้านมาไว้ร่วมเรือน

๑๘ คำ	รักกันนิป็นกันกินเหล้ากิน ซิ่น ซังกันนิป็นกันกู้เข้ากู่เงิน	ท่านจำดำน้ำอย่าว่าตัวข้าฟู ท่านจำจกรูอย่าว่าแขนข้าสั้น
-------	--	---

ลักษณะสุภาษิตทั้งไทลื้อและล้านนาที่มีจำนวนคำ ๘-๑๐ คำ มีจำนวนค่อนข้างมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้คำมีจำนวนพอเหมาะไม่มากหรือน้อยเกินไป สามารถสื่อความหมายได้โดยตรงและมีความเปรียบเทียบได้ชัดเจนกว่า นอกจากนี้ยังมีสุภาษิตของทั้งสองภาษาที่มีจำนวนคำในวรรคหน้าและวรรคหลังไม่เท่ากัน เช่น วรรคหน้า ๕ คำ วรรคหลัง ๖ หรือ ๗ คำก็มี

๗. การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตไทลื้อและล้านนาในด้านศิลปะการประพันธ์

ศิลปะการประพันธ์ คือการนำถ้อยคำในภาษาใดภาษาหนึ่งมาเรียบเรียงหรือร้อยกรองตามฉันทลักษณ์ของภาษานั้น ๆ ตามต้องการ เช่น ภาษาไท-ไทยนั้น ถือว่าหากเรียบเรียงคำให้เกิดเสียงและความหมายของคำที่ไพเราะคล้องจองและสละสลวยด้วยแล้วก็จะช่วยให้เกิดจินตภาพได้ ในขณะที่อ่านหรือฟังเสียงจะช่วยให้เข้าใจความหมายได้เป็นอย่างดี

ในกรณีของสุภาษิต ประเด็นที่ถือว่าสำคัญคือ ความสละสลวยของถ้อยคำตลอดจนสัมผัสทั้งในวรรคและระหว่างวรรค รวมทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะจะช่วยในแง่ของความจดจำเมื่อนำไปใช้พูดหรือสั่งสอน ทั้งนี้เพราะสุภาษิตเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดกันด้วยปากเปล่า (มุขปาฐะ) เป็นหลัก หากมีลักษณะไม่เอื้อต่อการจดจำเป็นถ้อยคำภาษาร้อยแก้วธรรมดาแล้วจะทำให้สุภาษิตเหล่านั้นค่อย ๆ เลือนหายไปตามกาลเวลาเพราะจดจำได้ยาก ดังนั้นจึงนับว่าศิลปะการประพันธ์หรือความคล้องจองของถ้อยคำและเสียงในการสร้างสุภาษิต เป็นองค์ประกอบที่สำคัญและน่าที่จะศึกษาเปรียบเทียบกันได้ ดังได้เสนอตัวอย่างมาบ้างแล้ว

สรุปได้ว่า นอกจากสุภาษิตจะมีคำคล้องจองแล้ว จำนวนคำในแต่ละวรรคที่สัมผัสของข้อความ มีสัมผัสทางเสียง มีจังหวะของคำ ตลอดจนการใช้คำซ้ำ การใช้วลีที่ไพเราะและเสียง ช่วยทำให้เกิดภาพพจน์และความรู้สึกทางอารมณ์ได้ดี เช่น

สุภาษิตไถลื้อ	สุภาษิตล้านนา
ยามกินนิกินอย่างฟาน ยามเรดกรรนีอย่างหอย (ฟาน-กว้าง, เรด-ทำ)	ยามกินเวยเหมือนฟาน ยามเยยะกรรเข้าเหมือนหอย (เวย-เร็ว, เยยะ-ทำ)
ไค้หื้อเชียวนิคาน ไค้หื้อนนวนินิแล่น (ไค้-ใคร่, เชียว-เร็ว, คาน-คลาน)	ไค้เวยหื้อคาน ไค้นวนหื้อแล่น (เวย-เร็ว, แล่น - วิ่ง)

(คำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำสัมผัสสระ, สัมผัสระหว่างวรรคหน้ากับวรรคหลัง, คำวลีคือ ยามกิน,ไค้หื้อ)

๘. การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตไถลื้อ : สุภาษิตล้านนา แยกประเภทตามเนื้อหา

เจือ สตะเวทิน ได้จัดแบ่งสุภาษิตตามเนื้อหาไว้ ๑๕ ประเภท ในหนังสือสุภาษิตสากล(อ้างจาก กิ่งแก้ว อุตถากร : ๒๕๑๙,๓๒-๓๕) จึงขอนำมาเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบสุภาษิตทั้งสองดังนี้

หมวด ๑. ว่าด้วยครอบครัว เช่น

สุภาษิตไถลื้อ	สุภาษิตล้านนา
ง้อนปกออยู่นาแสงเข้า คนเฒ่าอยู่ บ้านเป็นแสงบ้านแสงเมือง	มีจอมปลวกออยู่นาว่าแสงเข้า คนเฒ่าอยู่เรือนว่าว่าแสงเรือน
เฒ่าปมีลูกกับหลานเฒ่าห้วงวาน ลุงทุ่ง (ห้วงวาน-แก่มาก)	เฒ่าปมีเงินมีคำ ลูกหลานใจดำ หนีละ

หมวด ๒. ว่าด้วยการศึกษาอบรม เช่น

สุภาษิตไถลื้อ	สุภาษิตล้านนา
เงินเต็มพา บ่ท่อประยาเต็มท้อง	เงินเต็มถง บ่เท่าผญาเต็มพุง
ครกบหนัก เอาหลักมากอม (กอม-ประกบ) หวังจักเป็นง่ามยอ นิเป็นขอห้อย	เสียมบ่คมใส่ด้ามหนัก ๆ ความรู้บ่หนัก หื้อหมั่นเล่าหมั่นเรียน

หมวด ๓. ว่าด้วยความรักและการครองเรือน เช่น

สุภาษิตไทยลื้อ	สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทยกลาง
ฟังคำเมเสพี่น้อง ฟังคำห้องเสถุงพา	ฟังคำเมยเสยพี่น้อง ฟังคำห้องช่างสิบหาย	-
สายแอกปุด สายสุดขาด (สุด-มั่ง),	สายเบียดบ่หื้อปุด สายสุดบ่หื้อขาด (เบียด-กระบุง)	-
ตัวรักเท่าผืนหนัง ตัวชังเท่าผืนสาด	คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนสาด	คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเลื้อ
(สุภาษิตทั้ง ๓ บทนี้ ใจความตรงกันอย่างน่าสนใจ)		

หมวด ๔. ว่าด้วยการทำมาหากิน เช่น

สุภาษิตไทยลื้อ	สุภาษิตล้านนา
เข้ากาดหล้า ตู๋ซ้าเปามาเริน	ไปกาดเช้า กินผักยอดปลาย ไปกาดขวยย กินผักยอดเก้า
กินเช้าแล้วบ่อยู่ตาย กินายแล้วบ่อยู่เป่า	กินเช้าแล้วนอน ผีป่วนพรวันละเจ็ดเทื่อ
คนหลักค้ำไถลี้ คนใบ้ค้ำไถล	คนหลวกหากินไถลี้ คนใบ้หากินไถล

หมวดที่ ๕. ว่าด้วยเศรษฐกิจและการครองชีพ เช่น

สุภาษิตไทยลื้อ	สุภาษิตล้านนา
อดทกได้กินหวาน อดผานได้เล่าไซ้ (ผาน-ความลำบาก, เล่าไซ้-ตลอดชีวิต)	อดทุกขี้ได้กินหวาน อดसानได้ซ้า (ซ้า-ตระกร้า)
สิบเบ้อยู่ปากท่า บ่ท้อห้าเบ้อยู่ฝ่ามือ	สิบเบี้ยภายนอก บ่ท้อห้าเบี้ยในมือ
ซื้อควายยามนา ซื้อคายามฝน	อย่าซื้อควายหน้านา อย่าซื้อคาน้ำฝน

หมวดที่ ๖. ว่าด้วยตนเอง เช่น

สุภาษิตไทยลื้อ	สุภาษิตล้านนา
คับที่อยู่ได้ ทกใจอยู่ยาก (ทก-ทุกข์)	คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก
คำขอ แพงเหลือคำซื้อ	คำขอแพงกว่าซื้อ คำลือแพงกว่าอู้ (บทนี้ของล้านนาเพิ่มความเข้ามา เพื่อเน้นความว่า “คำเล่าลือ มีค่า กว่าคำพูด”)
เฒ่า ๓ ชาว เอาเพียดเป็นป่าว (ชาว-๒๐, ๓ ชาว-๖๐, เพียด-เพศ, ป่าว-หนุ่ม)	ใจแท้บ่อยากเฒ่า สังขารเก่าบ่ยอมทวย

หมวด ๗. ว่าด้วยสังคม-การสมาคม เช่น

สุภาษิตไทยลื้อ	สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทยกลาง
ซื้อที่หื้อดูหน้า ซื้อผ้าหื้อดูดอก	คบคนหื้อพ่อหน้า ซื้อผ้าหื้อพ่อเนื้อ	คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ
(สุภาษิตทั้ง ๓ บทนี้ ใจความตรงกันอย่างน้อยน่าสนใจ)		
เข้าบ่บอก ออกบ่กล่าว	เข้ามาควรดีบอก ออกไปควรดีกล่าว	ไปลา มาไหว้
(สุภาษิตทั้ง ๓ บทนี้ ใจความตรงกันอย่างน้อยน่าสนใจ)		
ซื้อแท้ก็ช่างวาย อายแท้ก็ช่างท่าว	กลัวแท้ช่างตาย อายแท้ช่างท่าว	-
๑) กินพอห้อง ทองเพิ่นกัน (กัน-อดอยาก)	กินพอห้อง หย็องพองาม (หย็อง-แต่งตัว)	-
(๒) กินพอห้อง หย็องพอดัว		

จักฝากหื้อแยงยาม จักถามหื้อแยงถี้	จักปากหื้อแยงยาม จักถามหื้อแยงถี้	-
อย่าตักน้ำหล่อ กองทรายอย่า ทำสหายกับผู้ใหญ่	(อย่า) ตักน้ำหล่อ กองทราย (อย่า) เป็นสหายผู้ใหญ่	-

หมวด ๘. ว่าด้วยวาจาหรือคำพูด เช่น

สุภาษิตไทยลื้อ	สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทยกลาง
ดีด่าหมา ทอหน้าเจ้า	จะด่าหมาหื้อพ่อหน้า เจ้า จะว่าคนเฒ่าหื้อ พ่อลูกพ่อหลาน	-
ตาบ่หัน อย่านับก้าว	ตาบ่หัน อย่าฟังกล่าว (ฟัง-รีบ)	-
อย่าไปผ้าลายหมาเห่า (ไป-ห่ม)อย่าพินคำเก่า เพิ่นผิดใจ	ดุ่มผ้าลายหมาเห่า คั้น คำเก่าผิดกัน(ดุ่ม-ห่ม คลุม, คั้น-พิน)	อย่าพินฝอยหาตะเข็บ (ความหมายคล้าย ๆ กัน)
สบว่าตาย เหม็นฝ่ามือหายข้อม (สบ-ปาก, ตาย-เปล่า, หายข้อม-หงายขวา)	ปากว่าแท้ ใจในบ่ตาม ฟูเอางาม น้ำใสช่วยหน้า (ฟู-พูด, ช่วย-ล้าง)	-
รักกันเพื่อคำกิน ยินดีย้อนคำปาก	รักกันเพื่อทางกิน ซังกันเพื่อสบปาก	-
อย่าอ้างมักสูนส่อ อย่าก่อเคล้ำหื้อท่าน ผิดกัน(มัก-ชอบ, สูนส่อ-สนส่อ)	อย่าอู้กันดัง อย่าฟัง คำส่อ (อู้-พูด)	-

คำปากว่าเสียงหวาน ลับขวานกายเริน ลงในท้อง(เริน-เรือน)	ปากหวานกัน สัม ทางในชมเหมือนป่า แคว้ง (สัม-เปรี้ยว, ป่าแคว้ง-มะแคว้ง)	ปากหวานกันเปรี้ยว ปากปราศัย น้ำใจเชือด คอ
---	--	---

หมวดที่ ๙. ว่าด้วยเกียรติยศ ชื่อเสียง เช่น

สุภาสิตไทยลื้อ	สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทยกลาง
มีเงินพี่น้องหลาย หมดจิ้นพี่น้องหาย	มีเงินมีคำได้เป็นเจ้าของ มี ของมีเข้าได้เป็นนาย	มีเงินเขาเรียกน้อง มีทองเขาเรียกพี่
มีเงินปากได้ มีไม้แปงเรินงาม	มีเงินคำพี่น้องรัก มีไม้ นักแปงเรินหลวง (แปง-ท่า, ปลูก-สร้าง)	มีเงินมีทองพูดได้ มีไม้มีไร่ปลูกเรือนงาม
ใคร่เป็นจำตัดคำหื้อ รู้บัวรานเมิงมักเป็น อาจารย์หื้อรู้ธรรม	ใคร่เป็นจำหื้อรู้รืต โบราณ ใคร่เป็น อาจารย์อย่าเป็นนักเลง	-
มักยวดหื้อหมั้นเฝ้าเจ้า มักสุดหื้อหมั้นไปป่า (ยวด-ยศ, สุด-สวดธรรม)	ใคร่มียศหื้อหมั้นเฝ้า เจ้า ใคร่กินเข้าหื้อ หมั้นทำนา	-
เมื่อได้คืนนี้มี ๒ ป่า ข้ามานี้ป่า ๑ ก็บมี (ข้า-ตกต่ำ)	ยามซาตาดิมีเก้าป่าสิบ ป่า ยามซาตาดกร่อง เหลือหมาแม่ต้อง ตัวเดียว	-
จิ้นคำพาทิมถุง ปุง คำตายก็ได้ (ติม-เต็ม, ปุง-ปลง, คำตาย- ความตาย)	-	มีเงินมีทองก็พูดได้

เสหน่าเหลือ เสเงินพา (เหลือ-มากกว่า, เส-เสีย, เงินพา-ถุงเงิน)	เสียเงินพันห้า บ่เท่าเสียหน้าวันเดียว	-
---	--	---

หมวดที่ ๑๐. ว่าด้วยการปกครอง เช่น

สุภาษิตไทย	สุภาษิตล้านนา
ท่านค้ำหื้อค้ำแทน ท่านแปนหื้อ แปนร้อท่านถ่อหื้อเราพาย (แปน-เต็มใจ)	ท่านถ่อหื้อเราพาย เป็นนายหื้อรักหมู่
กินเข้าลิมเฟิง กินเม็งลิมท่าน (เฟิง-ฟาง)	กินเข้าอย่าลิมฟาง กินเมืองอย่าลิมไพร่
กำลังคนเพื่อเข้า กำลังเจ้าเพื่อไพร่	กำลังคนเพื่อกินเข้า กำลังเจ้าเพื่อมีไพร่
ว่ายน้าหื้อทือพาย เป็นนายหื้อรักหมู่	ใครเป็นนายหื้อรักหมู่ ถ้าเป็นปู่หื้อรักหลาน
เชื้อเสือบนั่งได้ เชื้อโกบนั่งเหนื่อ เชื้อแพะบ่ควรงั่งเหนื่อ เชื้อเสือบเสลาย	เชื้อขุนหื้อบองเป็นขุนใจ ๆ เชื้อไพร่หื้อหมั่นได้กระทำการ
เป็นเจ้าของหื้อแข่งตัว เป็นขุนหื้อรักบ้าน(แข่ง-รักษา)	เป็นขุนศาลหื้อรักเพื่อนบ้าน
เป็นนายหื้อรักหมู่ เป็นเจ้าหื้อรัก ไพร่ เป็นปู่หื้อรักหลาน	เป็นนายหื้อรักหมู่ เป็นปู่หื้อรักหลาน
อย่ารักเงินแสนไถ่ หื้อรักไพร่แสนเมิง	อย่าไปรักเงินเต็มไถ่ หื้อรักไพร่เต็มเมือง
อย่าได้ทำเจ้าขุน อย่ากระทำตนยศใหญ่	อย่าตักลองแข่งฟ้า อย่าได้ทำขุนเมือง

หมวด ๑๑. ว่าด้วยศีลธรรม-วัฒนธรรม เช่น

สุภาสิตไทลื้อ	สุภาสิตล้านนา
จักทาจันท์มันหื้อดูศรี จักหนีหื้อ ถามหมอ (จันท์มัน-เครื่องหอม)	จักทาจันท์มันหื้อดูศรี จักหนีหื้อ ถามหมอ (ศรี-สะหลี-มงคล)
อาบน้ำก็บรู๋หนาว เป็นสาวก็บรู๋ค่าย (ค่าย-เปื้อ)	
อาบน้ำวันละที หวีหัววันละเทือ	
ถ่มน้ำลายหื้อแม่นช่อง นั่งหน้าป่องหื้อทองจตในเริน (ป่อง-หน้าต่าง)	ถ่มน้ำลายหื้อตกรูชอง นั่งหยองเหยาะหื้อแยงดูตน
ทางกินเพิ่นปี่ตาทอง ทางหย่องเพิ่นตีตาทอง (หย่อง-แต่งตัว)	ทุ๊กซบได้กินซาโต บมีไผตามไฟส่องทอง ทุ๊กซบได้นุ่งได้หย่อง ฟีน้องดูแควน
ลื้อคำยาว ลาวคำสั้น (สั้น-สั้น)	ลื้อช่างอู้อาว ลาวช่างอู้อ้อม (อ้อม-สั้น)
เผาหนังอยากลัวไฟไหม้ อ่อนน้อยให้ออยากลัวตาย (อ่อนน้อย-เด็ก)	เผาหนังอยากลัวไฟไหม้ ละอ่อนน้อยให้บ่ดึกลัวตาย
ไก่อั้งหางหน่อ ไก่เลยเขยพ่าย(ใน เรือนพ่อแม่สะไก้ใหม่มา เขยเก่า ต้องไป)เขยถูกได้ ไก่ถูกวาง(เขยหรือ สะไก้ใหม่อยู่แทนเรือนได้)	-
อธิบาย ประเพณีไทลื้อแต่ละ ครอบครัวนอกจากพ่อกับแม่แล้ว รุ่นลูกจะอาศัยบ้านเดียวกันอยู่อีก คู่เดียว หากต้องมีเขยหรือสะไก้คู่ ใหม่ ต้องให้เขยหรือสะไก้คู่เก่าออก ไปตั้งเรือนหลังใหม่	-

<p>ปั้นเข้าใส่มือขวา ปิดปลาใส่มือซ้าย (วัฒนธรรมเรียกขวัญ)</p>
<p>ชื่อหัวหน้า ชายหางขาด (วัฒนธรรมการค้าขาย) (ภาค-ตลาด)</p>

หมวดที่ ๑๒. ว่าด้วยบ้านเกิดเมืองนอน เช่น

สุภาสิตไทลื้อ	สุภาสิตล้านนา
<p>สร้างสวนผักพันราก สร้างสวนหมากพันลำ (ราก-ต้น)</p>	<p>มีข้าวของหลายมาก สร้างสวนหมากกว้างหลาย</p>
<p>ละรืตไทเป็นบ้า ละรืตข้าวนาสลิบหาย</p>	<p>อย่าเยียะชืดบ้านชืดเมือง (ชืด-เสียด)</p>
<p>หื้อช่างปลูกไม้ส้มฝาดชมหวาน อย่าอวดหาญลื้อนี้ (ลื้อ-ลื้อ)</p>	<p>หื้อปลูกปลูกไม้ส้มฝาดชมหวาน</p>
<p>อธิบาย สุภาสิตบทนี้ ในล้านนากล่าวไว้ในวรรณกรรมเรื่อง “คำสอนพญามังราย” มีหลายบทต่อเนื่องกัน มีความหมายว่า ให้เลี้ยงดูฝูงชนอย่าให้อดอยาก ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ข้าทาส เมืองขึ้น ตลอดจนเมื่อใครทำความดีก็ต้องให้กำลังใจด้วยการปูนบำเหน็จ</p> <p>ยุทธ เดชคำรณ กล่าวว่าเป็นธรรมภาสิตของพระมหाराชครูเกรงจันทร์ จันทสิม แห่งวัดอุโมงค์ แสดงถวายพระเจ้ากือนา กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลำดับที่ ๖ (ยุทธ เดชคำรณ, ๒๕๓๐ : ๑)</p> <p>แต่ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นคำสอนเก่าแก่สำหรับจรรยาวัตรผู้ปกครองบ้านเมือง จึงตั้งสอนสิบบทอดกันมาและสอนในกลุ่มไทลื้อด้วย ดังปรากฏในคำสอนพระยามังราย</p>	
<p>หื้อมีปู้ ๓ คน หื้อมีขะกุล ๓ บ้าน</p>	<p>หื้อเลี้ยงปู้ ๓ คน หื้อแต่งกล ๓ ด้าน</p>
<p>อธิบาย สุภาสิตบทนี้ หมายถึง ให้ผู้ปกครองปฏิบัติตามจารีตประเพณี และหลักการที่วางไว้ มีการควบคุมดูแลโดยท้าวพญาผู้มีคุณธรรมเป็นที่ปรึกษาช่วยเหลือ (ปู้-คนมีอายุรู้จาวีต และเป็นคนมีคุณธรรม) ยุทธ เดชคำรณ กล่าวว่าเป็นคำสอนพระมหाराชครูเช่นเดียวกัน</p>	

หมวด ๑๓. ว่าด้วยความเชื่อ ในข้อนี้ผู้เขียนขอแยกกล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิม เช่นความเชื่อเรื่องผีหรือความเชื่อพื้นบ้านที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ และความเชื่อที่มาจากกรณับถือพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม เป็นต้น

ก. ความเชื่อดั้งเดิม เช่น

สุภาสิตไถลื้อ	สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทยกลาง
ผีเรือนบ่ดี ผีป่าแพ้	ผีเรือนดี ผีป่าค่าน (แพ้-ชนะ, ค่าน-แพ้)	-
อย่าเอาผีภวงมารวม บ้าน อย่าเอาคนคร้าน มาอยู่ร่วมเริน (ภวง-โพง)	อย่าเอา (ผี) โพงมาไว้ เป็นเพื่อนบ้าน อย่า เอา (คน) คร้านมาไว้ ร่วมเรือน	-
ผีกินอายุ คนกินดิน (ดิน-เนื้อ)	ผีกินอายุ คนกินขึ้น (ขึ้น-เนื้อ)	-
อย่าจุงผีใต้ซัว อย่าปลิ้นเสื่อรุ่ง (ซัว-สะพาน)	อย่าเอาผีตายข้ามน้ำ	-
อธิบาย ความเชื่อเรื่องไม่เอาศพข้ามสะพาน และใส่เสื่อกลับหน้าเป็นหลังให้ศพเท่านั้น เป็น ความเชื่อที่ชาวล้านนาปัจจุบันบางแห่งยังเชื่อ ถืออยู่ รวมทั้งเวลาไปทำศพที่ป่าช้า เมื่อเดิน ออกจากป่าช้าจะไม่เหลียวหลังกลับไปดู คิด ความเชื่อนี้สันนิษฐานว่า เป็นความเชื่อดั้งเดิม ร่วมกันของทั้งสองกลุ่มชน ^๑		-

^๑ สัมภาษณ์ อัครัง นักวิชาการชาวเมืองลำ หัวหน้าแผนกภาษาไทย สถาบันชนชาติกลุ่มน้อย
คุณหมิง ๓๐ ตุลาคม ๒๕๓๘ ณ หอพักผู้สื่อข่าวไทย ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อยู่บ่ตามคลอง บ่บ่ตามริต (คลอง-ประเพณี)	อย่าใส่เสื้อปลิ้นภายใน อย่าเย็บะโดบ่ตามริต (ริต-จาวริต)	-
อย่าเลน้ำฝั้งทาคมมีด อย่าเอาอิงเป็นร้าง หม้าย ๓ เทื่อเป็นเม (เล-เลีย)	หญิงสามผัว ชายสามโบสถ์ (ไม่ควรเอาเป็นผัว-เมีย)	
เรินซ้ายอย่าซักคีน น้ำคำอย่าทาจอม ปลวก (ซ้าย-เอียง, คำ- ทองคำ)	อย่าซักเรอนซ้ายหื้อ ซื่อ อย่าตันซู้หื้อนาง เรอนหลวง(ซื่อ-ตรง)	-
๓ ซ้วกลม ๓ ซ้วกิว	๓ โป่ง ๓ กิว (โป่ง-พอง)	ซ้ว ๗ ที ดี ๗ หน
เริน ๒ หลังร่วมพื้น พื้นบ่กว้างค้อยต่อ แปยาว (ร่วม-รวม)	อย่าแปลงเรอนสี่ห้อง อย่าแบกกห้อง (เป็น) สองเลา	-
อธิบาย สุภาชิตล้านนาคี้ ห้ามทำเรอนขนาดใหญ่ เพราะเป็นเรอนเศรษฐกิจ เมื่อคนฐานะไม่ดีไปทำเรอนหลังใหญ่ ก็คงไม่เหมาะสม ส่วนของไทลื้อไม่มีประเด็นเกี่ยวกับข้อห้าม แต่พูดถึงว่าหากทำเรอนสองหลังร่วมพื้นซึ่งล้านนาหมายถึง เรอนกาแลแบบโบราณ หมายถึงเรอนของผู้มีอันจะกินคือเศรษฐกิจ หากพื้นไม่กว้างพอก็ให้ต่อตรงหัวแปออกไปได้ไม่ถือว่าผิดจารีต ส่วนล้านนามีคำโบราณกล่าว "ห้ามต่อชานรานเรอน" ถือว่าเป็นสิ่งไม่ดีคนที่อาศัยในเรอนนั้นจะไม่สุขสบาย ข้อห้ามอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการนำไม้เรอนเก่า ๒ หลังมาปลูกรวมกันเป็นหลังเดียว มีความเชื่อว่า ไม่ดีแก่ผู้อยู่อาศัย แต่ปัจจุบันคนรุ่นใหม่มักไม่เชื่อถือแล้ว อาจจะมีข้อจำกัดเรื่องไม้หายากด้วย		-

<p>ตาวันแลเดินกงจ้อง มักมีฝุ่น ฟ้ามวลายมี ฝุ่นก็กางจ้อง(ฝุ่น-ฝน, กงจ้อง-ทรงกลด) มวดหลวงออกจุกฝุ่น มวดน้อยออกจุก แดด(มวด-มด)</p>	<p>ฝนตกเมื่อเช้าสะพาย บอกคอก แดดออก เมื่อเช้าสะพายกุ่ม (บอกคอก-กระบอกน้ำ , กุ่ม-หมวกมีปีก)</p>	<p>-</p>
<p>อธิบาย สุภาชิตบทนี้เป็นวิธีสังเกตธรรมชาติ ของคนโบราณเกี่ยวกับฝนตก-แดดออก สุภาชิต ล้านนา ให้ดูว่าถ้าฝนตกตอนเช้า ให้เตรียม สะพายกระบอกน้ำเพราะบ่ายมักมีแดดออก จะกระหายน้ำ หากแดดออกตอนเช้าให้เอา หมวกไปด้วย บ่ายฝนมักจะตก ส่วนที่เหลือให้ดูว่า ดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์ทรงกลมมักมีฝน และ ถ้าท้องฟ้าเป็นลายเหมือนแมวมี่ฝนแล้วจะแดด หรือบตที่ ๒ ให้สังเกตมดตัวโตออกจากรูมักมี ฝน หากมดตัวเล็กออกรูมักมีแดด นับเป็นการ สังเกตที่ได้สรุปไว้เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านอย่าง หนึ่ง</p>		<p>-</p>
<p>ฝุ่นจักตกหลวง แต่นลมมาออนหน้า (หลวง -ท่าใหญ่, แตน- มักจะ, ออน-ก่อน)</p>	<p>ฟ้าผ่าปอมฝน ข้างเป็นลมหายกว่า ฟ้าร้องก่อนฝน คนไวก่อนสร้าง ฟ้าร้องฝนบ่ตก หมาเห่าข้างบ่ขบ (ปอม-แกม)</p>	<p>-</p>

อธิบาย สุภาษิตข้อนี้ ล้วนนามี ๓ บท ข้อสังเกตคือ ล้วนนาให้ดูว่า ถ้ามีฟ้าผ่าแถมมีฝนและมีลมด้วย ฝนมักไม่ตก หรือบทที่ ๒ ว่าถ้าฟ้าร้องก่อนฝนก็มักไม่ตก เปรียบเหมือนคนที่ชอบคุยโวก่อนทำ มักเชื่อไม่ได้ หรือบทที่ ๓ ก็เช่นเดียวกัน และยังเปรียบกับธรรมชาติของหมาที่ชอบเห่ามักไม่กัด เป็นต้น ส่วนไทลื้อตั้งข้อสังเกตว่า ฝนจะตกใหญ่เมื่อมีลมมาก่อนหน้า		-
อย่าไปน้ำเสจากแคว อย่าไปแหจากสร้อย (ไป-ขวาง)	อย่าชูดน้ำหือพายหนี จากแคว อย่าชูดกระแสด หือไหลไปทางอื่น (กระแสด-น้ำ)	-
อย่าย้ายแทนนา อย่าคาตาซัง	อย่าย้ายคันทนา อย่าคาตาซัง	-
อธิบาย สุภาษิต ๒ บทนี้ ต่างกันที่ศัพท์ คันทนา กับ แทนนา ซึ่งหมายถึง ทางน้ำที่ไหลเข้านา		-
อย่าหาบเหลือแรง อย่า แทงคนดีอย่าตีคนคูน (คูน-ซื่อ,ไม่ค่อยพูด)	อย่าหาบเหลือป่า อย่าค้าเหลือแรง	-
แก้วตกน้ำบเปลี่ยน เป็นหมากหิน อาจิดตีเพ็นท่ารวยบู้ (อา จิ ณ - ค ว า ม ประพฤติ, ท่ารวย-ดู หมิ่น, ลู้-เสียหาย)	กันจะตี ดีแต่ผ้าอ้อม พอก กันปดี หัวหงอก กีบตี	-
ความงัวยังบ่หาย ความควายเข้ามาแซก	รอยงัวยังบ่ทันหาย รอยควายเข้ามาแย้แก้ง	ความงัวยังไม่หาย ความควายเข้ามาแทรก
สุภาษิตทั้ง ๓ บทนี้ มีใจความตรงกันอย่างน้อยสามใจ		

ถูกได้กิน ฆ่าข้างอยู่เมือง นายก็ได้กิน บ่ถูกได้กิน ฆ่าควายอยู่ฟ้างข้างก็ ไปได้กิน	ของจะหล้างได้ อยู่ ที่ไหนก็ได้ (หล้าง- สมควร,คู่ควร)	-
อธิบาย เป็นความเชื่อร่วมกันว่า หากเป็นสิ่งที่สมควรจะได้แล้ว ถึงแม้จะอยู่ที่ไหน ๆ ก็จะต้องได้เสมอ เช่นเป็นคู่รักกัน ถึงอยู่ห่างไกลกันก็มาพบกัน ดังสุภาษิตไทรล้อมเปรียบไว้ชัดเจนว่า หากสมควรจะได้ ต่อให้ฆ่าข้างที่เมืองนายก็ได้กินเนื้อ หากไม่สมควรจะได้แล้วต่อให้ฆ่าข้างอยู่ข้าง ๆ ตัวก็ไม่ได้กิน เป็นต้น		-
ข่าวดีนี้ร้าย ข่าวร้ายนี้ดี		

ข. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่า น่าจะได้รับอิทธิพลจากคำสอนในพุทธศาสนา ดังนี้

สุภาษิตไทรล้อม	สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทยกลาง
อดได้เป็นพระ เอาชนะเป็นมาร		
ตกว่าบ่ไหล ตกไฟบ่ไหม้		
น้ำขึ้นปลากินมด น้ำลดมดกินปลา		
ปลุกถั่วได้ถั่ว ปลุกงาได้งา		
เป็นพระลิก ๓ เทื่อ	บวช ๓ เทื่อปดี	ชายสามโบสถ์ หญิง ๓ ผัว

ข้อสังเกต การที่สุภษิตาไปตรงกันหลายบทเช่นนี้ สันนิษฐานว่าเป็นไปตามคำสอนทางพุทธศาสนาที่ต่างก็ยึดถือและแลเห็นตามความเป็นจริงของโลก จึงนำมาเปรียบเทียบกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบตัว		
เป็นตายเป็นแต่กรรม รังมีเป็นแต่บุญ	กรรมไฟเวรมัน ไผ่เยาะโตคนนั้นได้	-
น้ำเพียงไหน ดอกบัว เพียงไหน	ค่อยอยู่ตามน้ำ ค่อย ทำตามตัว น้ำเพียงใด ดอกบัวเพียงอัน	-
มักใคร่หันพระยาอิน หื้อล้างอาวาส มักใคร่ได้ธาตุหื้อหมั่น ภาวนา	ใคร่เป็นพระอินทร์หื้อ หมั่นสร้างวัด ใคร่ไป เมืองสวรรค์หื้อหมั่น ภาวนา	-
คนตายดูก็ยังร้อง (เนื้อหาเหลือวรรค เดียว)	ตัวตายดูก็ยังร้อง พี่น้องตายลูกหลานมี	-
อย่าล็กินของสังข์ อย่าซังผู้คนมีทวด (สังข์-สังข์, ทวด-โทษ)	อย่ากินของพระ	-
แพธรรมชาติหมั่นเล่า กินทานหื้ออดคำเคียด (แพธรรมชาติ-พระไตรปิฎก , เคียด-โกรธ)	หื้อหมั่นเข้าวัดฟังธรรม	-
เป็นน้ำหื้อใส เป็นไฟหื้อแจ่ม	หื้อซื่อต่อไฟ หื้อใสต่อน้ำ	-

<p>คนใคร่หันเมืองฟ้า หื้อคำของอันชอบ หื้อปุ่นของไว้เป็น ๔ ส่วน (๔ ส่วน ได้แก่ ทำบุญ เลี้ยงพ่อ-แม่ เก็บออม และเก็บไว้ ทำศพ)</p>	<p>หื้อหันเมืองฟ้า หื้อคำที่ชอบ (มีเพียง ๒ พรรค)</p>	<p>-</p>
<p>หื้อเอาหาบพอแรง ที่ยากอย่าไปเกา</p>	<p>หื้อม้วนตนจากบาป หื้อถือหาบพอแรง</p>	<p>-</p>
<p>หื้อเรียนคนดีถ้วน หื้อม้วนใจจากบาป</p>	<p>หื้อบ้วนใจจากบาป</p>	<p>-</p>
<p>ข้อสังเกต คำว่า “บ้วน” กับ “ม้วน” มีความใกล้เคียงกันมากในแง่ของรูปร่างพยัญชนะ แต่ความหมาย “บ้วน” ดูจะหนักแน่นกว่า</p>		<p>-</p>
<p>-</p>	<p>เป็นหนี่ตู้ควรสาย ๙ เป็นหนี่พระเจ้าควร สาย ๑๐ (ตู้-ภิกษุ, พระเจ้า- หมายถึง สมบัติของวัด, สาย-ใช้) อธิบาย ในล้านนาถือ เป็นจารีตว่า หากทำ ของใช้ที่ยืมมาจากวัด แตกหัก จะต้องชดใช้ คืนวัด ๑๐ เท่าตาม สุภาษิตนี้ ปัจจุบันยัง ถือปฏิบัติกันอยู่ใน หมู่ผู้รู้ธรรมนิยม ประเพณีที่ยึดถือกัน มายาวนาน</p>	<p>-</p>

หมวดที่ ๑๔. ว่าด้วยความไม่ประมาท เช่น

สุภาษิตไทย	สุภาษิตล้านนา
ลั่นคนบ่ใส่แซว (แซว-กลอน)	ลั่นคนบ่มีดูก (ดูก-กระดูก)
ผ้า ๔ แจ่ง บดี้แต่งแปลงถุง คนหลุงเม็งบดี้แต่งเป็นท้าว (หลุง-หลง)	ผ้าสี่แจ่ง อย่าเอาแปลงถุง คนหลงเมืองอย่าเอาเป็นท้าว
อย่าจิสลวดใกล้เริน อย่าเซ็นไฟมา หาบ้าน (สลด-บั้งไฟ)	อย่ายับควายเถื่อน จิบอกไฟเขื่อน ช่างเลือนเข้าบ้าน
ว่ายนํ้าหื้อทื่อพาย เป็นนายหื้อ รักหมู่	ใครเป็นนายหื้อรักหมู่ ถ้าเป็นปู่หื้อ รักหลาน
อย่าหาบเหลือแรง อย่าแทงคนดี อย่าตีคนคูน (คูน-ซื้อ)	อย่าหาบเหลือบ่า อย่าค้าเหลือแรง
ว่ายนํ้าทองผู้ออน เทียวทางทอง ผู้ก่อน	ข้ามนํ้าหื้อผ่อคนไปก่อน
มังกายได้ยาก มากล่าปากได้ดี	มังกายนี้เป็นยาก มัγκยากนี้เป็นง่าย
เข้ากาดอย่าตีถุงเงิน พาผุงจวน อ่อมช่อมเต้า(เต้า-ตาม, กาด- ตลาด, จวน-โจร)	อย่าไปตีถุงเงินหื้อท่านรู้ (ตี-เปิด)

หมวดที่ ๑๕. สุภาษิตส่วนรวม เช่น

สุภาษิตไทย	สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทยกลาง
อย่าว่ายนํ้าที่เล็ก อย่าซึกซึกใกล้ฝั่ง	อย่าซึกนํ้าเข้าเล็ก อย่าซึกเล็กเข้าบ้าน	อย่าว่ายนํ้าที่ลึก อย่าซึกซึกเข้าบ้าน
เพื่อนผิดกันอย่าไปดู เพื่อนซ่าหมูแล่นไปช่วย	เพื่อนผิดกันอย่าไปใกล้ มักจะได้หัวโน	-

พิจารณาเนื้อดี การที่ลื้อนบ่พอยาบซ้า	คิดหื้อยาว ๆ ถ้าจะสาว สาวกว้าง ๆ	-
อย่าเกาคคนใบ้ อย่าไใกล้ ผู้ถ้อย(เกา-ใกล้)	-	-
อย่าบอกรื้อรังแกจวน อย่าบอกรวนหื้อแก รอก(รอก-กระรอก, รื้อรัง-คนรวย, จวน- โจร)	-	อย่าซี้โพรงให้กระรอก
อยู่หนึ่งไทยช่วยไทยดู ม้า อยู่หนึ่งซ้าเต็มซ้า ยอพา(หนึ่ง-กับ, พา-ตะกร้า, เต็ม-ช่วย)	อยู่บ้านเพื่อนอย่าดูดา บ้านวันบั้นควายหื้อลูก เพื่อนเล่น	-
เอาตัวพึ่งตัว เอาใจพึ่งใจ		-
รักบ้านซังซุน รักเขียด ซังปลา	-	เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหล กินน้ำแกง
หมากไม้ตักหลุ่น มันบ่หลุ่นไกลกอ	ลูกไม้บ่หล่นไกลตัน	ลูกไม้หล่นไม่ไกลตัน

สรุป จากตัวอย่างสุภาษิตทั้งไทลื้อ ล้านนา และไทยกลางบางบท ที่ยกมาเปรียบเทียบประกอบทั้ง ๑๕ หมวด เพื่อให้เห็นเด่นชัดนี้ ผู้เขียนหยิบมาเป็นบางส่วนไม่ได้เก็บมาทั้งหมด เท่าที่ยกมานั้นคงพอจะทำให้เห็นความคล้ายคลึงของสุภาษิตทั้งสองภาษาว่ามีมาก และบางบทก็คล้ายคลึงกับสุภาษิตไทยกลาง ทำให้น่าสนใจถึงความร่วมกันในทางความคิดและความเชื่อในหลายประเด็น

๘. การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตไทลื้อและล้านนา ตามสภาพแวดล้อมที่อ้างถึง

การศึกษาสุภาษิตทั้งของไทลื้อและล้านนาในด้านการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่เป็นสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของสังคมอย่างหนึ่ง เช่น วัสดุสิ่งของเครื่องใช้ในบ้าน สัตว์ พืช และธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวที่มีส่วนทำให้ผู้คิดสร้างสุภาษิตทั้งสองภาษา ได้หยิบยกมาใช้เป็นความเปรียบและอ้างถึงในการสั่งสอนผู้คนในสภาวะสังคมดั้งเดิม เป็นเสมือนการสื่อความหมายให้ผู้ฟังเข้าใจในสาระของสุภาษิตเหล่านั้นได้ดีขึ้น จึงขอกกล่าวถึงโดยย่อดังนี้

๑ หมวดสัตว์ต่าง ๆ

หมวดสัตว์ ๆ	สุภาษิตไทลื้อ	สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทยกลาง
ก. วัว – ควาย	ซื้อควายยามนา	ซื้อคายามฝน	-
ข. เสือ	เสือดตาย เสือนอน	เสือดตาย เสือดแทน แมวดตายแมวดสืบ	-
ค. ช้าง	ซื้อเท่าช้าง	ร่างเท่าแมว	-
ง. หมา-แมว	ขึ้นแห่งขังแอบ แมว	ขึ้นใกล้หมาปลา ใกล้แมว แมวบ่ กินก็แมวง่าว (ง่าว-โง)	-

จ. ม้า		ทางไกลรู้กับม้า วันหล้ารู้จักใจ คน	สามปีรู้ใจม้า ห้าปีรู้ใจคน	-
ฉ. ปลา		น้ำหนึมนี่ปลา ซ็อน น้ำร้อนนี่ปลา หนี (หนึม-นึ่ง)	น้ำเย็นไหน ปลาไหลไปซ็อน วังได้น้ำร้อน ปลาพายไปอื่น	-
ช. ไก่-นก-เป็ด		๓ วันเป็นขี้เป็ด ๗ วันเป็นขี้ไก่		-
จะว่านกก็มีหู จะว่าหนูก็มีปีก				
ซ. กา-แร้ง		ใกล้หมู่แร้งเป็น แร้ง ใกล้หมู่กา เป็นกา	อยู่ทวยแร้งเป็น แร้ง อยู่ทวยกา เป็นกา	-
ฌ. สัตว์ อื่น ๆ	เหยี่ยว	แอบกาเป็นกา แอบรุ้งเป็นรุ้ง (รุ้ง-เหยี่ยว)	-	-
	นาค	ตีตัวปลา สนั่นหัวนาค	-	-
	งู	งูบ่หือเคียด เขียดบ่หือตาย		-
	ไก่	ไก่อู้ตีนงู งูหันนมไก่	งูหันนมไก่ ไก่อู้ตีนงู	ไก่อเห็นตีนงู งูเห็นนมไก่
	ลิง	วอกได้จิ้ง หิ้งได้ แสง (จิ้ง, แสง- เพชร พลอย, หิ้ง-หิ้งห้อย)	เข้าบันตกอ้ง มือลิง	-
	คางคก	กบตุ้ได้ทีอวี (คางคกได้ ถือพัด)	-	คางคกขึ้นวอ แมลง ปอ ใใส่ ตุ้งตุ้ง

๒. หมวดพืชต่าง ๆ

หมวดพืชต่าง ๆ	สุภาสิตไทย	สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทยกลาง
แดงไทย	เชือกป่าแดงลาย มั่นบั้งขึ้นซั้ง (ซั้ง-ร้านแดง)		-
ผัก	น้ำตมิมิผู้ตัก ผักตมิมิผู้ช่วย (ช่วย-ล้าง)		-
ข้าว	เข้าบ่ตาดำตำเหนียว ลูกคนคนเดียวสอนยาก		-
หญ้า	กินเข้าเข้าที่ป่า ทราย กินเข้า งายที่ป่าหญ้า	กินเข้าที่ป่าชาย กิน งายที่ป่าหญ้า	-
ส้ม	กินส้มบ่หือแจบ ปาก พรากซู้บ่ หือเหลียวหลัง (แจบ-ทำเสียง)	กินส้มอย่าหีบปาก พรากซู้อย่าเหลียว หลัง (หีบ-เสียง)	-
ป่าคา	พี่น้องบ่หาเป็น เพิ่น(เหลื่อแต่ วรรคหลัง)	สวนบ่เข้าเป็นป่าคา พี่น้องบ่ไปหาเป็น คนอื่น	-
ต้นไม้	ไม้ล้มหือข้าม คนล้มอย่าข้าม		
ถั่ว	ปลุกถั่วได้ถั่ว ปลุกงาได้งา		
ดอกบัว	น้ำเพียงไหน ดอกบัวเพียง หัน(เหลื่อแต่ วรรคหลัง)	ค่อยอยู่ตามน้ำ ค่อยทำตามตัว น้ำเพียงใด ดอกบัวเพียงอัน	-

๓. หมวดของใช้ในบ้าน

หมวดของใช้ ในบ้าน	สุภาษิตไทยลื้อ	สุภาษิตล้านนา	สุภาษิต ไทยกลาง
เสื่อ	ตัวรักเท่าผืนหนัง ตัวซังเท่าผืนเสื่อ		
น้ำผึ้ง	อย่าเลน้ำผึ้ง ทา คมมีด (เล-เลีย)	มดแดงมดดำ ตายกับน้ำผึ้งน้ำอ้อย	
เงินทอง	เงินสิบบ่เป็นอว เงินชาวบ่เป็นพี่น้อง (ชาว-ยี่สิบ)		-
ทัพพี, เข็ม	ชื่อเหมือนปาก ปากเหมือนเข็ม (ปาก-ทัพพี)		-
ไซ	-	คนหนึ่งว่าลวงไซ แถมคนหนึ่งไปลวง ส่อน (ลวง-ทาง)	-
ผ้า	ชื่อที่หื้อดูหน้า ชื่อผ้าหื้อดูดอก	คบคนหื้อพ่อหน้า ชื่อผ้าหื้อพ่อเนื้อ	
ของกิน	ของกินบ่กินรู้เนา ของเก่าบ่เล่ารู้ลิม	ของบ่กินรู้เนา ของบ่เล่ารู้ลิม	
เหล็ก	-	ขี้เหมี้ยงเกิดกับเหล็ก (ขี้เหมี้ยง-สนิม)	
อาหาร	กินคาบงาย ยังคาบแลง		-
เสื่อ	-	อย่าใส่เสื่อปลิ้น ภายใน อย่าเยียะ โตบตามริต	-
ตาซัง	อย่าล้บลบตาซัง อย่าเี่ยมรังเมื่อ ได้ (เี่ยมรัง-อวด รวย)	อย่าคาตาซัง	-

หาบ	อย่าหาบเหลือ แรง	อย่าหาบเหลือบ่า	-
-----	---------------------	-----------------	---

๔. หมวดน้ำ

สุภาสิตไทยลื้อ	สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทยกลาง
น้ำตกต่อมชายคา ตกหลายตามหลาย กัติมอ่าง (ติม-เต็ม)	-	น้ำที่ละหยด ก็เต็ม อ่างได้
กินน้ำปลิมผู้ชูป่อ		-
ว่ายน้ำทองผู้ออน เที่ยวทางทองผู้ก่อน (ทอง-สังเกต)	ข้ามน้ำหื้อพ่อคนไป ก่อน	-
น้ำคะแยก แห้งเงิน หน่วยหินผา (คะแยก-แห้งเร็วมาก)	น้ำทิ้งแม่ บ่มีแระก็มีหิน	-
น้ำฟิ่งเรือ เสือฟิ่งป่า	น้ำฟิ่งเรือ เรือฟิ่งน้ำ	น้ำฟิ่งเรือ เสือฟิ่งป่า อักษณาลัย
น้ำติมบอก ถอกบ่แนน (แนน-ดั่ง)	น้ำเต็มบอก ถอกบ่ดั่ง	-
น้ำติมหม้อ บ่ถอกบ่แนน	น้ำเต็มตัน สว่ายบ่ดั่ง	-

การจัดหมวดหมู่สุภาสิตตามสิ่งที่น่าสนใจนำมาเปรียบเทียบอ้างอิงดังกล่าว
มานี้ ช่วยให้เห็นองเห็นว่าคุณที่คิดสร้างคำสุภาสิตหรือพังเพยเหล่านี้ ได้นำสิ่ง

ที่เป็นธรรมชาติแวดล้อมที่พบเห็นในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบ เพื่อใช้
 สั่งสอนเตือนสติบุตรหลานหรือเยาวชนรุ่นต่อมา การใช้คำเปรียบช่วยทำให้
 เกิดความเข้าใจและมองเห็นคุณค่าของคำสอนได้ง่าย ซึ่งความเปรียบดัง
 กล่าวมีทั้งที่เป็นเชิงเทียบ เชิงประตดประชัน เชิงเปรย เชิงกระทบ ช่วยให้
 มองเห็นความช่างสังเกตและเป็นคนมีไหวพริบในการใช้คำหรือความเพียงสั้น
 ๆ และคมคาย มาประกอบคำพูดหรือข้อเขียนให้มีความลึกซึ้งมากกว่าเดิม
 สรุปได้ว่า เมื่อจัดแบ่งประเภทของสุภาษิตทั้งไทลื้อและล้านนาแล้ว
 จะเห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบในด้านความหมายและความนัยแล้ว มีความ
 คล้ายคลึงกันมาก บางบทยังมีความเหมือนกันของไทยทั้ง ๓ กลุ่มอีก
 ด้วย คือนอกจากจะเหมือนกันทั้งสุภาษิตไทลื้อและล้านนาแล้ว ยังมีความ
 เปรียบและอุปมาอุปไมยเหมือนสุภาษิตไทยกลางด้วยอย่างน่าสนใจ การที่
 สุภาษิตของกลุ่มชนชาติเดียวกันมีความละม้ายคล้ายคลึงกันนี้ย่อมไม่ได้เกิด
 ขึ้นโดยความบังเอิญ น่าจะต้องเคยมีความใกล้ชิดกันมาก่อน เพราะสุภาษิต
 ของชาติใดย่อมจะเกิดขึ้นมาเป็นเวลานานคู่กับวัฒนธรรมของชนชาตินั้น ๆ
 แล้วตกทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลังต่อ ๆ มา

ดังนั้นการศึกษาสุภาษิตจึงเป็นการศึกษาวิถีคิด ค่านิยม ความเชื่อ
 ตลอดจนเอกลักษณ์ของชาติทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรมเป็นส่วนรวม
 ไปโดยปริยาย

๙. การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตล้านนากับสุภาษิตไทลื้อ ด้านความ หมายและโอกาสที่ใช้

ปราณี ขวัญแก้ว (๒๕๓๔ : ๑๐๘) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์
 ภาษิตชาวบ้านท้องถิ่นใต้” วิเคราะห์ความหมายและโอกาสที่ใช้สุภาษิต ซึ่ง
 ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการเสนอการวิเคราะห์ที่มีคุณค่า เนื่องจากสุภาษิตบาง
 บทมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อ ค่านิยม ขนบประเพณีและสภาพแวดล้อม
 ทางสังคมของผู้เป็นเจ้าของสุภาษิต เพราะสุภาษิตได้สั่งสมและมีการนำไป
 ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ปัจจุบันสภาพชีวิตแบบโบราณไม่เหลือให้เรา
 ได้เห็นสภาพดั้งเดิมอีกต่อไปแล้ว

ดังนั้นการนำสุภาษิตส่วนใหญ่ไปใช้ในปัจจุบันจึงมีน้อยหรือเกือบจะไม่มี ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า หากได้มีการวิเคราะห์และตีความหมายตลอดจนโอกาสที่ใช้สุภาษิตเอาไว้ ก็จะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงสภาพชีวิตและสังคมในสมัยโบราณนั้นได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการบันทึกความหมายของคำ ข้อความ และสถานการณ์ ตามที่คนสมัยก่อนได้เคยใช้ส่งสอนผู้คนในสังคมหรือให้ค่านิยมต่อสิ่งต่าง ๆ ตามที่บรรพบุรุษของเราได้ช่วยกันสร้างสรรค้ขึ้นไว้

ในการวิเคราะห์ความหมายของปราณี ขวัญแก้ว ได้แยกความหมายออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. ความหมายตรง หมายถึงการแปลหรือตีความสุภาษิตตามรูปคำในลักษณะขยายความให้ชัดเจน

๒. ความหมายที่เกิดจากการนำไปใช้ หมายถึงการแปล หรือตีความสุภาษิตจากบริบทแวดล้อม อันได้แก่ ถ้อยคำที่นำมาประกอบภาษิตตลอดจนโอกาสที่ใช้ภาษิตนั้น ๆ

ตัวอย่าง สุภาษิตไหล้อและล้านนาที่เหมือนกัน เช่น “กินเข้าที่ป่าทราย กินายที่ป่าหญ้า” ความหมายตรงก็คือ การกินข้าวเข้าบริเวณที่เป็นทรายและที่เป็นหญ้า กล่าวคือกินได้ไม่เลือกที่ไม่ได้กินบนบ้านอย่างมีความสุขเช่นคนทั่วไป ส่วนความหมายแฝงที่นำไปใช้หรือโดยนัยก็คือ คนผู้นั้นหรือคนที่ทำอย่างนั้นถือว่าเป็นคนที่มีความอดทน สู้งาน และทำจริงไม่กลัวความลำบาก และไม่เลือกเวลาทำงาน ถึงเวลากินจะกินที่ไหนก็ได้ จึงใช้ในโอกาสที่จะสอนให้เห็นถึงความอดทน ดังตัวอย่างประโยค “งานนี้ลำบาก ต้องทุ่มเทให้ และต้องทำชนิดที่ว่ากินเข้าที่ป่าทราย กินายที่ป่าหญ้า”

ดังนั้นในการวิเคราะห์สุภาษิต จะต้องวิเคราะห์ทั้งความหมายตรง และจะสมบูรณ์ได้ต้องอาศัยโอกาสที่นำสุภาษิตไปใช้ ผู้เขียนจะนำสุภาษิตในภาษาทั้งสองที่คล้ายคลึงกันมาวิเคราะห์ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งจะนำสุภาษิตที่มีความแตกต่างกันมาวิเคราะห์ ดังตัวอย่าง

๙.๑ สุภาษิตในภาษาทั้งสองที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน

สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทย
เข้าอยู่เรือนเหนือ เกลืออยู่เรือนใต้	

ความหมายตรงก็คือ มีข้าวที่เรือนทิศเหนือ ส่วนเกลือมีที่เรือนทิศใต้ ซึ่งอาจหมายถึงเรือนของญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน ส่วนความหมายแฝงหมายถึงชีวิตคนสมัยโบราณมีการพึ่งพาอาศัยกันมากในสังคม กล่าวคือขอกินกันได้หรือหิบบิบบแบ่งปันกันได้ ชีวิตไม่ต้องอนาทรร้อนใจมาก แม้ไม่มีอะไรจะกินก็พึ่งพาเรือนเหนือเรือนใต้ได้

แต่ถ้าจะมองอีกแง่หนึ่งในทางกลับกัน ก็อาจเป็นการกล่าวตำหนิคนเกียจคร้านที่ไม่สะสมแม้อาหารที่กินทุกวันจึงต้องพึ่งพาคนอื่นตลอดไปก็ได้

สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทย
แข็งต่อแข็ง บ่แรงก็ถอนบั้ง	

ความหมายตรงก็คือ หากต่างฝ่ายต่างแสดงท่าทีแข็งกร้าวต่อกัน ถ้าไม่แข็งแรงจริงก็ต้องบิ่นหรือร้าวไปข้างหนึ่งหรือไม่ก็เสียหายไปด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ความหมายแฝงเป็นการตักเตือนให้เป็นคนที่ยุ่จักประนีประนอม ไม่ใช่แต่กำลังหรือความแข็งข้ออย่างเดียวโดยไม่ยอมผ่อนปรนให้กัน ผลก็คือเสียหายไปด้วยกันนั่นเองดังประโยคที่ว่า “สู้กันตกลงกัน ถ้าแข็งต่อแข็ง บ่แรงก็ถอนบั้ง”

สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทย
ข้ามชั้วบ่พัน อย่าพึ่งหมกัณย่นราว	ข้ามน้ำแล้ว อย่าม้างใจ เรือจอดแล้วอย่าแตกเชือก

ความหมายตรงของสุภาสิตล้านนาคือ ข้ามสะพานยังไม่พ้น อย่ารีบข้ามหรือกระแทกกันกับราวสะพาน เพราะจะทำให้สะพานล่ม เนื่องจากสะพานโบราณไม่แข็งแรง มักทำด้วยไม้ไผ่เรียกว่า “ขัวแตะ” มีราวสำหรับจับ

ความหมายตรงของสุภาสิตไทลื้อคือ ข้ามน้ำแล้วอย่าทำลายสะพาน และเมื่อเรือจอดทำน้ำแล้วอย่าตัดเชือกผูกเรือ ความหมายแฝงหรือนำไปใช้ก็คือ ทำอะไรก็ต้องไม่ประมาท ไม่อวดดี หรือไม่อวดดี เพราะเป็นการขาดความกตัญญูรู้คุณ คนประเภทนี้สังคมไม่ยกย่อง มักถูกตำหนิว่าเนรคุณ

สุภาสิตล้านนา มักใช้กับภริณีหญิงสาวที่อวดดี ตัวอย่างประโยค “เป็นแม่ยิ่งข้ามขัวบ่พ้น อย่าฟังหมกกันย่นราว” หมายถึงยังไม่มีครอบครัว อย่าอวดดี พูดว่ากล่าวคนอื่นในเรื่องความดีความเสีย ส่วนของไทลื้อเข้าใจว่าจะเน้นไปที่ความประมาทเพราะความเสียหายจะเกิดกับตนเองแน่ ๆ

สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทลื้อ
จิกปีกไหนก็ป้อ จ้อหั่วไหนก็ขวก	ตัวสูขนี้สูข ตัวเทาะนี้เทาะ

ความหมายตรงของสุภาสิตล้านนา ตรงไหนที่มันมีฐานมียอดอยู่แล้ว มันก็ยิ่งเพิ่มพูนขึ้น ตรงไหนที่มันเป็นรูโหว่อยู่แล้ว ก็ยิ่งเป็นช่องโหว่กว้างขึ้น ส่วนสุภาสิตไทลื้อ คนไหนมีความสุขอยู่มากแล้ว ก็ยิ่งพบกับความสุขสบายมากยิ่งขึ้นไปอีก ส่วนคนที่พบแต่ความทุกข์ยากลำบากอยู่แล้ว ก็ดูเหมือนจะพบแต่ความลำบากเพิ่มพูนยิ่งขึ้น

ส่วนความหมายที่นำไปใช้ก็คือ เป็นความเปรียบถึงฐานะทางเศรษฐกิจว่า คนรวยทำอะไรก็ยิ่งรวยกว่าเดิม ส่วนคนจนก็มักจะจนยิ่งกว่าเดิมเหมือนมีอะไรมาซ้ำเติมอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเวลาลืมตาอ้าปากได้ง่าย ๆ เป็นเหมือนปรัชญาหรือความเชื่อของคนล้านนาและไทลื้อ ดังตัวอย่างประโยค “เฟิ่นคำขายดีก็ย้งรวย จิกปีกไหนก็ป้อเนาะ ส่วนเราเยยะอะหยั่งก็ปตี มันจ้อหั่วไหนก็ขวก”

สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทยลื้อ
ร้อมหน หนูไต ร้อมไหน ไหนเดียว	ช่องน้ำนิ น้ำไป ช่องไฟนิ ไฟกว่า

ความหมายตรง ช่องทางของหนู หนูก็รู้ทางไป และช่องที่น้ำไหล มันก็ไปตามช่อง ส่วนช่องที่ไฟลามเลียได้มันก็ไหม้ ความหมายที่นำไปใช้ เปรียบเทียบว่า ทุกคนต่างก็มีช่องทางหรือวิถีทำมาหากินของตนแต่ละคน บางครั้งการที่จะเลียนแบบหรือเอาอย่างกันนั้นก็ยาก เพราะเป็น ประสบการณ์สะสมของแต่ละคน มักใช้กับประโยคว่า “อย่าไปดูถูกเขาจะ ร้อมหนู หนูไต ร้อมไหน ไหนเดียว”

สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทยลื้อ
งูแหวหน้าแข้ง ฟังล่นหาค้อน	งูทิ้งหน้าแคง จิ้งหาค้อน

ความหมายตรงก็คือ งูพิษเลื้อยขึ้นหน้าแข้งตัวเองแล้วจึงจะริบหา ค้อนมาตีงู ย่อมไม่ทัน ต้องถูกงูฉกแน่ ๆ ดังนั้นความหมายที่นำไปใช้ก็คือ จะต้องไม่ประมาทในการคิดป้องกันตัวเอง หรือในการคบหาสมาคมกับ ใครก็ตามที่ด้อมดระวัง ไม่ควรไว้วางใจใครมากเกินไปหรือใจเย็นเกินไปมักทำให้ ตนเองเดือดร้อน ดังประโยคที่ว่า “พี่ประวัง งูแหวหน้าแข้ง ฟังล่นหาค้อน มันก็บ่ทันการณั้ละ”

สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทยลื้อ
ตามีหน้า ผ่อหน้าบ่หัน	เดียวหาหู กีบหันตา ตาอยู่หน้า ทองหน้าบ่หัน

สุภาสิตไทยลื้อเพิ่มความขำขันเข้ามาว่า คนเดียวมองหาหูและตา ก็ไม่เห็น ความหมายตรงส่วนหลังเหมือนกัน คือตาอยู่ที่หน้าเรา เรายังมองไม่เห็น ความหมายที่นำไปใช้คือ การที่เรามองตนเอง ย่อมไม่เห็นส่วนบกพร่อง

ของตน หรือการจะวิจารณ์ตัวเอง ย่อมไม่ดีกว่าที่คนอื่นเขาวิจารณ์เรา อีกประการหนึ่ง อาจจะหมายถึงเป็นการเตือนตนว่า อย่าเชื่อตนเองมากเกินไป ต้องสังวรณเฝ้าไว้เสมอ เพราะเปรียบว่า แม้ตาจะอยู่ที่หน้าเรา แต่เรายังมองไม่เห็น ดังนั้นการที่จะทำนายอนาคตนั้น ย่อมไม่มีความแน่นอน ตัวอย่างประโยคว่า “อย่ามั่นใจ คาดการณ์ว่าจะเป็นจริงทุกอย่าง เพราะขนาด ตามีหน้า ผ่องหน้าบ้หัน”

สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทย
ดำน้าหื้อหันทราย นอนหงายหื้อหันฟ้า	ดำน้าหื้อถึงที่ นอนหงายหื้อหันฟ้า

ความหมายตรงหมายถึง จะดำน้ำก็ดำให้ลึกจนมองเห็นทรายใต้ท้องน้ำ หากจะนอนหงายก็ให้มองเห็นท้องฟ้า ถึงจะดี

ส่วนความหมายที่นำไปใช้หมายถึง การทำอะไรต้องทำจริงให้ถึงที่สุด เอาใจใส่และอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ทำให้ได้ประสบการณ์จนชำนาญ ตัวอย่างประโยคว่า “จะเย็บอะหยั่งหื้อเป็นดั่ง ดำน้าหื้อหันทราย นอนหงายหื้อหันฟ้า”

สุภาษิตล้านนา	สุภาษิตไทย
ตัวตายดุกหลังร้อง พี่น้องตายลูกหลานมี	คนตาย ดุกยังร้อง

ความหมายตรงคือ คนตาย กระดูกผีตายมักร้องแทน ส่วนความหมายนำไปใช้นั้นคือ คนที่ถูกฆาตกรรมหรือตายอย่างมีเงื่อนงำ มีความเชื่อที่ว่า กระดูกคนตายมักจะร้องขอความเป็นธรรม หรือช่วยติดตามผู้กระทำผิดได้ โดยมักจะมิพยานหรือมีลางบอกเหตุ ส่วนของล้านนาขยายความต่อไปว่า หากฆ่าญาติเขาตาย เขาก็ยังมีลูกหลานคอยติดตามคดีให้ เช่นประโยคที่ว่า “คดีนี้ล่วงเลยมาหลายปีแล้ว ยังร้องฟื้นขึ้นได้ คงเป็นแบบตัวตายดุกหลังร้อง”

สุภาสิตล้านนา	สุภาสิตไทลื้อ
ที่กั๋วนี้ กั๋วเท่าเสี้ยนผม ที่ปมนี้ ปมเท่าหัวเข่า	

สุภาสิตบทนี้เหมือนกันทั้งล้านนา-ไทลื้อ ความหมายตรงคือ ที่คอดกั๋วก็มักจะมีกั๋วเท่าเสี้ยนผม แต่พอที่เป็นปมหรือปมก็จะมีโตขนาดหัวเข่า ความหมายนี้นำไปเปรียบเทียบความไม่สมดุลกันระหว่างที่กั๋วซึ่งหมายถึงความทุกข์ยาก ความโชคร้าย ส่วนที่ปมซึ่งหมายถึงความสุขสบายหรือความโชคดีของคนเรา นับเป็นความเชื่อหรือปรัชญาชีวิตของคนล้านนาและไทลื้อว่า ชีวิตคนเรา เวลาตกอับหรือช่วงโชคร้ายก็เกือบจะเอาตัวไม่รอด มักมีเหตุมาทับถมเรื่อย ๆ เวลาโชคดีหรือดวงดีก็ได้พบแต่ความสมหวังความสำเร็จไปเสียทุกอย่าง หรือจะเปรียบกับความไม่แน่นอนของชีวิต กล่าวคือ เวลาจนก็มีแต่จกลงไปเรื่อย ๆ ส่วนเวลารวยก็มีเหตุให้รวยขึ้นเรื่อย ๆ จะหาความพอดีไม่ได้ เช่นประโยคที่ว่า “ชีวิตคนเรามักกับแน่นอน เวลาที่กั๋วนี้กั๋วเท่าเสี้ยนผม เวลาที่ปมนี้ปมเท่าหัวเข่า”

ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นสุภาสิตของไทลื้อและล้านนาที่มีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ในแง่ความหมายตรงและความหมายแฝง หรือความหมายที่นำไปใช้เพื่อเปรียบเทียบสั่งสอนลูกหลาน ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวเปรียบเทียบถึงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น เพื่อให้เห็นเด่นชัดจึงยกเฉพาะสิ่งที่ทุกคนรู้จักและใกล้ตัวมากกล่าว นับเป็นความฉลาดสามารถในทางภาษาของกลุ่มคนที่คิดขึ้น ถือเป็นภูมิปัญญาด้านภาษา อันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างหนึ่งที่นักการศึกษาน่าจะได้นำกลับเข้ามาสู่สังคมไทย-ไท เพื่อประโยชน์ในแง่การเรียนรู้ภาษาหรือสำนวนโบราณในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งนับวันจะเลือนหายไปจากสังคมไทย การนำกลับเข้ามาในชั้นเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการอบรมจริยธรรมในสังคมนั้น ๆ ก็น่าจะเกิดประโยชน์และเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าทางภูมิปัญญาไทย-ไทยได้เป็นอย่างดี

สรุปในการศึกษาสุภาषิตของทั้งไทลื้อและล้านนา ในเรื่องความหมายและโอกาสที่ใช้ ผู้เขียนประสบปัญหาเช่นเดียวกับที่ ปราณี ขวัญแก้ว (๒๕๓๔ : ๑๘๔) กล่าวไว้ดังนี้

ประการแรก ปัญหาการตีความสุภาषิตนับว่าค่อนข้างยาก ทั้งนี้เพราะว่าสุภาषิตเป็นวรรณกรรมที่จดจำสืบทอดกันมา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งมีสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากปัจจุบัน โดยเฉพาะเราไม่อาจจะทราบได้ว่า สุภาषิตเหล่านี้มีอายุมากน้อยยืนยาวตกทอดมาแต่ยุคไหนหรือสมัยไหนนั้นประการหนึ่ง เมื่อเรานำมาแปลความหรือตีความในสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีสภาพการณ์แตกต่างจากอดีต ดังนั้นโอกาสที่จะนำไปใช้ ก็อาจจะแตกต่างกับที่ผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางการใช้ไว้ก็ได้

ประการที่สอง ปัญหาการตีความจากภาษาท้องถิ่นล้านนาและไทลื้อไปเป็นภาษาไทยกลางอาจจะคลุมเครือไม่ตรงความหมายในภาษาท้องถิ่นเดิม ทั้งนี้เพราะคำในภาษาไทยย่อมประกอบไปด้วยความหมายที่มีแง่มุมทางวัฒนธรรม ตลอดจนความกว้างแคบลึกซึ้งอย่างที่เรียกว่า ความหมายของคำหนึ่ง ๆ ย่อมมีเงาของคำ (Shadow Words) ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะพิเศษแตกต่างกันออกไป

ดังนั้นตัวอย่างที่ผู้เขียนเสนอไว้นี้ จึงอาจไม่ครอบคลุมความหมายทั้งหมดของสุภาषิตบทนั้น ๆ ก็ได้ และอาจจะมีบางบทที่การตีความอาจจะผิดพลาด หรือไม่ตรงกับความเห็นของท่านผู้อ่าน

อีกประการหนึ่งตามคำกล่าวของ อับราฮัม (Abrahams. ๑๙๗๒ : ๑๑๗-๑๒๔) ได้กล่าวถึงความหมายของภาษิต โครงสร้างของสุภาषิตและลักษณะการสร้างสุภาषิตของคนโบราณไว้ในแง่ของการสื่อความหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิม ตลอดจนสถานการณ์ทางสังคม ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งและเป็นการยากที่จะวิเคราะห์ตีความหมายได้แม่นยำและชัดเจน จึงขอนำมาสรุปไว้ ดังนี้

“...ภาษิตคือคำกล่าวที่มีสำนวนสั้น ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งมักจะพบได้เสมอจากคำพูดในชีวิตประจำวันของบุคคลทั่ว ๆ ไป รวมทั้งสถานการณ์ของผู้ได้รับการศึกษาที่มีโครงสร้างทางภาษาพูด และวิธีการดำเนินการพูดขั้นสูง...สำนวนสุภาษิตได้แสดงถึงสภาพแวดล้อมใกล้ ๆ ตัวของผู้พูดและลักษณะนิสัยที่ติดตัวมา ประกอบกับรูปแบบของการเล่นสำนวนภาษา ภาษิตบางบทอาจขาดหน่วยประโยคไปบ้าง โดยทั่วไปภาษิตมักมีรูปเป็นประโยค ภาษิตบางบทมีลักษณะการกล่าวตรง ๆ มีความหมายตามรูปแบบ แต่โดยมากภาษิตของแทบทุกชาติมีลักษณะเป็นความเปรียบแบบอุปลักษณ์ (metaphor)...” (มาเรียม ศรีสุวรรณ, ๒๕๓๐ : ๑๗)

สุริยา รัตนกุล (๒๕๒๘ : ๑๓๗-๑๓๘) กล่าวไว้ถึงความหมายของคำเชิงอ้างอิงไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

“... บางครั้งผู้กล่าวคำเชิงอ้างอิง ยอมเสียความกระจ่างของเนื้อความ เพื่อให้ถ้อยคำ กะทัดรัด ที่ทำเช่นนี้ได้เพราะทราบกันดีอยู่แล้ว ทั้งผู้พูดผู้ฟังว่า คำเชิงอ้างอิงนั้นสำหรับใช้ในสถานการณ์แวดล้อมอย่างไร และมีความหมายอย่างไร คำเชิงอ้างอิงบางคำจึงมีความหมายเป็นนัยจะเข้าใจคำเชิงอ้างอิงชนิดนี้ได้ ก็ต่อเมื่อรู้เรื่องอยู่แล้ว เพราะเข้าใจชนบประเพณีวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชุมชนที่พูดภาษานั้นเป็นอย่างดี ในภาษาไทยมีคำเชิงอ้างอิงที่มีความหมายเป็นนัย ๆ อยู่มากมาย ปัจจุบันนี้คำเชิงอ้างอิงเช่นนั้นค่อยคลายความนิยมจากมหาชนลงไป เพราะคนไทยรุ่นใหม่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากคนรุ่นเก่า การศึกษาคำเชิงอ้างอิงประเภทนี้จึงช่วยให้เราเข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมที่บรรพบุรุษของเรายึดถือ...คำเชิงอ้างอิงที่มีความหมายเป็นนัย ๆ บางครั้งก็มีเนื้อความประชดประชันซึ่งฟังแล้วปวดแสบปวดร้อนอยู่ไม่น้อย แต่โดยเหตุที่การเปรียบเทียบทำได้อย่างคมมาก จึงทำให้มีผู้พอใจนำไปใช้...นอกจากความกระตือรือร้นของเนื้อความ ลักษณะอีกประการหนึ่งที่ทำให้คำเชิงอ้างอิงมีผู้นิยมนำไปใช้มาก คือการ

พูดเป็นความเปรียบไม่พูดตรง ๆ ตรงกับคำที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Figure of Sheech ความเปรียบส่วนมากเป็นการนำข้อความที่มีความหมายทางรูปธรรม(concrete) ไม่มีความหมายทางนามธรรม (abstract) เช่น ใช้เปรียบเทียบแสดงอารมณ์ ความรู้สึก อุปลินสัยใจคอ...ส่วนมากเป็นการเปรียบเทียบที่นำเรื่องรูปธรรมไปตีความทางนามธรรมแทบทั้งสิ้น..."

๑๐. การศึกษาเปรียบเทียบภาษาไทลื้อกับภาษาล้านนา ด้านการใช้คำและความหมาย

การศึกษาความหมายของคำในภาษาภาษาไทลื้อและล้านนา ก็เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นทั้งความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันในด้านความหมายของคำ ทั้งนี้เพราะว่าภาษาย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและสังคม เพราะภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญในสังคม จึงมีพัฒนาการไปตามสังคม เช่น ความหมายของคำบางคำถือว่ามีฐานะสูงและใช้กับฐานะบุคคลที่สูงด้วย เช่น คำว่า “นาง” เมื่อเวลาผ่านไป ยุคสมัยเปลี่ยนไป คำนี้ดูมีฐานะธรรมดาหรือต่ำกว่าเดิม นักปราชญ์บางท่าน เช่น ประเสริฐ ฐน นคร กล่าวไว้ คือ หญิงสาว คำนาง คือนางสาว โดยตีความหมายจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ “ได้ปัวได้นาง” เป็นต้น (ปาฐกถา ในสัมมนาสำรวจสถานภาพไทคติศึกษา, จุฬาลงกรณ์ ฯ ๑๙ มิ.ย ๒๕๔๑) จะเห็นได้ว่า “นาง” ปัจจุบันมีความหมายในทางต่ำลงหรือเลวลงกว่าเดิม ใครที่ได้ยินการใช้คำนี้กับบุคคลใด ก็มักเกิดความรู้สึก ว่าไม่ได้รับเกียรติสูงนัก

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คำในแต่ละยุคสมัยนั้นมีที่มาและวิธีใช้ต่างกันรวมทั้งในแง่ความหมายและฐานะของคำที่นำมาใช้ด้วย

อีกประการหนึ่งเมื่อสังคมยังนำภาษาหรือถ้อยคำนั้น ๆ ไปใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน ก็ยังถือว่าภาษานั้น ๆ หรือคำนั้น ๆ ยังมีชีวิต แต่ในทางตรงกันข้าม หากไม่มีผู้นำไปใช้สื่อสารคงเหลืออยู่แต่ในตำราหรือในสุภาษิต ถือว่าภาษานั้น ๆ หรือคำนั้น ๆ ตายไป เนื่องจากไม่มีผู้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และในบางครั้งคำเดียวกันเมื่อเวลาผ่านไปความหมายก็อาจเปลี่ยนแปลงไป หรือจากความหมายของคำที่มีหลายความหมายทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความหมายอาจเลือนหายไปเหลือ

เพียงความหมายเดียว หรือความหมายแคบเข้ามา หดสั้นเข้ากว่าเดิม สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้เสมอกับทุกภาษาในโลกนี้ เพราะคงไม่มีใครบังคับหรือสามารถกำหนดให้คงที่ได้

ภาษาล้านนาและภาษาไทลื้อก็ตกอยู่ในสภาวะดังกล่าว ดังนั้นผู้เขียนจึงพยายามจะศึกษาวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบการใช้คำ ทั้งในแง่ความหมายที่เหมือนกันและแตกต่างกัน คำแปลความหมายในส่วนที่เป็นภาษาไทลื้อ ผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์จาก คุณ อวิตัง หรือมีชื่อในภาษาไทลื้อว่า อีซัน หัวหน้าแผนกภาษาไทย สถาบันชนชาติกลุ่มน้อยคุณหมิง เป็นชาวเมืองลั่วซึ่งเป็นพม่านหนึ่งในการปกครองแบบเดิมในสิบสองพม่าน ได้ช่วยแปลความหมาย นับว่าเป็นความโชคดีที่ได้มีโอกาสตรวจสอบความหมายจากเจ้าของภาษา

ในการเสนอนี้จะยกเอาสุภาษิตไทลื้อมาเป็นหลัก เพื่อสะดวกในการเปรียบเทียบความหมาย ส่วนความหมายในภาษาล้านนานั้น ผู้เขียนใช้ความรู้ของตนเองในฐานะเจ้าของภาษาและเป็นภาษาแม่ (Mother Taunge) ประกอบกับความรู้ที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาถิ่นที่มีผู้รู้ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น แต่ในบางครั้งก็ต้องอาศัยข้อสันนิษฐานเพราะในพจนานุกรมก็ไม่ได้เก็บคำเหล่านี้ไว้ ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า ภาษาที่ปรากฏในสุภาษิตเป็นภาษาโบราณที่สืบทอดกันมาทางมุขปาฐะ (ปากเปล่า) เป็นหลัก ความผิดเพี้ยนย่อมเกิดขึ้นได้ทั้งด้วยกาลเวลาและปัจจัยอื่น ๆ อีกมาก จึงหวังว่าท่านผู้รู้ที่เห็นข้อบกพร่องจะได้ช่วยชี้แนะเพื่อการแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

๑๐.๑ คำในสุภาษิตที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน

- (๑) มีชิ้นหื้อได้ฟักเหนื่อฝ่า มีปลาหื้อได้ฟักเหนื่อเชียง
(ฟัก - การลับ จะละเอียดหรือไม่ก็ได้ เพื่อเอามาทำอาหาร เช่น ปลาฟัก)
- (๒) ยอยซังน้ำ บัก้าก็เบียง
(ยอย - เครื่องซังโบราณทั่วไป, ล้านนา - เรียกเครื่องซังทอง)
- (๓) บ่ว่าวันนี้ บ่หันวันพรุ๊ก
(วันพรุ๊ก - วันพຽງนี้)
- (๔) ขวางน้ำหันตัวปลา กวาดนาหันเม็ดเข้า
(ขวางน้ำ ล้านนาว่า ข่างน้ำ - ระบายน้ำช้า ๆ ออกจากหนอง หรือที่นา)
- (๕) ไ้หม่ลี้มเดียวบ่เป็นเหล่า คนเรินเดียวบ่เป็นบ้าน
(เหล่า - ป่าใกล้บ้านที่พอจะเดินทางไปล่าสัตว์ได้ เช่น ไปไล่เหล่า บ้าน - หมู่บ้าน)
- (๖) ตัวเดียวเรียดนี้หมอง ตองบ่ินเดียวห่อบักั่ม
(บ่ิน - ขนาดเล็ก ล้านนาว่า บั้ง, บักั่ม - ไม่มีด ล้านนาว่า บักั่ม)
- (๗) ล้มปลา ปลาล้ม
(ปลาล้ม - วิธีทำปลาให้เปรี้ยวด้วยการหมักข้าวและกระเทียม)
- (๘) อย่าลบล้ายเอาของท่าน อย่าม้กจ่านกินหัว
(ลบล้าย - หลอกหลวง, จ่าน - พยายาม)
- (๙) อัย้องมีเมื่อ เหือมียาม
(อัย้อง - แต่งตัวพิเศษ หรือประดับประดา
เหือ - หัวเราะเสียงดัง ล้านนาว่า เหิน เมืองแพร่ว่า เหิด)
- (๑๐) อัย้องบักู้ นุงอยู่ลิ่ง ๆ
(ลิ่ง ๆ - บ่อย ๆ ล้านนาว่า เลิง ๆ)
- (๑๑) ซ้องแถมเกล้า เหล่าแถมโสบ (สบ) แถมปาก
(ซ้อง - ผมที่ทำไว้สำหรับเสริมเกล้ามวยให้โต)

- (๑๒) แทะนาเป็นขอบเข้า น้ำเหล้าเป็นขอบวาจา
(ทะนา - ทำนบเล็กระบายน้ำเข้านาที่รับน้ำจากเหมืองฝายแบบโบราณ)
- (๑๓) อย่ามักกินเหล้าโมเมา อย่ามักเคาคนขี้เดียด
(เคา - หยอกล้อ คบหา ดีเดียน)
- (๑๔) อย่าแอ่วไปพุ้นเขียด อย่าเดินเทียดพุ้นพะหมาน
(เทียด-เทด-เที้ยว) (แอ่ว - เที้ยว)
- (๑๕) ว่าสังอย่าว่าซ้ำ ไม้ซั้งอย่าลิดตา
(สัง - อะไร, ไม้ซั้ง - ไม้ทำร้านให้เถาไม้เลื้อยขึ้น เช่น ปลายต้นไผ่ส่วนที่ตัดทิ้ง, ลิดตา - ตัดตา หรือเลาะเอากิ่งเล็ก ๆ ออก)
- (๑๖) บ่พาเผือหาแอก บ่ต๋านคำแพกหื้อท่านดูแควน
(เผือ - เผือ - เผือ - เครื่องมือทำนาสำหรับคราดนา, แอก - เครื่องมือทำนาเป็นส่วนของไถ , ดูแควน - ดูถูก)
- (๑๗) เพินบ่ต๋าน คิงอย่าจา เพินบ่หา คิงอย่ากว่า
(เพิน - เขา สรรพนามบุรุษที่ ๒, ต๋าน - พุด ทัก คิง - ร่างกาย-ตัวเอง สรรพนามบุรุษที่ ๑, กว่า - ไป)
- (๑๘) อย่าอ่านแหลวเหลือท่าน อย่าหาบข้างตะลาแมว
(แหลว - ฉลาด, อวดฉลาด ตะลา - เข้าคู่ ล้านนาว่า ตะหลา)
- (๑๙) อย่าเฝ้ากินรกข้าง อย่าหีบแกงร้อน
(หีบ - ซด)
- (๒๐) เพินส่อดินี้ได้ เพินส่อดูนี้ได้ภาคเสกกัน
(ส่อด - ยุยง เสียมสอน, ลู้ - เสียดหายอย่างมาก)
- (๒๑) อย่าหิงไฟกำหลัง อย่าเห้งอเงาคิง
(หิง - ผิง, เห้งอ - งงวย จ้องมอง)
- (๒๒) อย่าได้ทำเจ้าขุน อย่ากระทำตนยศใหญ่
(ทำ - พั่น วางเดิมพัน)
- (๒๓) ซ่างทองล่ายหน้า ซ่างว่าล่ายหลัง
(ทอง อ่านว่า ตอง - ตริตรอง พิจารณา คาคการณ์ ล่าย - โทก หลอกลวง)

- (๒๔) เข้าเวียงหื้อแหนคำปาก อย่าถากไม้มาหามือ
(แหน (อ่านแบบ น สะกด) - หวง ระมัดระวัง)
- (๒๕) เลื้อวุ่มแขน เตี้ยวุ่มขา
(รุ่ม-รุ่ม, เตี้ยว - กางเกงแบบกางเกงขาก๊วย)
- (๒๖) เอากันเป็นนา พากันเป็นบ้านเป็นช่อง
(ช่อง - ลานบ้าน ที่โล่งในบริเวณบ้าน หรือบริเวณเมือง)
- (๒๗) กินแกงหื้อแยงท้อง ไปสู่พี่น้องหื้อแยงยาม
(แยง - กะขนาด คาคะเน)
- (๒๘) ลองหย่ากัน หุนทางผีไว้เป่า
(เป่า-เปล่า, หย่า - เคารพ เกรงใจ ล้านนาว่า ย่า)
- (๒๙) อย่าตีกลองเอียงฟ้า อย่าขี่ม้าเอียงตาวัน
(เอียง - แข่ง ทำเทียม)
- (๓๐) อย่ามั่งงานเหลือแหล่ อย่ามั่งแพ้เพื่อนซุมหลาย
(แพ้ - ชนะ มีชัย, ซุม - หมู่ พวก)
- (๓๑) อย่าเคียดคนกลางถุน อย่าปุงคักกลางกาด
(ปุงคำ (ปลงคำ) - ตกลงคำพูด, กาด - ตลาด)
- (๓๒) อย่าเอาบั้งน้ำมวกใส่ขัน อย่าเอาอมจันใส่ขี้รำ
(อมจัน-กระออมไม้จันทน์, ขี้รำ-ปลาร้า, บั้ง - กระบอกน้ำทำ
จากไม้ไผ่ ล้านนาว่า บั้งคอก หรือ บอกคอก, น้ำมวก - น้ำที่แช่
ข้าวเหนียวข้ามคืน)
- (๓๓) สองคอสองเสี้ยว ตินเตี้ยวค้องคอ
(เสี้ยว - สหาย หรือเพื่อนสนิท)
- (๓๔) ช่างเล่าล่ายหน้า ช่างซัก (ฆ่า) ล่ายหลัง
(เล่า - นินทา ล้านนาว่า เล่าหรือเล่าขวัญ)
- (๓๕) เลื้อเปะนี้ตาก ลื้น (ขึ้น) หวากนี้ฝูง (เปะ-เปียก)
(หวาก - ขาดเป็นรูขนาดใหญ่, ฝูง - การปะ ซุน)
- (๓๖) คำผิดใจมีหื้อถ้าวันฎุ คำถูกกันไว้หื้อถ้าวันหรือ
(วันหรือ - วันมะริน)
- (๓๗) แข็งต่อแข็ง บ่แรงก็ภอนบ้าง
(ภอนบ้าง - ร้าวแล้วบิ่นหรือหัก)

- (๓๘) เจ้าซำยอซำ เจ้ากวยยอกวย
 (ซำ - ตระกร้าใส่ของ, กวย - กระบุงที่มีตา, ยอ - ขึ้นนม
 นม อวด)
- (๓๙) ที่สูงนี้สูงเหมินง่อนโปก ที่หึ่งนี้หึ่งเหมินโบกควาย
 (ง่อนโปก - จอมปลวก ล้ำนน่าว่า ง่อนปลวก
 ที่หึ่ง - ที่ลุ่มต่ำ ล้ำนน่าว่า ที่โห่ง, โบกควาย - ปลักควาย
 ล้ำนน่าว่า บวกควาย)

๑๐.๒ คำในสุภาษิตทั้งสองที่มีความหมายแตกต่างกัน
 ความหมายที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นความหมายในภาษาไทยลื้อ

- (๑) มีซิ่นหือได้ฟักเหมือนฝู มีปลาหือได้ฟักเหนือเชียง
 (ฝู - หน้าเชียง)
- (๒) น้ำเล็กบ่แนน น้ำแนนบ่เล็ก
 (แนน - เสียงดัง)
- (๓) น้ำฟวดบ่แนน น้ำแนนบ่ฟวด
 (ฟวด - เดือด)
- (๔) ตัวเดียวเรียดนี้หมอง ตัวเดียวปองนี้หม่อม
 (เรียด (เร็ด) - ทำ สร้าง)
- (๕) ไซเมื่อหมัก ซึกเมื่อใหม่ (วรรคหน้าต้องการให้ผวนคำ ความ
สำคัญอยู่วรรคหลัง)(ซึก - ชัยน)
- (๖) บิไรรีดอย่าปอง บิไซคลองอย่าได้
 (ปอง - ทำ)
- (๗) อย่าหักไม้คิมดินตัว อย่าโมหาความลอกลุ่นที่
 (คิม- ล้ม โคน, ความลอก - เอกชน ส่วนตัว)
- (๘) อย่าไปผ้าลายหมาเห่า อย่าพินคำเก่าพ็นผิดใจ
 (ไป - ห่ม ทำหน้าที่กริยา ไทยใช้เป็นนามว่า สไป)
- (๙) กินเข้า (ข้าว) ตัว อย่าไซคำพ็น
 (ไซ - คุย คุยอวด)

- (๑๐) อย่าจาคำหื้อออกไกลราว อย่าสะหวาคำหยาบ
(ราว - จาริต ประเพณี)
- (๑๑) อย่าอุบตนาหาญ อย่างานต่อคนทก
(ทก-ทุกข์, อุบ - ใ้อวด คุยโว, งาน (ใช้เป็นกริยา) - ร้าย)
- (๑๒) อย่าซ้ำ (ฆ่า) วัวนำกินขึ้น อย่าจาคำผ่อน
(ผ่อน - เยอหยิ่ง)
- (๑๓) แพ้บแ่อ้ว ค้านบ่หมอง
(แ่อ้ว - อวดดี หยิ่งผยอง)
- (๑๔) อย่าดันเรือข้ามหาด อย่าอ้างดาบจักฟัน
(ดัน - แล่น)
- (๑๕) แสดตัวร้ายบ่ดีเกิดเหนื่อหมอน ที่นอนดีอย่าเอาเพิ่มมาโม้
(เกิด-เกลือก, โม้ - หยอก วนวาย)
- (๑๖) อย่าหักมรวงนึ่ง คำสอนคนเก่าอย่าเป็นคำห้า
(คำห้า - คำดูหมิ่น คำไม่ดี)
- (๑๗) กินงายแล้วอย่าอยู่เป่า เจ้าเก่าอย่าลืมเส
(กินงาย - คืออาหารมื้อกลางวัน ล้านนา หมายถึงอาหารมื้อเช้า)
- (๑๘) สองเที่ยวทางกว้าง สองวิงวอนน้ำตาบ่ขาด
(วิงวอน - ห่วงใยกัน คิดถึงกัน)
- (๑๙) คนรักกันเพื่อทางกิน คนชังกันเพื่อฟกว่า
(ฟกว่า - ด่ากัน ทะเลาะกัน)
- (๒๐) เพื่อนบ่หื้อคิงรู้ อย่าไปกุ่หูฟัง
(กุ่ - เจียหู)
- (๒๑) เป็นพี่น้องนี้หื้อไปหา เป็นสหายหื้อไปอุบ
(ไปอุบ - ไปคุย)
- (๒๒) อย่าไปแพ้ผู้เบ้ อย่าไปไกล้ผู้หลัก
(แพ้ (ออกเสียงว่า เป้า) - เกลี้ยกล่อม, หลัก - หลอกลวง, สับปลับ ล้านนาใช้คำว่า หลวก หมายถึง - ฉลาด)
- (๒๓) อยู่พายหน้า อย่าอ้างชอกพายหลัง
(ชอก - ยุยง)

- (๒๔) อย่าไขใส่ท่านทงไร่ อย่าดำไปคนผู้ซื้อใส่
(ไข - ยืม หัวเราะ)
- (๒๕) โง่งเล็งหาง กวางบ่เล็งหน้า
(เล็ง - หลบซ่อน)
- (๒๖) น้ำไหลถ่อเป็นร่อง หยาบตัวสุใจ
(ถ่อ - ไหลไม่หยุด หรือไม่ขาดตอน)
- (๒๗) แหกน้ำลากเอาหวานเป็นแดน เพินดูคววนเหมินหมาปมีเจ้า
(ดูคววน-ดูแคลน, แหกน้ำ- รินน้ำ เช่น น้ำรินชา, หวาน - ชาม
ในอดีตล้านนาเรียกกะละมัง ว่า ถ้วยหวาน)
- (๒๘) ค่อยล่อย ทุนี้ได้ ไขล่อย ทุนี้ตาย
(ค่อย - ช้า ช้า ๆ, ล่อย ๆ - บ่อย ๆ)
- (๒๙) แทะมืมหือหมั้นเล่า กินทานที่ออกคำเคียด
(ทะมืม - พระธรรม หมายถึง พระไตรปิฎก)

จากตัวอย่างที่ยกมาเสนอนี้ คงพอจะมองเห็นความคล้ายคลึงทางด้านความหมายของคำในภาษาล้านนาและไทลื้อ ในส่วนที่ความหมายเหมือนกันนั้นไม่มีปัญหามากนัก แต่ในส่วนของคำที่มีความหมายแตกต่างกัน ผู้เขียนได้อาศัยความรู้จากเจ้าของภาษาดังกล่าว ความแตกต่างนี้สันนิษฐานว่าคงไม่ถึงกับเป็นอย่างที่เปรียบเทียบว่าจากชาวเป็นดำ ทั้งนี้เพราะภาษาไทยลื้ออยู่ในตระกูลภาษาไทยด้วยกัน และเมื่อศึกษาโดยละเอียดแล้วจะเห็นว่ามีความผิดเพี้ยนกันไปบ้าง

๑๐.๓ การศึกษาคำบาลีสันสกฤตในที่ใช้ในภาษาไทยลื้อ

เนื่องจากสังคมไทลื้อและล้านนาต่างก็รับนับถือพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ย่อมปรากฏอิทธิพลในสุภาษิตทั้งสอง อีกประการหนึ่งปราชญ์ท้องถิ่นก็ย่อมจะได้บวชเรียนมาก่อน ซึ่งเป็นช่องทางเดียวในการแสวงหาความรู้ในสมัยโบราณ ประกอบกับท่านเหล่านี้ทั้งที่เป็นพระสงฆ์ และที่เป็นฆราวาสที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นผู้สร้างสรรค์สุภาษิต จึงขอนำเสนอตัวอย่างจากสุภาษิตไทลื้อเป็นหลัก

- (๑) หื้อมีความผูกทุกตาทุกเม็ง หื้อมีไมตรีหื้อเพื่อฝูงคน
(ผูกทุกตา - มุทิตา, ไมตรีหื้อ - ไมตรี)
- (๒) คนรักกันภักภักกันก็ทก คนชังกันอยู่หน้ากันก็ทก
(ภัก - พราก, ทก - ทุกข์)
- (๓) แทนนาเป็นขอบเข้า น้ำเหล่าเป็นขอบวจา
(วจา - คำพูด)
- (๔) กินเหล่าอวดหาน ผิดบัวราณแต่เลียด
(หาน - หาญ, บัวราณ - โบราณ, เลียด - เลข)
- (๕) อย่าแอ่วไปพุ้นเขียด อย่าเดินเทียดพันผะหมาน
(เขียด - เขต, เทียด - เทคน์, ผะหมาน - ประมาณ)
- (๖) หื้ออดขันตีอย่าเคียด อย่าอ้างเรียดหิงสาท่าน
(ขันตี - ขันตี, หิงสา - ทำร้าย)
- (๗) การคำมีค้อยเล่า อย่าฟังฟ้าวริบโกธา
(โกธา - โกรธ)
- (๘) อย่าโมหาด้วยกำมะคน วายลนย้อมเป็นทวด
(กำมะคน - คำเรียกชาย-หญิง, วายลน - วันหลัง,
โมหา - โมหะ, ทวด - โทษ)
- (๙) อย่ารักสัตตผู้มีพิด อย่าดำฟ้าผุณลม
(สัต - สัตว์, พิด - พิษ)
- (๑๐) ใครเป็นจำหื้อตัดคำรู้บัวราณเม็ง มักเป็นอาจันหื้ออู้จำ
(อาจัน - อาจารย์, อู้ - ธรรม)
- (๑๑) เป็นพระยาดกกลัวตายหื้อหายมาไว้ชูเอ็ง หาบหลุดหื้อค้อยแปง
(แปง-ท่า, พระยาด - พยาธิ ความเจ็บป่วย)
- (๑๒) อย่างวางใจกับผู้เบ้ อย่าเอาคนถ้อยไร่มาเป็นเมียดสหาย
(เมียดสหาย - มิตรสหาย)
- (๑๓) สะหนุกตกไหน วินาดตกหัน
(วินาด - พินาศ)
- (๑๔) พระอาทิดว่ามั่นเรื่อยยังมีหุงอยู่กลาง ดอกบัวว่ามั่นงามก็มี
หนามจำก้าน
(พระอาทิด - พระอาทิตย์, หุง - หงส์)

- (๑๕) หัวดินเกิดมาเป็นข้าบุญสมพารค้ำเจ้า ผมอยู่หัวแสนล้นก็เป็น
รชชะวัตฤเจ้าเลี้ยง
 (บุญสมพาร - บุญสมพาร, รชชะวัตฤ - ราชวัตฤ)
- (๑๖) เชื้อไกรนี้กินหน่อทวยพา เชื้อครแสดถหลากินนาทวยพ่อ
 (ไกร - ไพร, ครแสดถหลา - กษัตรา)
- (๑๗) วีด ๑๒ คอง ๑๔ ปวิณี ๑๕
 (วีด - จาริต, คอง - คลองปฏิบัติ, ปวิณี - ประเพณี)
- (๑๘) ปฏิบัติเจ้านั่งข้างหัวเข้าพอมุน จักเป็นบุญคุณเข้าอุกรชาวัดเจ้า
 (มุน (มน-ลัน) - เกลี้ยง, ปฏิบัติ - ปฏิบัติ, บุญคุณ - บุญคุณ,
 รชาวัด - ราชวัตร)
- (๑๙) คนแก้หม้อนารวกมาตัดเวียนขาด คนแก้หม้อนารวกมาปาด
เวียนไย
 (ตัด-ตัด, นารวก - นรก, เวียน - เวร)
 สำนวนว่า “แก้หม้อนารวก” หรือ “เผาหม้อนรก” ถือเป็นคำ
 ด่าว่าเสียหายเช่นเดียวกับของล้านนาและไทยกลาง เพราะนรกเป็นแหล่ง
 ที่มีการลงโทษคนชั่วจึงไม่มีใครอยากไป
- (๒๐) ลูกหลานดี พ่อแม่มีไชยะ
 (ไชยะ (ไชย) - ความสุข)
- (๒๑) หื้อมีปู้ ๓ คน หื้อมีครกุล ๓ บ้าน
 (ครกุล - ตระกุล)
- (๒๒) เป็นคนบ่มีสะจาสิน เสมเป็นดอกไม้บ่มีลวดสะหอม
 (สะจาสิน - สัจศีล, ลวดสะ - รส)
- (๒๓) จักต่านหื้อมีตระลา จักจาหื้อมีสะชิ
 (ตระลา - ตุลา (การ), สะชิ (ลักชี) - พยาน)
- (๒๔) บู้แจ้อย่าลอนจา ประยาบมือยักกล่าว คู้
 (ประยา - ปัญญา)
- (๒๕) เป็นเคาะเจียบอย่ามาไใกล้ เป็นเคาะ ช้อย่ามากาย
 (เจียบ-เจ็บ, กาย-กราย, เคาะ - เคราะห์)

จากตัวอย่างที่ยกมาเสนอนี้ คำในภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในสุภาษิตไทลื้อต่างก็เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คำที่แสดงไว้เหล่านี้ภาษาล้านนาและภาษาไทยกลางใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นคำที่ทุกคนเข้าใจ ไม่ได้เป็นคำที่พิเศษเฉพาะในคัมภีร์พุทธศาสนาแต่อย่างใด คำบาลีสันสกฤตเหล่านี้ เมื่อยืมเข้ามาใช้ในภาษาล้านนาหรือในภาษาไทยลื้อ ต่างก็มีการปรับปรุงเสียงของคำให้เหมาะแก่ลักษณะของภาษาถิ่นเดิมเพื่อสะดวกในการออกเสียง ส่วนด้านความหมายนั้นคงเหมือนกันทั้งสองภาษา

๑๐.๔ การศึกษาความหมายของคำที่ใช้ในวรรณคดีไทยโบราณ

คำในวรรณคดีส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่ใช่แล้วทั้งในล้านนาและไทยกลาง ไม่แน่ว่าในสังคมไทลื้อยังนิยมใช้คำเหล่านี้หรือไม่ น่าเสียดายที่ไม่ได้สอบถามวิทยากรเอาไว้ แต่จากการที่ได้มีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมพี่น้องไทลื้อที่สิบสองพันนาในหลายเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ เช่นที่เมืองฮุน เมืองแจ้ เมืองลวง และชานเมืองเชียงรุ่ง การสื่อสารด้วยภาษาล้านนาไม่มีปัญหาอะไร และเท่าที่สังเกตเขายังใช้คำศัพท์ไทโบราณมากกว่าในเขตล้านนาที่รับอิทธิพลจากภาษาไทยกลางมาก จนน่าเป็นห่วงว่าคนรุ่นใหม่จะอ่านเอกสารโบราณไม่เข้าใจ แต่ยังมีนายินดีที่มีพจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือทั้ง “ฉบับแม่ฟ้าหลวง” และ “พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ” และ “พจนานุกรมศัพท์โบราณที่ปรากฏในใบลาน” เป็นหลักในการเสนอข้อมูลคำศัพท์โบราณนี้

คำที่มีความหมายเหมือนกันในวรรณคดีไทยโบราณ

- (๑) บมีน้ำบ่ซ่างซังปลา บมีนาบ่ซ่างซังเข้า
(รัง - ปลุก สร้าง แต่ง)
- (๒) ไปไหนอั้งวันเวียกสาวแก้ว ทือยามแอ่วเหมือนหมา
(เวียก - งาน การงาน)
- (๓) หึ่งตามหึ่ง ส่อนรอยซุดไ้
(หึ่ง - นาน เกี่ยวกับเวลา, ไ้ - จน ยาก ยากจน)

- (๔) ดีพร้อมกันส่ำ ซ้าพร้อมกันฮาม
 (ส่ำ - ความสุข, ฮาม - การงาน, ซ้า - ไม่ดี เลว ที่จริงเราก็ใช้
 คู่กับ ต่ำ เป็น ต่ำซ้า)
- (๕) ซำมน้ำแล้วมั่งไข เรือจอดแล้วแตกเชือก
 (ไข - สะพาน, แตก - ตัด, มั่ง - ทำลาย)
- (๖) เอากันว่า หากันปอง
 (ปอง - คิด ทำ)
- (๗) หื้อมีควายหลายแอก หื้อมีแขกแสนเมือง
 (แขก - เพื่อน ปัจจุบันเราแปลความว่า คนที่มาหาอาจจะไม่ใช่
 เพื่อนก็ได้)
- (๘) ท้วงไว้เป็นที่รัก ทักไว้เป็นที่แพง
 (ที่แพง - ที่รัก ที่เสนาหา)
- (๙) คำเกิดนายอย่าหื้อพามาบ้าน คำเกิดบ้านอย่าหื้อลูงถึงเชียง
 (เชียง - เมือง มักใช้เป็นชื่อเมืองในล้านนาและไทลื้อ)
- (๑๐) ซ้าพีนเจ้า วินาดจิบหาย
 (พีน - กบฏ ต่อต้าน, จิบหาย - จิบหาย)
- (๑๑) กินแขกพายใน ห้างคั่ว พายนอก
 (กินแขก - แต่งงาน, ห้างคั่ว - เตรียมข้าวของเพื่อเดินทางไกล)
- (๑๒) ผัวเฝ้าไว้เพื่อสอน ผัวตายอนนได้ ชอมหมอนซี้เร็ด
 (ซี้เร็ด - ซี้เร็ด, อนน - ก่อน (บางใช้เดิมอนน), ชอม - ตาม)
- (๑๓) ผีนสาดแทนผีนเจียน พ่อตายนี้ ลูกแทน
 (เจียน (เจียม) - พรหมผีนเล็ก)
- (๑๔) ซิ่นอยู่เหนือ กาด คาบเข้า อยู่เหนือ อลี
 (กาด - ตลาด, คาบเข้า - อาหาร, ลี - ตลาด ล้านนาโบราณมี
 คำว่า “กาดลี” ลิงชะ วรรณสัย แปลว่า ตลาดที่ติดตลอดวัน)
- (๑๕) หมูเข้า ไหนดินนี้ ไป ซี้ไฟ ไหน เรื่อนี้ กว่า
 (หมูเข้า - อาหาร, ซี้ไฟ - กะบะอัดดินตั้งก้อนแล้ว, กว่า - ไป)
- (๑๖) ทางหา หาค่า ทาง ท้อ ทึง ยาม อ้อย อ่อง ไค นุ่ง พิก นุ่ง แรร
 (ทึง - ถึง, ทางหา - ยามหากิน, พิก-ไหม, อ้อยอ่อง - แต่งตัว
 พิเศษ, แรร - แพร)

- (๑๗) ทางประยาผายเหมินน้ำก้อมบัน ทางซ่าง ๆ ค่าसानของสะล่า
(ประยาผาย - ฉลาด, น้ำก้อมบัน - มีดสั้นตัดต้นไม้, ซ่าง ๆ -
ฝีมือ, ของสะล่า - ของหมาก)
- (๑๘) ถุยใจสยเหมินควยตึงราก คำปากโอ้เหมินปลา رأى่าฝุ่น
(ถุยใจ - หายใจ, ตึงราก - อาเจียน, ปากโอ้ - คำไอ้หวด,
 رأى่าฝุ่น - ยามหน้าฝน)
- (๑๙) สิบมือหนาว ซาวมือไซ้
(มือ - วัน)
- (๒๐) เป็นหมอรู้อยามาก เพ็นหากนุ้มเล่าอู้
(นุ้ม - ชอบ ชื่นชม)
- (๒๑) ที่หมองหื้อซัดสี เป็นซี้หื้อสุดเรียน
(ซี้ - หมายถึง พระสงฆ์ (สันนิษฐานว่าคงต้องการให้มี
 สัมผัสด้วย), สุด - สวด)
- (๒๒) หันท่านมัดคนคดอย่าไปดู หันเพ็นข้าหมุหมาในเถินอย่าเอา
(คนคด - คนเลว ซั่ว, เถิน (เถื่อน) - ป่า)
- (๒๓) มีรูคือมีแท้ มีแท้คือมีนา
(แท - ทำนบนำเข้านาสมัยโบราณ, แท้ (ล้านนาว่า แซว)
 - สลักไม้ขีดदानประตู่)
- (๒๔) เรียดนามวดปีมวดเดิน เล่าริงเยแพดเป่า
(เล่าริง (เย) - ยุ่ง, เรียด (เร็ด) - ทำ, มวด - หมด, เดิน - เตือน,
 แพด - ว่าง, เป่า - เป่า)
- (๒๕) จ่าร้อง ยามวอน
(จ่า - จักจั่น, วอน - ฤดูใบไม้ผลิ) สันนิษฐานว่า เวลาจักจั่นร้อง
 จะเป็นฤดูนี้
- (๒๖) เหมินไฟ เข็มเกลบ
(เข็ม - ไหม)
- (๒๗) กบตุ๋ ได้ที่อวี
(กบตุ๋ - คางคก, ที่อ - ถือ, อวี - พัด) ความหมาย คางคกได้
 ถือพัดไม่มีประโยชน์

(๒๘) ลิ่นเล เกี้ยงดั่ง

(เล - เลียง, เกี้ยง - ลั่น, ดั่ง - จมูก) ความหมาย
ลิ่นเลียงลั่นจมูกไม่ถึง

(๒๙) ชุ่นน่องซ้าย

(ลุ่น - ช่น, ซ้าย - เอียง) ความหมาย ช่นน่องเอียงยืนไม่มัน

(๓๐) ซี้ไทย ไหมซ้า

(ไหม - ค่าปรับไหมตามกฎหมาย) ความหมาย ซี้ของคนไท แต่
(ลื้อ) ไปปรับไหมเท่ากับเป็นซ้าทาส สันนิษฐานว่า ค่าปรับไหม
ในกฎหมายต้องไม่เท่ากัน ข้อสังเกตการสะกดไทย มีย.

ถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมานี้มีบางคำที่สันนิษฐานว่า ในสิบสองพันทนา และตามชนบททางไกลในล้านนาตลอดจนผู้สูงอายุ คงจะยังพอเข้าใจและ มีใช้อยู่บ้าง แต่มักอยู่ในรูปของคำพังเพย สำนวน สุภาษิตดังกล่าวมา แต่ ถ้อยคำเหล่านี้ก็คงจะเลือนลางไปตามกาลเวลา และความเจริญของโลก พริ้ว ๆ กันกับวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ของท้องถิ่น ดังที่ ประเสริฐ ญ นคร ได้ กล่าวถึงเรื่องภาษาไทยไว้ในบทความ “การใช้ภาษาถิ่นในการศึกษาวรรณคดี และศิลปจารึก” ไว้ ดังนี้

“...อันที่จริงก่อนที่คนไทยจะแยกย้ายมาอยู่ตามถิ่นต่าง ๆ นั้น ทุกคนใช้ภาษาอย่างเดียวกันครั้นเมื่อแยกย้ายกันไปแล้ว การ คมนาคมติดต่อไม่สะดวก...เมื่อไม่ได้ติดต่อกัน ถ้อยคำบางคำที่ เคยใช้ก็เลิกใช้ไปบ้าง ยืมคำใหม่จากเจ้าของถิ่นหรือจากผู้มาติดต่อ คำขายบ้างเป็นเหตุให้ภาษาเปลี่ยนไป อีสานใช้คำเขมรมากขึ้น ภาคกลางใช้คำบาลีสันสกฤตและภาษาเขมรมากกว่าไทยใน สิบสองปันนาภาคใต้ยืมคำมลายู และคำแขกมาจากอินเดียมาใช้ มากกว่าชาวล้านนาดังนี้เป็นต้น...”

(ประเสริฐ ญ นคร, ๒๕๒๙ : ๒)

สรุป

การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตไทลื้อและสุภาษิตล้านนาในบทความนี้ ผู้เขียนได้สรุปย่อมาจากงานวิจัยซึ่งได้พยายามศึกษาอย่างรอบด้านเท่าที่จะทำได้ ดังจะเห็นจากตัวอย่างที่ผู้เขียนยกมาส่วนใหญ่ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะรู้สึกเสียดายว่าหากยกตัวอย่างสุภาษิตมาเพียง ๓-๕ ข้อ รู้สึกว่าจะน้อยเกินกว่าที่ผู้อ่านจะมองเห็นความเหมือนและความคล้ายคลึงของสุภาษิตทั้งสองได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงพยายามหยิบยกตัวอย่างสุภาษิตของทั้งสองภาษามาเสนอจำนวนมาก

ดังนั้นแม้ผู้เขียนจะไม่สรุปความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันของสุภาษิตทั้งสองในตอนสุดท้ายนี้ก็ตาม แต่เชื่อว่าด้วยวิจรรณญาณของผู้อ่านแล้วก็คงไม่มีใครปฏิเสธความเป็นจริงในความเหมือนกันของสุภาษิตทั้งสองไปได้ การที่ยกตัวอย่างมาเสนอในบทความนี้ ก็เพื่อยืนยันและเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า สุภาษิตทั้งสองมีความเหมือนกันและคล้ายกัน จนแทบจะกล่าวได้ว่ามาจากแหล่งเดียวกัน นอกจากนี้สุภาษิตบางบทยังมีความเหมือนกันกับกลุ่มไทยภาคกลางอีกด้วย

บรรณานุกรม

กัลยานิวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ. ทรงรวบรวม. **ยูannon. พระนคร:**

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

กิ่งแก้ว อุตถากร. **คติชนวิทยา.** พระนคร : เอกสารนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๘๔, หน่วยงานนิเทศก์, กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙.

เกาลี้อ. รวบรวม. **คำโบราณภาษาไทย.** คุณหมิง : เอกสารอักษรไทยลือ และจีน, ๒๕๓๓.

ไกรศรี นิมนานเหมินท์. **ภาพย์เจี้ยจามเทวีวิรงค์.** เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือ เชียงใหม่, ๒๕๓๐.

จิตร ภูมิศักดิ์. **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ.** พระนคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๙.

เจริญ มาลาโรจน์. **“วิเคราะห์วรรณกรรมไทยลือเรื่องคำขบลงกาสิบหัว”** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙.

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. **“ภาษาไทย ภาษาถิ่นไม่สิ้นสูญ” ภาษาไทยของเรา.** วารสารภาษาและ หนังสือฉบับพิเศษ, ๒๖, ๑-๒(เมษายน ๒๕๓๗ - มีนาคม ๒๕๓๘) : ๓๒-๔๗.

ด้วน ลีเซิง และ อุษณีย์ ธงไชย. **ประวัติศาสตร์ล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังรายจากเอกสารจีน.** ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๑. (อัดสำเนา)

ธเนศวร์ เจริญเมือง และดวงจันทร์ อาภาวิฑูร์ม. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ๗๐๐ ปี เมืองเชียงใหม่.** พระนคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๒๙.

ทิวี สว่างปัญญากร. ปวีรรต. **ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา.** เชียงใหม่ : โครงการตำรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙.

ทรงศักดิ์ ปรวงค์วัฒนากุล. **“วรรณกรรมมุขปาฐะล้านนาและสิบสองพันนา”** เอกสารสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมล้านนากับสิบสองพันนา : **ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลง,** ๒๒-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๙.

บุญคิด วัชรศาสตร์. รวบรวม. **ชุมนุมคติโบราณเมืองเหนือ.** (พิมพ์ครั้งที่ ๒) เชียงใหม่ : สำนัก พิมพ์ธารทอง, ๒๕๑๐.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองปันนา**. พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์, ๒๔๙๘.

.....คือ **คนไทยในประเทศจีน**. พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์, ๒๔๙๘.

ประชัน รักพงษ์. “ตลาดนัดเมืองเชียงตุง” **เรื่องเมืองเชียงตุง**. เชียงใหม่ :

สุวิวงศ์บุคเซ็นเตอร์, ๒๕๓๗ , ๕๗ - ๖๖.

ประเสริฐ ญ นคร. “ที่มาของอักษรล้านนาและไทลื้อ” เอกสารสัมมนาเรื่อง

วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและความ

เปลี่ยนแปลง, ๒๒-๒๔ พย.๒๕๒๙.

.....“การใช้ภาษาถิ่นในการศึกษาวรรณคดีและศิลาจารึก” สารคดีคดี

ประเสริฐ ญ นคร. พระนคร : โรงพิมพ์ พิมพ์, ๒๕๒๗.

ปราณี ขวัญแก้ว. “การวิเคราะห์ภาษิตชาวบ้านท้องถิ่นใต้” รายงานการ

วิจัยโครงการวิจัยจากสำนักงานวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๔. (อัดสำเนา).

มณี พยอมยงค์. **คติสอนใจล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : พิมพ์เป็นบรรณาการ

ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่คำแสน วัดสวนดอกเชียงใหม่,

๒๕๒๑.

.....“ความเชื่อถือและประเพณีของล้านนาไทย” **ล้านนาไทย**.

อนุสรณ์พระราชพิธีเปิด พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์.

เชียงใหม่ : ทิพยเนตรการพิมพ์, ๒๕๒๘.

มาเรียม ศรีสุวรรณ. “**ภาษิตไต-ล้านนา อำเภอแม่จางจังหวัดเชียงใหม่**

: การศึกษาคติชนเปรียบเทียบ”วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๓๐. (อัดสำเนา).

ยรรยง จิรนคร. (เจีย แยน จอง) “สิบสองพันนาก่อนเปลี่ยนแปลงการ

ปกครอง” **สิบสองปันนา**. พระนคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ยุทธ เดชคำรณ. **ล้านนาภาษิต**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ข้างเผือก, ๒๕๓๐.

.....คติชาวบ้านล้านนาไทย. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖. (อัดสำเนา)

ยุพิน เข้มมุกด์. “**สถาบันสงฆ์กับการเมืองการปกครองล้านนา**”

วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศิลปากร, ๒๕๓๑.

รัตนารมณี เศรษฐกุล และ Ronald D. Renard. “เปรียบเทียบวัฒนธรรม
การเมืองการปกครองล้านนากับสิบสองปันนา บทสำรวจการ
ปกครองและสังคมก่อนการปลดแอกปี พ.ศ. ๒๔๙๓” เอกสาร
สัมมนาเรื่องวัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่อง
และการเปลี่ยนแปลง, ๒๒-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ : ๒๕๔๒.

รุจยา อภากร, ม.ร.ว. “สถานภาพความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคม
และวัฒนธรรมของกลุ่มไทลื้อในปัจจุบัน” สิบสองปันนา. พระนคร :
สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๙.

ลมูล จันทน์หอม. วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่ ๓) เชียงใหม่ :
สุวิวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๓๙.

..... วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. โครงการตำรา วิทยาลัยครูเชียงใหม่,
๒๕๓๓.

.....วรรณกรรมท้องถิ่น. เชียงใหม่ :ภาคภาษาไทย วิทยาลัยครู
เชียงใหม่, ๒๕๒๖. (เอกสารอัดสำเนา)

เลียง เสถียรสุด. “คว้นสิบสองปันนา” แดงงาน ประวัติศาสตร์ เอกสาร
โบราณคดี. ๑๖, ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๒๕) : ๒๙-๔๘.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏ
เชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี.
เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง, ๒๕๓๘.

สงวน โชติสุขรัตน์. “บันทึกจากเมืองเหนือ” วัฒนธรรมไทย. ๓, ๑๒
(กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗). หน้า ๓๐-๓๓.

สมร เจนจิระ. “วิเคราะห์ลานนาภาษิต”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๕. (อัดสำเนา).

สิงฆะ วรรณสัย. ปรัชศัณวรรณคดีล้านนา. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๘. (เอกสารอัดสำเนา).

สุริยา รัตนกุล. “คำเชิงอ้างอิง สุภาษิต คำพังเพย คำคมและวลีสำเร็จรูป.”
วารสารธรรมศาสตร์. ๔, ๑ (มิถุนายน - กันยายน ๒๕๑๗)
หน้า ๑๒๒ - ๑๔๑.

แสวง ไจรงซี. “บทบาทและหน้าที่ของสำนวนภาษิตที่มีต่อความเชื่อ
ในล้านนา” เอกสารรายงานเสนอ อยู่เคียง แซ่ไคว้ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. มมป. ๑๖ หน้า.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ประกาศการส่งภาพเข้า
ประกวดเรื่องสุภาษิตและคำพังเพย ๒๕๓๙.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. และคณะ. พจนานุกรมศัพท์ล้านนา เฉพาะที่ปรากฏ
ในโบราณ. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตรีศวินและสุวิวงศ์บุ๊คเซนเตอร์,
๒๕๓๙

.....“ไทลื้อในสิบสองปันนาและล้านนา” สับังงา. ๑๑, ๑ (มกราคม-
มิถุนายน ๒๕๔๐) : ๒๗-๓๗.

.....(ปริวรรต) ธรรมศาสตร์หลวง. ต้นฉบับโบราณเชียงใหม่ : โครงการ
ปริวรรตสนับสนุนโดย

มูลนิธิโตโยต้า, ๒๕๒๕. (อัดสำเนา).

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ลมูล จันทน์หอม. “วิเคราะห์กฎหมายล้านนา
โบราณ : ประชุมกฎหมายเกษตร” รายงานการวิจัยโดยงบประมาณ
กรมการฝึกหัดครู, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๗.

.....“วิเคราะห์ กฎหมายล้านนาโบราณ : ประชุมกฎหมาย
ครอบครัว” รายงานการวิจัยโดยงบประมาณกรมการฝึกหัดครู,
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘.

อานันท์ กาจนพันธุ์. “ไทลื้อทำบุญและเข้ากรรมเรือนที่สิบสองปันนา”
เอกสารสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบ
เนื่องและความเปลี่ยนแปลง, ๒๒-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๙.

อยู่เคียง แซ่ไคว้. “เปรียบเทียบการประกอบคำและความหมายของคำ
ในภาษาเชียงใหม่และภาษาไทลื้อสิบสองปันนา” บทความสัมมนา
เรื่องวัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและ
ความเปลี่ยนแปลง, ๒๒-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๙.

ฮันส์ เพนธ์. และคณะ. ประชุมศิลาจารึกเล่ม ๑ จารึกในพิพิธภัณฑฯ
เชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

อิราวดี ไตรรงค์คะ. “คำสอนพระยามังราย : การวิเคราะห์” บทความเสนาอ
ในการประชุมเชิงวิชาการณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๘ มค. ๒๕๒๘.

อุดม รุ่งเรืองศรี. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. พระนคร :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๔.

อำนาจ กล่าวพิศ และเอื้องผึ้ง ระมิงค์พันธ์. คำคมแห่งล้านนา. เชียงใหม่ :
สำนักพิมพ์ศิลาอาสน์, ๒๕๓๐.

การสัมภาษณ์

ปทุมมา ไกรสอน, นาง หรือดาวก้อหว่า. นักวิชาการชาวเชียงราย อายุ ๕๔ ปี
สัมภาษณ์ที่เชียงใหม่ เกี่ยวกับวัฒนธรรมครอบครัว
วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๐.

ยุพิน เข้มมุกด์, รองผู้อำนวยการศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏ
เชียงใหม่, อายุ ๔๙ ปี เรื่องสมณศักดิ์พระสงฆ์ในล้านนามัยโบราณ,
เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๐.

อวีคัง หรือชื่อไถลื้อว่า อีซัน. ผู้เชี่ยวชาญภาษาไถลื้อ ชาวเมืองล่า. อายุ ๓๘ ปี
หัวหน้าภาควิชาไทยสถาบันชนชาติกลุ่มน้อยคุนหมิง สัมภาษณ์และ
ตรวจสอบภาษาไถลื้อที่เชียงใหม่ ระหว่าง เดือน สิงหาคม -
พฤศจิกายน ๓๕๓๘.

หวาง เหวิน ผิง, รศ. ผู้เชี่ยวชาญภาษาจีน อายุ ๕๔ ปี อาจารย์มหาวิทยาลัย
ภาษาต่างประเทศ ปักกิ่ง, สัมภาษณ์และตรวจสอบภาษาจีนทั้งที่
เชียงใหม่และปักกิ่ง ระหว่างเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๗ - มกราคม ๒๕๓๘.

ขับลื้อ*

นิตาธร กองมงคล**

ดินแดนในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในดินแดนล้านนา ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย มีได้มีประชากรเพียงไทยวนหรือคนเมืองเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น หากยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อพยพย้ายถิ่นมาอีกหลายกลุ่ม เช่น ไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ ไทยอง กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ แม้จะมีการอพยพย้ายถิ่น แต่บางกลุ่มก็ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ความเชื่อของตน โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านการดนตรี

ดนตรีเป็นศิลปะที่สื่อความหมายทางด้านความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ จินตนาการและอารมณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ นอกจากนี้ ดนตรียังเป็นสิ่งสะท้อนความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม เนื่องจากดนตรีคือผลผลิตของพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการสร้างงานดนตรีขึ้นและมีเอกลักษณ์

* บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ขับลื้อ : กรณีศึกษาในอำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

** อาจารย์โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๒๔ บ้านน้ำริน ตำบลราชประชานุเคราะห์ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา.

เฉพาะของแต่ละวัฒนธรรม ตัวดนตรีก็จะเป็นตัวของตัวเอง ไม่ว่าจะ
จะเป็นกลุ่มวัฒนธรรมใด ย่อมมีดนตรีที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่เป็น
เอกลักษณ์ของกลุ่มชนนั้น ซึ่งวัฒนธรรมการดนตรีของแต่ละกลุ่มชนแต่ละ
ชาติพันธุ์ย่อมมีคุณค่า มีความงาม มีความเป็นสุนทรียศาสตร์ภายในตัวของ
มันเอง ดังเช่นดนตรีของชาวไทลื้อ

ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาในตระกูลไต และมีภูมิลำเนา
เดิมอยู่ในแคว้นสิบสองพันนา มณฑลยูนนานของประเทศจีน ได้อพยพจาก
แคว้นสิบสองปันนามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือ
ของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๓๓ เป็นต้นมา ชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามาอยู่
ในจังหวัดพะเยามีแหล่งใหญ่อยู่ที่อำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน ซึ่ง
ยังคงมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนตามที่ได้รับสืบทอดมาจาก
บรรพบุรุษตั้งแต่สิบสองพันนา แม้ว่าในปัจจุบันอิทธิพลของวัฒนธรรม
ล้านนาและวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทกับชาวไทลื้อมากขึ้น แต่
ชาวไทลื้อก็ยังยึดถือวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อตามแบบบรรพบุรุษสืบ
เนื่องต่อมา เช่น ภาษาไทลื้อ วัฒนธรรมการแต่งกาย ความเชื่อเกี่ยวกับ
ศาสนา ความเชื่อในสิ่งที่ไม่มองเห็น เอกลักษณ์ของชาวไทลื้อนอกจาก
วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อแล้ว สิ่งที่สามารถแสดงถึงเอกลักษณ์และวิถี
ชีวิตของชาวไทลื้อได้เป็นอย่างดี ก็คือขับลื้อนั่นเอง

ขับลื้อ

ขับลื้อ เป็นศิลปะการขับร้อง ในลักษณะวรรณกรรมผสมดนตรี
ประกอบด้วยผู้ขับร้องที่เรียกว่า “ช่างขับ” และผู้บรรเลงดนตรีที่เรียกว่า
“ช่างเป่า” รูปแบบการแสดงขับลื้อเริ่มจากการฟายครูหรือไหว้ครู จากนั้นช่างเป่า
และช่างขับจะเก็ร็นนำเข้าสู่บทขับ ช่างขับจะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เป็นทำนอง
โดยมีผู้บรรเลงทำนองคลอไปจนจบเพลง ช่างขับจะหยุดพักช่วงสั้น ๆ
เป็นครั้งคราว แต่ช่างเป่าจะบรรเลงอยู่ตลอดเวลา

ขับลื้อ

ที่มา: นิศารท กองมงคล (๑๓ พ.ย. ๕๘)

ประวัติความเป็นมาของขับลื้อ

ตามตำนานเล่าว่า การขับลื้อเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าสะหนี่ฟ้า พระเจ้าแผ่นดินของสิบสองปันนา พระองค์สร้างหอปราสาทหลังหนึ่ง บังเอิญมีผึ้งหลวงมาทำรังในวิหาร จึงต้องการไล่ผึ้งให้ออกไปจากหอปราสาท แต่ทำทุกวิถีทางก็ไม่สามารถไล่ผึ้งได้ จึงได้ป่าวประกาศหาคนขับไล่ผึ้ง โดยมีรางวัลเป็นทองคำ จนกระทั่งไปพบช่างขับชาวไทลื้ออาสาขับไล่ผึ้งหลวงโดยการร้องเพลงและมีปีบรลงประกอบการร้องเพลง จนสามารถขับไล่ผึ้งหลวงในหอปราสาทออกไปได้ พระเจ้าสะหนี่ฟ้าจึงมอบทองคำเป็นรางวัลแก่ช่างขับชาวไทลื้อ และเรียกการขับร้องนี้ว่า “ขับลื้อ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ขั้นตอนของการขับลื้อ

ก่อนการแสดงขับลื้อทุกครั้ง สิ่งสำคัญที่สุดที่ช่างขับและช่างปีจะละเลยไม่ได้ คือ “การฟ่ายครูขับลื้อ” ฟ่ายครู หมายถึงการไหว้ครู เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อครูและขอพรให้ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นการ

ฟายครูก่อนซบลิ้อในแต่ละครั้ง ช่างซบจะเตรียม “ขันตั้ง” ประกอบด้วย ดอกไม้ ๔ คู่ เทียน ๔ คู่ เหล้า ๑ กล้อง (๑ ขวด) เงินยกครู ๑๐ บาท และ จานหรือพานสำหรับวางปีที่ใช้เป่าประกอบการซบแต่ละครั้ง เนื่องจาก ถือว่ามีครูร่วมกัน จากนั้นช่างซบที่อาวุโสก็จะทำพิธีฟายครูหรือเฮียกครู (เรียกครู) หลังจากที่ฟายครูแล้วก็เอาเหล้าเทราด (หยาด) ลงในขันตั้ง เสร็จแล้วจึงเริ่มซบเรื่องราวต่าง ๆ ไปจนจบ แล้วช่างซบนำดอกไม้เทียนในขันตั้งไปไว้บนหิ้งครูที่บ้านเพื่อบูชาครูต่อไป โดยบริเวณหิ้งครูจะมีบทธาถา ฟายครู บทซบ ปี พัด (วี) และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับซบลิ้อวางรวมกันที่หิ้งครูนั้น

หิ้งครูช่างซบลิ้อ

ที่มา: กร แก้วคำแปง และ นิศาธร กองมงคด (๒๓ ธ.ค. ๔๗)

บทซบลิ้อมีบทบาทเกี่ยวข้องกับประเพณีของชาวไทลื้อ ซึ่งเป็น เกษตรกรชาวพุทธที่ดำรงชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมมุขปาฐะเช่นเดียวกับชน เผ่าไทอื่น ๆ เนื้อหาของซบลิ้อจึงครอบคลุมทุกเรื่องในวิถีชีวิตของชาว ไทลื้อ รวมทั้งเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นช่างซบจำเป็นต้อง มีความรู้มากกว่าคนธรรมดาทั่วไป กล่าวคือ ต้องศึกษาเรื่องราวทั้งทาง โลกและทางธรรม และต้องฝึกค้นคำซบให้คล่องแคล่วชำนาญ เนื้อหาของ

บทขับสามารถแบ่งได้ ๕ ประเภท ได้แก่ บทขับที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและนิยายในพุทธธรรม บทขับที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม บทขับที่ใช้ในการอบรมสั่งสอน บทขับที่ใช้ในการเกี่ยวพาราดี และบทขับที่ใช้ในเทศกาลและโอกาสต่าง ๆ

รูปแบบของการขับลื้อ

รูปแบบของการขับลื้อเริ่มจากช่างปีเป่าปีเกรินนำ จากนั้นช่างขับเริ่มขับนำเรียกหาเจ้า ช่างปีเป่าปีรับและเป่าคลอขับไปเรื่อย ๆ แล้วช่างขับก็ขับเข้าเนื้อเรื่องที่จะขับ ในระหว่างนั้นช่างขับจะหยุดพักเป็นช่วง ๆ ตามความพอใจ ส่วนช่างปีจะเป่าเดินทำนองไปเรื่อย ๆ รอจนกว่าช่างขับจะขึ้นเนื้อร้องวรรคใหม่ต่อไป และจะบรรเลงในลักษณะนี้ไปจนจบเพลง ก่อนจบเพลงช่างขับจะขับบอกให้ช่างปีรู้ล่วงหน้าว่าจะจบเพลงหรือจะหยุดพักแล้วช่างขับมักลงท้ายด้วยคำว่า “ก๊ยิงเหเนอ” “ไว้ก่อนเนอ” เป็นต้น

จากรูปแบบของการขับลื้อสามารถเขียนโดยใช้สัญลักษณ์แทน ดังนี้

ปี	เกริน		บรรเลงร่วม		ลงท้าย
ขับ		เกริน	ขับเนื้อหา		ลงท้าย

สัญลักษณ์แทนรูปแบบการขับลื้อ

ที่มา: นิศารท กองมงคล

ลำดับการแสดงขับลื้อ

ลำดับการแสดงการขับลื้อเริ่มจากการฟายครูหรือการไหว้ครู เป็นการสร้างความมั่นใจให้ช่างขับและช่างปี จากนั้นช่างปีจะเป่าทำนองเกริน ส่วนช่างขับก็จะขับเกริน เป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปีและช่างขับ ช่างขับจะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เป็นทำนอง โดยมีปีบรรเลงทำนองคลอการขับ ผสมผสานกับการเข้ย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วม

เมื่อช่างขับเล่าเรื่องใกล้จบหรือจะหยุดพัก ช่างขับจะขับบทลงท้าย เพื่อเป็นการส่งสัญญาณให้ช่างปีและผู้ฟังรู้ว่าจบเพลงแล้ว และก่อนที่ช่างขับคนใหม่จะขับ ช่างปีก็จะเกริ่นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปีและช่างขับ และดำเนินการขับเล่าเรื่องราววนต่อไป จนกว่าช่างขับได้ขับเรื่องราวต่าง ๆ จนจบเนื้อหาหรืองานได้เสร็จสิ้นแล้ว ก็ยุติการขับทั้งหมด

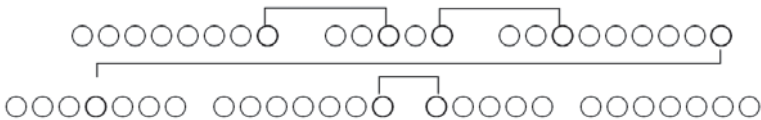
คำขับ

คำขับเป็นคำประพันธ์ที่คล้ายกับร้อย ใช้บรรยายเรื่องราวให้สอดคล้องตามบังคับสัมผัสต่าง ๆ กันไปทุกวรรค ไม่กำหนดต้นยาว ขึ้นอยู่กับเนื้อความที่แต่ง ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าต้องมีกี่วรรค ก็คำ แต่ลักษณะของการส่งสัมผัสจะส่งคำทำยวรรคต้นไปยังคำหนึ่งคำใดในวรรคต่อไป คำขับจะไพเราะด้วยถ้อยคำที่นำมาเรียบเรียง ไม่มีบังคับเอก โท ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างบทขับเห่าแม่ฮ้าง

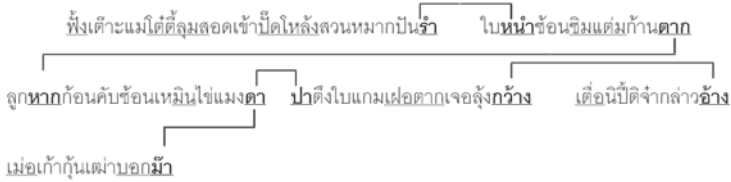

ตัวอย่างลักษณะสัมผัสของบทขับเห่าแม่ฮ้าง

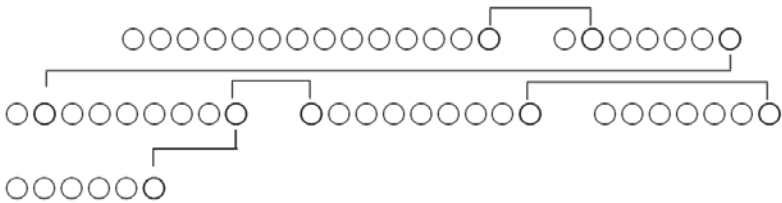

ตัวอย่างบทขับเรื่องวิสันตะระ

ตัวอย่างลักษณะสัมผัสของบทขับเรื่องวิสันตะระ (เวสสันดร)

บทขับ

ขับลื้อมีบทบาทเกี่ยวข้องกับประเพณีของชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นเกษตรกร ชาวพุทธที่ดำรงชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมมุขปาฐะเช่นเดียวกับชนเผ่าไทอื่น ๆ เนื้อหาของขับลื้อจึงครอบคลุมทุกเรื่องในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ รวมทั้งเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นช่างขับจำเป็นต้องมีความรู้มากกว่าคนธรรมดาทั่วไป กล่าวคือต้องศึกษาเรื่องราวทั้งทางโลกและทางธรรม และต้องฝึกค้นคำขับซึ่งมีฉันทลักษณ์คำขับให้คล้องแคล่วชำนาญ เนื้อหาของบทขับสามารถแบ่งได้ ๕ ประเภท ได้แก่

๑. บทขับที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและนิยายในพุทธธรรม เช่น บทขับเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า พระเจ้ากกุสันธะ พระเจ้ากัศปะ พระเจ้าโคตมะ พระเวสสันดร หุงผาคำ (หงส์ผาคำ) กำเฝิก (กาเผือก) จำปาสีตัน โบระวง (บัวระวงค์) เป็นต้น

๒. บทขับที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น บทขับขึ้นเฮินใหม่ (ขึ้นบ้านใหม่) บทขับงานแต่งงาน เป็นต้น

๓. บทขับที่ใช้ในการอบรมสั่งสอน เช่น บทก้าอ้าแก้บ้าน (คำสอนของผู้ใหญ่บ้าน) บทขับอุ้นลูกแก้ว เป็นต้น

๔. บทขับที่ใช้ในการเกี่ยวพาราฮี เช่น บทขับฮักแม่ม่าย (รักแม่ม่าย) บทขับแม่ม่ายไผ่ตายละ (แม่ม่ายสามีตาย) บทขับละกันไปมีไผ่ใหม่ (ทิ้งกันแล้วมีสามีใหม่) บทขับไผ่เมฮ้างกัน (สามีภรรยาหย่าร้างกัน) เป็นต้น

๕. บทขับที่ใช้ในเทศกาลและโอกาสต่าง ๆ เช่น บทขับถามป็นหา (ถามปัญหา) บทขับแอ่วป่าหิมพานต์ (เที่ยวป่าหิมพานต์) บทขับบนบ่น้อมกุนใหญ่ (ผู้ใหญ่)

เนื้อหาของบทขับจะเน้นการให้ความรู้ ความสนุกสนาน โดยกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบและมีการสอดแทรกคติสอนใจในบทขับด้วย

บทขับส่วนมากมีการบันทึกไว้ด้วยตัวอักษรไทลื้อ ชนิด วงษ์วิภาค (๒๕๓๐ : ๔๒) กล่าวว่าตัวอักษรไทลื้อรับรูปแบบมาจากอักษรธรรมล้านนา เช่นเดียวกับอักษรไทเขิน ซึ่งพัฒนาทั้งรูปพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และอักษรวิธี ต่างกับอักษรไทในกลุ่มอื่น ๆ เช่น ไทใหญ่และไทยวน เนื่องจากตัวอักษรมีเพียงชุดเดียว รูปวรรณยุกต์ไม่ปรากฏและได้รับอิทธิพลจากภาษาพม่า

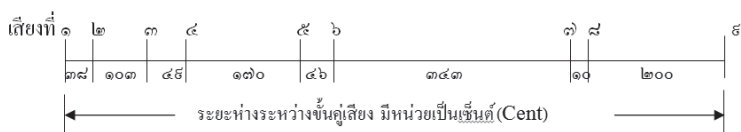
การบันทึกอักษรของชาวไทลื้อ มักเขียนไว้ใน “พับ” ที่ทำจากกระดาษ เขียนด้วยปากกาเป็นภาษาไทย โดยบันทึกเรื่องราวที่เป็นบทขับลื้อ ตำนานไทลื้อ ตำนายากรรม ตำนายาสมุนไพโร เป็นต้น

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับลือมีเพียงปี่เลาเดียว เรียกว่า ปี่ลือ ปี่ก้อย หรือ ปี่เกี้ยว เป็นเครื่องดนตรีในตระกูลเสียงที่เกิดจากการสั่นสะเทือนของอากาศ (Aerophone) ประเภทลิ้นอิสระ (Free Reed) ทำจากไม้ขม ซึ่งเป็นไม้ตระกูลไผ่ขนาดเล็ก เจาะรูด้วยเหล็กแหลมเผาไฟ มีรูเสียง ๗ รู และรูค้ำ ๑ รู มี ๒ ขนาด คือขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร ยาว ๓๐-๓๕ เซนติเมตร เหมาะสำหรับระดับเสียงของช่างขับลือหญิง และปี่ขนาดกลาง มีขนาดใกล้เคียงกัน คือมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ เซนติเมตร ยาว ๓๘-๔๕ เซนติเมตร เหมาะสำหรับระดับเสียงของช่างขับลือชาย

ระบบเสียงของปี่ลือมีเอกลักษณ์เฉพาะของไทยลือ ไม่ตรงกับระดับเสียงมาตรฐานสากล โดยมีระยะห่างระหว่างขั้นคู่เสียงของปี่สำหรับช่างขับหญิงและปี่สำหรับช่างขับชาย ดังนี้

๑. ระบบเสียงของปี่ลือสำหรับช่างขับหญิง

ภาพแสดงระยะห่างระหว่างขั้นคู่เสียงของปี่ลือสำหรับช่างขับหญิง
ในระบบเสียงไทยลือ

ที่มา: นิตาธร กองมงคล (๒๐ ค.ศ. ๒๕๔๘)

๒. ระบบเสียงของปี่ลือสำหรับช่างขับชาย

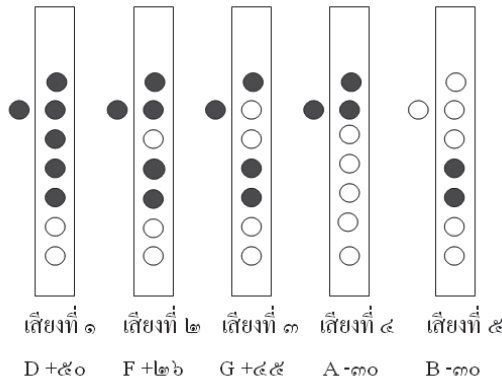

ภาพแสดงระยะห่างระหว่างขั้นคู่เสียงของปี่ลือสำหรับช่างขับชาย
ในระบบเสียงไทยลือ

ที่มา : นิตาธร กองมงคล (๒๐ ค.ศ. ๒๕๔๘)

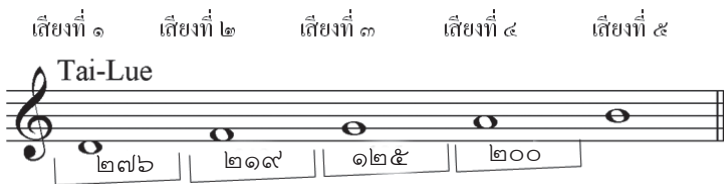
กลุ่มเสียงและระยะห่างระหว่างเสียงของปีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับลือ

การหาระบบเสียงของปีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับลือ ได้จากการหาระดับเสียงต่ำสุดและเสียงสูงสุดในบทเพลง แล้ววัดเสียงโดยเป่าปีเทียบเสียงกับเครื่องวัดเสียง Virtual Strobe Tuner และเครื่อง Chromatic Tuner โดยเริ่มเป่าจากเสียงต่ำสุดไปหาเสียงสูงสุด ดังนี้

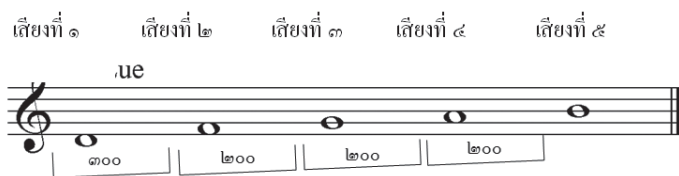
แผนผังการวางตำแหน่งนิ้วของการวัดระดับเสียงปีลือ
ที่มา: แก้ว มาไกล และ นิศารท กองมงคล (๗ ก.ค. ๒๕๔๙)

เมื่อได้ค่าของระดับเสียงปีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับลือแล้ว นำไปหาระยะห่างของเสียงว่า ระดับเสียงที่แท้จริงของระดับเสียงปีลือ พบว่าระยะห่างระหว่างเสียงที่ ๑-๕ ห่างกันเท่ากับ ๒๗๖, ๒๑๙, ๑๒๕ และ ๒๐๐ เซ็นต์ ตามลำดับ ดังรูป

ระยะห่างระหว่างเสียงของระดับเสียงปีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับลือ

เมื่อนำระดับเสียงของปี่ลือที่วัดได้ไปเทียบกับระดับเสียงสากล จะพบว่าระดับเสียงของปี่ลือไม่ได้ตรงตามระดับเสียงสากล เนื่องจากระยะห่างระหว่างเสียงในระบบสากลจากเสียงที่ ๑-๕ ห่างกันเท่ากับ ๓๐๐, ๒๐๐, ๒๐๐ และ ๒๐๐ ตามลำดับ ดังรูป

ระยะห่างระหว่างเสียงของระบบสากล

จากตัวอย่างเปรียบเทียบระบบเสียงของปี่ลือที่บันทึกด้วยระบบโน้ตสากลและระยะห่างระหว่างขั้นคู่เสียงของระบบโน้ตสากล จะเห็นได้ว่าระดับเสียงของปี่ลือไม่ได้ตรงตามระดับเสียงสากล ดังนั้นในการบันทึกโน้ตจึงได้บันทึกในลักษณะของการใช้โน้ตสากลเป็นสัญลักษณ์แทนท่วงทำนองและความยาวของจังหวะ และใช้คำว่า Tai-Lue System บันทึกไว้บนบรรทัดห้าเส้น หลังกุญแจประจำหลัก G เพื่อให้ทราบว่าระดับเสียงในสัญลักษณ์นี้ไม่ได้ใช้ตามระดับเสียงสากล แต่ให้ทำนองเป็นไปตามลักษณะของการบันทึกโน้ตสากลเท่านั้น

คุณลักษณะทางดนตรีของขับลื้อ

คุณลักษณะทางดนตรีของขับลื้อในการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

คุณลักษณะทางดนตรี	เพลงที่ ๑ วิสันตะระ	เพลงที่ ๒ ขึ้นเอ็นใหม่	เพลงที่ ๓ อุ้นลูกแก้ว	เพลงที่ ๔ แม่จู้เก่าเอา โผละ	เพลงที่ ๕ แอ่วป่า หิม ปานต์
ทำนองหลัก (Theme)	Progressive	Progressive	Progressive	Progressive	Progressive
ทำนอง ท่อนเชื่อม ระหว่าง ท่อนเพลง	๒๒ ท่อน	๑๖ ท่อน	๑๓ ท่อน	๑๘ ท่อน	๑๔ ท่อน
สื่อสร้างเสียง (Medium)	๑. เสียงร้อง ๒. ปีลื้อ	๑. เสียงร้อง ๒. ปีลื้อ	๑. เสียงร้อง ๒. ปีลื้อ	๑. เสียงร้อง ๒. ปีลื้อ	๑. เสียงร้อง ๒. ปีลื้อ
รูปพรรณหรือ พื้นผิว (Texture)	Monophony	Monophony	Monophony	Monophony	Monophony
โครงสร้าง บทเพลง (Form)	๑. ท่อนนำ ๒. ท่อนทำนอง เพลง ๓. ท่อนจบ	๑. ท่อนนำ ๒. ท่อนทำนอง เพลง ๓. ท่อนจบ	๑. ท่อนนำ ๒. ท่อนทำนอง เพลง ๓. ท่อนจบ	๑. ท่อนนำ ๒. ท่อนทำนอง เพลง ๓. ท่อนจบ	๑. ท่อนนำ ๒. ท่อนทำนอง เพลง ๓. ท่อนจบ
กลุ่มเสียง (Mode)	ระบบ ๕ เสียง (Pentatonic) แบบไทลื้อ	ระบบ ๕ เสียง (Pentatonic) แบบไทลื้อ	ระบบ ๕ เสียง (Pentatonic) แบบไทลื้อ	ระบบ ๕ เสียง (Pentatonic) แบบไทลื้อ	ระบบ ๕ เสียง (Pentatonic) แบบไทลื้อ
คุณลักษณะ ทางดนตรี	เพลงที่ ๑ วิสันตะระ	เพลงที่ ๒ ขึ้นเอ็นใหม่	เพลงที่ ๓ อุ้นลูกแก้ว	เพลงที่ ๔ แม่จู้เก่าเอา โผละ	เพลงที่ ๕ แอ่วป่า หิม ปานต์
ช่วงกว้างของ เสียง (Range)	เสียงที่ ๑-๕ ระยะห่างขั้น คู่เสียง=๘๒๐	เสียงที่ ๑-๕ ระยะห่างขั้น คู่เสียง=๘๒๐	เสียงที่ ๑-๕ ระยะห่างขั้น คู่เสียง=๘๒๐	เสียงที่ ๑-๕ ระยะห่างขั้น คู่เสียง=๘๒๐	เสียงที่ ๑-๕ ระยะห่างขั้นคู่ เสียง=๘๒๐
กระสวนจังหวะ (Rhythm pattern)	๔๑ รูปแบบ	๔๗ รูปแบบ	๔๔ รูปแบบ	๓๙ รูปแบบ	๓๖ รูปแบบ

รูป ลักษณะ ท่วงทำนอง (Melodic contour)	๑. Conjunct ๒. Undulating ๓. Terraced	๑. Conjunct ๒. Undulating ๓. Terraced	๑. Conjunct ๒. Undulating ๓. Terraced	๑. Conjunct ๒. Undulating ๓. Terraced	๑. Conjunct ๒. Undulating ๓. Terraced
ทิศทาง การ ดำเนินทำนอง	๑. การเคลื่อนที่ แบบเรียงเสียง ขึ้น-ลง ๒. การเคลื่อนที่ แบบกระโดด ข้ามเสียง ๓. การเคลื่อนที่ แบบซ้ำเสียง เดิม	๑. การเคลื่อนที่ แบบเรียงเสียง ขึ้น-ลง ๒. การเคลื่อนที่ แบบกระโดด ข้ามเสียง ๓. การเคลื่อนที่ แบบซ้ำเสียง เดิม	๑. การเคลื่อนที่ แบบเรียงเสียง ขึ้น-ลง ๒. การเคลื่อนที่ แบบกระโดด ข้ามเสียง ๓. การเคลื่อนที่ แบบซ้ำเสียงเดิม	๑. การเคลื่อนที่ แบบเรียงเสียง ขึ้น-ลง ๒. การเคลื่อนที่ แบบกระโดด ข้ามเสียง ๓. การเคลื่อนที่ แบบซ้ำเสียงเดิม	๑. การเคลื่อนที่ แบบเรียงเสียง ขึ้น-ลง ๒. การเคลื่อนที่ แบบกระโดด ข้ามเสียง ๓. การเคลื่อนที่ แบบซ้ำเสียง เดิม

จากตารางสรุปคุณลักษณะทางดนตรี จะเห็นได้ว่า

ทำนองหลัก (Theme)

ทำนองหลักของปีที่ใช้ซ้ำคือเป็นแบบ Progressive คือ เป็นบทเพลงที่มีทำนองใหม่เพิ่มขึ้นโดยไม่ย้อนทำนองเดิมและมีความเป็นอิสระในทำนองเพลง โดยทำนองปีเปลี่ยนไปตามคำซ้ำในรูปแบบของการดำเนินทำนอง

ทำนองท่อนเชื่อมระหว่างท่อนเพลง

เป็นการวิเคราะห์ทำนองของปีที่บรรเลงเชื่อมไปยังทำนองของบทซ้ำในวรรคต่อ ๆ ไป จากการวิเคราะห์ทำนองเชื่อมระหว่างท่อนเพลงพบว่า ท่อนเชื่อมในแต่ละบทเพลงนั้นมีความยาวไม่เท่ากัน และดำเนินทำนองไม่ซ้ำรูปแบบกัน คือ เพลงอุ้นลูกแก้วมี ๑๓ ท่อน เพลงแคว่ป่าหิมพานต์มี ๑๔ ท่อน เพลงขึ้นเอ็นใหม่มี ๑๖ ท่อน เพลงแม่จู้เก่าเอาไผ่ละมี ๑๘ ท่อน และเพลงวิสันตระวะ มี ๒๒ ท่อน

สื่อสร้างเสียง (Medium)

ขับลื้อ มีสื่อสร้างเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงร้อง (Voice) หรือเรียกว่า ขับ เป็นภาษาไทยลื้อ และเสียงเครื่องดนตรี (Instrument) เสียงเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับเพลงขึ้นเอ็นใหม่ คือ ปี่ลื้อเพียงชิ้นเดียวเท่านั้น

รูปพรรณหรือพื้นผิว (Texture)

รูปพรรณหรือพื้นผิวของขับลื้อเป็นประเภทบทเพลงทำนองเดียว (Monophony) คือ ทำนองร้องและทำนองปี่เป็นทำนองเดียวกัน โดยทำนองปี่จะยึดทำนองของคำขับเป็นหลักในต้นทำนอง (Improvisation)

โครงสร้างบทเพลง (Form)

โครงสร้างบทเพลง (Form) ของขับลื้อ มี ๓ ส่วน คือ ท่อนนำ เป็นท่อนที่ปี่เกริ่นนำเพื่อกำหนดเสียงให้กับช่างขับและบรรเลงคลอช่างขับเกริ่นนำ ท่อนทำนองเพลง เป็นท่อนที่ปี่บรรเลงต้นทำนอง (Improvisation) ไปตามคำขับในลักษณะ Progressive คือเป็นบทเพลงที่มีทำนองใหม่เพิ่มขึ้นโดยไม่ย้อนทำนองเดิมและมีความเป็นอิสระในทำนองเพลงและท่อนจบ เป็นท่อนที่ปี่บรรเลงลงจบ

กลุ่มเสียง (Mode)

กลุ่มเสียง (Mode) กลุ่มเสียงเฉพาะที่ใช้บรรเลงขับลื้อใช้ระบบ ๕ เสียง (Pentatonic) ของวัฒนธรรมไทยลื้อ

ช่วงกว้างของเสียง (Range)

ช่วงกว้างของเสียง (Range) ที่ใช้ในการขับลื้อมีเสียงต่ำสุด คือ เสียงที่ ๑ และเสียงสูงสุดในบทเพลง คือ เสียงที่ ๕ โดยมีระยะห่างระหว่างขั้นคู่เสียงจากเสียงต่ำสุดไปยังเสียงสูงสุด = ๘๒๐

กระสวนจังหวะ (Rhythm pattern)

กระสวนจังหวะ (Rhythm pattern) กระสวนจังหวะซ้ำลื้อในแต่ละบทเพลงจะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป จะมีซ้ำกันบ้างบางรูปแบบ และมีจำนวนรูปแบบของกระสวนจังหวะไม่เท่ากัน คือ เพลงแอ่วป่าหิมพานต์มี ๓๖ รูปแบบ เพลงแม่จู้เก่าเอาโผละมี ๓๙ รูปแบบ เพลงวิสันตระมี ๔๑ รูปแบบ เพลงอุ้นลูกแก้วมี ๔๔ รูปแบบ และเพลงขึ้นเขินใหม่มี ๔๗ รูปแบบ

รูปลักษณะท่วงทำนอง (Melodic contour)

รูปลักษณะท่วงทำนอง (Melodic contour) ของซ้ำลื้อ พบ ๓ รูปแบบ คือ ทำนองต่อเนื่องเชื่อมโยง (Conjunct) ทำนองขึ้น ๆ ลง ๆ (Undulating) และทำนองสม่าเสมอ (Terraced) หรือไม่ค่อยขึ้นลง

ทิศทางการดำเนินทำนอง

ทิศทางการดำเนินทำนองของซ้ำลื้อ พบ ๓ ลักษณะ คือ การเคลื่อนที่แบบเรียงเสียงสลับขึ้นลง การเคลื่อนที่แบบกระโดดข้ามเสียง และการเคลื่อนที่แบบซ้ำเสียงเดิม

หน้าที่ทางสังคมของซ้ำลื้อ

หน้าที่ทางสังคมของซ้ำลื้อ ได้แก่

๑. เพื่อความบันเทิง ด้วยเหตุที่ซ้ำลื้อนิยมใช้ขับในงานมงคล งานรื่นเริงต่าง ๆ รวมถึงขับเพื่อความเพลิดเพลินหลังจากที่เหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน เนื้อหาของบทขับเพื่อความบันเทิงเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน บทเกี้ยวพาราสี รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง ก่อให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น

๒. เป็นเครื่องมือเผยแพร่ศาสนา นอกจากจะมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และบทเกี้ยวพาราสีแล้ว เนื้อหาของบทขับส่วนใหญ่มาจากพระไตรปิฎก เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ช่วยกล่อมเกลาจิตใจของผู้ฟัง

ข้อเสียในสังคมชาวไทลื้อปัจจุบัน

ในอดีต ข้อเสียเป็นดนตรีที่ได้รับความนิยมในสังคมไทลื้อเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นดนตรีประเภทเดียวที่ให้ความบันเทิงสนุกสนาน รวมถึงเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาคใจของผู้ฟัง นิยมฟังกันทุกเพศทุกวัย แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาท และมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อมากขึ้น ในงานรื่นเริงต่าง ๆ ข้อเสียมักถูกแทนที่ด้วยเพลงสมัยใหม่ เช่น เทปเพลง คาราโอเกะ อีกทั้งภาษาที่ใช้ในการข้อเสียยังคงใช้ภาษาไทลื้อ ทำให้ชาวไทลื้อยุคใหม่ฟังไม่เข้าใจ ดนตรีที่ใช้ประกอบการข้อเสียไม่ตื่นเต้น เร้าใจ ทำให้ข้อเสียในสังคมไทลื้อปัจจุบันถูกลดบทบาทไปมาก ผลจากการศึกษาข้อเสียพบว่า ข้อเสียในปัจจุบันมีทั้งสิ่งที่ยังคงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

๑. สิ่งที่ยังคงอยู่ของการข้อเสีย

๑.๑ รูปแบบและวิธีการข้อเสีย ที่เริ่มต้นด้วยการฟายครูก่อนการข้อเสียทุกครั้ง และช่วงข้อเสียจะถือพัคบังหน้าเวลาข้อ

๑.๒ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการข้อเสียยังคงใช้ปี่ลื้อเพียงชิ้นเดียว

๑.๓ ทำนองของการข้อเสีย เป็นทำนองเดียวกับที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษสิบสองพันนา

๑.๔ ใช้ภาษาไทลื้อในการข้อเสีย

๑.๕ เนื้อหาของบทข้อเสียที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ หลักธรรม คำสอนที่ได้จากพระไตรปิฎก หรือบั้งสา รวมถึงหน้าที่การใช้งานของการข้อเสียล้วนยังคงยึดถือ และปฏิบัติตามแบบที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสิบสองพันนา

๒. สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป

๒.๑ หน้าที่ของข้อเสียถูกลดบทบาทลง โดยสังเกตจากงานทั่ว ๆ ไปจะพบเห็นการข้อเสียในสังคมชาวไทลื้อน้อยลง เนื่องจากชาวไทลื้อไม่ให้ความสำคัญกับการข้อเสีย แต่กลับไปนิยมดนตรีสมัยใหม่

๒.๒ ชาวลื้อรุ่นใหม่ไม่พูดภาษาไทย ทำให้ไม่เข้าใจความหมาย จึงไม่สนใจและไม่นิยมขับลื้อ

๒.๓ มีการดัดแปลงแต่งเติมเนื้อหาของบทขับขึ้นใหม่ตามสภาพสังคมปัจจุบัน ยกเว้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธประวัติและหลักธรรมคำสอนที่ยังคงใช้แบบเดิม

การสืบทอดและการอนุรักษ์ขับลื้อ

ในปัจจุบันชาวลื้อที่มีความชำนาญในการขับลื้อและเป่าปี่ลื้อมีจำนวนน้อย คนที่ขับได้ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี มีเพียงไม่กี่คนที่สามารถขับลื้อและเป่าปี่ลื้อได้อย่างชำนาญ แม้ว่าจะมีโครงการอบรมขับลื้อของศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชน วัดพระธาตุสบแวนที่ส่งเสริมให้ชาวลื้อทั้งรุ่นเก่า รุ่นใหม่ได้ฝึกฝนการขับลื้อ โดยการเชิญวิทยากรที่มีความชำนาญในการขับลื้อและเป่าปี่ลื้อช่วยสอนหลายรุ่นแล้ว ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ รวมทั้งในสถานศึกษาบางแห่ง พยายามจะอนุรักษ์การขับลื้อไว้โดยการเชิญวิทยากรที่มีความสามารถมาถ่ายทอดศิลปะการขับลื้อให้นักเรียนในโรงเรียน แต่เด็กนักเรียนก็ไม่ให้ความสนใจและไม่ตั้งใจเรียน ทำให้ต้องล้มเลิกการเรียนการสอนขับลื้อไป

อย่างไรก็ตาม แม้การสืบทอดการขับลื้อจะมีอุปสรรคและไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็ยังมีชาวลื้อบางส่วนที่เห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของการขับลื้อ จึงมีการบันทึกเสียงการขับลื้อและนำเผยแพร่ทางสถานีวิทยุชุมชนเพื่อรักษาการขับลื้อไว้ไม่ให้สูญหายและคงอยู่กับชาวลื้อสืบไป

เอกสารอ้างอิง

ชนัญ วงษ์วิภาค. ๒๕๓๐. **คนหนุ่มมากและคนกลุ่มน้อยในเมืองน่าน.**

กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

นฤมล เรืองรังษี และ บรรจง วงศ์ราษฎร์. ๒๕๓๕. “มรดกสิ่งทอไทยลื้อกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงราย”

เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภาคเหนือตอนบน ๒-๔ กันยายน ๒๕๓๕, (อัตลำนาน).

- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ๒๕๔๗. พิมพ์ครั้งที่ ๓. **ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม. ๒๕๔๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒.**
- ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม. ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริวงศ์. ๒๕๔๒. **ดนตรีพื้นบ้านไทยภาคเหนือ.** โครงการตำราวิชาการราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ พุทธศักราช ๒๕๔๒.
- ประชัน รักพงษ์. ๒๕๓๐. **ไทลื้อ.** รายงานการวิจัยโครงการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย.สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. พระครูสุภัทรพรหมคุณ. ม.ป.ป. **ความเป็นมาของไทลื้อ.** ม.ป.ท.
- ภรตี ถุกจิตร. ๒๕๓๙. **การแพทย์พื้นบ้านของไทลื้อ : กรณีศึกษาบ้านท่าฟ้าเหนือ ตำบลสระอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธพล อุ่นตาล. ม.ป.ป. **“ตัวอักษรไทลื้อ” ไทลื้อ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทมาสเตอร์จำกัด. หน้า ๑๗.
- ยุพิน เข้มมุกด์, ขนิษฐา โกมนตรี และ เรณู อรรจุจามาตร์. ๒๕๓๙. **“ศาสนา ความเชื่อ และความเชื่อของชาวไทลื้อ”.** รวมบทความวิชาการไทลื้อ: เชียงคำ. เอกสารอัดสำเนา.หน้า ๑๑๕ - ๑๒๐.
- รุจยา อากาศ , ม.ร.ว. และคณะ. ม.ป.ป. **ไทลื้อ.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทมาสเตอร์จำกัด.
- รพีพร รักษ์มนุษย์. ๒๕๒๘. **การใช้ภาษาของชาวไทลื้อในหมู่บ้านเชียงบานอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สภาวัฒนธรรมอำเภอยางชุมน้อย. ม.ป.ป. **เอกสารแนะนำอำเภอยางชุมน้อย.** ม.ป.ท.สมใจ แซ่ใจ๋ และ วีระพงศ์ มีสถาน. ๒๕๔๑. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ.**กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

สุรัสวดี อ่องสกุล และ โยชิซึกิ มาซุฮารุ. ๒๕๔๕. **การศึกษาประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
 อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๒๙. “ไทลื้อเชียงคำ” **รวมบทความวิชาการ**. เชียงใหม่ : ชมรมล้านนาคดี สหวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่. อุทิศ ปฐมของ. ๒๕๔๑. “ไทลื้อเชียงคำ”. **เอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ**. ม.ป.ท. หน้า ๘๓ – ๘๕. **คณะกรรมการจัดงานสืบสานตำนานไทลื้อ**. ประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อ. เอกสารประกอบการแถลงข่าว “งานสืบสานตำนานไทลื้อ” ครั้งที่ ๒ จังหวัดพะเยา.

สัมภาษณ์

กร แก้วคำแปง. สัมภาษณ์ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๗, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๗, ๒๑ มกราคม ๒๕๔๘.
 แก้ว มาไกล. สัมภาษณ์, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๗, ๑ มกราคม ๒๕๔๘, ๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
 คำ มูลศิริ. สัมภาษณ์ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
 ธรรม นามเจริญ. สัมภาษณ์ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
 ตอง แสงทอง. สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๗.
 ประดิษฐ์ อินทะรังษี. สัมภาษณ์ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๗.
 ปิง ไชยลังกา. สัมภาษณ์ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
 พระครูสุภัทรพรหมคุณ. เจ้าอาวาสวัดหย่วน. สัมภาษณ์ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๗.
 มูล วงศ์ใหญ่. สัมภาษณ์ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๗.
 ยอด เขื่อนแก้ว. สัมภาษณ์ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
 ยุทธพล อุ่นตาล. ครูอันดับ คศ. ๒ โรงเรียนเชียงคำวิทยาคม. สัมภาษณ์ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๘.
 วิโรจน์ ไชยดีกุล. สัมภาษณ์ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๘.
 สาม วงษ์ราษฎร์. สัมภาษณ์ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
 อ่อนน้อย. ช่างขับลื้อสืบลองพินนา. สัมภาษณ์ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

พระธาตุหนองหรือเจดีย์ขาว

ประดิษฐานอยู่บนเชิงเขาหมู่บ้านเพยหลง เมืองหลวง
สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๔๗ ประกอบด้วยพระเจดีย์องค์ประธานขนาดใหญ่
ตั้งอยู่บนฐานสูงทรงกลมล้อมรอบด้วยพระเจดีย์บริวารขนาดเล็กจำนวน ๘ องค์
แต่ละองค์มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป
ส่วนใต้ฐานของพระเจดีย์ทิศใต้มีอุโมงค์ขนาดเล็กประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท
ถัดมาด้านนอกมีซุ้มบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์และศิลปกรรมรูปแม่นางธรณี
ชาวบ้านเรียก พระธาตุหนอง เพราะมีลักษณะคล้ายหนองน้ำผุดขึ้นรวมกัน
ส่วนบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้แม้จะตั้งอยู่บนเนินเขา แต่ก็ไม่เคยแห้ง